

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УКРАЇНА У СВІТОВИХ ВІЙНАХ XX СТ.

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

VI Студентської міжвузівської науково-практичної конференції

13-15 травня 2015 р.

Харків – 2015

VI Студентська міжвузівська науково-практична конференція «Україна у світових війнах XX ст.» : зб. матеріалів конференції. – Харків : ХНУРЕ, 2015. – 220 с.

Видання підготовлено
кафедрою українознавства
Харківського національного університету радіоелектроніки

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Циганенко В.Л. – к.філол.н., доцент кафедри українознавства ХНУРЕ;
Омаров М.А. – д.т.н., професор, декан ФНІГ ХНУРЕ;
Аврунін О.Г. – д.т.н., професор ХНУРЕ, академік АВІНК;
Греченко В.А. – д.і.н., професор, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ФПМК ХНУВС;
Явтушенко В.М. – к.філол.н., доцент кафедри українознавства ХНУРЕ;
Заборовський В.В. – к.і.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ФПМК ХНУВС.
Сергієва А.В. – ст. викладач кафедри українознавства ХНУРЕ;

61166, Харків, пр. Леніна, 14
Тел.: (057) 702-14-98
E-mail: clio@kture.kharkov.ua; ukrainozn@ukr.net

© Харківський
національний університет
радіоелектроніки, 2015

ЗМІСТ

Секція І

Алещенко Ю.А. Фронтний фольклор та його особливості	8
Бондар Д.В. Військова термінологія	10
Бурейко А.Ю. Образ війни у творчості Олександра Довженка	12
Ведмедеря М.А. Відображення військових подій ХХ ст. у світовій літературі	14
Галкін Д.О. Українська література та фольклор про діяльність ОУН-УПА.....	16
Герман М.О. Відображення військових подій ХХ ст. у світовій літературі	18
Горбатенко Б.В., Тарасюк Р.В. Військова термінологія	20
Дібров А.О. Образ війни у творчості Е.М. Ремарка	22
Жуга Ю.С. Етапи розвитку військової термінології в Україні	23
Комаров О.В. Розвиток фронтного фольклору у ХХ ст.	25
Кулібаба М.В. До питань про розвиток фронтного фольклору ХХ ст.	27
Курбатов О. Розвиток фронтного фольклору у ХХ ст.	29
Лаухін Ю.Р. Відображення військових подій ХХ ст. у пресі	31
Лецишин В. Своеобразие изображения героической личности в условиях новой войны на примере произведений Захара Прилепина «Патология» и Василия Славчука «Книга забуття»	33
Лісовий Р.О. Становлення та етапи розвитку української військової термінології	37
Любічева О.І. Образ війни у творі О.А. Довженка «Україна в огні»	39
Пасєка І.В. ОУН-УПА у відображенні української літератури та фольклору	41
Пістренко Є.О. Художнє осмислення теми «втраченого покоління» в літературі 1920-х років	42
Помінчук А.В. Українська література в часи Другої світової війни	44
Пшеничний К.Ю. Розвиток ЗМІ на етапі визволення України від нацистських окупантів	46
Сапанович С. Образ війни у творах Костянтина Симонова	48

Сапожкова А.М. Розвиток фронтового фольклору у ХХ ст.	50
Селезень Д.Ю. Українська література та фольклористика про діяльність ОУН-УПА	51
Смирнов Л.М. Розвиток фронтового фольклору у ХХ ст.	55
Степанов В.А. Друга світова війна у світовій літературі	57
Танянский А., Коткова О. Відображення військових подій ХХ ст. у пресі	59
Улітічев В.А. Військова термінологія в Козацьку добу	60
Ушатов В.В. Зображення Другої світової війни у творчості О. Довженка	62
Цуриков Е.В. Французька література опору в роки Другої світової війни	64
Шевчук А.В. Частівки як вагома частина фронтового фольклору	66
Яковлев Д.І. Українська література та фольклор про діяльність ОУН-УПА	72
Швець Т.С. Як полегшити роботу перекладачів наукової та технічної термінології	74

Секція II

Алещенко Ю.А. Розвиток української поезії в повоєнний час	78
Васильєв В.О. Вплив Другої світової війни на український кінематограф	80
Ведмедеря М.А. Розвиток українського мистецтва в роки Другої Світової війни	82
Волковічер Т.М. <i>«Поцилуй же мэнэ на прощаніе...»</i> : вплив війн першої пол. ХХ ст. на сюжети і написи українських рушників	85
Дмитренко А.В. Розвиток кінематографу у часи Другої світової війни	93
Жуга Ю.С. Наслідки Другої світової війни для української культури	95
Закальська Я.А. Компаративний аналіз повстанського фольклору періодів Січового стрілецтва, Української Повстанської Армії та народнопоетичних новотворів періоду проведення Антитерористичної операції	98
Комаров О.В. Розвиток української культури в роки Другої світової війни та після війни	102
Лісна Н.А. Фольклор як форма існування духовної культури ХХ ст.	104

Малигон А.О. Фольклор як основа української культури	105
Мірошніченко Н.С. Друга світова війна у творчості українських діячів мистецтва	107
Пістренко Є.О., Холдоєнко А.В. Розвиток і тематика української культури у роки Другої світової війни	109
Помінчук Ю.В. Особливості розвитку культури західноукраїнських земель у період Другої світової війни	112
Селезньова Є.О. Образотворче мистецтво України періоду Другої світової війни	114

Секція III

Україна в огні світовий війн XX ст: історичні аспекти

Бабак Т.О. Живі та мертві	117
Багацький Б.В. Розвиток винищувальної авіації Радянського Союзу в роки Другої світової війни	118
Бадєєва Л.І. Село Рогань у роки Другої світової війни	120
Баррі Ф. Битва за Дубно – Луцьк – Броди	128
Бездітний А.Е., Будянський О.О. Історія розвитку озброєння та військової техніки в роки Другої світової війни	130
Буркун В.В. Друга битва за Харків	132
Бутевич Ю.І. Перейменування українських міст під час фашистської окупації	134
Гришук Н.М. План «Барбаросса»	136
Гулько Д.И. Славянск в первые месяцы оккупации	138
Гура Є.П. Танкова битва за Дубно – Луцьк – Броди	141
Данилюк А.В. І.М. Кожедуб – видатний ас великої війни	142
Дмитрієв В.В. Рух опору на Харківщині в роки Другої світової війни	146
Еркмен М. Операція «Оверлорд»	148
Єлецький С.А. Пакт Молотова – Ріббентропа	152
Животченко Є.О. Матч смерті	154
Замятіна Ю.С. Харківська операція 1941 року	156
Комір А.О. Україна в огні Другої світової війни: історичні аспекти битв за Харків	158
Куріний А.А. Польоти на Берлін 1941–1942 рр.: мета, наслідки й історичне значення	160
Куропатенко О.В. Битва за Британію	162

Левченко Є.В. Битва під Прохорівкою	164
Леонов М.Я. Дослідження соціально-економічного стану Німеччини після I Світової війни	166
Логвиненко В.Є. Радянсько-німецькі відносини у 20–30 рр. XX ст.	169
Мануйлова Н.Я. Зубарев Олександр Гордійович – герой Радянського Союзу	171
Могильна Е.О. Сталінградська битва	174
Мунтех Эмануэль Анкеа Вторая мировая война: боевые действия в Северной Африке (1940–1941 гг.)	176
Настенко І.А. Ні кроку назад	179
Немцов М.В. Оборона Одеси	181
Процик О., Пуговкін М. Роль ОУН та УПА у подіях Другої світової війни	182
Руденко Д.Б., Приходько К.Д. Евакуація Харкова у 1941 році	185
Сівні В.Б. Операція Барбаросса: суть і цілі	187
Скакальський Я.І. Фашизм: ідеологія, політика та практика	189
Сольона М., Мірошніченко О. Ручна вогнепальна зброя перед початком Другої світової війни	191
Стародубець В.В. Наймасовіші кораблі Другої світової війни	195
Стріла А.В., Соломка В.О. Міфи навколо подій II Світової війни : історико-культурологічний аналіз	197
Тарантін А.О. Самозарядні гвинтівки Другої світової війни	199
Тихонова О.О., Князева М.О. Перша світова війна: хід воєнних дій на території України	201
Трухан Є.А. Події Другої світової війни в Україні та світі. Оборона Одеси	203
Хворостяний Р.В. Першочергові заходи відбудови міст України після фашистської окупації	205
Хікматова Д.М. Життя населення Харкова за умов окупації	207
Шендрик Д.В. Танки в первый период Второй мировой войны 1939–1945 гг.	209
ДОДАТКИ	212

Секція І
Лінгвістичні студії у XX ст.

ФРОНТОВИЙ ФОЛЬКЛОР ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Алещенко Ю.А.

Науковий керівник – ст. викл. Сергієва А.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail: ualeshenko@gmail.com

Фронтний фольклор – своєрідний поетичний літопис війни. Нам відомі пісні про оборону Одеси, Москви, Севастополя, Ленінграда, Сталінграда та інших міст, про подвиги окремих наших героїв [2, с. 159]. Саме вони складають важливу частину нашої літератури.

Актуальність нашої роботи зумовлена патріотизмом, пам'яттю про наших дідів, прадідів, даремно померлих за прапор радянського союзу. У ті часи фронтні вірші, пісні, та героїчні подвиги, що переказувались один одному, підіймали дух радянського солдата.

Солдатський фольклор має такий жанровий розподіл: вірші, частівки, кумедні сценки, бойова інструкція, фронтна мудрість, приказки та прислів'я, і звичайно ж – народна пісня. Фольклор віддзеркалював душу людини на війні. Він виникав під впливом почуттів і переживань. Радянський воїн сміявся над загарбниками, проклинав їх жорстокість, жадібність, боягузтво, оспівував сміливість своїх товаришів [4, с.2].

На жаль, записи усних варіантів фронтних пісень у повоєнні роки практично не робилися. В цьому випадку лише фронтні блокноти забезпечують деякі дані про варіанти авторських пісень [3, с.105].

Фронтні пісні поширювалися не тільки усно, але і в письмовій формі. Вони вкладалися в листи, заносилися в записні книжки, дівочі альбоми, містилися в бойових листках, друкувалися в дивізійних і армійських газетах. Фольклорний образ радянського солдата поставав з героїки подвигу, з лірики почуттів [1, с.210].

«Вся история Великой Отечественной войны 1941–1945 писана подвигами. Понятно, что на войне нет времени для отдыха, но есть отдушины в череде суровых солдатских будней.

Как ни странно в дни войны,

Есть минуты тишины... » [4, с.2].

Професор П.Ф. Лебедев наводить характерний приклад того, як запозичувалися пісні, надруковані у фронтних газетах.

29 березня 1942 р. у газеті Брянського фронту «На розгром ворога» було надруковано вірш С. Городошнікова з підзаголовком: «Співається на мотив «Раскинулось море широко ... ». У кореспонденції Г. Зуєва викладалася наступна історія, що відбулася з надрукованою піснею («На розгром ворога» 1942 р. 5 травня.): «В одну частину прибув номер нашої газети, в якій було надруковано вірш червоноармійця С. Городошнікова «Герой» [3, с.189].

Фольклорист-фронтник Л.Н. Пушкарьов записував прозові жанри фронтного фольклору безпосередньо на фронті. Він поділився своїми

спогадами: «Великою популярністю користувалися казки про солдат і взагалі про військову службу. Під час війни солдат зайняв міцне місце серед казкових персонажів. Герої фронтових казок, як правило, надходили на службу, швидко просувалися по службових сходах і дослужував до генералів» [2, с. 159].

Одна з особливостей фольклору Другої світової війни – величезна кількість «відповідей», продовжень, переробок не тільки старих, а тому багато в чому застарілих, але і нових, тих самих улюблених пісень і віршів [1, с.159].

Особливий розділ фольклору воєнних років – фольклор полонянок: твори, створені дівчатами у фашистській неволі, вони насичені деталями побуту, тугою за близьким, за минулим життям, яке тепер здається таким щасливим, цілком щиро ідеалізується. У них виражена гостра туга за Батьківщиною («Шкода до сліз рідних беріз»). У піснях дівчата скаржилися на підневільне життя. На ногах у них кайдани; рано вранці німець-наглядач піднімає їх на роботу криком... А ті, що залишилися на Батьківщині, виливали своє горе в піснях, які війна з фашистами наповнила новим змістом («Милі ви наші діточки, гіркі голівоньки ...»)[2, с. 159].

«Фронтowej фольклор – это песенная летопись войны, подобная котлу, в котором переваривались, перемешивались все народные традиции, а сама война определяла его тематику, и придавала особый колорит фольклорным произведениям» [2, с. 142].

Фронтowej фольклор – це життя цілого покоління. Ті пісні, вірші, що дійшли до нас, щоразу нагадують нам про славні бої, про тих відважних солдат, які не шкодували свого життя заради своїх синів та дочок, за ради своєї родини, та свого краю, своєї Батьківщини.

Література

1. Бахтин В. Народ и война / В. Бахтин. – СПб. Нева, 1995 – 257 с
2. Зуева Т. Белларуская военная газета / Т.Зуева // Хронограф – 2013. – 10 жовтня. – 224 с.
3. Миняева А.П Много писать мне мешали бои, фронтовые записки 1941–1945 годов / А.П.Миняева – Библиотека ВВМ – 2009 – 276 с
4. Минярова А. Великая Отечественная война: песни,шутки, смех – вторая винтовка / А.Минярова, 2014 – 4 с.
5. Сенявская Е.С 1941-1945 Фронтовое поколение / Е.С.Синявская. – М. Ин-т российской истории РАН 1995 – 220 с.

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Бондар Д.В.

Науковий керівник – Кривушкіна І.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.(057)702-14-98)

Українська військова термінологія формувалася в умовах, які важко назвати сприятливими: у періоди бездержавності вона не мала першооснови розвитку – комунікативної відтворюваності. Як наслідок – її генеза була не еволюційною, а фрагментарною. Але термінологічна лексика сучасної української літературної мови дуже багата і різноманітна, і в теперішніх умовах найбільш занедбаною ділянкою української термінологічної лексики є наша військова справа. Справа полягає не в тому, що ми такої термінології не маємо, – ми її маємо вже здавна, однак внаслідок браку свого власного державного війська не існує можливості швидко засвоювати і творити нову термінологію, а що найголовніше – популяризувати її. Відомо, що основним засобом в поширюванні військової термінології є фахова військова література, якої кількість і якість відображує рівень і наставлення збройних сил держави. Сюди належать навчальні військові посібники, правильники і порадики, спеціальні словники, службові статuti і статuti бойового навчання, фахова періодична преса та військово-наукові окремі публікації з різних галузей військової справи.

Перші спроби творення української військової термінології започатковані в галицьких січово-стрілецьких організаціях перед першою світовою війною в 1912–14 рр. На початку 1914 р. вийшов друком у Львові странням «Січового Союзу» перший в українській мові військовий вишкільний підручник «Правильник Піхотинців»

В легіоні УСС в період 1914–18 рр. усе наказодавство та військове назовництво велося тільки українською мовою, що й причинилося в великій мірі до розвитку, устійнення і популяризації української військової термінології. Означення військових ступенів, організаційного поділу, усного наказодавства, озброєння, впоряду і т. д. від УСС перейняла УГА.

На Надніпрянщині, аж в березні 1918 р. при шкільному відділі Генерального Штабу УНР створено окрему комісію військової термінології, що мала упорядкувати та устійнити військове назовництво. Для такої праці не було можливості в бурхливий час революційних подій 1917 р., коли українські військові терміни виникали хаотично і самотужки по різних військових частинах. Вже за Гетьманату шкільний відділ виготовував, а частково і видав в перекладах та переробках з російської мови низку військових статутів і підручників. Тоді виходить також короткий «Московсько-Український словник для військових» В. Євтимовича. В Кам'янці-Подільському в 1919 р. видано декілька перекладів статутів, як напр.: піхоти, кінноти, артилерії, муштровий, польової, внутрішньої, вартової, залогової служби і т. д. Державний

Секретаріят Військових Справ ЗО УНР мав свій окремий «Письменничий Відділ», яким завідував проф. І. Боберський. Сюди входили справи видань військових підручників, військової термінології та редакція розпорядків УСВС. Немає даних про те, які саме публікації були надруковані цим відділом.

В 1920 р. допочатку 1930-х рр. у Харкові існувала Школа Червоних Старшин з українською мовою навчання. Вона готувала старшин до територіальних частин Червоної Армії, розташованих в Україні, де, поряд з російською допускалася як командна мова українська. Територіальна система в 1930 р. була скасована, а школа цілком зруйнована. Особливою заслугою школи було те, що в ній приділяли багато уваги і зусилля в творенні і устійнюванні української військової термінології, не зважаючи на несприятливі до цього умови. На протязі десятиріччя школа видала кільканадцять перекладних підручників, тісно пов'язаних з утворюванням фахового назовництва, головнo в означуванні складових частин зброї. Так наприклад: «Рушниця зразку 1891 р.», «Револьвер» системи «Наган», «Станковий кулемет» системи «Максима», «Ручний кулемет» системи «Люїса», «рушничні й ручні гранати» та інші.

З початком харківської ШЧС в 1928 році вийшов перший в українській лексикографії фаховоопрацьований військовий словник, упорядкований С. і О. Якубськими і зредагований Технічним Відділом Інституту Української Наукової Мови УАН (Російсько-український словник військової термінології упорядкували С. та О. Якубські – Держ. Вид. України, 1928). В цьому словнику, хоч і невеликого обсягу, біля 9 тис. гасел – належно відмічені своєрідності українського назовництва а також і усна наказодавча термінологія. Інститут УНМ готував до видання наступний, значнопоширений військовий словник. Зрозуміло, що словник Якубських, як і всі словники видані до 1933 р. включно, був засуджений окупаційним режимом і вилучений з ужитку.

Поворотним етапом в розвитку нашої військової термінології треба вважати появу в 1939 р. двох словників: «Німецький та український військовий словник» і «Німецький та український летунський словник». Обидва словники уложив Іван Ільницький-Занкович, подаючи в них величезний лексичний матеріал. В німецькій та українській частинах обох словників надруковано біля 70 тисяч термінів, що відносяться до військової справи. Ільницький-Занкович, беручи за зразок словник Якубських, виявив себе першорядним військовим лексикографом. Автор цієї статті, як історик Українського Війська, вже здавна прикладає увагу до справи українського військового словництва. В 1925 р. уложив для потреб УВО, що користувалася польською військовою літературою, – короткий, біля 900 термінів, польсько-український військовий словник. Він був виданий коломийською Окр. Командою УВО гектографічним способом. В 1935–39 рр. опрацював разом з відомим військовим істориком Остапом Думіном більший військовий словник – приблизно 7 тис. термінів. Цей словник був енциклопедичного характеру, цілий ряд гасел мав короткі пояснення, що відносилися до української військовості. Крім того кожний вираз мав відповідники – німецький, польський і російський.

Отже, можемо зробити висновок, що за цей період, незважаючи на репресії та тяжкі умови, військова термінологія на теренах України розвивалася нестабільно, але принесла велику користь в майбутньому.

ОБРАЗ ВІЙНИ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Бурейко А.Ю.

Науковий керівник – ст. викладач Кузьміна Л.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail:anna_bureiko96@mail.ru

This report is broken image problem events of World War II in the works of Ukrainian writer and director О.Довженка. Paid attention, this artist in a movie-essay "Ukraine in the fire" not simply recreated the true of war-times, but also found effects inherent to the soviet people. In the same time a writer exalted the courage of krainians in those events.

Друга світова війна стала тяжким випробуванням для українського народу. Охопивши майже увесь світ, цей період історії примусив творчих людей переосмислити воєнну тематику й по-іншому відобразити її у своїх творах.

Мета роботи – розкрити, як події Другої світової війни вплинули на творчість українського митця О. Довженка.

В українській літературі цього періоду головною стає тема Батьківщини, проте трактована вона була в дусі тогочасної тоталітарної ідеології. Хоча характерними були і спалахи інтимної лірики, яка за силою, щирістю, проникливістю відтворення почуттів, таких як кохання, вірність, тривога й чекання, по суті, не має собі рівних в поезії як довоєнних, так і повоєнних років. Наприклад, О. Довженко опоетизовував світ і намагався життям своїм не порушувати природну красу й гармонію, а у своїх творах – примножувати й популяризувати потяг людини до вічного й прекрасного.

О. Довженко увійшов в історію вітчизняної світової художньої думки як самобутній поет екрана й слова, він поєднав у собі талант режисера й письменника. Своєю феноменальною творчістю збагатив і зблизив два види мистецтва – словесного й візуального, відкрив нові, досі незнані можливості в пізнанні та відображенні динаміки нашого життя [1, с. 45].

У роки війни О. Довженко працює з щирим бажанням словом оперативно відгукуватись на важливі історичні події, сучасником яких він був. Окрім оповідань, статей, він пише звернення «Україна в огні». Ця публікація сповнена гніву проти фашистів і віри в перемогу над ворогом. Подвиги на фронті, реальні трагічні факти, події в тилу у ворога одразу ж ставали для письменника предметом глибокого осмислення, аналізу, узагальнення.

У своєму творі митець таврував колгоспний лад передусім не за те, що він призвів багатого колись українського хлібороба до крайньої межі зубожіння та безправ'я, а за те, що вбив у людях гідність і почуття національної гордості. О. Довженко не ідеалізує людей, а показує їх з усіма їхніми вадами. «Довгі відходини, сум і горе важких утрат пригнобили всіх, – пише він. – Душі у людей були малесенькі, кишенькові, портативні, зовсім не пристосовані до великого горя». Селян запрягають у плуг, наче коней, але навіть це не породило в них злості. Поліцай топче ногами хліб, який жінка передає полоненим, наступає їй на руки, але ніхто не зупиняє його. Та епізод за епізодом письменник відтворює, як все ж таки формується в душах людей ненависть і вони зріють для опору ворогу.

У доповіді Й. Сталіна кіноповість названо «нахабним глумлінням з правди», а самого О. Довженка – «куркульським підголоском і відвертим націоналістом» [2, с. 16].

Читаючи слова самого О. Довженка, стає зрозумілим, за що справді він був покараний тодішньою радянською владою: «Написав я “Україну в огні” з огненним болем у серці і палким стражданням за Україну, що перебувала в німецьких лапах, з болючим жалем і страхом за її долю. Кому ж, як не мені, сказати було слово на захист свого народу, коли отака велика загроза нависла над нещасною моєю землею. Україну знає лише той, хто був на її пожарах сьогодні... ».

Зміст зображеного в кіноповісті – це жах війни, про який «не забудуть і потомки у віках», бо це таке горе, така наруга над українським народом, яка «лежить за межами обурення та відчаю».

Твір «Україна в огні» не вподобався Й. Сталіну, і він її заборонив для друку та для постанови.

«Я тримався рік і впав. Моє серце не витримало тягара неправди й зла. Я народився і жив для добра й любові. Мене вбила ненависть великих якраз у момент їхньої малості...», – напише про ті трагічні дні свого життя О. Довженко [4, с. 169].

Щиро золота довженківська правда. Вона змушує замислитися над цінністю людського життя, його миттєвістю й пам'яттю, що після себе залишає людина. Твори письменника доступні, глибокі, цікаві, повчальні. Вони навчають любити і цінувати життя, захищати мир, свою землю, своїх рідних, а головне – бути чесними перед собою, перед своїм народом.

Українські письменники ХХ ст. намагалися дослухатися до суспільних проблем певного часу, та не завжди могли на них чесно відповісти. О. Довженко був одним із тих, хто зміг це зробити, чесно й відверто.

Література

1. Корнієнко І. С. Олександр Довженко / І. С. Корнієнко. – К. : Наукова думка, 1978. – 105 с.
2. Довженко О. П. Твори : [у 5 т.] / О. П. Довженко; [упоряд. Ю. Солнцева; приміт. К. Волинського]. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 3. – 362 с.

3. Андронников І. Поезія Довженка // Полум'яне життя. Спогади про Олександра Довженка / І. Андронников. – К., 1973. – С. 76–87.

4. Довженко О. П. Україна в огні : кіноповість, щоденник. / [упоряд. і автор передм. О. М. Підсуха]. – К. : Рад. письменник, 1990. – 416 с.

ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ ХХ СТ. У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Ведмедеря М.А.

Науковий керівник – к.філол.н, доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: vedmederya104@yandex.ua

Тема Другої світової війни стала на довгі роки однією з головних тем літератури ХХ століття. Причин тому багато. Це і нескороминуще усвідомлення тих безмежних втрат, які принесла війна, і гострота моральних колізій, які можливі лише в екстремальній ситуації, і те, що з літератури надовго було вигнано всіляке правдиве слово про сучасність, – тема війни залишалася іноді єдиним острівцем достовірності в потоці надуманої, фальшивої прози. Але правда про війну пробивалася нелегко, щось заважало сказати її до кінця.

Війна є запереченням істини і гуманності. Справа не тільки в убивстві людей, адже людина так чи інакше повинна померти, а в свідомому і впертому розповсюдженні ненависті і брехні, які потроху прищеплюються людям.

Дж. Неру

Найстрашніше, що може зазнати людина – це війна, адже вона несе смерть. Особливо жорстокою, неочікуваною, страшенною у своєму перебігу та наслідках є Друга світова війна. Дуже дорого заплатив наш народ за перемогу. До цього часу історики та соціологи розбігаються у думках про точні цифри загиблих у ці буремні роки. Уся Європа просякнута кров'ю жертв Другої світової війни. Забути таке неможливо.

Інтелігенція, зокрема письменництво, не могла залишитися осторонь величезної трагедії людства в цілому та окремих народів. Чимало письменників пройшли війну, брали участь у боях, втрачали близьких та друзів, були свідками жахливих родинних історій розлучень та щасливих єднань [2, с. 82].

Багато віршованих та прозових творів митців з різних куточків світу відобразили горе, кров, злість, сльози – усі атрибути війни. Кожна воююча країна виголошувала надто гучні промови, зависокі ідеали та священні інтереси прагнула боронити, саме тому багато хто не одразу відкрив антилюдяність

війни та брехливість воєнної пропаганди. Одрозумівши кровопролиття висловлювалися Стефан Цвейг та Бертольд Брехт. Письменники Ернест Міллер Хемінгуей, Уільям Фолкнер, Еріх Марія Ремарк пройшли Першу світову війну і «оцінили» всі жахи мілітаризму та військової агресії. У своїх творах вони показують біль втрат та відчай людей, відсутність будь-якої надії на нормальні умови існування, звичайне людське життя. Фронтовики, вірячи в певні ідеали, проходили війну, але повністю зневірялись у своїй правоті, не могли знайти спокою у повоєнні часи. Так народилася генерація «втраченого покоління» [3, с. 223].

Пауль Целан у своїх збірках про війну висвітлює увесь спектр переживань, які завдає людині невизначене завтра, втрата близьких або постійна загроза життю рідних. «Останнім актом історії» називає поет війну і чекає на Страшний суд після неї.

Генріх Белль у своєму оповіданні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...», яке спрямоване проти абсурдності війни, зображує антигуманну її сутність та наслідки для цивілізації. Письменник передусім намагається зосередити свою увагу на «маленькій людині», яка, за його словами, загубилася у величезній кількості жертв. Герої – звичайні солдати, які не знайшли внутрішньої сили повстати проти фашистської системи, і тепер постійно страждають від причетності до горя інших.

Письменник не тільки засуджує фашизм, але й будь-яку війну, як прояв насильства над людиною.

Багато інших письменників та поетів всього світу різко засудили у своїх творах Другу світову війну та несли гасло не допустити ніколи більше подібних трагедій [3, с. 385].

Білоруський письменник Василь Биков теж написав чимало яскравих творів, присвячених подіям Другої світової війни («Третя ракета», «Альпійська балада», «Пастка», «Мертвим не боляче», «Круглянський міст», «Сотников», «Обеліск», «Дожити до світанку» та ін.). Його герої – звичайні люди. Але в хвилину найтяжчого випробування вони готові на самопожертву, поводять себе як справжні патріоти, благородні і сильні духом. Такий і є герой повісті «Альпійська балада» Іван Терешко. Биков стверджує непереможність людяності і приреченість фашизму.

Війна – це неприродний стан людини. Знецінюючи найбільшу цінність на землі – людське життя, вона є трагедією як для переможених, так і для переможців. У Другій світовій війні і уряди, і народи країн антигітлерівської коаліції мали ясну позитивну мету: вони боролися проти фашизму [1, с.132].

Таким чином, література про цю війну мала, в першу чергу, антифашистську спрямованість, патріотичний пафос. Проте не менш вагомими тут є протест проти самої сутності війни як насильства над людиною, проти війни, яка знищує в людині людське і перетворює її на потвору з психологією тварин.

Література

1. Жуков Г.К. Спогади та роздуми / Жуков Г.К. – М. : Література, 1991. – 548 с.
2. Кравчук М. І. Перевірена війною / Кравчук М.І., Погребинський М. Б. – М. : Політвид., 1985. – 173 с.
3. Кузьменко В. І. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. 2-ге видання: навч. посіб. / Кузьменко В. І. – К.: Академія, 2012. – 432 с.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ТА ФОЛЬКЛОР ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН-УПА

Галкін Д.О.

Науковий керівник – к.філол. н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(061166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail:trinitiwowka@gmail.com

Активний політичний та воєнний спротив сталінському режиму чинила ОУН-ПА. У програмних документах організації зазначалося, що вона веде боротьбу за самостійну соборну Українську державу, за справедливий лад у державі без панів, поміщиків і більшовицьких комісарів, за справедливий міжнародний устрій на основі поважання прав кожного народу на самостійний розвиток.

Навесні 1945 р., за даними органів держбезпеки УРСР, загальна чисельність ОУН-УПА становила 90 тис. осіб. При цьому, за словами головнокомандуючого УПА Р. Шухевича, члени ОУН становили 50 % усього складу повстанців, 80% вояків УПА були вихідцями з селян. Керівний склад, включаючи і Р. Шухевича, сформувався переважно з різночинної інтелігенції.

Боротьба ОУН-УПА за незалежну українську державу досі залишається для багатьох українців невідомою сторінкою історії. Останнім часом, у зв'язку з подіями в країні, інтерес народу до повстанського руху зростає та кількість звернень до публікацій щодо діяльності УПА також збільшується.

Творчість бійців УПА стає об'єктом літературознавчого аналізу. Одними з першопроходців, які подали не тільки загальну характеристику поезії українського Резистансу, а й аналіз здобутків окремих авторів, стали П. Драгомирецький, І. Пилипів, Т. Салига, Н. Миронець. Активно продовжили їхні починання І.Немченко, І.Роздольська, інші дослідники. Фольклорній спадщині упівців присвячують свої дослідження О. Кузьменко, Г. Дем'ян, Є. Луньо. Стали надбанням українського читача праці Д. Донцова, Ю. Русова, П. Слобожанського, Л. Полтави [1, с. 39].

У прозі активно «працюють» В. Виноградський, П. Гуріненко, С. Мазур, Т. Мигаль, В. Симакович, А. Стась, М. Ходаківський (псевдонім – Василь Лозовий), П. Шафета.

Автори мало дбають про достовірність і художність зображуваного. «Ну, хлопці, живемо, – проголошує герой П. Шафети. – Скрізь будемо з німцями. На Волині – з ними. У Польщу відступлять – теж разом будемо. Ми в Німеччину за ними підемо» («Чорний легіон»). Головним для цих «майстрів слова» є виконання соціального замовлення: змалювання українських націоналістів «звірами в людській подобі», які продали свою Вітчизну, свою совість і самих себе фашистам і чинять розбій на українській землі. Певна річ, ні про яку їхню підтримку населенням не може бути й мови.

Усі згадані літературознавчі публікації стосуються аналізу повстанського фольклору та поетичної творчості, що є цілком логічним і зрозумілим з огляду на те, що саме в цих видах художньої творчості найширше представлено визвольну боротьбу ОУН-УПА. Однак художня література про УПА – це також проза і драма. І хоча кількість таких творів незрівнянно менша у порівнянні з масивом поезії і фольклору, обійти увагою їх, певна річ, не можна.

Одним з гасел ОУН-УПА було «Воля народам! Свобода людині!». Ці слова разом з Шевченковими «Наша слава, наша воля не вмере, не загине, ось де, люди, наша слава, слава України» звучать у всіх повстанських піснях як вияв волі, віри у перемогу своєї ідеї. Вони ж були винесені до «Збірника українських революційних пісень» і звучали заклик до всього українського народу [2, с. 12].

Художня творчість про ОУН-УПА є важливою складовою літературного процесу. У ній знайшли відображення історичні події, подано характеристику безпосередніх учасників, розкрито їхню психологію. Ця творчість має велике виховне значення, оскільки дає можливість зрозуміти думки, почуття і прагнення бійців, дати яскравий приклад дієвого патріотизму, героїзму та жертвності.

Відтак такі дослідження стають одним із першочергових завдань фольклористики та літературознавства.

Із здобуттям Україною державної незалежності у країні розгорнулася активна кампанія за відновлення історичної справедливості. І слід зазначити, що певні досягнення у цій надзвичайно складній справі є: видано фольклорні збірники, поетичні антології, збірки окремих авторів, проводяться наукові дослідження.

Як висновок, можна сказати, що художня творчість про героїку ОУН-УПА є важливою складовою літературного процесу. ОУН в очах народу залишилися героями, що незважаючи на досить скрутні обставини того часу боролися за незалежність України.

Література

1. Павличко Д.В. Антологія словацької поезії ХХ ст. / Переклад, передмова і коментар Д.В. Павличка. // Основа. – 1997. – С. 45–48.
2. Равлів І.П. Тематичне і жанрове розмаїття Павличкової лірики 90-х / І.П. Равлів, О.Д. Бойко, В.Ю. Король. // Слово і час. – 1998. – № 9 – С. 115–120.

ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ ХХ СТ. У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Герман М.О.

Науковий керівник – Кривушкіна І.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail: maria.german97@mail.ru

Особливо жорстокою, неочікуваною, страшенною у своєму перебігу та наслідках є Друга світова війна.

Жоден з нині молодих людей та наступних поколінь вже не може об'єктивно оцінити масштаб трагедії народів під час цієї війни. Однак при наявності бажання представники цих поколінь завжди можуть звернутися до видань очевидців, ознайомитися з відповідними документами і відкоригувати своє уявлення про ті роки.

Звичайно, вже ніяк не на останньому місці знаходяться твори письменників, яким довелося творити в період війни та після неї. Цю велику трагедію не зміг замовчати жоден письменник, особливо ті, хто був на фронті, чиє дитинство опалила війна, хто втрачав близьких та друзів або був щасливим власником життя в мирних куточках планети. Багато віршованих та прозових творів митців з усього світу відобразили горе, кров, злість, сльози – усі атрибути війни.

За час війни українська поезія поміж іншими жанрами посіла перше місце. Лірика й епос, пісні і поеми, балада й агітка, бойовий лозунг і сатирична строфа, віршована повість і навіть роман будуть підписані датами й днями Другої світової війни.

Найтиповішими українськими творами радянських часів про війну були «Прометей» А. Малишка, «Слово про рідну матір» М. Рильського, «Прапороносці» О. Гончара. У цих творах підносився та прославлявся героїзм народу. Хоча ці твори були досить односторонні, вони на той час були зрозумілі, правильні і потрібні.

Війна потребувала від українських поетів глибини відображення явищ, розкриття внутрішнього єства подій і відображення людини такою, як вона є. Тема війни, набравшись плоти й крові в повному аспекті фарб і відтінків, увійшла в українську поезію пізніше і стала в ній повновладним хазяїном. У поезію ввійшла людина в сірій солдатській шинелі з автоматом за плечем, у важких чоботах, вкритих порохом походів, у сталевій касці, пробитій кулями. Це міг бути льотчик або танкіст, автоматник, піхотинець або скромний сапер. Це був захисник нашого народу, великий патріот, воїн радянської землі.

У схожому ракурсі бачили війну письменники західних країн, народи яких також постраждали від гітлерівської окупації та чинили мужній опір загарбникам. Це бачення відбилося у філософському романі «Чума» французького письменника й учасника Руху опору А. Камю. Також був погляд на війну крізь колючий дріт таборів, котрий, звичайно, відрізнявся від погляду

фронтовика чи борця-підпільника. Він представлений у поезії «Фуга смерті» німецькомовного поета П. Целана, який уповні розділив страждання єврейського народу під час Голокосту. Досвід національної катастрофи та історичної провини виніс із війни і переможений німецький народ, який не можна ототожнювати з гітлерівськими легіонерами. Таке розуміння війни висвітлене в оповіданні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» німецького письменника-гуманіста Г. Белля. Розповідь ведеться від імені головного героя, молодого покаліченого солдата, пам'ять якого відмовляється приймати смак війни і хаос, що оточує його у післявоєнні часи.

Взагалі, письменники по-різному сприйняли війну: надто гучними були гасла у кожній із воюючих країн, надто високі, священні інтереси пропонувалося захищати. Та одразу й однозначно заперечували війну Ромен Ролан, Леонгард Франк, Стефан Цвейг. Багатьом же розуміння антилюдяності війни та брехливості воєнної пропаганди далось пізніше.

Трагічний досвід Першої світової по-своєму передали у творах ті письменники, які прийшли на війну молодими, сповненими надій, а повернулися із зруйнованими, знищеними старими ідеалами, не набувши нових. Серед тих, хто пройшов крізь вогонь Першої світової війни, були Еріх Марія Ремарк, Ернест Міллер Хемінгуей, Річард Олдінгтон, Уільям Фолкнер та ін.

Особливе місце займала література реалістичного напрямку. Драматург і поет Б. Брехт, поет, романіст і теоретик мистецтва Й. Бехер, автор бойових пісень і сатиричних віршів Е. Войнерт, А. Зегерс, В. Бредель, Ф. Вольф, Егон Ервін Кіш та інші поети, прозаїки і драматурги стали проповідниками народної літератури, яка послідовно сприймала реалістичний метод – балади Брехта, філософську лірику і поеми Бехера («Лютер»), романи А. Зегерс «Сьомий хрест», В. Бределя «Твій невідомий брат» тощо.

Отже, досвід світових війн, що закарбувався у художній літературі, має допомогти людству побачити справжнє обличчя війн, що точаться сьогодні, та застерегти його від можливої катастрофи у майбутньому.

Твори, написані в часи Другої світової війни, об'єднує пафос засудження війни й обстоювання гуманістичних засад життя. Вони є свідченням того, що на тлі розпалу війни та в повоєнні роки література відновлювала й плекала духовні скарби людства, обпалені полум'ям цієї катастрофи.

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Горбатенко Б.В., Тарасюк Р.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: infernaldante@mail.ru

Роботу присвячено розвитку і становленню української військової термінології (далі УВТ). Розглянуто основні етапи становлення військової термінології, особливості її формування. Аналізується походження військових термінів та історія їх виникнення.

Майже усі системи мають свою, цікаву історію. Не винятком є і українська військова термінологія. Осмислення процесу виникнення та розвитку української військової термінології, яка на різних етапах свого формування відбивала поняттєву базу військової справи, знайшло своє відображення як у лінгвістичних студіях, так і почасти у працях з історії та етнографії. Мова українських військових розвивалась разом із становленням українських держав та їх військ. Аналіз та дослідження етапів становлення військової термінології дає можливість глибше зрозуміти особливості її формування. Вивчення особливостей формування українських військових термінів відіграє важливу ланку у історії української мови.

Якщо поглянути на історію розвитку і становлення української військової термінології, то можна виділити сім етапів. Перший з яких датується XI–XIII ст., власне кажучи, відображає професійну мову військових у Київській Русі. Другий етап XIV–XVII ст. пов'язаний із становленням козацького війська. Третій етап XVIII – II пол. XIX ст. з розвитком військової справи в європейському контексті. Четвертий етап II пол. XIX – поч. XX ст. проходить на науковій основі в Галичині, особливу роль в якій зіграло Наукове Товариство ім. Т. Шевченка заснованому в 1873 р. у Львові. П'ятий етап 1923–1932 рр. Шостий етап 1939–1990 рр. період тісної інтеграції з російською мовою. Та останній, сьомий (починаючи з 90х рр.) процес перегляду та відродження української військової термінології. Більш детально ми розглянемо кінець четвертого, п'ятий та початок шостого етапів.

Як і було зазначено, четвертий етап розпочався з II пол. XIX ст. і доходив до початку XX ст. Розвиток не був інтенсивним, але саме на цьому етапі відбувається становлення УВТ на науковій основі. У 1914 р. був випущений українському військовому статуті «Правильник піхотинців» (1914 р.), який був першим суто військовим кодифікованим джерелом УВТ. У 1918-му р. вийшов «Правильник піхотинців. Частина I. Впоряд», виданий Українською Центральною Радою. Цей етап, а саме початок XX ст. був періодом визвольних змагань, а це значило, що словниковий склад військової термінології постійно доповнювався, виникала потреба у систематизації цих термінів. Саме для цього був створений «Московсько-український словник для військових».

Найвищого рівня розвитку військова термінологія досягла в період 1921–1934 рр., цей період і є п'ятим етапом. Цей етап зумовлений українізацією, тому його називають інтенсивнішим періодом розвитку УВТ. Велику роль у становленні військової термінології відіграли «Практичний російсько-український словник для військових» (1924 р.), який містить близько 10 тисяч термінів, та «Російсько-український словник військової термінології» С. та О. Якубських (1928 р.) (близько 12 тисяч термінів). Упродовж цього періоду ситуація сприяла утворенню УВТ як системи. Ця система спираючись на національні традиції, інтереси та практику термінотворення, використовувала російські термінологічні надбання. Основним та найпродуктивнішим джерелом поповнення УВТ стали терміни-словосполучення. Це було зумовлено тим, що у часи інтенсивного науково-технічного розвитку терміни-словосполучення були найбільш важливими та якими у структурній системі мов, бо завдяки їм можна більш точно зазначити те або інше слово. У період українізації УВТ була більш близькою до використання народної мови, зокрема до слів, які найпрозоріше відображали зміст терміна, наприклад: лаштування, підборідник, тощо. Таким чином цей період був найбільш продуктивним. Протягом наступних 1934-1990 рр. розвиток УВТ був декілька загальмований.

Протягом шостого етапу, розвиток української військової термінології був значно загальмований. Зв'язано це було, безпосередньо, з тим, що радянському союзу для досягнення своїх цілей, була вигідна монолінгвістичність. Через це розвиток національної термінології, в цілком, зазнав великої кризи. Було ліквідоване Наукове Товариство Т. Шевченка у Львові, та проводились всілякі процеси які намагались як найбільше поставити національну мову на задній план. За цих умов українська військова термінологія була зорієнтована на максимальне наближення до російської, оскільки в Радянській армії, та взагалі в Радянському Союзі основною мовою була російська. У 40–50х роках розвиток української військової термінології був фактично зупинений, на території радянського простору, але поштовху їй дала українська зарубіжна спільнота, а саме праця І. Ільницького-Занковича Німецький та український військовий словник яка у 1939 році була видана у Берліні.

Отже, можна зазначити, що розвиток української військової термінології був найпродуктивнішим у період 1921–1934 р., рушійними силами цього були політичні, ідеологічні та національні умови існування української державності. Більшість військових термінів були запозиченні з інших мов, але серед них були і чисто українські.

Література

1. Панібудьласка А. Історія української зброї. Канцелярук Б. Словник військових термінів. – К., 1993. – 128 с.
2. Практичний російсько-український словник для військових. – Харків, 1924. – 188 с.

ОБРАЗ ВІЙНИ У ТВОРЧОСТІ Е.М. РЕМАРКА

Дібров А. О.

Науковий керівник – к. філол.н, доцент Явтушенко В.М.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)
E-mail dibrov2a@gmail.com

Криваві війни XX століття безжально зламали долю цілого покоління, нікого не жаліючи. Знецінюючи найвищу цінність на землі – людське життя, вони були трагедією як для переможених, так і для переможців. Перша світова війна не поступалася другій, а може, і її перевершувала. Хоча б руйнуванням укорінених ідеалів. Обидві світові війни просто незрівнянні ні за числом жертв, ні за масштабами руйнувань, ні за рівнем жорстокості.

Поміж багатьох, хто пройшов крізь вогонь Першої світової, був і Еріх Марія Ремарк – один з найвидатніших німецьких письменників XX століття. Він, разом із іншими молодими юнаками, чиї життя були зламані війною, став представником «втраченого покоління». Тож не дивно, що війна та її наслідки стали для Ремарка провідною темою творів.

Майже неможливо знайти серед доробків Еріха Марії Ремарка таких, що не містили б моментів, вилучених із життя самого письменника. Але все ж найближче до життя Ремарка виявився один з його найвідоміших романів – «На Західному фронті без змін».

Так, у романі «На Західному фронті без змін» автор змальовує лише те, що відчував і бачив сам: моторошні звуки бою і неймовірну тишу перед ним, людину з її страхом, стражданнями і переживаннями. У жорстокій битві немає переможців і переможених, а є тільки жертви. Розкриваючи жахливу безглузду сутність кривавої бійні, Ремарк в експресіоністській манері, часом навіть натуралістично, показує її будні. Смерть тут іноді жаданіша від життя, проте герої Ремарка за будь-яких обставин зберігають даровану Богом силу духу, яка не дозволяє їм перетворитися на звіра, допомагає зберегти в собі Людину.

Своєрідним продовженням цього роману вважаються книги «Повернення» і «Три товариші». Разом із «На Західному фронті без змін» ці доробки становлять трилогію про долю «втраченого покоління».

Таким чином, одразу після висвітлення подій на фронті, Ремарк описує долю колишніх фронтовиків після війни в романі «Повернення», де страхітливою і потворною постає перед героями твору повоєнна дійсність. Розпач, відчай, страх перед жалюгідним існуванням огортають душі тих, що вижили в пеклі війни. Дружба, що берегла під час лихоліття, у мирний час вже не має того значення для колишніх фронтовиків. Декого з них не полишає відчуття страху і самотності, що призводить часом до самогубства, а деякі стають покидьками суспільства. Та все ж роман пройнятий оптимізмом: людина, незважаючи на жахи війни, не втрачає віри в торжество добра.

Остання ж книга трилогії – «Три товариші» – роман теж про війну, але вже ту, яку ведуть колишні фронтовики з жахливою дійсністю міжвоєнних

десятиліть. Герої книги майже не згадають про війну, але через неї їх теперішнє життя повністю змінилося і вже ніколи його не можна буде виправити.

Життя людини – це наче спалах серед вічності буття, – таку думку висловлює він у романі «Іскра життя». Цей твір розповідає про страждання, поневіряння в'язнів фашистського концтабору, про велич людини, яка навіть у нестерпних умовах зберегла свою гідність.

Процес очищення душі від гріхів минулого, усвідомлення власної причетності до зlodіянь фашистів виявляється тяжким і болісним для солдата вермахту, головного героя роману «Час жити і час помирати». На прикладі його долі автор висвітлює проблему історичної розплати, спокути німецького народу перед людством, проблему національної самосвідомості. Письменник відверто говорить про страшні злочини фашистів проти людства, тому що тільки правда зможе допомогти німецькому народові усвідомити власний гріх перед світом. І Ремарк вірить у свій народ, у те, що він знайде сили скинути з себе облуду фашизму, адже зло не може довго жити, і йому настає «час помирати».

Література

1. Венгеров Л. М.Зарубіжна література. 1871–1973 : Огляди і портрети / Л.М. Венгеров. – К. : Вища школа, 1974. – 392 с.
2. Зварич В.З. Твори, які виховують відразу до насильства. Еріх Марія Ремарк./ В.З.Зварич // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1998. – № 1. – С. 30–32.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Жуга Ю.С.

Науковий керівник – Кривушкіна І.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: mvp37@mail.ru

Більшість галузевих терміносистем, у тому числі й військова, мають давню історію свого розвитку. Військова лексика розвивалася разом із становленням держав та їх війська. Перші військові терміни з'явилися ще до їх писемних фіксацій. Досліджуючи етапи зародження та розвитку військової термінології, ми виділяємо 7 основних етапів, перший з яких (XI–XII ст.) кваліфікуємо як початковий. В українських писемних пам'ятках XI–XIII ст. ("Слово о полку Ігоревім", Іпатіївський літопис, "Повість временних лет") широко представлені назви тогочасних військових понять, здебільшого праслов'янського походження (доспехъ, плащъ, козухъ), а також іншомовні термінолексеми, які починають активно входити до загального та військового вжитку.

Другий етап (XIV–XVII ст.) пов'язаний зі становленням національно-історичного феномена – козацького війська, яке послуговувалося специфічним професійним слововжитком. Поповнення тогочасної української військової термінології відбувалося передусім завдяки запозиченням. Освоєння запозичень було зумовлене потребою номінації нових реалій військового одягу. Кількість запозичень, прямих і опосередкованих, з тюркських (кутас, киндяк, шлик), західноєвропейських (німецької: лиштва, обшлаг, гаплик; французької: козакин; польської: кунтуш) мов значна.

Третій етап (XVIII–II пол. XIX ст.) пов'язаний з розвитком військової справи в європейському контексті. У цей час спостерігаємо інтенсивне входження до російської мови (через неї і в інші східнослов'янські мови) запозичень переважно з французької (кокарда, лампас, шинель) та німецької (мундир, штиблети, шарф та ін.).

Упродовж четвертого етапу (II пол. XIX–поч. XX ст.) відбувається становлення термінології на науковій основі в Галичині. Військова субмова Галичини розбудовується одночасно зі створенням нелегальних військових гуртків, військових організацій "Січ", "Соколи", легіонів УСС, УГА. Основою її була козацька ретротермінологія (черкеска, шаровари, жупан тощо), доповнена запозиченнями з німецької (кант, кітель та ін.) й польської (кашкет) мов.

П'ятий етап (1923–1932 рр., період українізації) можна назвати інтенсивнішим, хоча і фрагментарним, періодом розвитку. Неабияку роль у становленні військової терміносистеми відіграли "Практичний російсько-український словник для військових" (1924 р.), який містить близько 10 тисяч термінів, та "Російсько-український словник військової термінології" С. та О. Якубських (1928 р.) (близько 12 тисяч термінів). Мовна та військова ситуації 20-х рр. сприяли становленню військової термінології як системи. Ця система, спираючись на національні традиції та міжнародну практику термінотворення, використовувала термінологічні надбання російської мови.

Упродовж VI етапу (1939–1990 рр.) військова термінологія зорієнтована на максимальне наближення до російської військової термінології, оскільки в багатонаціональному Радянському Союзі мовою армії була лише російська мова, іменована мовою міжнаціонального спілкування. Зокрема, були запроваджені назви уніформа, екіпіровка, портянка, пов'язка, тільняшка, плащ-палатка замість українських однострій, спорядження, онуча, опаска, тільник, плащ-намет. Ретроджерела (тексти і словники 1940–1950 рр., видані в Україні та за її межами) зафіксували ряд двокомпонентних та багатокомпонентних утворень, які свідчать про активне освоєння запозичених термінів і пошуки власнеукраїнських мовних відповідників. Напр.: знак особовий, розпізнавальний; кашкет повсякденний; кокарда військова; безкозирка (зі стрічкою); емблема для головного убору, виду зброї; костюм захисний; сорочка повсякденна; стрічка орденська; одяг спеціальний, захисний; однострій парадний, парадно-вихідний, повсякденний.

Сьомий етап розвитку (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.) позначено процесами її перегляду, відродження та впорядкування з дотриманням чітких концептуальних засад у термінотворенні та терміновживанні. Позитивною рисою сучасної військової лексикографії є видання нових військових словників, наприклад: Б. Канцелярук "Словник військових термінів" (1993 р.), А. Бурячок, М. Демський, Б. Якимович "Російсько-український словник для військовиків" (1995 р.). Заслужують на увагу чинні Статути Збройних сил України (2002 р.). На наш погляд, практично постає нагальна потреба у створенні тлумачного словника української військової термінології.

Таким чином, розвиток термінології відбувався хвилеподібно, оскільки визначальними рушіями її динаміки були ідеолого-політичні умови існування української державності. Найпродуктивнішими етапами є періоди становлення українського війська, а також 90-ті рр. XX – поч. XXI ст.

Література

1. Коренівський Д.Г. Однострої Збройних Сил України періоду національних змагань / Коренівський Д.Г. – Київ : Зірка, 2006. – 111 с.
2. Любар О.О. Російсько-український словник для військовиків. / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, А.Т. Федоренко. – Київ : Знання, 2006. – 447 с.
3. Мінцер О.П. Словарь української мови / О.П. Мінцер, Ю.В. Вороненко, В.В. Власов. – Київ : Вища школа, 2003. – 350 с.

РОЗВИТОК ФРОНТОВОГО ФОЛЬКЛОРУ У XX СТ.

Комаров О.В.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: lehaman1996@gmail.com

Для того, щоб розібрати тему, треба спочатку зрозуміти, що таке Фольклор. Фольклор – це створені народом й існуючі в народних масах поезія (перекази, пісні, казки, епос), музика (пісні, інструментальні наспіви і п'єси), театр (драми, сатиричні п'єси, театр ляльок), танок.

Народна творчість, що зародилася в далекій давнині, – історична основа усієї світової художньої культури, джерело національних художніх традицій, виразник народної самосвідомості.

Що ж таке фронтовий фольклор? Фронтовий фольклор – неминучий супутник усіх війн. Збір фронтових пісень, прислів'їв, казок, оповідань та інших творів усної народної творчості. Саме фронтовий фольклор звертає на себе увагу важливістю подібного типу джерел для розкриття настрою і людських переживань солдата в одному з мільйонів епізодів війни. Це й зумовило мету нашої роботи.

Великий пласт у культурі багатьох народів середини ХХ ст. утворив фольклор Другої світової війни: фронтовий, партизанський, біженців, антифашистського Опору в окупованих країнах Західної Європи, фольклор повстань проти гето. Фольклор різниться і з точки зору політичної орієнтації патріотичних рухів Польщі, Балкан, Західної України, Карпат [2, с.268]. Цей пласт вивчений фольклористами багатьох країн, але потребує нових об'єктивних досліджень.

В історичній літературі фольклорні матеріали періоду II Світової війни й досі залишаються недостатньо вивченими. У 1942 р. збиранням фронтового фольклору займалися Інститут етнографії АН СРСР та Державний літературний музей. Цю роботу найбільш активно здійснювала В.Ю. Крупянська [3, с.45]. Вона листувалася з фронтовиками, виїжджала у відрядження, спілкувалася з пораненими червоноармійцями в шпиталях, збирала записні книжки фронтовиків. Підсумком стало видання двох збірників. Інакше ситуація склалася в Україні. Практично відразу після початку війни у серпні 1941 р. вийшло розпорядження РНК УРСР про збір фронтового фольклору, але виконати його тоді можливості не було. Робота розгорнулася відразу після визволення України. Інститутом народної творчості та мистецтв була організована низка експедицій, крім того, збирачі фольклору працювали й самостійно

І ветерани, і дослідники особливо підкреслюють надзвичайну популярність у фронтових умовах ліричних пісень. Відома письменниця О.М. Ржевська під час II Світової війни була військовим перекладачем (псевдонім Ржевська взятий на згадку про Ржевську битву), на початку війни писала у своєму щоденнику, що в її оточенні багато співали, переважали сумні народні співи, взагалі не згадували улюблених пісень у передвоєнні часи. Ще прикладом служать драматичні колізії, які подаються в романтичному ключі, але водночас присутні реалістичні зображення й деталі. Часом використовується епістолярний прийом: поранений солдат в шпиталі диктує сестрі листа додому. Виразний образ жінки в таких піснях, яка надає медичну допомогу і виявляється близькою коханою людиною, стає втіленням милосердя.

Характерними рисами сучасного фольклору є використання готових формул, мелодій, ходів для зображення нових речей, перелицьовування давніх пісень. На цю особливість фронтового фольклору часів II Світової війни звертав увагу М.Т. Рильський [1, с.114]. Перероблялися тексти народних пісень, романсів, пісень з кінострічок. Виникла навіть свого роду «спеціалізація».

Серед численних фронтових переробок пісень, присвячених медсестрам, виділяється варіант, який повідомив Михайло Антонович Левчук, двадцятирічний борець, що перебував у тривалій відпустці за пораненням ус. Бистриці. У пісні ліричний сюжет поєднується з професійною медичною лексикою, характерними деталями шпитального побуту, що надає гумористичного забарвлення [4, с. 278–279].

Отже, такі особливості народної творчості періоду Великої Вітчизняної війни, як особлива популярність ліричних пісень, переробка готових сюжетів, сплеск самодіяльної поезії, цілком притаманні фольклорним творам, в яких присутні навіть медичні сюжети. Втіленням надії посеред воєнного лихоліття в народній творчості став образ солдата, який завжди готовий захищати рідну землю.

Література

1. Грицай М.С. Українська народнопоетична творчість / Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф. – К. : Вища школа, 1983. – 357с.
2. Єфремова Л.О. Частотний каталог українського пісенного фольклору. Ч. 2. Антологія-хрестоматія / Єфремова Л.О. : НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К. : Наукова думка, 2010. – 480 с.
3. Косарик Д.М. Вірші, оповідання, розповіді, анекдоти – твори фронтівиків та інших осіб про часи Вітчизняної війни. Надіслані різними особами, 1941–1945 рр. / Косарик Д. М. – К. : Поліграфвидат, 2002. – 143 с.
4. Попов П.М. Фольклор Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. / Попов П.М. Родіна М.С., Плісецький М.М. – К. : Поліграфвидат, 2000. – 342 с.

ДО ПИТАНЬ ПРО РОЗВИТОК ФРОНТОВОГО ФОЛЬКЛОРУ XX СТ.

Кулібаба М.В.

Науковий керівник – ст. викладач Кузьміна Л.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: maksimkulibaba@gmail.com

The paper raised the problem of the origin and identity of tactical genre of folk art of the twentieth century. The main theme of military folklore. Reveals how important small folk in the Great Patriotic War.

Питання розвитку фронтового та військового фольклору й нині залишається одним із важливих в українській фольклористиці. Актуальність дослідження зумовлена сучасним станом народної творчості, зростанням інтересу до поглибленого вивчення народної історії та культури в сучасному суспільстві.

Великий прошарок у культурі багатьох народів середини XX ст. утворив фольклор Другої світової війни: фронтовий, партизанський, біженців антифашистського Опору в окупованих країнах Західної Європи, фольклор повстань Польщі, на Балканах, Західній Україні, Карпат. Цей пласт вивчений фольклористами багатьох країн, але потребує нових об'єктивних досліджень.

У роки Великої Вітчизняної війни процес створення та побутування усної народної творчості протікав особливо швидко [1, с. 41]. Фольклор періоду війни – це твори різних жанрів: пісенні, прозові, афористичні. Вони

створювалися безпосередніми учасниками подій і боїв, трудівниками фабрик і заводів, партизанами, жителями окупованих районів, в'язнями фашистських концтаборів, дівчатами, насильно викраденими в гітлерівську Німеччину. У цих творах знайшли художнє відображення життя і боротьба народів нашої країни, героїзм захисників Вітчизни, віра в перемогу, гіркота відступу й радість перемоги, відданість і зрада, вірність у коханні й любовні зради [2, с. 73].

Особливо поширеною була пісенна творчість фронтовиків. Їхні пісні за жанрами різноманітні: марші, балади, пісні гумористичні, ліричні пісні-листи й пісні-відповіді, сатиричні пісні-пародії, що висміювали фашистів та їхніх ватажків [3, с. 53]. Так, стара міська пісня «Крутиться, вертиться шар голубой...» у передвоєнні роки отримала широку популярність завдяки трилогії про Максима. Фільми ці часто транслювалися в міських і сільських кінотеатрах і клубах, з екрана пісенька швидко зробила крок в глядацьку аудиторію. А у військові часи ця нехитра пісенька стала джерелом для творів, що висміюють фашистських загарбників та їхніх ватажків. На різних фронтах звучали її сатиричні та гумористичні переробки – про те, як «крутиться, вертиться Гитлер чумной – влип он в историю с этой войной».

Фронтіві пісні поширювалися не тільки усно, але й у письмовій формі. Вони вкладалися в листи, заносилися в записні книжки, дівочі альбоми, містилися в бойових листках, друкувалися в дивізійних й армійських газетах.

Фронтівий фольклор – своєрідний поетичний літопис війни. Були складені пісні про оборону Одеси, Києва, Харкова, Москви, Севастополя, Ленінграда та інших міст, про подвиги окремих наших героїв [4, с. 45].

Народ особливо дорожив піснями, в яких виникали індивідуалізовані образи безіменних героїв: танкіст, зв'язківець, льотчик, моряк. Десятки тисяч творів виникали гарячими слідами подій, усний репертуар оновлювався разом зі зміною обстановки.

Поряд із піснями в роки війни продовжували своє життя традиційні казки й анекдоти. Часто ці жанри виконувалися в госпіталях і безпосередньо на фронті – під час короткочасного відпочинку бійців. Серед них були великі майстри-оповідачі, кожен зі своєю манерою і зі своїм репертуаром.

Партизанський фольклор і творчість населення тимчасово окупованих ворогом територій – інша яскрава сторінка усної народної творчості у роки війни. У жанровому відношенні він мав схожість з фольклором фронтівим, проте відрізнявся тематичним своєрідністю. Цей фольклор відображав бойові подвиги партизанів, підневільне життя населення, безчинства загарбників.

Подібно фронтовикам, партизани з піснею йшли в бій, поверталися з бойового завдання; з піснею ж вступали у звільнені села. Співали під час маршу та відпочинку, у хвилини радості та смутку, з тугою за рідними місцями й сім'ями, за коханими дівчатами ... Потрапивши у безвихідне становище, нерідко вмирали з піснею на вустах [5, с. 35].

Особливий розділ фольклору воєнних років – фольклор полонянок: твори, створені дівчатами у фашистській неволі. У них виражена гостра туга за Батьківщиною. У піснях дівчата скаржилися на підневільне життя.

Фольклор періоду II Світової війни, незважаючи на проведену величезну дослідницьку роботу, вивчений ще недостатньо. Нам явно бракує відомостей про усну прозу та пісенний творчості в'язнів фашистських концтаборів, а також інтернованих військовополонених, про фольклор населення окупованих регіонів України, тилу і евакуйованих жителів із захоплених фашистською армією областей. Тут чекають ще й архівні розвідки, і польові дослідження.

Література

1. Савушкіна Н.І. З досвіду експедиційної роботи російських фольклористів / Н.І. Савушкіна // Народна творчість та етнографія. – 1975. – № 1. – С. 41–44.
2. Кирчів Р. Двадцять століття в українському фольклорі / Р. Кирчів. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2010. – 536 с.
3. Український політичний фольклор / [упорядкування, передмова, коментарі Є.М. Пащенко]. – К. : Видавець Микола Дмитренко, 2008. – 100 с.
4. Шаян В. Джерело споконвічної сили української культури / Володимир Шаян // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1–2. – С. 46–56.
5. Федас Й. Фольклор Великої Вітчизняної війни в науковому освітленні / Й.Ю. Федас // Народна творчість та етнографія. – 1975. – № 4. – С. 31–37.

РОЗВИТОК ФРОНТОВОГО ФОЛЬКЛОРУ У XX СТ.

Курбатов О.

Науковий керівник – к. філол. н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail: kursasha@ro.ru

Фольклор періоду війни – це витвори різноманітних жанрів: пісні, проза, афоризми. Вони створювалися самими учасниками бойових дій, працівниками фабрик та заводів, партизанами, мешканцями загарбаних територій. У цих витворах мистецтва знайшли художнє відображення життя та боротьба народів нашої країни, героїзм захисників Батьківщини, віра у перемогу над фашистськими загарбниками, вірність до Вітчизни.

Загалом у народній творчості Другої світової війни слід виділити декілька видів фольклору:

- фронтовий;
- партизанський;
- фольклор населення тимчасово загарбаної фашистами території;
- радянських людей, узятих в неволю;
- колгоспників і робітників.

Фольклор Другої світової війни відобразив велич та героїзм воїнів, її вірність, почуття дружби братських народів ; фольклор цих років пронизує віра

у нездоланність Батьківщини, ідея безсмертя подвигу. Народна творчість тих років мобілізувала і гнівне слово, і образну фантастику, і ліричний вираз почуття, і гостру сатиру, яка разила ворога.

Головна тема фронтового фольклору – захист Вітчизни, своєї землі, яку в піснях називали священною, рідною, коханою. Народ особливо цінував пісні, у яких існували індивідуальні образи невідомих героїв: танкістів, розвідників, льотчиків, моряків. Фольклорний образ солдата поставав у героїці подвигу та ліриці почуттів. Десятки тисяч творів виникали по гарячим слідам подій, усний репертуар оновлювався вслід за обстановкою.

Поряд з піснями в роки війни продовжувала своє існування традиційна казка. Казки, а також численні анекдоти часто виконувалися у госпіталях та безпосередньо на фронті – під час короткого відпочинку бійців. Серед них були великі майстри-оповідачі, кожен з яких мав свою манеру та репертуар.

Фольклорист-фронтовик Л.Н. Пушкарьов записував прозаїчні жанри фольклору безпосередньо у бойовій обстановці. Він поділився своїми згадками: «Великою популярністю користувалися казки за участі солдат та воєнної служби в цілому. Під час війни солдат займав велике місце серед казкових персонажів. Герой фронтових казок, як правило, поступали у ряди, швидко просуваючись по службовій драбині і поступово посідали звання генералів. У крайньому випадку полковників».

Партизанський фольклор і фольклор населення тимчасово загарбаних територій – інша яскрава сторінка усної народної творчості у воєнні роки. У жанровому відношенні вона мала схожість з фронтовим фольклором, однак відрізнялася тематичною своєрідністю. Цей фольклор відображав бойові подвиги партизан, підневільне життя населення, безчинство загарбників.

Так як і фронтовики, партизани з піснею йшли у бій, поверталися з бойового завдання; з піснею вступали у звільнені села. Співали під час маршу та відпочинку, у хвилини радості і горя, з сумом по рідним місцям та сім'ям, по коханим дівчинам. Потрапив у складне становище, вони нерідко помирали з піснею на устах.

Таким чином, у роки II Світової війни була створена велика кількість витворів мистецтва, які висловили загальнонародні почуття, думки, страждання та переживання. Переважно у воєнному середовищі і отримали найбільш широкий розвиток масові форми народної творчості. Фронтові пісні, прислів'я, казки легко переймалися населенням тилу і партизанами, партизанські пісні починали звучати і на фронті, і в тилу, і на тимчасово загарбаних територіях. У цьому процесі народне мистецтво тих часів утворювало єдине, нероздільне ціле.

ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ ХХ СТ. У ПРЕСІ

Лаухін Ю.Р.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail: y.r.laukhin@gmail.com

У період 1935–1941 рр. офіційний друк пропагував дружні відносини з Німеччиною, заборонялася критика керівництва і політики цієї країни. Також на сторінках газет велася військово-патріотична пропаганда, писалося про необхідність бути пильними, бути готовими у будь-який момент стати на захист Батьківщини. Багато публікацій вселяли читачам думку про незламну могутність та виключну бойову готовність Червоної Армії.

Мета радянської преси було надихнути людей на подвиги, на самопожертву, на подолання неймовірних труднощів. І це робили кріщі журналісти та письменники. Вони писали про подвиги і героїство солдатів, про труднощі и мужність людей, про їх стійкість та любов до Батьківщини. Журналісти, особливо фотокореспонденти, часто ризикували життям, щом виконати завдання, інколи навіть гинули.

Усі ЗМІ під час Другої світової війни працювали в особливому режимі. У газетах з'явилися військові відділи, чийм завданням було показати підступні задуми ворога, розкривати його загарбницькі плани що до народів СРСР, а також роз'яснювати населенню та воїнам, що війна для нашого народу є справедливою, бо покликана захищати Батьківщину від підступних загарбників.

Була перебудована структура ЗМІ. Скоротилося число центральних газет, зменшилися їх тиражі. Перестало виходити багато спеціалізованих та галузевих видань. Скоротилася місцева преса. Була створена мережа нових видань – фронтових газет. Це були газети військових підрозділів всіх рівнів: армійські, бригадні, стрілецькі, танкові, військ протиповітряної оборони.

В армії і на флоті виходило 5 центральних газет. Головна з них – «Червона зірка». У ній з початком війни стали публікуватися твори відомих письменників. 1200 номерів цієї газети воєнної доби – героїчний літопис наростаючої потужності армії і військового мистецтва її воєначальників. Центральним органом на флоті була газета «Червоний флот». А в кінці 1941 р. стала видаватися спеціальна газета для військ повітряних сил «Сталінський сокіл», пізніше – «Червоний сокіл» – для особового складу авіації дальньої дії.

Виходили і журнали для армії і флоту, політичного та літературно-художнього напрямку. Важливу роль відігравали і тилові газети, які писали про становище на фронті, про героїзм бійців, але головне – закликали тих, хто залишився в тилу, робити все можливе і неможливе для того, щоб забезпечувати діючу армію всім необхідним. Гасло: «Все для фронту, все для перемоги!» – визначало головний сенс таких публікацій.

Крім фронтових газет, були ще підпільні і партизанські видання, що виходили на окупованій території. Їхнім завданням було спонукати до боротьби з ворогом у його тилу. Були створені газети, розраховані на розкладання військ

противника. Треба визнати, що на окупованих землях випускалися профашистські місцеві газети, віщали профашистські місцеві радіостанції. Але вони проіснували до звільнення цих районів від окупації.

Публіцистика часів війни досить різноманітна. Вона народжувалася зі сплавом таланту журналістів, їх переконаності в необхідності боротьби за свободу Батьківщини і їх зв'язку з реальним життям. У газетах публікувалося чимало листів робітників, бійців армії, трудівників тилу, це створювало у людей відчуття єднання народу перед лицем спільного ворога.

З перших же днів війни видатні письменники-публіцисти М. Шолохов, О. Толстой, М. Тихонов та інші почали писати про війну для газет. Вони створили сильні речі, переконували людей у майбутній перемозі, що народжувалися в них патріотичні пориви, підтримували віру і впевненість у незламності нашої армії. У перші роки війни ці твори кликали людей на захист батьківщини, на подолання перешкод та поневірянь, на боротьбу з ворогом. Твори цих авторів публікувалися в багатьох фронтових газетах. Важливу роль відігравали статті військових кореспондентів. Публіцистика використовувала і сатиричні жанри. Памфлети, карикатури, фейлетони широко застосовувалися в газетах і журналах. Найважливіше місце в журналістиці військових років зайняла фотопубліцистика. Фотокореспонденти донесли до сучасників і зберегли для нащадків героїку і будні того часу.

Зарубіжні російськомовні видання, які створювалися російськими емігрантами, також мали патріотичний настрій. Дехто з німецьких емігрантів почав співпрацювати з фашистами, і завдяки їм були озвучені ідеї російського фашизму. Але в цілому емігрантське середовище насторожено ставилася до фашизму і співчувало Росії в її боротьбі з ним. Деякі з емігрантів після війни навіть прийняли радянське підданство і повернулися на Батьківщину.

Таким чином, офіційна преса розповідала про героїчні подвиги своїх солдат та загарбницькі плани ворога. Партизанські видання писали про становище на окупованій території та заклакали народ не здаватися і боротися з ворогом до кінця. Інколи люди гинули, щоб дістати потрібний матеріал. Це все робилися заради перемоги та свободи своїх близьких.

СВОЕОБРАЗИЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ ГЕРОИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ НОВОЙ ВОЙНЫ НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЗАХАРА ПРИЛЕПИНА «ПАТОЛОГИЯ» И ВАСИЛИЯ СЛАПЧУКА «КНИГА ЗАБУТТЯ»

Лецишин В.

Научный руководитель – к.пед.н., доцент Мартинец А.М.
Институт филологии. Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаника

Подводя итоги литературного процесса первого десятилетия нового века критики отмечают, что современные писатели так и не смогли создать «фундаментального основательного героя» [2, с. 17], способного соединить индивидуальное и типическое. Собственно об отсутствии героя способного совершать если не подвиги, то хотя бы поступки, подтверждая этим подлинность своего существования, литературоведы отмечали еще в девяностые. По словам С. Белякова «отпала сама необходимость в герое» [2, с. 17]. Поэтому писатели, создающие новую военную прозу не ставят перед собой цель идеализировать героя. Они, используя неореалистические подходы предлагают нового героя и новый характер. В их произведениях четко прослеживается отказ от принципа мимесиса и обращение к документальной достоверности в изображении героя военной прозы, что наиболее полно реализуется посредством красноречивой детали. Исходя из этого, в статье будет сделана попытка определить своеобразие изображения героической личности в произведениях о современной войне. Объектом исследования послужат произведения русского и украинского авторов Захара Прилепина и Василия Слпчука.

В литературоведении существует несколько определений понятия герой. Согласно одному из них оно определяется как действующее лицо, в котором преобладает мужество, отвага, смелость, способность совершать поступки, которые не каждый сможет повторить [3, с. 243]. Именно такой герой находился в центре изображения военных событий периода войны 1939–1945 годов. Советская литература сделала эталонной ситуацию, в которой война проявляет человека, обнаруживая в нем достоинства или слабости. Человек этой войны должен утвердиться опытом полученным в сражениях. Отечественная война – это прежде всего лакмус на прочность советской героичности.

У героев новой военной прозы – новые отношения с войной. Они иные. По мнению Д. Аристова, война не проявляет, а убивает, обнаруживая в человеке только хрупкий сгусток страшащейся за себя телесности, так легко разбрызгиваемой на неопознаваемые осколки [1, с. 134], что легко прослеживается в романах З. Прилепина и В. Слпчука.

Героями современной прозы о новой войне часто становятся персонажи, лишенные общепринятого в советском литературоведении героического наполнения. Они обыкновенные парни, насильно вырванные обстоятельством

из мирной жизни и брошенные без подготовки в горнило жестоких сражений. Такие обстоятельства разрешили автору главного персонажа изображать слабым, трусоватым, нерешительным человеком – а значит, совершенно адекватным современному сознанию восприятия войны. Такой герой подходит для воплощения авторского замысла: *«...чувствую, что мне страшно...по школе всю ночь периодически постреливали, то с одной стороны, то с другой. А я боюсь... холодные ладони, и много без вкуса выкуренных сигарет, и нелепые раздумья, которые неотвязно крутятся в голове...так хочется жить. Почему так хочется жить? Почему так же не хочется жить в обычные дни, в мирное время? Потому что никто не ограничивает во времени? Живи – не хочу...»* [4, с. 75].

Подобный подход к созданию героя военной прозы ставит под сомнение общепринятое понятие и об герое и об классической героичности в целом.

Анализ произведений З. Прилепина «Паталогии» и В. Славчука «Книга Забуття» приводит к выводу, что доблестные, талантливые, верящие в свое дело люди новой войне не нужны – точно так же, как не нужна ей и победа, и окончание битв. С таким мнением встречаемся в исследовании проблем современных текстов о войне М. Абашева [1 с. 133].

В новой войне все спутано. Не случайно ее назвали гибридной. Современная война формирует новый взгляд на понятия «свой» и «чужой». Она размыла, перераспределила понятия родина, национальность, вера. Чеченец, свободолюбивый житель гор, для которого раньше понятия чести ничего святее не было, воюет в рядах российского спецназа и едет в родной город Грозный, *«быть может, пострелять в своих одноклассников»* [4, с. 121]. Бегут на «родину», спасаясь от погромов, армяне, которые говорят и верят по-азербайджански, а соплеменники не пускают их, мусульман, в свою страну. В современной войне нет категории «святой», «вера», «спасение». В ней присуще только зло, зарабатывание денег, выгода. *«Они стояли, молча смотрели на обстрел. Такие минуты, когда дома, кувыряясь в тоннах поднятой на воздух земли, разлетаются в щепки, оставляя после себя воронки размером с небольшое озеро, а почва на три километра вокруг дрожит от ударов двухпудовых снарядов – в такие минуты особенно остро чувствуется слабость человеческого тела, мягкость костей, плоти, их незащищенность перед металлом. Бог ты мой, ведь весь этот ад не для того, чтобы расколоть напополам Землю, это всего лишь для того, чтобы убить людей! Оказывается, я так слаб, я ничего не могу противопоставить этой лавине, с легкостью разметавшей вдребезги целое село! Меня так легко убить! Эта мысль, парализует, лишает дара речи...»* [4, с. 128].

Русский и украинский создатели современной военной прозы, отчасти сами пережившие ужасы войны, создают особенных героев, людей больше всего мечтающих выжить. Их сила в их слабости, героичность в трусости, они живые, а не идеализированные, они мальчишки, мечтающие попасть в объятия мамы *«Їхні очі зустрілися. Зазирнувши їй у лице, син розплакався. І тільки тоді вона впізнала свого сина. По сльозах»* [6, с. 278]. Именно поэтому герои

современной прозы все, как один, хотят отсидеть положенные по командировке дни в бездействии. Страшнее всего для них именно «дело», а уж фразу типа «Хоть бы „чехи“ где-нибудь появились» [4, с. 34] в их устах представить практически невозможно.

Для неопытных героев сражений очень важно, чтобы рядом был кто-то, кто мог бы взять на себя ответственность в тяжелую минуту, кто мог бы поддержать и сделать в нужный момент выбор, ведь сделать выбор под огнем – это уже подвиг: *«Главное, чтоб командир у вас был упрямый. Чтоб вас не засунули куда-нибудь ... у нас на пятнадцать человек – двое раненых – и всё. Потому, что клали мы на их приказы»; «Вот было бы забавно, если бы мы в этой школе прожили полный срок и никто б о нас не вспомнил... – думаю»* [4, с. 133].

И русский и украинский авторы романов показали слабость человека перед войной, естественный страх смерти *«Ежесекундно мнится, что сейчас начнут стрелять. Отовсюду, из каждого окна, с крыши, кустов, из канав, из детских беседок...И всех нас убьют, меня убьют. Бывают же такие случайности, – только приехали, и с пылу с жару, влетели в засаду. И все полегли. Чувствую. Что рядом мои пацаны разделяют со мной мои пречувствия»* [4, с. 92]. *«Михайло міцно тримав кермо переживаючи перед лицем небезпеки»* [6, с. 279]. И такое чувство абсолютно естественно. Ведь жизнь дается один раз и, случайно для себя, оказавшиеся на войне солдаты, понимают это уже после первых выстрелов. Они взрослеют за минуты, и, уже воспринимают жизнь иначе, без мальчишеского легкомыслия.

Чужая война кардинально меняет людей. Вчерашних желторотых мальчишек она превращает или в животных, жаждущих крови, или в рабов, которые всецело подчиняются ей. Многие, возвратись, оттуда теряют свое человеческое лицо. Они оставляют там, на чужой далекой земле половину своей жизни и даже не пытаются ее вернуть, или, став инвалидами физическими, превращаются еще и в инвалидов духовных. Нечеловеческую боль, чувство ненужности и отчаяния, которые несет война, представляет нам украинский писатель Василь Слапчук: *«Перші дні Михайло перебував у глибокій депресії. Лежав, відвернувшись до стіни, відмовляючись від їжі, ні на що не реагуючи й ні до кого не озиваючись; навіть очей не бажав розплющувати»* [6, с. 310]. Чувство обреченности и безысходности, ломает человека, каким крепким он не был: *«...син не переставав схлипувати. Уже всім тілом бився в риданні. Неможливо було розібрати слів, якими він вивідавав свій біль, свій відчай, свій страх...Зрештою всі слова втратили силу і зміст. Окрім одного. – Мамо! Мамо! Мамо! Мамо!... – обриваючи завивання голосно вигукував, шукаючи в матері підтримки, захисту, рятунку, і далі продовжував тужно по звирячому квилити...»* [6, с. 292].

П. Топер сделал вывод о возрастании мотива смерти в художественных произведениях XX века: «Чуть ли не вся реалистическая литература наполнена смертью. Современный писатель подходит к изображению человека под иным

углом зрения: вытесняя моральный облик своего героя, он не столько рисует его жизнь, сколько ставит его перед проблемой смерти» [2, с. 18].

На войне человек сталкивается лицом к лицу со смертью во всех ее проявлениях, он становится одновременно и жертвой, и палачом, убийцей, прежде всего, другого человека, а потом уже врага. Психологически он подвергается страшному испытанию, последствия которого остаются и после войны. Вернувшись домой, солдату трудно найти себя в новой реальности, ведь общество и политики так и не нашли ответы на вопросы солдат, побывавших в «горячих» точках. Потверждение этому находим в романе Василя Слпчуча *«Ми раптом несподівано зрозуміли, що війна закінчилася. Це було дивно – точнішого слова знайти не можу. Мабуть, так почувається немовля, коли воно народжується: звичайної ситуації немає, а що робити – воно не знає....ураз і, здавалося, без жодної причини нас охопила гнітюча туга – не нудьга, а саме туга. Ми пили мертвецьки й не п'яніли. Доводилося згадувати і давати собі звіт про те, що в ці роки старанно забувалося»* [6, с. 8].

Такие наблюдения подводят к выводу, согласно которого герои новой военной прозы вовсе не героичные, они обыкновенные люди случайно, по чужому желанию попавшие на фронт. Их преследует одна единственная мысль, одно желание: они просто хотят выжить. Молодые ребята-солдаты не понимают для чего и ради чего они находятся на чужой земле, у них нет уверенности в правоте своего дела, но им приходится воевать и убивать, возвращая в себе чувство ненависти.

Авторы утверждают, что герой в условиях военных действий вовсе не закаляет свой характер, не укрепляет и не развивает силу духа. Пред нами постаёт личность с ущербной психикой, жизнь которой вряд ли будет подчинена обычным поведенческим нормам, некий «живой труп», который по большому счету потерян для родных и близких, для общества и самого себя: *«Наш мир – это война. Наша жизнь – смерть. Наши желания и побуждения мертвы – нам всего восемнадцать, но мы уже ничего не хотим от жизни. Разве мы молоды...?»* [4, с. 56]

Литература

1. Абашева М.П., Аристов Д.В. Военная проза 1990–2000 х годов, генезис и поэтика / М.П. Абашева, Д.В. Аристов // Вестник томского государственного педагогического университета. – 2010. – №8 (98) – С 133–137.
2. Беляков С. В ожидании героя. Диалог двух бунтарей / С. Беляков // Лит. Россия. – 2009. – №17–18 – С. 10–14.
3. Книгин И. Словарь литературоведческих терминов / И. Книгин. – Саратов, 2006. – 420 с.
4. Прилепин З. Патология / З. Прилепин. – М., 2005. – 320 с.
5. Пустовая В. Человек с ружьем: смертник, бунтарь, писатель / В. Пустовая // Новый мир. – 2005. – №5. – С.151–172.
6. Слпчук В. Книга забуття / В. Слпчук. – К., 2013 – 366 с.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Лісовий Р.О.

Науковий керівник – ст. викладач Сергієва А.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: romalesov@ukr.net

Становлення і розвиток спеціальної термінологічної системи військової лексики нерозривно пов'язаний з історичним розвитком нашого народу. Військова лексика є невід'ємним компонентом словникового складу української мови і в різний час була об'єктом наукового дослідження багатьох лінгвістів, зокрема О. Порохової, Д. Гариб'ян, С. Март'янової, А. Абдульманової та ін.

Військова лексика розвивалася разом із становленням держав та їх війська. Перші військові терміни з'явилися ще у давні часи, до того, як їх почали записувати. Варто виділити 7 основних етапів розвитку військової лексики. Перший ми бачимо в українських писемних пам'ятках XI–XIII ст. («Слово о полку Ігоревім», Іпатіївський літопис, «Повість минулих літ») де широко використовуються назви тогочасних військових понять, здебільшого праслов'янського походження, одні з яких: (обладунок, кожух, плащ, пояс, ремінь тощо.)

Другий етап (XIV–XVII ст.) пов'язаний зі становленням козацького війська, воєнні терміни цього періоду фіксують такі слова як: (шолом, шишак, прілбіца, місюрка та ін.) Поповнення тогочасної української військової термінології відбувалося здебільшого завдяки запозиченням. Освоєння запозичень було зумовлене потребою номінації нових реалій військового одягу. Кількість запозичень, прямих і опосередкованих, з тюркських (кутас, киндяк, шлик), німецької (лиштва, обшлаг, гаплик), французької (козакін), польської (кунтуш) мов значна.

Третій етап (XVIII–II пол. XIX ст.) пов'язаний з розвитком військової справи в європейському контексті. У цей час спостерігаємо інтенсивне входження до російської мови, а через неї і в інші східнослов'янські мови великої кількості запозичень. Найвні запозичення переважно з французької (кокарда, лампас, шинель) та німецької (мундир, штиблети, шарф та ін.).

У ході четвертого етапу (II пол. XIX – поч. XX ст.) відбувається становлення української військової термінології на науковій основі в Галичині. Особлива роль у виробленні української наукової мови належить Науковому Товариству ім. Т. Шевченка, заснованому в 1873 р. у Львові. Головною ознакою військової термінології цього періоду були козацькі терміни (черкеська, шаровари, жупан, кітель, кашкет тощо). У Східній Україні сучасна військова терміносистема починає формуватися після Лютневої революції, в період створення національної армії.

П'ятий етап (1923–1932 рр., період українізації) можна назвати інтенсивнішим, хоч і фрагментарним, періодом розвитку УВТ. Неабияку роль у

становленні військової терміносистеми відіграли "Практичний російсько-український словник для військових" (1924 р.), який містить близько 10 тисяч термінів, та "Російсько-український словник військової термінології" О. Якубських (1928 р.) (близько 12 тисяч термінів).

Мовна та військова ситуації 20-х рр. сприяли становленню української військової термінології як системи, яка використовувала термінологічні надбання російської мови. Терміни-словосполучення стали найпродуктивнішим джерелом поповнення терміносистеми військової термінології, бо:

а) складені найменування використовувалися і раніше, однак як структурний тип вони утвердилися у зазначений період;

б) у час інтенсивного науково-технічного розвитку термінам-словосполученням належить найбільша питома вага у структурній системі будь-якої мови.

Упродовж шостого етапу (1939–1990 рр.) розвиток національної наукової термінології та її коригування відповідно до внутрішньополітичних завдань у державі взагалі й у мовознавстві зокрема були загальмовані. Українську військову термінологію було зорієнтовано на максимальне наближення до російської військової термінології, оскільки в багатонаціональному Радянському Союзі мовою армії була лише російська мова. Зокрема, були запроваджені назви: уніформа, екіпіровка, портянка, пов'язка, тільняшка, плащ-палатка замість українських однострій, спорядження, онуча, опаска, тільник, плащ-намет.

Ретроджерела (тексти і словники 1940–1950 рр., видані в Україні та за її межами) зафіксували ряд двокомпонентних та багатокомпонентних утворень, які свідчать про активне освоєння запозичених термінів і пошуки власне українських мовних відповідників. Наприклад: знак особовий, розпізнавальний; кашкет повсякденний; кокарда військова; емблема для головного убору, виду зброї; сорочка повсякденна; стрічка орденська; одяг спеціальний, захисний.

Сьомий етап розвитку (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.) позначено процесами її перегляду, відродження та впорядкування з дотриманням чітких концептуальних засад у термінотворенні та терміновживанні. Позитивною рисою сучасної військової лексикографії є видання нових військових словників, наприклад: Б. Канцелярук "Словник військових термінів" (1993.), А. Бурячок. М. Демський, Б. Якимович "Російсько-український словник для військовиків" (1995 р.).

Як бачимо, становлення української військової термінології налічує багато століть і має складний шлях розвитку. Сьогодні спостерігаємо продовження формування та поповнення цього термінологічного поля.

Література

1. Байжанов Г. Военная лексика в казахском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Алма-Ата, 1975. – 24 с.
2. Халимоненко Г.І. Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва. Дис. канд. филол. наук. – К., 1993. – 142 с.

ОБРАЗ ВІЙНИ У ТВОРІ О.А. ДОВЖЕНКА «УКРАЇНА В ОГНІ»

Любічева О.І.

Науковий керівник – к. філол. н., доцент Циганенко В.Л.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702–14–98)

E-mail : olyaa2107@mail.ru

Образ війни був провідним образом творів українських письменників ХХ ст. Війна торкнулася усіх верств населення в Україні. Одним із видатних письменників був О. Довженко, який яскраво відобразив жорстоку, наповнену стражданнями війну.

О. Довженко запам'ятався в історії як геній екрана і пера, він зробив значний внесок і став одним із засновників українського кінематографа і звукового кіно в СРСР. Його життя і творчість – яскравий приклад служіння рідному народові. Усі твори цієї талановитої людини оспівують українців, а сама Україна стає центральним образом.

Митець надзвичайної сили, О. Довженко змушений був багато в чому обмежити творчий пошук, коли після фільму «Земля» його твори стали критикувати. Але незважаючи на це, він продовжував свою роботу, значним твором якої стала кіноповість «Україна в огні».

Метою нашої роботи є змалювати образ війни у творі О. Довженка «Україна в огні». І сама назва твору готує читача зустрітися з трагедією народу, печаллю, сумом і смертю.

Провідною темою твору є зображення жахливого початку війни з фашистськими загарбниками й відступу радянських військ.

Саме Україна прийняла на себе перші удари загарбників; найстрашніші і найбільші битви, відбувалися на її полях, і вся вона палала у вогні та стражданнях. Україна – це передусім українці. У повісті вони змальовані працьовитими, винахідливими, терплячими, співучими та мужніми. О. Довженко створив величні й прекрасні жіночі образи. Усі вони уособлюють образ України. Образ України доповнюють чоловічі персонажі. Це слава родина Запорожців, які втілюють мужність і силу українського народу.

Але українці мають свою ахіллесову п'яту «Ці люди абсолютно позбавлені вміння прощати один одному незгоди навіть в ім'я інтересів загальних, високих. У них немає державного інстинкту... Ти знаєш, вони не вивчають історії. Дивовижно» [1, с. 20].

О. Довженко, як безпосередній свідок і учасник фронтового життя, усвідомлюючи руйнівну суть війни, засуджує війну й ушляхлює народ – переможець, схиляється перед його мужністю і героїзмом. Кожним рядком кіноповісті він показує безглуздість війни та її жахливі наслідки.

Війна підняла на ноги всю Україну. Тисячі біженців, перевалено жителів міст, їхали на схід. А селяни, прив'язані «тисячолітніми узами до землі», не могли всі виїхати. І українська нація знищувалася зсередини. А з наближенням

фронту іще більше поглибилася прірва між тими, хто їхав у тил, і тими, хто йшов чи залишався.

Трагічно склалася доля рядових воїнів, які прийняли на свої плечі увесь тягар битви за Україну. Було ні один, ні два смертельних боїв, а їх безліч. Письменник захоплюється мужністю своїх героїв, прославляє їх подвиг у віках, хоч серце його при цьому обливалося кров'ю за марно втраченими силами і життями.

Автор глибоко показує страждання народу в окупації – довелося й орати замість коней та волів, і віддавати цвіт нації – найкращих юнаків та дівчат – у Німеччину на каторжні роботи, зазнавати принижень, гинути у вогні пожеж, під дулами фашистських автоматів, на шибеницях.

Але не зважаючи на війну, життя людей продовжувалось, і О. Довженко показує зворушливий сімейний мотив, багатодітної і щасливої родини Запорожців, яка дружно співає улюблену материну пісню. Та дружну, роботящу родину розсіяла війна. Та сам рід Запоріжців залишився жити, і це глибокий довженківський символ безсмертя українського народу.

Ідея твору, за словами самого автора, – незламність сили й непохитність духу нашого народу, здатність до визвольної боротьби і впевненість у перемозі над ворогом. О. Довженко не розуміє причини денаціоналізації українців.

Образ війни супроводжає багато творів, але саме твір О. Довженка «Україна в огні» відображає всю глибину війни, та проблему нації того часу. Багато питань, пов'язаних з патріотизмом до рідної землі, актуальні і на наш час.

Патріот О. Довженко своїм твором «Україна в огні» засудив війну, її ідеолога – божевільного А. Гітлера, недолугу політику верхівки, що обіцяла здобути перемогу малими жертвами на чужій території, а сама кинула на розтерзаня ворогові свій народ. «Україна в огні» – це крик змученого серця письменника-громадянина, уклін своєму народові, який у тяжких муках здобув перемогу.

Як справжній син своєї Батьківщини, О. Довженко вболівав за народ, за його мову, відкрито засуджував тоталітаризм, сталінізм, роздумував над своїм вигнанням, над тим, чому змушений жити в Москві, коли серце належить Україні [2, с. 258].

Таким чином, О. Довженко, як ніхто інший, сміливо й реалістично передав гіркоту поразок і відступу, з одного боку, та героїзм українського народу в боротьбі з фашизмом, з іншого, розвінчував сталінську концепцію класової боротьби, критикував методи виховання молоді, незнання нею рідної історії й відсутність національної гордості.

Література

1. Довженко О.П. Україна в огні / О.П. Довженко. – Харків : Фоліо, 2012. – 128 с.
2. Кордон М.В. Історія української культури / М.В. Кордон. – Львів : Магнолія, 2011. – 336 с.

ОУН-УПА У ВІДОБРАЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ФОЛЬКЛОРУ

Пасека І.В.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail: pasekaigor97@gmail.com

Боротьба ОУН-УПА за за незалежну українську державу досі залишається для багатьох українців невідомою сторінкою в історії. Останнім часом, у зв'язку з подіями в середині країни, інтерес народу до повстанчого руху зростає та кількість звернень до публікацій щодо діяльності УПА також збільшується.

Твори бійців підпілля описують зрозумілі картини збройної боротьби, дозволяють зрозуміти душу борців-патріотів, несуть величезний виховний потенціал. Не використати його для виховання юних патріотів України було б гріхом перед пам'яттю тих, хто поліг заради незалежності своєї держави.

Творчість бійців УПА стає об'єктом літературознавчого аналізу. Серед тих, хто аналізував та надавав характеристики здобутків окремих авторів, стали П.Драгомирецький, І.Пилипів, Т.Салига, Н.Миронець.

Зрозуміло, що в радянські часи говорити про УПА можна було лише як про «фашистську організацію українських буржуазних націоналістів», [1, с. 46-47], яка діяла проти радянського народу. Це визначення з тими чи іншими змінами, доповненнями та емоційними оцінками пройшло фактично через усі наукові праці, цьому вчили у школах та університетах.

Зняття ідеологічного «табу» з теми сприяло широкому її висвітленню в періодиці («Визвольний шлях», «Розбудова держави», «Дзвін»), появі ряду наукових праць. Стали доступними для українського читача праці про діяльність ОУН П. Мірчука, С. Бандери, Є. Коновальця, Д. Донцова, Р. Шухевича, В. Косика, З. Книша, Л. Полтави та інших чільних діячів організації та дослідників-істориків, до читача нарешті приходить правда як про діяльність УПА, так і про гоніння, які чинила радянська влада, борючись з повстанцями та їх симпатиками.

Дослідник повстанського фольклору Г. Дем'ян підкреслює, що «жодна інша історична епоха нашої нації не залишила такої величезної кількості поетичних і прозових рядків, як героїчна та масова жертвність українських самостійників» [2,с.115].

Навіть зараз важко підрахувати точну кількість пісень, адже власні пісні мали не лише з'єднання, а й окремі курені, сотні. У 1943 році видано співаник «За Україну», а в 1944 р. – «Збірник українських революційних пісень». 1946 року в підпільному видавництві «Юнацький шлях» побачила світ збірка «Нові коляди», 1947 р. – вийшли пісні Саніка, співаник Голяша, «Збір пісень УПА».

Одним з гасел ОУН-УПА було «Воля народам! Свобода людині!». Ці

слова як і рядки Тараса Григоровича Шевченка «Наша слава, наша воля не вмере, не загине, ось де, люди, наша слава, слава України» звучать у всіх повстанських піснях як вияв волі, віри у перемогу своєї ідеї. Вони ж були винесені до «Збірника українських революційних пісень» і звучали заклик до всього українського народу.

Художня творчість про ОУН – УПА є важливою складовою літературного процесу. У ній знайшли відображення історичні події, подано характеристику безпосередніх учасників, розкрито їхню психологію.

Ця творчість має велике виховне значення, оскільки дає можливість зрозуміти думки, почуття і прагнення бійців, дати яскравий приклад дієвого патріотизму, героїзму та жертвності.

Відтак такі дослідження стають одним із першочергових завдань фольклористики та літературознавства.

У незалежній Україні вже зроблено перші вагомі кроки в цьому напрямі: видано фольклорні збірники, поетичні антології, збірки окремих авторів, проводяться наукові дослідження.

Як висновок, можна сказати, що діяльність ОУН і її високі цілі спонукали народ до створення нового літературного про шарку. Що безумовно дає зрозуміти, що Сталінська пропаганда не здатна приховати від народу справжнього порядку речей. ОУН в очах народу залишилися героями, що не дивлячись на досить скрутні обставини того часу боролися за незалежність України.

Література

1. Павличко Д.В. Антологія словацької поезії ХХ ст. / Переклад, передмова і коментар Д. В. Павличка. // Основа. – 1997. – С. 45-48.

2. Равлів І.П. Тематичне і жанрове розмаїття Павличкової лірики 90-х / І.П. Равлів, О.Д. Бойко, В.Ю. Король. // Слово і час. – 1998. – № 9 – С. 115–120.

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ТЕМИ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ» В ЛІТЕРАТУРІ 1920 – Х РОКІВ

Пістренко Є.О.

Науковий керівник – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, канд. філол. наук Овчинников М. О.

Факультет права та масових комунікацій

Харківський національний університет внутрішніх справ
(61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27; тел.: (057)7398-307)

E-mail: kafiduim@meta.ua

The First World War became one of the main themes in literature of the 1st half of the twentieth century. A new literary generation has appeared, which is associated with the image of the "lost generation". This report is dedicated to the most illustrious members of the "lost generation" literature.

Перша світова війна стала однією з основних тем у світовій літературі першої половини XX ст., визначила особисті долі і сформувала художні індивідуальності таких письменників, як А. Барбюс, Е. М. Ремарк, Р. Олдінгтон, Е. Хемінгуей, вплинула на творчість письменників країн Європи. Уряди кожної із країн, учасників цієї війни за переділ кордонів і сфер впливу, дбали тільки про свої інтереси. Різними були умови і наслідки цієї війни для кожної з країн. Проте художнє втілення Першої світової війни в різних літературах має спільні, типологічні риси як у проблематиці і пафосі, так і в поетиці.

Епічне художнє осмислення війни характерно для крупномасштабних романів-хронік Р. Роллана, А. Цвейга та ін., що виникли майже в кожній з європейських літератур. Революціонізуючий вплив подій 1914–1918 років показано в романі А. Барбюса «Вогонь» – реалістичному творі, який зруйнував навколо війни ореол парадності і романтики. Песимізмом та відчаєм сповнені книги письменників «втраченого покоління» – літературної генерації, що склалась в європейських та американській літературах протягом десятиліття після закінчення Першої світової війни. Зафіксував її появу 1929 рік. Саме тоді були створені романи «На Західному фронті без змін» Е. М. Ремарка та «Прощай, зброє!» Е. Хемінгуея.

Герої книг письменників «втраченого покоління» зазвичай зовсім молоді, належать до інтелігенції. Вони індивідуалісти і сподіваються, як герої Хемінгуея, лише на себе, на свою волю; якщо спроможні на рішучий вчинок, то дезертують (лейтенант Генрі).

Герой Ремарка знаходить утіху в дружбі та коханні. Це їхня своєрідна форма захисту від світу, що приймає війну як спосіб вирішення політичних конфліктів.

Роман «На Західному фронті без змін» – це історія вбивства на війні чотирьох однокласників, отруєних шовіністичною пропагандою у школах кайзерівської Німеччини. Удома їм прищеплювали ідею жертвовного служіння Батьківщині і кайзеру, якому, можливо, знадобиться віддати життя. Але цю жертву вони уявляли скоріше в ореолі живописних воєнних сцен на старовинних гравюрах.

Перебування героїв роману на фронті стає ланцюгом нових відкриттів страшної, антилюдської правди про війну. Оповідь ведеться від першої особи і нагадує фронтовий щоденник. Опис воєнних подій, в яких бере участь головний герой Пауль Боймер, перемежується зі спогадами про мирний час і сумними роздумами про несправедливість і зло світу, що уособлюється у війні.

Покоління Пауля Боймера «втрачене» вже тому, що пережило всі жахи війни, не переживши ще нічого іншого у своєму короткому житті. Пауль Боймер усвідомлює, що, навіть виживши на війні і повернувшись до мирного життя, його покоління назавжди залишиться зайвим.

Письменник не ставить за мету знайти справжніх винуватців війни. Ремарк переконаний, що політика – це завжди погано. Єдине, що він може протиставити війні, – це світ природи, життя в його первинних формах.

У романі «Прощай, зброє!» Хемінгуей намагається художньо розкрити, як війна позбавляє людину права на гідне життя і діяльність. Герой роману Фредерік Генрі – звичайна людина, яка живе сьогодишнім днем і не дуже прагне замислюватись над безглуздям цієї війни. Фронтові будні поступово розвіюють «рожевий туман». Доля зв'язує Фредеріка з Катрін Барклі, медичною сестрою місцевого лазарету. Їхнє кохання в атмосфері війни і страждань проникнуте відчуттям трагізму, майбутньої катастрофи.

Хемінгуей не прикрашає свого героя. Він змальовує його достатньо цинічним, позбавленим будь-яких політичних або моральних ідей. Генрі не стає упевненим супротивником війни, який готовий боротися за свої нові переконання. Він індивідуаліст і думає тільки про себе і свою кохану жінку. У фіналі письменник приводить свого героя до усвідомлення жорстокості, безглуздості життя, загубленості людини у великому і ворожому світі.

Роман «Прощай, зброє!» показує генезу «втраченого покоління», яке зазирнуло у безодню війни.

Література «втраченого покоління» намагалась знайти соціальні і психологічні, моральні й політичні причини божевілля війни і показати її як провину цивілізації, що не спромоглася їй протистояти.

Література

1. Давиденко Г.Й. та ін. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. – К., 2009. – 488 с.
2. Затонський Д.В. Перечитуючи Ремарка // Вікно у світ. – 1999. – № 2. – С. 73–90.
3. Хом'як Т.В. Виразник настроїв «втраченого покоління» // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1997. – № 3. – С. 34–37.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЧАСИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Помінчук А.В.

Науковий керівник – к.філос.н., доцент Коваленко Е.А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: pominchuk.anna@gmail.com

Достатньо актуальним є загострення уваги сучасності на культурних здобутках минулого, повернення до них задля розвитку патріотичного духу, естетичного виховання шляхом показу незламного характеру діячів літератури, тисячі представників якої зі зброєю в руках здобували волю в часи Другої світової війни.

Мета роботи полягає у детальному зануренні у світ літературної творчості воєнних років і її вивченні для внеску в скарбницю української культури.

На початку 40-х років в Україні поживалося літературно-мистецьке життя. Друга світова війна дала волю для розвитку заполітизованої більшовизмом української літератури, яка стала одним із проявів народного духу. Саме поезія першою з-поміж інших літературних жанрів яскраво та виразно проявила себе в культурному середовищі в один із найтяжчих періодів нашої історії. І кров, і сльози народу закарбувалися в слові, яке кликало до бою, вселяло віру й надію в перемогу над ворогом.

Патріотичні вірші, статті українських митців з'явилися на шпальтах газет уже 23–24 червня 1941 р. У газеті «Правда» було вміщено твір П. Тичини «Ми йдемо на бій», написаний українською мовою, по радіо читали «Клятву» М. Бажана, поезії М. Рильського, Л. Первомайського, П. Тичини.

У роки війни багато українських письменників були учасниками воєнних дій (Андрій Малишко, Олесь Гончар, Григорій Тютюнник, Михайло Стельмах, Олег Ольжич, Олена Теліга, Дмитро Білоус, Платон Воронько та ін.). 109 членів Спілки письменників України побували на фронті. Понад 40 чоловік полягли смертю хоробрих, 19 з них стали героями Радянського Союзу. Українські митці боролися з фашизмом не тільки зброєю, а й силою свого таланту силою слова, яке згуртовувало людей, підносило бойовий дух бійців, зміцнювало єдність і дружбу народів, вселяло впевненість у перемозі.

Багато з них активно співпрацювали з республіканськими, фронтовими періодичними виданнями, зокрема «Комуністом», «За Радянську Україну», «За честь Батьківщини» та ін.

У перші дні війни поезія звертається до народу з клятвою й закликом, бойовим маршем і похідною піснею. Усенародного звучання набувають «Клятва» М. Бажана («Ніколи, ніколи не буде Вкраїна рабою німецьких катів!»), поезія П. Тичини («За все ми відплатим тобі»), М. Рильського («За землю рідну»). Набули популярності вірші-листи, адресовані воїнам, землякам, співвітчизникам («Лист до земляків» В. Сосюри, «Відповідь бійцям на фронт» П. Тичини, «Летіть, орли» М. Бажана) [2].

У роки Другої світової війни українська земля стала ареною битви двох тиранів – Гітлера і Сталіна (жоден з них ніколи б не дозволив українцям збудувати незалежну державу). Це також позначилося на розвитку української літератури:

В нас клятва єдина і воля єдина.

Єдиний в нас клич і порив:

Ніколи, ніколи не буде Вкраїна

Рабою фашистських катів (писав М. Бажан) [1].

У творах про війну звучали заклики розгромити фашистів, визволити рідну землю від окупантів, об'єднати радянський народ як міцну силу.

Публіцистичність стала визначальною ознакою художнього мислення. На перший план у прозі й поезії виходить слово, звернене до слухача, призначене для масового сприймання, фронтова сатира, агітаційна поезія. Великі поетичні й прозові твори позбулися поверхового схематизму, спочатку мали перевагу жанри й форми, в основі яких лежить враження, а не зображення

(вірш, пісня, балада, елегія, послання, листи, присяги, посвяти). Стає різноманітнішою жанрова та стильова палітра, з'являються великі форми (роман-епопея);

У роки війни дозволялося будити національну свідомість до того часу, поки не здобули перемогу. Сталін бачив, що на фоні війни українська культура не занепадала, а навпаки, почала розвиватися, але вимушений був це терпіти, поки тривала війна. Було навіть дозволено видавати газету Першого Українського фронту українською мовою.

З іншого боку, терор німецьких окупантів проти українських культурних діячів поступово нарастив. Українські видання в Харкові («Українське слово», «Литаври») були закриті, а їх організатори (О. Теліга, І. Ірлявський) арештовані гестапо і розстріляні в Бабиному Яру.

Отже, незважаючи на дуже скрутні умови, зокрема тиск двох тоталітарних режимів, українська література періоду Другої світової війни зуміла втілити загальнолюдські почуття, тому творчість повоєнного періоду – скалічена, але яскрава і зворушлива. Знекровлена репресіями, зацькована повсякчасними підозрами в «неблагонадійності» українська публіцистика була найважливішим знаряддям боротьби з фашизмом, боротьби з загарбниками і їх ідеологією. Література нарівні з іншими течіями культури міцно стала на захист рідної землі, вплинула на перемогу над фашизмом.

Література

1. Бажан М.П. Сталінградський зошит / М.П. Бажан. – Москва : Укрвидав, 1943. – 36с.
2. Історія культури України / В.А. Бокань та ін. – Київ, 1993–1994. – Ч. I–II.

РОЗВИТОК ЗМІ НА ЕТАПІ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ ВІД НАЦИСТСЬКИХ ОКУПАНТІВ

Пшеничний К.Ю.

Науковий керівник – к.філос.н., доцент Коваленко Е.А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: pshenychnyi96@gmail.com

Історичні події так чи інакше впливають на розвиток культури. Історія української культури не стала виключенням. Друга Світова війна принесла величезні втрати як для мирного населення, так і для культурної спадщини. Чималий вплив у часи війни мають засоби масової інформації, адже висвітлення подій, спосіб їх подання мають величезний вплив на психіку людей. Дана тема є актуальною з точки зору історії розвитку української

журналістики в тому числі і в порівнянні з сьогоденною вітчизняною журналістикою в період збройного конфлікту в Україні.

Метою доповіді є характеристика українських видань під час Другої Світової війни та дослідження ролі ЗМІ у здобутті перемоги.

Наприкінці 1941 ЗМІ України були евакуйовані на схід Росії. У цей час перед пресою та радіо ставиться одне завдання – мобілізація українського народу на боротьбу з окупантом. Всі українські видавництва були об'єднані в єдине Українське державне видавництво, що випускало українську політичну і художню літературу, листівки, газети і журнали для бійців в Саратові, пізніше в Москві. За роки війни ним було видано 850 книг, брошур, журналів, плакатів та іншої агітпродукції тиражем понад 15 млн. примірників [1, с. 190]. 22 червня 1941 року в Києві була створена редакція газети Південно-Західного фронту «Красная армия» у складі Миколи Бажана, Сави Голованівського, Віктора Кондратенка, Івана Ле, Андрія Малишка, Леоніда Первомайського.

Особливої уваги заслуговує публіцистична діяльність видатного українського кінорежисера та письменника Олександра Довженка, який став кореспондентом газети «Красная армия» та отримав орден Червоного прапора. З початком війни Довженко був евакуйований до Ашхабада. Призначений полковником інтендантської служби, він не витримує бездіяльності і просить, щоб його відправили на фронт, де він стає кореспондентом газети «Красная звезда» і свідком звільнення від окупації, після чого друкує в «Известиях» 31 березня 1942 р. статтю «Україна в огні».

Проте не тільки публіцистика мала попит в той час. Пересічним громадянам та бійцям треба відволіктися від війни, а одже література не відходить на другий план. Багато літературних творів того часу було надруковано саме в періодичних громадсько-політичних виданнях та журналах. Найпоширенішими тоді були журнали «Українська література», «Україна» та «Перець». Зокрема треба відзначити журнал «Українська література», яка стала головним видавництвом для тодішніх авторів. Саме в цьому журналі було опубліковано, 4 романи, 13 драматичних творів, 140 новел, нарисів та оповідань, 7 поем, 70 віршів та ін.

Якщо казати про періодику, що виходила на окупованій території України, то тут можна виділити два інформаційні напрями: видання, що були офіційно дозволені окупаційною владою та підпільні видання. Німецька влада створила відповідну адміністративну мережу. Контактували окупанти з місцевим населенням за допомогою преси. У ній зокрема публікувалися регламентації громадського життя, подані у двох варіантах – україномовному та німецькомовному. У період німецької окупації виходило 362 періодичні видання українською мовою, які географічно охоплювали практично всі українські землі. Більшість західноукраїнських часописів того періоду відновила своє існування після перерви 1939–1941 рр. Яскравим прикладом періодики на окупованих землях є газета «Нова Україна», що публікувалася у Харкові у 1941–1943. До березня 1942 на першій шпальті нового випуску був

зображений тризуб, який був пізніше прибраний на вимогу окупаційної влади. У «Новій Україні» публікували свої твори Юрій Шевельов та Іван Багряний.

До другого напрямку відносяться партизанські підпільні видання, у яких лунав заклик до боротьби проти окупантів. Загалом видавалося близько ста видань радянських партизанів і підпільників, а також приблизно така ж кількість видань ОУН-УПА, які діяли на ту ж аудиторію – населення окупованих Німеччиною та її сателітами українських земель. На окуповану територію України в роки війни закидалися також випуски періодичних видань, підготовлених політуправліннями радянських фронтів, іншими політичними структурами. Переважна більшість періодичних видань була україномовною, менша частина – російськомовною чи німецькомовною. Також виходили часописи румунською, угорською, польською та кримськотатарською мовами [2 с.43]. Найвідомішими підпільними виданнями того часу були газети «Народний месник», «Партизанський вісник» та «Вільна Україна».

Підводячи підсумок можна з впевненістю сказати, що поряд з окопною війною в будь-який час існує інформаційна війна, перемога у якій підкріплює остаточну перемогу над ворогом. Характер висвітлення подій відіграє досить важливу роль у психологічному та моральному стані як бійців, так і пересічних громадян. На прикладі подій Другої Світової війни ми бачимо, що українська журналістика, хоч і була обмежена цензурою, зробила суттєвий внесок у спільну перемогу, агітуючи людей на боротьбу та звільнення від окупантів.

Література

1. Курилишин К. І. Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944) / Курилишин К.І. – Л., 2010. – 136 с.
2. Черняков Б.І. Періодична преса на окупованій території України / Черняков Б.І. // Наукові записки Інституту журналістики. – 2005 – Т. 18. – 158 с.

ОБРАЗ ВІЙНИ У ТВОРАХ КОСТЯНТИНА СИМОНОВА

Сапанович С.

Науковий керівник – к.філол. н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(061166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail: ukrainozn@ukr.net

Костянтин Михайлович Симонов завжди був вірний однієї, головної темі своєї творчості, тема ця – мужність і героїчне служіння Батьківщині. Образ війни постійно присутній в добутках письменника як щось реальне, дивовижне, те, що необхідно вивчати, із чим потрібно боротися, щоб перемогти.

Поняття війни у формі метафори також зустрічається в К. Симонова, але не часто. Це буває, коли необхідно сказати, що вона ще не наступила. Про це думає в романі «Товариші по зброї». Або коли авторові необхідно дати збірний

образ війни: «Війна – не новгородське віче», або: «Війна однаково ніколи не цукор, особливо якщо не випускати з пам'яті, що люди вмирають щодня й година».

Костянтин Симонов уявляє війну у вигляді механізму, бездушного, що перемелює все живе. Так, у романі «Останнє літо», присвяченому 1944 року, часто вживаються метафори «машина війни», «машина настання».

Війна йде вже давно, і в ній начебто щось автоматизувало. Мистецтво ведення війни полягає в оволодінні цією «машиною війни». Серпилин постійно думає, що потрібно «розкручувати машину настання». У нього виникає відчуття, що «машина війни» на ділянці його армії «налагоджена, заправлена, змазана, тепер залишається пустити її в хід».

Письменник, малюючи узагальнений образ війни, підкреслює звичайний, характерний стан. «Там війна пахнула бензином і кіптявою, горілим залізом і порохом. Вона скреготала гусеницями, строчила з кулеметів і падала в сніг, і знову піднімалася під вогнем на ліктях і каменях, і із хрипким «ура», з матірщиною, з пошепки «мама», провалюючись у снігу, ішла й бігла вперед, залишаючи після себе плями козушків і шинелей на димному розтоптаному снігу» («Солдатами не народжуються»).

Конфронтуючої силоміць чудовиську війни в романі з'являється збірний образ гіганта, російського богатиря, що персоніфікує російський народ. Зокрема, з'являється образ великої людської руки. «Учора усе глибше загрибали правою рукою», – думає Серпилин про правий фланг своєї дивізії. «І два сусідніх фронти... сьогодні до ранку зімкнули руки за німецькими арміями, що залишилися в мішку».

В описі бою в Симонова звичайно переважає зорове або слухове сприйняття його очевидцями. При передачі гуркоту бою виникає такий звуковий образ: «Здавалося, у тебе над вухом хтось увесь час із тріском гризе величезні горіхи». Це уособлення бою знову повторюється: «Над вухом один за іншим тріснули два останніх горіхи, і наступила миттєва пауза».

У Симонова, образ – символ ніде не виступає нав'язливо. Він схований, і в нього потрібно проникнути. Образ соломинки, подрагивающей від вибухів, такий маленької, але стійкою – вона одна вистояє проти всієї машини ворожої техніки, – це і є образ людини на війні. Костянтин Симонов, створюючи образ війни, у своїх добутках використовує різноманітні художні засоби. Цим досягається величезний емоційний вплив на читача, завдяки цьому книги письменника так правдиві, реалістичні й глибокі по своєму змісті

Література

1 Симонов К. М. Энциклопедия Кругосвет / Переклад, передмова і коментар Симонов К. М. // Основа. – 1997. – с.45–48.

2 Симонов К. М. «Сивцев Вражек – Это теплая Варезка Моего Детства» // Слово і час. – 1998. – № 9 – с.115–120.

3 Симонов М.А. «Русская армия в Великой войне» // Слово і час. – 1996. – № 18 – с.135–158.

РОЗВИТОК ФРОНТОВОГО ФОЛЬКЛОРУ У ХХ СТ.

Сапожкова А.М.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(061166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail:anastasiyasapozhkova@gmail.ru

Саме в період II Світової війни процеси створення усної народної творчості протікали особливо швидко. Фронтний фольклор – своєрідний поетичний літопис війни та супутник війн. Були складені пісні про оборону Одеси, Москви, Севастополя, Ленінграда, Сталінграда, про подвиги героїв, яких людство ніколи не забуде. З першого дня Великої Вітчизняної війни героїзм простого радянського солдата став зразком для наслідування, став символом пісень. Головна тема фронтового фольклору – захист Батьківщини, землі, яку в піснях називали священною, рідною, коханою. Народ особливо цінував пісні, в яких виникали індивідуалізовані образи безіменних героїв: танкіст, льотчик, моряк. Фольклорний образ радянського солдата поставав, як герой із лірикою почуттів.

Вважається, що найбільш плідними були «осередки побутування» фронтового фольклору під час бойового затишшя. Наприклад, при повільному просуванні у фронтній смузі залізничного ешелону, на його зупинках – на станції і полустанках, нерідко і в чистому полі. Двері теплушок розкривалися, з'являлися звідкись гармоніст, сідав, звисивши ноги зазвичай в дверях вагона. Бійці виступили на перон, якщо погода дозволяла, багато закурювали, сідаючи ближче до гармоніста. Як правило, починалося зазвичай з пісень, а потім фронтний народ заводив коломийки. Так само місцем побутування фронтового фольклору були контрольно-пропускні пункти на автомобільних дорогах. Зазвичай, це була вирита поблизу перехрестя доріг землянка, де чергували і жили дівчата-регулювальниці. Вони чекали попутних машин з солдатами і офіцерами, посланими у якихось справах за межі частини. Іноді потрібно було затриматися з різних причин. У землянці день і ніч гула пічка-буржуйка, зроблена зазвичай із залізної діжки. Тут групи бійців коротали час за невеликими розповідями і казками. Поширеним «вогнищем» побутування народної творчості ставав шпиталь, особливо – «польові лікарні», шпиталі для легко ранених. Бійці знаходилися там більш-менш тривалий час, і в палатах видужуючих записувати фольклор можна було довго. Пісні відображали гостру для поранених тему – повернення додому, зустрічі з залишеною коханою або дружиною. Серед цих пісень переважали теми про залишених дівчат. Оспівували тих, хто вірно чекав солдата. Шпитальний фольклор був досить специфічним за своїм змістом та ідейної спрямованості. У ньому переважали мотиви смутку, туги за хатою і сім'єю, очікування можливої зустрічі з близьким бійцем, які стали інвалідами. Фронтні пісні поширювалися не тільки усно, але і в письмовій формі. Вони вкладалися в листи, заносилися в записні книжки,

дівочі альбоми, містилися в бойових листках, друкувалися вдивізійних і армійських газетах, журналах.

Аналіз фольклору воєнних років дозволяє нам більше дізнатися як про життя радянської армії, так і взагалі про взаємини людей, об'єднаних однією всенародної бідой. Війна не могла знищити живу людську думку, емоції, почуття. Так складався особливий військовий або солдатський фольклор. Саме в живому солдатському слові, нерозривно з'єдналися і скорботу за загиблими, і радість перемоги, і ненависть до ворога, і любов до Батьківщини, дому, і дружнє ставлення до бійців-однополчан. Фронтний фольклор – це пісенний літопис війни, подібний котлу, в якому переварювалися, перемішувалися всі народні традиції, а сама війна визначала його тематику, і надавала особливого колориту фольклорним творам.

Отже, сьогодні забуті твори військового фольклору відомі лише вузькому колу спеціалістів і збереглися в пам'яті тих, хто пережив війну. Фольклор часів Великої Вітчизняної війни – це тільки шматочок величезного і барвистого слова бійців.

Література

1. Крупянской В.Ю. Фронтний фольклор / В.Ю. Крупянской. – М., 1944. – С. 145.
2. Соколова В.К. З історії вивчення фольклору Великої Вітчизняної війни / В.К Соколова // Радянська етнографія. – 1975.– № 3. – С. 8.
3. Пушкар'ов Л.Н. Наукові відомості Белгородського державного університету / Л.Н. Пушкар'ов // Серія історія. – 2010. – №7. – С. 188–191.
4. Гончарова А.В. Народні усні розповіді про Велику Вітчизняну війну та художня проза 40–80-х років / А.В. Гончарова. – Твер : Золота літера, 2005. – С. 346.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН-УПА

Селезень Д.Ю.

Науковий керівник – ст. викладач Карафет Н.М.

Факультет права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

(61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27, каф. соціально-гуманітарних дисциплін,
тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: kafiduum@meta.ru

У роки II Світової війни на окупованій фашистами території Західної України створювалися збройні формування українських націоналістів. Найбільшою з них була Українська повстанська армія (УПА). Офіційною датою народження УПА стало день 14 жовтня 1942р., засноване згодом Українською Головною Визвольною Радою як свято українського війська, приурочене до

свята Покрова Святої Богородиці, яку вважають покровителькою Війська Запорізького.

З усієї творчої спадщини упівців найбільшою, найпоширенішою і "найнароднішою" частиною є фольклор. Важко навіть уявити, який потужний пласт пісень залишили нам тогочасні борці за волю України. Дослідник повстанського фольклору Григорій Дем'ян підкреслює: "Жодна інша історична епоха нашої нації не залишила такої величезної кількості поетичних і прозових рядків, як героїчна та масова жертовність українських самостійників".

Навіть зараз важко підрахувати точну кількість пісень, адже власні пісні мали не лише з'єднання, а й окремі курені, сотні. Деякі частини УПА видають свої збірки, як це зробила УПА-Північ у 1946р. Ще й зараз у періодиці можна зустріти пісні, що не ввійшли до жодного з-понад трьох десятків збірників. Перші зібрання фольклору вийшли вже в 1941р. (журнал "Гомін волі"). І з року в рік їх кількість збільшувалася. У 1943р. видано співаник "За Україну", а в 1944р. – "Збірник українських революційних пісень" (лише нещодавно знайдений Н. Миронець в архіві). 1946р. в підпільному видавництві "Юнацький шлях" побачила світ збірка "Нові коляди", 1947р. – вийшли пісні Саніка, співаник Голяша, "Збір пісень УПА" і пісні з «Денника сотенного» Крилача. Проте професійно укладені збірники з'являлися дещо пізніше.

У 1947р. приходить до читача збірник "З поезій повстанської боротьби (передрук краєвих видань) – невеличка циклостильного видання книжечка. На 31 сторінці змісту вона знайомила читача з народними творами, які друкувалися у 1945–1946рр. у журналах "Лісовик", "Інформативні вісті", "Стрілецькі вісті", "Перемога".

У 1950р. в Регенсбурзі вийшов "Співаник УПА" під редакцією Б. Кравціва, В. Шульги, Б. Нижаківського, що включав 65 пісень з нотами. Пісні вражають своєю життєвістю, через них ми бачимо світ душі воїна свободи, повстанця УПА.

Кожна така пісня – це крик душі, краплина крові воїна, це звитяга його за свободу. Але перш за все в них звучить хвала величі духу, свідомість своєї місії, відповідальність за долю України. Часто переробці піддавались обрядові пісні-колядки та щедрівки. У них радість вояків іде пліч-о-пліч зі світлою християнською радістю. Щастя для повстанця – це вільна Україна, своя держава. Цим підтверджується глибокий зв'язок упівського фольклору з народною творчістю.

Повстанський фольклор не вичерпується лише піснями. Маємо приклади загадок (надруковано в №1 журнал "Лісовик" за 1945–1946рр.). У пізніших (1947р.) випусках "Лісовика" друкуються анекдоти, як повстанські, так і політичні. Зустрічаємо приказки та так звані "пояснення".

Загалом гумор українців, як одна з найяскравіших ознак національного характеру, проявив себе і тут, причому, як і всі інші жанри повстанського фольклору, служив святій меті – боротьбі за свободу України.

Вся повстанська література творилася у вогні визвольних змагань. Проте саме пісні несли від бійця до бійця дух боротьби та звитяги, сприяли

об'єднанню минулого та теперішнього. Адже, як стверджував Д. Донцов: "Зроджені серед крові пісні – це голосний крик нової України, яка сповіщає світові, що вона прийшла на світ: що вона живе, жити хоче і жити буде, вони – універсал справжньої, прадавньої, нової, вічної України...".

В останні роки у 25-му томі "Літопису УПА" побачив світ збірник "Пісні УПА", що вміщує 604 повні тексти повстанських пісень і, окрім того, 68 уривків. Усі вони класифіковані по 14 розділах: гімни й марші; історичні пісні; про долю народу; повстанський світогляд; доля повстанця; доля дівчини, мами, рідні; тюрми й табори; любовні; військовий побут; розважливі; жартівливі; коляди; післяповстанські пісні; післяповстанські авторські пісні.

Окрім фольклору бійці УПА залишили величезну поетичну та прозову спадщину. Серед повстанської художньої творчості проза є найменш дослідженою. Хоча обійдена вона увагою явно незаслужено тому, що пройшла шлях від невеличких оповідань, що друкувалися в упівській періодиці і художніми засобами підсилювали накази командування про військову дисципліну, сувору конспірацію тощо, до широких полотен. Проза про звитягу ОУН–УПА представлена сьогодні іменами Г. Бердо, М. Боєслава, М. Гай, М. Дмитренка, Є. Дмитрика, Ф. Дудка, Я. Курдидика, С. Любомирецького (справжнє прізвище Любомир Рихтицький), С. Мечника, У. Самчука, Л. Сеника та інших авторів. Жанрово – це прозові мініатюри, оповідання, нариси, повісті, кіноповісті, романи. Адресуються вони різним віковим групам: від дитини-підлітка до ветерана, який за написаним рядком бачить реальних людей і реальні події.

Важливу роль відігравали у справі патріотичного виховання твори для юнацтва. Один з них – повість "Іспит" В.Прилісного. Його ідея викладена уже в самій назві: боротьба з більшовицькими окупантами є справжнім іспитом для героїв. Вони з честю склали його, навіть ціною власного життя. Одна з головних проблем твору – дуже гостра й актуальна на той час – залишається такою і зараз. Це проблема визволення нації та її боротьби за свободу. Часто над цим розмірковують вороги УПА – червоноармійці, які не розуміють, що Українська Повстанська Армія – не зграя німецьких бандитів-найманців, а свідомий національний рух за свободу, корені якого лежать в самій суті народу.

Зразком "великого" твору, присвяченого діям УПА, є роман У. Самчука "Чого не гоїть огонь". У художній спадщині письменника його поява цілком логічна і закономірна. У. Самчук був членом ОУН. Він перебував у Закарпатті під час подій 1939 р., як член похідних груп у 1941р. прибув в Україну і став редактором однієї з найпопулярніших газет "Волинь". Письменник знав про діяльність упівців не з чужих уст, був особисто знайомим з Блакитним, 1944 р. його переконували влитися до лав повстанців. "Про що говорили в штабі" – під такою назвою був надрукований у повоєнний час у збірнику "Слово" уривок з роману У. Самчука "Генерал Тарас". Як бачимо, письменник збирав історичний матеріал про діяльність УПА та її головнокомандувача Тараса Чупринку. Однак цей уривок так і залишився єдиним свідченням існування такого задуму.

Історія в поезії УПА – це широкий спектр образів, символів, героїв. Він охоплює весь час існування українського народу: це ряд поколінь, зв'язок між якими відчувається на всіх рівнях – від духовного та ідейного до побутового. Це надає віршам ліричності і викликає ще більшу довіру до почуттів і переживань ліричного героя.

Однією з характерних рис ліричного героя упівської поезії є те, що він високо цінує честь, має розвинене почуття власної і національної гідності. "В нас Батьківщини честь – свята!" – проголошує від імені багатоголосого "Ми" ліричний герой поезії М.Боєслава "Пісня куреня "Дзвони". Разом з тим для упівця дорога і власна честь: "Я мушу, мушу вмерти, – честь спасати!" (М. Боєслав, "Смерть генерала"). Виконання присяги – обов'язок повстанця:

Присяга вояка УПА

(затверджена УГВР і введена наказом ГВШ ч.7, з 19. VII. 1944.)

«Я, воїн Української Повстанської Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролотою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України. Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів землі української. Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном. Буду виконувати всі накази зверхників. Суворо зберігатиму військову і державну таємницю. Буду гідним побратимом у бою та в бойовому житті всім своїм товаришам по зброї. Коли я порушу, або відступлю від цієї присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і спаде на мене зневага Українського Народу».

Для ліричного героя поезії УПА "боротьба стала девізом честі" (М. Боєслав), але, разом з тим, це жива людина, яка прагне тепла, кохання, сімейного затишку. Попри свідомий вибір шляху боротьби, самопожертву і жертвність, високу напругу громадянських почуттів у душі живе прагнення миру, злагоди, праці, як це бачимо у "Сонеті" М. Кушніра.

Результати аналізу історичних фольклорної, поетичної, прозової спадщини вояків УПА дозволяють зробити такі висновки:

Художня творчість про героїку ОУН-УПА є важливою складовою літературного процесу. У ній знайшли правдиве відображення історичні події, подано характеристики безпосередніх учасників, розкрито їхню психологію.

Ця творчість має велике виховне значення, оскільки дає можливість зрозуміти думки, почуття і прагнення упівців, дати молоді яскравий приклад дієвого патріотизму, героїзму та жертвності.

Відтак її дослідження стає одним із першочергових завдань фольклористики та літературознавства.

У незалежній Україні вже зроблено перші вагомі кроки в цьому напрямку: видано фольклорні збірники, поетичні антології, збірки окремих авторів, проводяться наукові дослідження.

Їхній зміст визначається вкрай вагомим на сьогоднішній день завданням: осмислити і дати загальну характеристику наявного матеріалу, визначити головні теми і мотиви творчості.

Проведене дослідження показало, що в основі художнього відтворення дійсності авторами-повстанцями лежать 4 стереотипи їхнього мислення: Батьківщина, герой, свобода – рабство, смерть. Саме ними обумовлені головні мотиви і теми творчості: спогади про минулу славу, боротьбу за українську державність; оспівування краси рідної землі, звеличення України; тема морального вибору, самозречення в ім'я високої ідеї; тема жертвовності, смерті як найвищого прояву самопожертви; утвердження віри в неминучій перемозі над ворогом.

Найчіткіше це прослідковується у фольклорі, який є найбільш репрезентованим і дослідженим серед упівської творчості.

В авторській поезії межі поділу "більш розмиті", оскільки кожен поет намагався висловити не типові, найхарактерніші почування, а свої власні, індивідуальні. Однак розгляд поезії М. Боєслава, М. Кушніра, П. Гетьманця, М. Гай, інших авторів підтвердив можливість аналізу з цих позицій і поетичної творчості.

Сьогодні, з віддалі часу, з'явилася можливість дати більш об'єктивну і всесторонню картину подій. Відповідно рівень аналізу, художності у таких творах стає дедалі вищий.

Спробою дати об'єктивну оцінку історії є художні полотна, створені у незалежній Україні. Нові знахідки фольклору, поетичні і прозові твори, спроба освоїти повстанську тему засобами інших видів мистецтва свідчать як про невичерпність самої теми, так і про незгасний інтерес до неї.

РОЗВИТОК ФРОНТОВОГО ФОЛЬКЛОРУ У ХХ СТ.

Смирнов Л.М.

Науковий керівник – Кривушкіна І.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: l1fe12g00d@mail.ru

У роки Другої світової війни процес створення та розповсюдження усної народної творчості мав особливо швидкий перебіг.

Фольклор періоду війни – це твори різних жанрів: пісенні, прозаїчні, афористичні. Вони створювалися самими учасниками подій і боїв, трудівниками фабрик та заводів, колгоспних полів, партизанами, мешканцями тимчасово окупованих районів, в'язнями фашистських концтаборів і в'язниць,

дівчатами, насильно забраними в гітлерівську Німеччину. В цих творах знайшли художнє відображення життя і боротьба народів нашої держави, героїзм захисників Вітчизни, віра в перемогу над фашистськими загарбниками, прикрість відступу та радість перемоги, відданість Батьківщині та перехід на бік ворога, вірність у коханні та любовні зради.

Фронтіві пісні поширювалися не лише усно, а й у письмовій формі. Вони вкладались у листи, заносилися до записних книжок, у дівочі альбоми, вміщалися в бойових листівках, друкувалися в дивізійних та армійських газетах.

Фронтівий фольклор – своєрідний поетичний літопис війни. Були складені пісні про оборону Одеси, Москви, Севастополя, Ленінграду, Сталінграду та інших міст, про подвиги окремих наших героїв.

Головна тема фронтівого фольклору – захист Батьківщини, рідної землі, яку в піснях називали священною, рідною, коханою. Народ особливо дорожив піснями, в яких з'являлися індивідуалізовані образи безіменних героїв: танкіст, зв'язківець, льотчик, моряк... Фольклорний образ радянського солдата поставав в героїзмі подвигу і в ліриці почуттів. Десятки тисяч творів виникли по гарячим слідам подій, усний репертуар оновлювався вслід за обставинами, що постійно змінювалися.

Поряд з піснями в роки війни продовжувала своє життя й традиційна казка. Казки, а також багаточисленні анекдоти часто виконувалися в госпіталях і безпосередньо на фронті – під час короткочасного відпочинку бійців. Серед них були великі майстри-оповідачі, кожен зі своєю манерою та своїм репертуаром.

Партизанський фольклор та фольклор населення тимчасово окупованих ворогом територій – інша яскрава сторінка усної народної творчості в роки війни. В жанровому співвідношенні він був подібний до фронтівого фольклору, але відрізнявся тематичною своєрідністю. Цей фольклор відображав боєві подвиги партизан, життя населення в неволі, безчинства загарбників.

Подібно до фронтівиків, партизани з піснею шли до бою, поверталися з бойового завдання; з піснею ж і починали звільнення села. Співали під час маршу і відпочинку, у хвилини радості та смутку, з тугою за рідними містами та сім'ями, за коханими дівчатами... Потрапивши в безвихідне становище, нерідко вмирили з піснею на вустах.

Фольклор періоду Другої світової війни, незважаючи на проведену величезну дослідницьку й публіційну роботи, вивчений ще недостатньо. Нам явно не вистачає відомостей про усну прозу і пісенну творчість в'язнів фашистських концтаборів, а також інтернованих військовополонених, про фольклор населення окупованих регіонів нашої країни, тилу й евакуйованих жителів із захоплених фашистською армією областей. Тут на нас ще чекають і архівні пошуки, і польові дослідження.

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА У ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Степанов В.А.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(061166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail: infinity.iward@mail.ru

«Світова література у першій половині XX століття розвивалася під впливом подій історії. Важливе місце у літературі належить антивоєнній темі. Її витoki – у світовій війні 1914-1918 років.

У роки Другої світової війни значна кількість діячів культури – Е. Хемінгуей, А. де Сент-Екзюпері, Л. Арагон та інші зі зброєю в руках воювали проти фашистів. Твори в галузі літератури, музики, мистецтва, кіно відігравали важливу роль в загартуванні морального духу народів, наближаючи перемогу над фашизмом. Осмислення причин і наслідків війни, її жорстокостей, поведінки людей в екстремальних умовах стало важливою темою світового мистецтва. Вони побачили у війні страшну безглузду бійню і засудили її з гуманістичних позицій. Не залишилися осторонь від теми і письменники, як Б. Шоу, Б. Брехт, А. Барбюс, П. Елюар та інші.

Вплинули на світовий літературний процес революційні події у Росії у жовтні 1917 року. На захист молодого радянського республіки проти іноземної інтервенції виступили такі письменники, як Д. Рід, І. Бехер, Б. Шоу, А. Барбюс, А. Франс та інші.

Захищаючи свої привілеї, буржуазія у низці країн, робить ставку на відкриту фашистську диктатуру, політику агресії й війни. В Італії, Іспанії та Німеччині встановлюються фашистські режими. 1 вересня 1939 року розпочинається друга світова війна, а 22 червня 1941 року фашистська Німеччина нападає на Радянський Союз. Все прогресивне людство об'єдналося проти фашизму. Перший бій фашизму дали в Іспанії. Хемінгуей написав роман «По кому подзвін» (1940р.). У окупованих фашистами країнах (Франції, Польщі, Чехословаччини, Данії) активно діє підпільна антифашистська печатка, публікуються антифашистські листівки, статті, повісті, розповіді, вірші та п'єси. Найяскравіша сторінка в антифашистській літературі – поезія Л. Арагону, П. Елюара, І. Бехера, Б. Бехера.

Віхами художнього осмислення фронтової війни стали післявоєнні романи німецьких авторів А. Зегерс, В.Бределя, Е. М. Ремарка, Б.Апіца. Долі обдурених нацистською пропагандою, мораль фізично покаліченого покоління були головною темою творів письменника Г.Бюлля.

Новизна європейського красного письменства після Другої світової – це передусім його забарвленість екзистенціалістською проблематикою і методологією. Передусім – це А. Камю (1913–1960) і Ж.П. Сартр (1905–1980), відзначений за літературну творчість в 1964 р. Нобелівською премією. У художній формі письменники ставлять проблеми існування, такі, які показують життя, смерть, тугу, занепокоєння, смуток. Найчастіше засобом

іносказання вони передають свої світоглядні позиції. Так, Камю у романі «Чума» (1947) образною формою передає свою стурбованість із приводу збереження в ХХ ст. небезпеки фашизму.

«Чума» часто порівнюється (спочатку через назву роману, потім через його зміст) з власне Другою Світовою війною, також званою «Коричневою чумою». Події, описані в книзі, мають місце саме в воєнні роки, про що свідчить як мінімум неповна дата, надрукована в самому початку твору. «Чума» повна прихованих символів, що і мітують і копіюють владу та події того часу, які людина, що не пережила їх, навряд чи побачить але може зрозуміти. Хоча, з іншого боку – людина, яка нічого не знає про Другу світову війну, навряд чи візьме в руки і книгу французького письменника.

Генріх Белль, найбільш відомий своїм невеликим оповіданням під назвою «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...», на відміну від Альбера Камю, брав участь у бойових діях і навіть перебував деякий час в американському полоні. Багато його творів мають автобіографічний відтінок, а частиною його життя ймовірно завжди залишався тягар безпосередньої участі Німеччини у Другій світовій війні. Так і в оповіданні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» розповідь ведеться від імені головного героя, молодого покаліченого солдата, пам'ять якого образно відмовляється приймати смак війни і хаос, що оточує його у післявоєнні часи.

Ці два твори – частина бази, необхідної людині для побудови своїх поглядів що до такої історичної трагедії, Друга світова війна, а для читачів за кордоном не меншої трагедії під назвою Друга світова війна. Їх можна не зрозуміти, можна не до кінця розкрити їхній зміст для себе, але варто ознайомитися з ними ближче, щоб все – таки взяти їх у руки ще хоч раз. А якщо ці книги знову опиняться у руках наших сучасників, значить вже можна робити деякі цілком оптимістичні висновки що до нашого сприйняття світової літератури і трагічної військової тематики.

Література

1. Гиленсон, Б.А. Ернест Хемінгуей / Б.А. Гиленсон. М. : Просвещение, 1998. – 192 с.
2. Зарубіжна література ХХ століття (1871–1917) : Підручник для студентів вузів / За ред. Богословського. – М. : Просвещение, 1999. – 351 с.
3. Ковальова Т.В. Історія зарубіжної літератури (друга половина ХІХ–початок ХХ століть): Учеб. посібник / Т.В. Ковальова. – Мінськ : Завігар, 1997. – 336 с.
4. Культурологія. Історія світової культури : Підручник для вузів / Під ред. проф. А.Н. Маркової. – М. : Культура і спорт, ЮНИТИ, 1998. – 600 с. : Ил. кол.

ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ ХХ СТ. У ПРЕСІ

Танянський Артем

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail: artem_tanyanskiy@mail.ua

Коткова Оксана

Науковий керівник – к.філол.н. Явтушенко Н.Г.

Харківський радіотехнічний технікум

(61166, Харків, вул. Сумська 18/20, тел.: 0979033884

E-mail: Kotkova.OK@yandex.ru

Усі ЗМІ під час Другої світової війни працювали в особливому режимі. У газетах з'явилися військові відділи. Їх головним завданням було показати підступні задуми ворога, розкривати його загарбницькі плани по відношенню до народів СРСР, а також роз'яснювати населенню та воїнам, що війна для нашого народу є справедливою, бо покликана захищати Батьківщину від віроломних загарбників

Загалом за видовими ознаками та характером джерел пресу можна умовно розподілити на:

- центральні республіканські газети для партизанів і населення окупованих районів України (1941–1943 рр.);
- листівки ЦК КП(б)У, ЦК ЛКСМУ, Політуправління Південно-Західного і Південного фронтів для партизанів і населення окупованих районів України (1942–1943 рр.);
- видання самостійного друку українських підпільників (1942–1943 рр.);
- газети навчальних підрозділів Школи особливого призначення (ШОП) УШПР (1943 р.);
- газети та листівки самостійного друку підпільних обкомів партії, обласних штабів партизанського руху, партизанських загонів і з'єднань (1942–1944 рр.);
- бойові листки, стінгазети партизанських формувань.

Приблизно третина членів Спілки письменників України (250 членів), пішли в діючу армію, серед них: Микола Бажан, Сава Голованівський, Іван Гончаренко, Любомир Дмитерко, Андрій Малишко, Ігор Муратов, І. Нехода, Леонід Первомайський, Микола Рудь, Михайло Стельмах, Микола Упенник, Павло Усенко та інші.

Публіцистика використовувала і сатиричні жанри: памфлети, карикатури, фейлетони.

Листівки друкувалися з метою викриття гітлерівського «нового порядку» в Україні; підтримання віри громадян у кінцеву перемогу над гітлеризмом, залучення усіх верств населення до активної боротьби, у т.ч. і тих, хто помилково перейшов на службу до окупантів; пропаганда солдат і офіцерів місцевих окупаційних гарнізонів. Серед найчисельніших – і за назвами, і за

примірниками – листівки ЦК КП(б)У. Серед них і ті, над якими працювали відомі українські вчені, письменники, художники у складі спеціальної агітгрупи відділу пропаганди й агітації. Наприклад, це листівка з популярним віршем М. Бажана «Клич» і малюнком народного художника СРСР В. Касіяна; листівки «Чого варті німецькі обіцянки» (вірш А. Малишка) і «Вони продають» (уривок із поезії В. Сосюри), оформлені заслуженим художником УРСР В. Литвиненком. У серії листівок, присвячених визволенню Лівобережної України, текст однаковий, змінюються лише назви «чергових» областей. Однакові й ілюстрації: дівчина у національному українському одязі радо вітає екіпаж танка, на броні якого напис: «За Радянську Україну».

Подібна серія листівок щодо визволених західноукраїнських земель вже трохи з поправками на місцеву “специфіку”. Особливість листівок ЦК ЛКСМУ в тому, що вони містять звернення до молоді, переважно із закликами не їхати на примусову працю до Німеччини, а приєднуватися до лав народних месників. Для тих патріотів, хто діяв в особливо важких умовах нелегального існування, складання рукописних листівок, розмноження їх на друкарській машинці, гектографі, склографі або ротاپринті – часто ставало єдиним можливим і ефективним засобом боротьби з окупантами.

Варто зазначити, що в умовах реальних ознак відновлення та успішного розвитку руху Опору в Україні на кінець 1942 р., ЦК КП(б)У, УШПР розпочали допомогу найактивнішим партизанським формуванням в організації самостійного підпільного друку. Перші 13 друкарень було відправлено українським партизанам у листопаді 1942 р. Усього партизани України одержали у своє розпорядження 84 портативні друкарні з набором шрифтів, велику кількість паперу та інших витратних матеріалів для видання газет і листівок.

Таким чином, преса військових подій ХХ століття, висвітлювала підступні задуми ворога та відкривала його загарбницькі плани по відношенню інших народів сприяла підняттю бойового духу бійців, боролася з німецькою пропагандою.

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ В КОЗАЦЬКУ ДОБУ

Улітічев В.А.

Науковий керівник – к.філол. н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(061166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail: vetulitichev@bk.ru

Військова термінологія – сукупність військових термінів – слів і словосполучень, що позначають певні військові поняття; основна частина військової лексики. Вона повинна відповідати сучасному рівню розвитку військової науки і відображати різноманіття як загальних, так і спеціальних

понять, характерних для данної галузі діяльності і закріплених в нормативних актах, статутах, настановах, інструкціях та інших документах. Поповнюється за рахунок професіоналізмів, запозичень з інших галузей знань та інших мов.

Українська військова лексика має давні корені. З XIII ст. відома назва «оружейники» – «військо, озброєне повною зброєю, оружжям». Ще раніше зафіксована назва стрільці (від стріла - один з видів зброї), яка поширилася у Галицько-Волинському князівстві за часів Данила. Виразну семантику має тематична група, пов'язана з поняттям облоги міст: обстояти, осісти, облежати.

Українську термінологію козацьких часів фіксує «Словарь малорусской старины, составленный в 1808 г. В. Я. Ломиковским» (1894). Хоча з точки зору сучасної лексикографії словник не має чіткого означення, бо поєднує елементи енциклопедичного, тлумачного й іншомовних слів, але його цінність – у збережених тематичних групах номінативних одиниць із архісемою «військовий» - генеральна старшина, генеральний писар, генеральний «есаул», генеральний «бунчужний», генеральний суддя, генеральний обозний; полкові старшини: обозний, суддя, писар, «есаул», «хорунжий», або «хоронжий». Крім цього, словник відтворює номінативну цінність одиниць на позначення ієрархії військових відносин (через синтагматичне і парадигматичне значення) козак: к. український, к. запорізький або к. низовий, к. виборний або к. реєстровий, к. атестований.

В. Ломиковський намагався відтворити вплив іншомовної лексики, наприклад: генеральний обозний – генерал – квартирмейстер; гетьман – генералисимусь тощо. Спроби відновити військову термінологію козацької держави XVII ст. знаходимо в Україні 1918 р., коли було проголошено монархію у формі Гетьманату, а Павла Скоропадського – гетьманом. Військові ранги починалися з ройового, потім ішли - готовий, бунчужний, півсотенний, сотник, курінний, полковник, отаман (бригадир корпусу тощо). Використання військової термінології козацької держави відоме й раніше. Так, у 1913-1914 р. було утворене парамілітарне об'єднання Українські Січові Стрільці. Назви Січ, січовий, січовик пов'язані з традиціями України XVI-XVII ст. Звернення до термінології козацької доби було зумовлене передусім бажанням створити цілком національну термінологію. Те, що більшість із названих термінів тюркського походження, до уваги не бралось: спрацьовувала традиція їхнього уживання в період української державності.

Ми знайшли цікаві терміни. Ось що вони означають:

Вахмістр – старший із унтер-офіцерських чинів кавалерії та кінній артилерії, якому в піхоті відповідав чин фельдфебеля.

Штабелбтас – ремінь на якому носили шаблю, портупея.

Ар'єргард – частина війська або флоту, яка під час походу йде позаду з метою охорони їх від нападу, протилежність до слова авангард.

Ставка – 1) Місце розташування воєначальника і його штабу; 2) орган верховного головнокомандування на чолі з головнокомандувачем.

Гауптвахта – місце в армії, де примусово утримують військовиків-порушників військової дисципліни. На гауптвахті обладнують загальні та

одиначні камери для заарештованих, окремі камери для допиту, двір для прогулянок, караульні приміщення тощо.

Тачанка – в Україні та в Кубані – ресорний чотириколісний візок із відкритим кузовом для парної упряжі, або такий же візок із кулеметом (у кавалерії часів громадянської війни) В тачанку могли впрягатись від двох до чотирьох коней. Екіпаж складався з двох або трьох чоловік, один був погоничем, інші кулеметники, якщо їх було двоє, – один безпосередньо вів вогонь, а інший відповідав за набої. Чимало джерел приписують встановлення на повозку крупнокаліберного кулемета, після чого вона отримувала назву «тачанка» – «махновцям». Скоріш за все ця ідея належить самому Нестору Махну.

Ексфільтрація – тактичний прийом, заснований на процесі швидкого виведення (вивезення) військових (цивільних, підрозділу тощо) з місця ведення бойових дій, з поля бою, з ворожого середовища в безпечне місце, за умови, коли ситуація має усі загрозові ознаки втрати ініціативи та контролю й може призвести до знищення (загибелі) власних військ у найближчий час або з інших обставин.

Отже, в козацьку добу зародилося багато військових термінів, але ж ми не можемо стверджувати, що сьогодні ми знаємо все про той час. Завдяки тогочасним технологіям ми побудували світ, який ми бачимо зараз, навіть якщо вони войовничі. Ми багато дізналися та зробили певні висновки про тактику ведення бою, про хитрі маневри, засітки. Це грандіозний досвід для нас, який ми повинні берегти та пам'ятати.

Література

1. Голубець М. Велика історія України / М. Голубець. – К. : Глобус, 1997.
2. Верига В. Нариси з історії України / В Верига. – Львів : Світ, 1996.
3. Заруба В.М. Государства та права України / В.М. Заруба. – К. : Істина, 2006.

ЗОБРАЖЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ТВОРЧОСТІ

О. ДОВЖЕНКА

Ушатов В.В.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Явтушенко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(061166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail: vladislav95777@mail.ru

Про феномен війни українськими письменниками сказано і написано дуже багато. Вся історія нашого народу пов'язана з постійною загрозою іноземного вторгнення, з необхідністю відстоювання своєї свободи і незалежності. З українських історичних дум і пісень, поетичних і прозових

творів присвячених військовим діям ми дізнаємося про подвиги наших дідів і прадідів, завдяки їм краще усвідомлюємо, які страждання приносить людству війна.

Серед творів українських митців про людину і народ на війні особливо виділяються оповідання й кіноповісті Олександра Довженка. О.Довженко – один із тих письменників, яким випало жити в надзвичайно важкий час. На очах у нього відбувалися грандіозні соціальні битви, мільйони людей загинули під час громадянської війни та війни з німецькими нацистами. Він сам був на фронті, своїм обов'язком вважав оспівати подвиг українців та інших народів, показати всьому світу їхні страждання і героїчні звершення.

Серед творів О.Довженка про війну чорною перлиною височіє його «Україна в огні», цей трагедійний портрет нашого смертельно пораненого і все ж безсмертного народу. Цю кіноповість про невимовні страждання українців від німецьких загарбників у роки II Світової війни та сумні «здобутки» більшовицького панування письменника задумав мало не в перші дні війни. І порівняно швидко написав їх як натхненну ораторію. І зняв за нею фільм, сподіваючись визнання та вдячності [3, с.27].

Але сталося протилежне: і кінофільм, і повість були розкритиковані, засуджені, заборонені. Фільм взагалі не вийшов на екрани, і досі єдиний примірник його зберігається в архівах московського держфільмфонду, а повість була вперше опублікована вже після смерті письменника 1966 р. Досить сказати, що для розгляду «України в огні» 31 січня 1944 р. було скликано спеціальне засідання Політбюро ВКП(б), на якому розпинали українського режисера-письменника як автора фільму.

Головним, наскрізним в кіноповісті є образ України, сплюндрованої нацистами. Епітетами «кривава», «попалена», «розбита», «поруйнована», «обездолена в загравах пожеж» змальовано Батьківщину воєнної доби. Олександр Підсуха так охарактеризував стильові особливості і значення кіноповісті: «Із творів про перший період війни, написаних у часи Великої Вітчизняної, я, не вагаючись, на перше місце поставив би кіноповість О.Довженка «Україна в огні» – через шевченківську перейнятість автора всенародною трагедією. За широтою охоплення матеріалу, глибиною і правдивістю зображення, за справді-таки шекспірівськими колізіями цей твір у нашій літературі тих часів не має собі рівного».

«Україна в огні» – це гостра реакція митця на трагедію рідного краю. У цьому творі автор відобразив складні, драматичні події війни, змалював людське благородство і людську підлість. Кіноповість написана про простих людей, на плечі яких ліг найбільший тягар війни. Герої «України в огні» – Василь Кравчина, Лаврін Запорожець, Купріян Хутірний, Мина Товченик, Олеся, Христя та інші – це сильні духом люди, віддані своїй землі, готові заради неї іти на смерть. У своїй кіноповісті автор змалював їхні образи з особливою любов'ю.

Уся воєнна проза митця – оповідання і кіноповісті, публіцистика і щоденникові записи – відзначається величезною напругою почуттів, глибиною

роздумів про війну і людину на цій війні. Зазначені твори присвячені захопленню та звільненню території України, життю людей в окупації, окремим людським долям у 1941-1944 рр. У творах про війну яскраво проявився властивий Довженковій естетиці діалектичний підхід до осмислення складних життєвих явищ. Не лише оспівати велич людського подвигу у грізні часи лихоліття, а й викрити, засудити зло, що раковою пухлиною роз'їдає душу народу. І не лише засудити, а й постаратися збагнути першопричини його виникнення, зрозуміти і, за християнськими законами любові, пробачити людям їхні слабодухість і запроданство: «Не судити їх треба, а просить прощення і плакати за погане виховання, за духовне каліцтво у великий час».

Література

1. Вовкович Л.Ю. Творчість Олександра Довженка – невичерпне джерело формування громадянської гідності молоді: рекомендаційні матеріали для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів та викладачів і студентів ВНЗ / Л.Ю.Вовкович. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2005. - 68 с.
2. Твори в 5-ти томах. Т.2 / Передмова О.Гончара, приміт. Т.Волинського, упоряд. Ю.Солнцева і Т.Дерев'янка / Довженко О. – К.: Дніпро, 1983. - 503с.
3. Степанишин Б. Дивосвіт Олександра Довженка: До 100-річчя від дня народж.: Літ.-крит. Нарис / Б.Степанишин – К.: Всеукр. т-во «Просвіта», 1994.

ФРАНЦУЗЬКА ЛІТЕРАТУРА ОПОРУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Цуриков Е.В.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Овчинников М.О.
Харківський національний університет внутрішніх справ
(61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27; тел.: (057)7398-307)
E-mail: kafiduum@meta.ua

Resistance movement in France has created a vast underground literature in the center of which - in the tragic image of a fighter under occupation. The work of French writers and dedicated members of the Resistance is reported in this report.

Література Опору виникла в окупованих країнах Західної Європи в період Другої світової війни 1939 – 1945 років. Це не тільки художні твори, написані в ході боротьби з фашизмом та присвячені цій боротьбі, але й книги, створені у роки війни під впливом визвольного руху. Націонал-соціалістичний режим, спричинивши величезні збитки культурі власної країни, ставив за мету знищення національних культур на поневолених територіях. В обставинах терору багато письменників пішло у підпілля, як у Франції, або в партизанські загони, як в Югославії. Частина письменників билась з окупантами в лавах армій країн-союзниць, що відкрили другий фронт улітку 1944 року. Літератори-учасники руху Опору писали листівки, статті, нариси, оповіді, романи,

оповідання, вірші, п'єси, присвячені антифашистській діяльності. У русі Опору брали участь видатні французькі письменники Л. Арагон, П. Елюар, Ф. Моріак, М. Дрюон, Ж.П. Сартр, А. Камю. Німецькі письменники-антифашисти створили значні твори: «Сьомий хрест» А. Зегерс, «Брати Лаутензак» Л. Фейхтвангера та ін. В Англії з антифашистськими творами виступили Г. Уеллс, Б. Шоу, Д. Олдрідж. У нацистських катівнях писав книгу «Репортаж із зашморгом на шії» Ю. Фучік. У літаку над Німеччиною загинув норвезький письменник Н. Гріг. Були страчені фашистами або загинули у концтаборах французькі письменники Ж. Декур, Г. Пері, М. Жакоб. У небі над Середземним морем загинув автор «Маленького принца» А. де Сент-Екзюпері.

Літературний процес у французькій літературі був перерваний подіями Другої світової війни. У роки фашистської окупації Франції виникає розгалужена підпільна література, яка ставила важливі суспільні і моральні проблеми, що висувались самою практикою антигітлеровської боротьби. Починають діяти підпільні видавництва, поширюється нелегальна антифашистська преса, зокрема, літературні щотижневики і журнали. У центрі уваги письменників опиняється образ патріота, формування його особистості й характеру в умовах німецької окупації.

Провідним жанром французької літератури цього періоду стає громадянська поезія, яка найбільш глибоко й емоційно висловлює рішучість протистояти окупантам. До найбільш відомих поетичних творів першої половини 1940-х років належать збірки віршів П. Елюара («Поезія і правда 1942 року») та Л. Арагона («Рана в серце», «Очі Ельзи», «Французький світанок»). Своєрідним гімном французького Опору стала написана Ж. Кесселем та М. Дрюоном «Пісня партизанів».

У драматургії Франції воєнної доби переважають трагедійні жанри. Тираноборчого смислу набуває звернення до форм античної трагедії у п'єсах письменників-екзистенціоналістів Ж.П. Сартра й А. Камю.

У прозі отримують поширення нарис, оповідь, історичний роман. Документами епохи стають записи і щоденники учасників Опору та в'язнів концтаборів – Л. Муссінака («Щоденник політичного в'язня»), Ф. Амбрієра («Великі канікули»). Діяльності учасників Опору присвячені твори Ж. Веркока («Мовчання моря»), Е. Тріоле («Авіньонські коханці»), Р. Вайяне («Дивна гра»).

З Опором пов'язана творчість А. де Сент-Екзюпері, повість якого «Військовий льотчик» набула широкої популярності у різних країнах світу. «Військовий льотчик» – це книга про поразку і про людей, які перенесли її в ім'я майбутньої перемоги. У ній Сент-Екзюпері повертає читача до початкового періоду війни, до травня 1940 року. За своєю формою «Військовий льотчик» є репортажем про події одного дня на війні. Проте внутрішній зміст книги – день напруженого життя людської свідомості. Філософську основу повісті утворює ліричний роздум, що становить особливість літературної манери Сент-Екзюпері. Письменник у «Військовому льотчику» звертається до переможеної Франції, намагаючись з'ясувати основну проблему: що може

зробити людина, яка потрапила в неволю, де і в чому вона повинна шукати опору, звідки черпати надію на порятунок.

Сприйняття двох світових війн у західноєвропейській літературі було достатньо різним. Література, народжена Другою світовою, зіштовхнулася з необхідністю осмислення радикально іншого досвіду. Якщо Перша світова сприймалась або як війна людини зі своїм творінням-технікою, або як кривавий абсурд, Друга світова стала гуманітарною катастрофою, моральним зворушенням, яке було пов'язано з відкриттям того, що одна людина спроможна зробити з іншою. У Франції 1940-х років домінує «ангажована» література, яка поставила своїм завданням заклик до відповідальності та пробудження сумління. У центрі уваги французької літератури опиняються морально-філософські питання, дослідження людської природи у складних ситуаціях воєнної епохи.

Література

1. Андреев Л.Г. и др. История французской литературы. – М., 1987. – 543 с.
2. Перье Ж.-К. Загадка де Сент-Экзюпери. – М., 2011. – 192 с.

ЧАСТІВКИ ЯК ВАГОМА ЧАСТИНА ФРОНТОВОГО ФОЛЬКЛОРУ

Шевчук А.В.

Науковий керівник – к.е.н., професор Погорєлов М.І.

Національний технічний університет «ХПІ»

(61000, Харків, вул. Фрунзе, 21, каф. управління персоналом

тел.: (057) 707-68- 53)

E-mail: alina.v.lomakina@mail.ru

Статтю присвячено вивченню частівки як вагової частини фольклору як загального так і фронтового ХХст. Наведено приклади частівок та зроблено аналіз яку роль частівки грали у поезії років війни. Стаття дає докази того, що частівку важливо розглядати як важливу складову української та російської літератури.

Частівка як особливий жанр отримала найбільше поширення і в селянському і в робочому середовищі в другій половині ХІХ і на початку ХХ століття. Частівка – це коротенька, зазвичай чотирьохрядкова, рідше двохрядкова або шестирядкова пісенька, в якій зафіксований який-небудь один момент в житті або переживаннях людини. Багато частівок, як правильно вказували дослідники, нагадують по своїх особливостях моментальний знімок з яскравої, типової життєвої картини.

Жанр частівки пов'язаний з традиційною пісенною поезією. Ще на межі ХІХ і ХХ ст. відомий учений, укладач найбільшого зведення російських народних пісень, А.І. Соболевский писав: «Частушки» признаются за продукт

новейшого народного творчества; но старшие их записи, в небольшом, к сожалению, числе, относятся еще к XVIII в."

Дійсно, у збірці перших років XIX ст. " Русские песни, сочиненные в селе Спасском " (виданий в 1805 р. в Санкт-Петербурзі) зустрічаються короткі вірші, за характером близькі до частівок.

Частівка закономірно зближується з танцювальними приспівками – старим жанром народної поезії – і з деякими ігровими піснями. Але це ще не дає можливості говорити про існування частівок як жанру в древній Русі і в Росії XVIII ст. Частівка від старих приспівок і пісеньок відрізняється самою своєю побудовою: використовуючи і розвиваючи образність і поетичну мову традиційної народної лірики, частівки будуються відповідно до принципів книжковий віршований поезії, що затвердилися в літературі з другої половини XVIII ст. Традиційна пісенна поезія, як відомо, істотно відрізняється від книжковий віршування тим, що не має системи повторів рими і не наслідує правило метричної побудови вірша; у танцювальних піснях введення рими і чіткої ритміки зв'язується з характером рухів танцю, а не ґрунтується на принципах теорії книжкового віршування. Наслідування законів книжкового віршування виявляється лише в пісенних переробках віршів XVIII – XX ст.; у ліриці романсів любителів пісні, що з'являється в народному репертуарі XIX ст. (значною частиною цієї романсової лірики в пореформеній Росії робиться так званий "жорстокий романс" - антихудожні мелодраматичні пісні, що задовольняють смаки духовно обмеженого міщанства); нарешті, в частівках, до яких, як до "нових народних пісень", уперше притягнув увагу громадськості Г.І. Успенський.

У 1889 р. в " Русских ведомостях " він надрукував статтю про частівки, що отримували в цей час велику популярність

Частівки як своєрідний художній жанр є рівноправним з іншими жанрами, і до 60-х років XIX ст. не існував. У пореформеній Росії цей жанр був викликаний до життя умовами, що змінилися. Нові темпи життя, активізація мас закономірно викликали прагнення швидко і активно відгукнутися на те, що відбувається.

Відгомони сучасності знаходили місце і в старій традиційній пісні, – відомо, наприклад, що знаменитий плакальник і виконавиця билин І.А. Федосова була і прекрасною песельницею; за переказом, що зберігся, вона створила немало пісень, що увійшли до "музичного побуту" олонецких сіл. Але ця стара традиційна форма пісенної поезії не була досить гнучка і рухлива і не могла з необхідною гостротою і швидкістю відгукватися на життя. Життя висувало частівку як особливий пісенний жанр, що швидко відкликається на подію і відображає його. Традиційна доля народної поезії здатність до імпровізації проявилася в новій жанровій формі.

Зміст частівок визначався самим життям. Частівки по різноманіттю тим і широті порушуваних питань дуже близькі народній пісні і іншим жанрам, що усебічно відбивають особисте, сімейне, громадське життя людини.

Основна маса сільських частівок – любовно-ліричні. Вони передаються з вуст у вуста, йдуть від покоління до покоління, шліфуються. Тривале життя ліричних любовних частівок цілком з'ясовне: вони співзвучні настроям і стосункам молоді різних десятиліть. Але разом з любовною лірикою частівок розвивалася і набувала все більшого значення частівка з соціальним змістом. У частівках пореформеного часу відбивалися процеси, що відбувалися в Росії, що капіталізується. У дореволюційній частівці дуже виразно звучать теми розшарування селянства в селі, боротьби робочих фабричних селищ і міст.

Село, що малюється частівкою, – вже не старе кріпосне село. Частівка нерідко підкреслює протилежність сільським багатіям убогого селянства. Тема соціальної нерівності усередині самого селянства проникає і в частівки про взаємовідносини молоді, її ігри і розваги. Особисте життя і почуття людини виявляються залежно від освіти в селі напівпролетаріату і заможної верхівки, захоплюючої владу у свої руки. У частівках дівчина говорить хлопцю, що йому нічого хвалитися життям – "раздели-ко на три доли, что тебе достанется?"; вона знає, що милий бідно живе – "по неделе чаю нету, боровую травку пьет"; що новий будинок ще не говорить про багатство, коли у милого "на столе редька да вода". Частівки нерідко говорять і про багатих наречених – дівчина просить батька не дивитися "на высокие хоромы", подивитися на сім'ю і т. д.

Тема отходніцтва, наймитування, роботи в чужих людях займає видне місце в частівковій творчості пореформеного села: «В людях-то не родненьких – хлебаешь щеп холодненьких», «Во чужих-то людях жить, нужно каждому служить», «девушке в батрачках быть, парню в городе служить – «последний день папашеньке пашу». Відбилася в частівці рекрутчина і солдатчина. Частівки говорять про гуляння рекрутів і про те, як оглядали хлопця, встановлювали його придатність до військової служби. Усі етапи шляху хлопця до армії відмічені частівкою – проводи в прийом "жеребкування", хлопець в приймальному будинку, поголило солдата, гуляння в останні дні і прощання з сім'єю, служба в армії. Хлопець в частівці, звертаючись до рідних, говорить: «Поглядите, мать, отец, нас погонят, как овец».

Дореволюційна частівка змальовувала характерні явища життя. Вона малювала громадський і сімейний побут російського села; вона відкривала і те позитивне, що було в стосунках молоді і старшого покоління, і ті негативні риси, які були наслідком безкультурності, темряви і неписьменності розкріпаченого селянства.

Частівка відбила не лише процеси, що відбувалися в суспільстві, і явища особистого і сімейного життя пореформеного села, але і події історії. Живо відгукуючись на те, що усе, що відбувається, народ складав частівки у зв'язку з війнами царської Росії, з революційними подіями. Російсько-японська війна і революція 1905 р. породили різноманітні частівки, що розкривають глибокі переживання простого народу, революціонізацію свідомості народних мас. Про японську війну співали:

Нынче год такой тяжелый, Японец вздумал воевать, Мне, молодчику семейному, Идти не миновать.

У цих простих, нескладних, часом нехудожніх частівках проявлялися риси нового, що народжувалось. Тому частівки і залучали до себе увагу передових діячів Росії. У 1909 р. М. Гіркий писав: «Пора понять, что в стране, которая еще так недавно столь величественно всколыхнулась, – в этой стране должны быть и есть свободные, новорожденные люди... Они, люди эти, самое ценное земли, они наша посылка в будущее. Кто они?.. Рабочие?.. и среди рабочих есть новый русский человек, и среди крестьян и т. д. Вот они сочиняют преуморительные частушки и вот смеются над каторгой, над своими ранами и физическими терзаниями жизни...»

Гіркий досвід, сатира на владу, ненависть до існуючого ладу, а в той же час деяка розгубленість і побоювання за майбутнє звучать у багатьох селянських частівках передреволюційних років, особливо періоду війни 1914-1917 рр.

Злободенність частівок дала основу одному з дослідників цього жанру назвати їх словесним кінематографом, що зображує життя народних мас.

У основі ритмічної будови частівок лежать звичайні для літературного віршування стопи (двоскладові і трискладові). Виконання частівки і під балалайку, і під гармонію, і без музичного супроводу призводить до того, що ритмічна чіткість метричного вірша у ряді випадків зникає, замінюючись музично-тактовим ритмом. Значно частіше, ніж збереження одноманітності ритму у віршах, в частівках зустрічаються ритмічні перебої, зіткнення стоп з різними наголосами, укорочення або подовження рядка. Ритмічна будова вірша частівки виняткова різноманітно.

Разом зі збереженням в частівках якого-небудь віршованого розміру виявляються всілякі зміни ритму, химерні поєднання різних ритмічних фігур.

Ритмічне багатство частівки все ж можна звести до деякої єдності. Л. Шептаєв у зв'язку з цим помічає: "Частушечная строка имеет музыкально-тактовое измерение. В строке учитываются тактовые доли, не совпадающие со слогами. В разных слогах строки содержится разное количество (от 1 до 2) долей, смотря по напеву. Как правило, в строке насчитывается восемь долей, и ритм частушки обычно определяется как восьмидольшк... Кроме количества долей, в частушке, как и в песне, учитывается количество опорных слогов в строке. В каждой строке частушки бывает два опорных слова в отличие от песенной строчки, где бывает и другое их количество. На этой ритмической основе народ создал многообразие йшие музыкально-мелодические рисунки".

Наспів і призначення частівки визначає і кількість складів у вірші. Для ліричних частівок ("прогулочних" – виконуваних під час гуляння, "посиделочных" та ін.) характерні 8-16 складів в частівковому рядку; танцювальна частівка нерідко буває з укороченим рядком в 4-5 складів або поєднує укорочений рядок із звичайним.

Чітке ділення частівок на рядки-вірші пов'язане з римою. Рима частівок настільки різноманітна, наскільки це дозволяє чотиривірш. Чотири віршовані частівки можуть римуватися попарно.

Зустрічаються також і інші види рими : кільцева (охватна) рифмовка, рифмовка трьох (наприклад: першою, другою і четвертою) рядків, рифмовка усіх рядків частівки :

Славушку наносят.	Уж завлечь-то завлеку,
Говорят пустое!	Пускай ходит за реку, —
Бабы всяко наплетут,	По льду-снегу, по насту:
Поговорят да бросят.	Пусть походит попусту.
Меня милый провожал	У меня платочек взял
Как платок я отдала, —	Крепко рученьку пожал.

Рифмовка відділяє один вірш від іншого, надає стрункість чотиривіршу. У багатьох випадках вона сприяє смислового виділенню частин частівки. У частівці найчастіше відокремлені по сенсу перші два рядки від других двох рядків; з цим пов'язано переважання перехресною (з обов'язковим опорним римуванням другої і четвертої рядків; перша і третя рядки нерідко не римуються) або парною рифмовки. Інші форми рифмовки зустрічаються значно рідше.

Рими звичайні чоловічі (наголос на останній склад) і жіночі (наголос на другий склад з кінця); дактилічна рима зустрічається як виняток. Повна рима досить рідкісна; звичайно це прості форми рими (наприклад, дієслівна) або повторення гласних (рідше за згідних) звуків, що утворюють кінцеві співзвуччя.

У частівках зустрічається не лише рифмовка останніх складів, але і внутрішня рима, часто пов'язана із звукописом, а також єдиноначатие рядків. Звукопис особливо багата в танцювальних частівках; у них повторення одних і тих же звуків створює ритмічне підкреслення, ритмічні акценти, що мають в танці особливе значення.

З формального паралелізму народжується частівковий заспів, що об'єднує тексти частівок в серії. Заспіви частівкових серій різні. Традиція їх збережена і в частівках післяреволюційного часу (см серії частівок із заспівами: «Эх, яблочко...», «Я на бочке сижу...» та інші).

Частівкові серії виразили тенденції жанру до розширення своїх вузьких рамок. Про це ж говорить використання в частівках приспіву, що теж призводить до серійності текстів. Приспів в частівці може бути різний. Він може йти за частівковим чотиривіршем і може включатися в саму частівку, утворюючи в ній що повторюються другу і четверту рядки. Обидві форми приспіву можуть об'єднуватися.

Частівкові серії, утворені деякими типами заспіву або приспівом, виділяються також особливою мелодією, на яку частівка співається; у цих випадках сама серія отримує назву по заспіву або за словами приспіву (см. «Золотистый — золотой», «Сирень цветет», «Яблочко» та інші). Наспівавши, проте, і сам по собі і по якій-небудь особливості виконуваних на нього текстів

може стати ознакою, по якій виділяється цей тип частівок. Так виділяється по наспіву (а часто і за текстом) «Подгорная» («Как подгорную плясать надобно уменье...»), «Матанія», знамениті двустрочні "страждання" («Хорошо страдать у пруда, далеко ходить оттуда»; и ряд інших.

Виділяючи головні типи композиційної будови частівок, слід зазначити також тип монологічний і діалогічний. Частівка цього типу представляє звернення до когось-небудь або передає чий-небудь розмову.

Форма розмови або монологу дозволяє в частівці змалювати стосунки тих, про кого йде мова. Ця форма веде до драматизації виконання частівок. Виконання ліричних або танцювальних частівок декількома співаками по черзі дає можливість ввести серійність текстів дещо іншого роду, чим це буває в частівках, що об'єднуються загальним заспівом, приспівом або мелодією. У цих випадках серія утворюється в результаті звернення тих, що співають один до одного або до гармоніста. Монологічна форма часто використовується як початок – "заставка" – співу частівок. Дівчата, що співають по черзі, в таких випадках звертаються до гармоніста з проханням або характеризуючи його самого і його гру.

Форма діалогу у виконанні частівок також створює особливе їх угруповання: частівки виконуються як розмову між співаючими дівчатами. Виразні приклади розмови частівками наведені в книзі М. Соколова «Русский фольклор».

У роки громадянської війни створювалися твори різних жанрів Але особливого поширення набули частівки і раєшніє вірші, а також усні оповіді. Всі ці твори не можна розглядати ізольовано від тих, що публікувалися в партійному і військовому друці тих років віршів, пісень, нарисів, розповідей, які незрідка були джерелом для масових витворів народного мистецтва. Так, в газеті «Красный набат» Східного фронту в 1919 р. (у №90 від 27 квітня) було надруковано вірш «Песня красноармейца» за підписом Є. П.:

Дружно, товарищи в ногу, Остро наточим штыки, Всем беднякам на подмогу Красные двинем полки.

Вірш став піснею. У подібних творах виразно змальована подoba радянського воїна поряд з творами, що говорять про боротьбу за свободу і що створюють образ народу, що піднявся на захист молоді Радянської республіки, були і твори, ворожі революції. Класові вороги незрідка використовували форми фольклору, зокрема частівку, для наклепу і ворожої агітації, що сіяла сумніви і прагнула зганьбити завоювання Жовтня. Цим текстам протистояло народне революційне мистецтво, що народжується, справжній фольклор громадянської війни.

Література

1. Крупянська В.Ю. та Мінн С. И. «Материалы по истории песни Великой Отечественной войны». Изд-во АН СССР, М., 1953.
2. Сидельников В.М. «Красноармейский фольклор», М., 1938.

3. Тонков В. «Народное творчество в дни Великой Отечественной войны, Воронеж», 1945.
4. «Творчество народов СССР\ изд. «Правда», М., 1937.
5. «Фронтовая поэзия в годы гражданской войны». Вступительная статья, ред. и примечания В. М. Абрамкина, М.—Л., 1938.
6. «Рассказы рабочих о Ленине». Записи С. Мирера и В. Боровика, М., 1934.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ТА ФОЛЬКЛОР ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН-УПА

Яковлев Д.І.

Науковий керівник – к.філол. н., доцент Явтушенко В.М.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)
E-mail: danilyakovlev2009@gmail.com

З усієї творчої спадщини бійців УПА найбільшою, найпоширенішою і «найнароднішою» частиною є фольклор. Важко навіть уявити, який потужний пласт пісень залишили нам тогочасні борці за волю України. Дослідник повстанського фольклору Г. Дем'ян підкреслює, що «жодна інша історична епоха нашої нації не залишила такої величезної кількості поетичних і прозових рядків, як героїчна та масова жертвовність українських самостійників» [1, с.8].

Навіть зараз важко підрахувати точну кількість пісень, адже власні пісні мали не лише з'єднання, а й окремі курені, сотні. Деякі частини УПА видають свої збірки, як це зробила УПА-Північ у 1946 році. Ще й зараз у періодиці можна зустріти пісні, що не ввійшли до жодного з-понад трьох десятків збірників. Перші зібрання фольклору вийшли вже в 1941 році («Гомінволі»). І з року в рік їх кількість збільшується. У 1943 році видано співаник «За Україну», а в 1944 р. – «Збірник українських революційних пісень» (лише нещодавно знайдений Н. Миронець в архіві). 1946 року в підпільному видавництві «Юнацький шлях» побачила світ збірка «Нові коляди», 1947 р. – вийшли пісні Саніка, співаник Голяша, «Збір пісень УПА» і пісні з Денника сотенного Крилача. Проте професійно укладені збірники з'явилися дещо пізніше.

У 1950 році в Регенсбурзі вийшов «Співаник УПА» під редакцією Б. Кравціва, В. Шульги, Б. Нижаківського, що включав 65 пісень з нотами. Пісні вражають своєю життєвістю, через них ми бачимо світ душі воїна свободи, повстанця УПА.

Кожна така пісня – це крик душі, краплина крові воїна, це звитяга його за свободу. Але перш за все в них звучить хвала величчю духу, свідомість своєї місії, відповідальність за долю України.

*Ні кров, ні рани, смерть страшна
Не звернуть нас з дороги.
Ясна мета для всіх одна –
У бій за край до перемоги!
(«Гей степами»)
За нікогобитись ми не підемо,
До нікого в найми не підем,
Для України ми усіживемо,
І за неїголови кладем.
(«Що ж то за прапор?»)*

Часто переробці піддавалисьобрядові пісні-колядки та щедрівки. В них радість вояків іде пліч-о-пліч зі світлою християнською радістю. Щастя для повстанця в них – це вільнаУкраїна, своя держава.

*Бажаємздоровля,
Веселого свята!
Й в спокої щасливому
Другого діждати!
Діждати свободи,
При своїй родині,
Хвала Богу заспівати
У вільній Україні!*

Цим підтверджується глибокий зв'язок упівського фольклору з народною творчістю. Причому прослідковується він як у змісті, так і в ритмомелодиці тощо.

У багатьох піснях зустрічаємо деталі повстанського побуту, частина з них присвячена конкретним подіям, особам:

*Гей, в Поленці там під Луцьком
Сталася новина:
Там забили москалики
України сина
(«Пісня про Герасимчука»).*

Вся повстанська література творилася у вогні визвольних змагань. Проте саме пісні несли від бійця до бійця дух боротьби та звитяги, сприяли об'єднанню минулого та теперішнього. Адже, за словами Д. Донцова, «зроджені серед крові пісні – це голосний крик нової України, яка сповіщає світові, що вона прийшла на світ: що вона живе, жити хоче і жити буде», вони – «універсал ...справжньої, прадавньої, нової, вічноїУкраїни...».

Література

1. Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940–2000-х років / Г.Дем'ян. – Львів: Галицька видавнича спілка ; Київ : Українська видавнича спілка, 2003. – 581 с.

2. Луцько Є. Народ і Батьківщина у повстанських піснях. (На основі фактичних матеріалів з Яворівщини) / Є. Луцько // Народознавчі зошити. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – № 3. – С. 323 – 325.
3. Пісні УПА / зібрав і зредагував З. Лавришин // Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто : Літопис УПА, 1996 ; Львів : Спільне українсько-канадське підприємство "Літопис УПА", 1997. – Т. 25. – 554 с.

ЯК ПОЛЕГШИТИ РОБОТУ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НАУКОВОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Швець Т.С.

Академія внутрішніх військ МВС України
(61001, Харків, пл. Повстання, 3, каф. перекладу та міжкультурної
комунікації, тел.. 732-87-58)

Переклад наукових, технічних й інших спеціальних термінів є ще одним напрямком практичної термінологічної діяльності, який набуває особливо важливого значення в умовах науково-технічної революції, яка супроводжується збільшенням потоків інформації про досягнення науки і техніки на всіх мовах світу. Актуальність нашого дослідження зумовлена нагальною потребою отримати адекватний варіант перекладу наукових, технічних текстів. На жаль, сьогодні немає програми-перекладача, яка б могла перекласти технічний текст без жодної помилки. Мета – з'ясувати способи, що можуть полегшити роботу перекладача наукових текстів.

Найяскравішою особливістю лексичного складу науково-технічних текстів є термінологія. В.В. Коптілов відзначає, що «основою наукового тексту є термінологія певної галузі науки. Правильне розуміння і відповідне відтворення в перекладі термінів, наявних у тексті оригіналу є першою заповіддю перекладача наукової літератури. Закономірності розвитку природи й суспільства, відкриті і пізнані наукою, формулюються за допомогою термінів. У системах термінів відбиваються всі наукові теорії та гіпотези, всі наукові ідеї. Тому будь-яке викривлення термінології в перекладі наукового твору призводить до спотворення висловлених у ньому ідей. При перекладі термінів найважливішу роль відіграє точність і послідовність їх вживання» [3].

У цілому, переклад термінів потребує знання тієї сфери, до якої відноситься текст, що перекладається, розуміння термінів на іноземній мові і знання термінології на мові перекладу [2]. Тому не випадково на численних конференціях і семінарах перекладачів проблеми вибору способів перекладу термінів посідають основне місце. Проаналізувавши надбання українських науковців-перекладачів, можна рекомендувати наступні поради, які формують основу роботи перекладача-спеціаліста у сфері термінології.

□ Оптимальним способом перекладу служить виявлення в мові перекладу (МП) еквівалента терміна мови оригіналу (МО). Терміни, які мають еквіваленти

в мові перекладу, відіграють важливу роль при перекладі науково-технічних текстів. Вони служать, на думку А.Я. Коваленко, опорними пунктами в тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість визначити характер тексту. Тому необхідно вміти знаходити відповідний еквівалент у мові перекладу, для того потрібно постійно поповнювати свою власну базу термінів-еквівалентів [2].

□ Новий термін у МП може бути створений шляхом надання існуючому в цій мові слову або словосполученню нового значення під впливом терміна МО.

□ Якщо структура лексичної одиниці, яку перекладають, в обох мовах збігається, ми маємо справу з семантичною калькою. При використанні семантичного калькування структура терміна, створюваного в МО, відповідає нормам МО, а структура терміна, створюваного в МП, відповідає нормам МП. Спільною є тільки семантика термінів обох мов, чому цей спосіб перекладу і називається семантичним калькуванням.

□ Якщо структура лексичної одиниці запозичується при перекладі разом з цією одиницею, ми маємо справу зі структурною калькою, або власне калькою. Це поелементний переклад складної лексичної одиниці, при якому кожному елементу з МО відповідає елемент у МП, супроводжується появою в МП нової, далекої йому моделі.

□ Коли в процесі перекладу запозичаються і семантика, і структура, і форма терміна, ми маємо справу з запозиченням. При цьому варто чітко розрізняти запозичення, що залежать від безпосередніх контактів двох мов, й інтернаціоналізми, які, в першу чергу, побудовані з греко-латинських елементів, визначаються традиційними особливостями європейської культури, заснованої на класичному утворенні.

□ У ряді випадків термін може перекладатися описовою конструкцією. Цей спосіб перекладу застосовується, насамперед, для безеквівалентних термінів, що відбивають реалії певної країни. Описовий переклад найповніше розкриває значення терміна, однак через свою громіздкість він не дозволяє «виділити нове явище дійсності з ряду інших явищ і закріпити його як нове поняття в свідомості носіїв мови перекладу» [1, с. 124].

Якісний переклад наукових і технічних термінів може бути забезпечений виконанням трьох таких умов. По-перше, повинен бути забезпечений правильний переклад окремо взятих термінів. По-друге, кожний перекладений термін має бути перевірений з точки зору всієї терміносистеми мови перекладу, тому що терміносистеми МО і МП можуть бути неідентичними, що частіше всього визначається неоднаковістю концепцій, які покладені в основу терміносистеми. По-третє, перекладач повинен враховувати відмінність семантичних особливостей лексичних одиниць МО і МП, які визначаються специфічними способами передачі думки на кожній мові цієї пари.

Для оптимізації перекладу при пошуку еквівалента терміна, на думку Г.Г. Горєлової, можна рекомендувати перекладачу науково-технічної літератури певну послідовність звернення до елементів термінологічного

довідково-пошукового апарату, кожний крок в якій здійснюється тільки при негативному результаті попереднього кроку:

галузевий словник $\Rightarrow$ загальнотехнічний словник $\Rightarrow$ загальний словник $\Rightarrow$ довідкова література $\Rightarrow$ самостійний підбір або утворення перекладацького еквівалента.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Бусел В. Т. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003.
2. Коваленко А.Я. Общий курс научно-технического перевода. – К.: Фирма „Инкос”, 2003. – 320 с.
3. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: навч. посібник. – К.: Юніверс, 2002. – 280 с.

Секція II

Історія української культури

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Алещенко Ю.А.

Науковий керівник – к.філос.н., доцент Коваленко Е.А
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)
E-mail: ualeshenko@gmail.com

Поезія першою з-поміж інших літературних жанрів стала виразником народного духу в один із найтяжчих періодів нашої історії, в роки II Світової війни. І кров, і сльози народу закарбувалися в слові, яке кликало до бою, вселяло віру і надію в перемогу над ворогом. Актуальність нашої роботи зумовлена тим, що поезія в роки війни відігравала дуже значну роль для підтримки духу воїнів. Вона спонукала їх на подвиги заради їхньої Батьківщини, заради захисту своїх рідних, за те, щоб їх сини, внуки, правнуки жили в мирному світі.

Мета роботи – розповісти та донести важливе значення поетичної творчості у військовий час.

За чотири роки війни українська поезія пройшла шлях від Москви до Берліна. Вона супроводжувала воїнів і в день, і в ночі. Поезія стала їхньою другою матір'ю, їхньою колискою життя.

Визначні історичні події, суспільно-політичні процеси, що відбувалися в країні, настрої народних мас, вся сукупність конкретно-історичних обставин того часу наклали свій відбиток на світогляд і творчість українських письменників. В ряді кращих творів вони правдиво відобразили окремі сторони тогочасної дійсності та деякі події з історичного минулого українського народу.

Українська поезія у період Другої світової війни сприяла гуманізації суспільної свідомості, загальмованій новими репресіями сталінської системи одразу після війни.

Особливістю поезії 40-х років є те, що в неї влилося молоде фронтове покоління – люди, обпалені боями, сповнені бажання розповісти про пережите і навіки закарбоване в серці. Розвинулися всі жанри поезії, збагатилися виражальні засоби, розкрилися нові проблемні напрями.

Еволюція поезії 1941–1945рр. – це ідейно-естетичне відродження особистості як найбільшої цінності, відродження народу як поновлений розірваних зв'язків між особистим і загальним, «моїм» і «нашим». Стрижень цього стрімкого процесу: звернення мистецтва до істинно людської сутності, її морально-психологічних глибин, відрадна для мистецтва і вимушена для влади демократизація і гуманізація художньої думки.

У поезії воєнних років можна виділити три основні жанрові групи віршів: ліричну (ода, елегія, пісня), сатиричну і лірико-епічну (балади, поеми).

Поети старшого покоління – П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан, В. Сосюра – творили в евакуації, виступали перед народом у пресі, на радіо, молодші – І. Нехода, Л. Дмитерко, П. Дорошко, М. Шеремет, В. Швець – воювали і писали на фронті, М. Шпак – у підпіллі, П. Воронько –

у партизанському загоні, О. Теліга, О. Ольжич – у лавах національного підпілля. Багато талановитих митців не повернулися з війни (О. Гаврилюк, К. Герасименко, М. Шпак та ін.).

У воєнні роки поезія, без сумніву, була прирівняна до багнета. «Мобілізованими і покликаними» себе вважали: А. Твардовський, А. Сурков, К. Симонов, С. Кірсанов, І. Сельвинский, С. Щипачов, А. Прокоф'єв, О. Бергольц, В. Інбер, А. Жаров, І. Уткін, С. Міхалков та ін. Газети публікували поетичні листи з тилу. Створювалися десятки варіантів пісень відомих авторів, «продовження», «відповіді». До таких поетичних творів належить, наприклад, пісня М. Ісаковського «Огонек».

Батьківщина, війна, смерть і безсмертя, ненависть до ворога, бойове братерство і товариство, любов і вірність, мрія про перемогу, роздуми про долю народу – ось основні мотиви військової поезії. У віршах Д. Тихонова, А. Суркова, П. Ісаковського, А. Твардовського чується тривога за вітчизну і нещадна ненависть до ворога, гіркоту втрат і свідомість жорстокої необхідності війни.

Видозмінився в ліриці військових років і характер так званого ліричного героя: перш за все він став більш земним, близьким, ніж в ліриці попереднього періоду. Поезія як би увійшла у війну, а війна з усіма її батальними і побутовими подробицями в поезію. "Приземлення" лірики не завадило поетам передавати грандіозність подій і красу подвигу нашого народу. Герої часто терплять важкі, часом нелюдські поневіряння та страждання:

Саме час підняти десять поколінь

Тяжкість, яку підняли ми.

(Писав у своїх віршах А. Сурков) [3].

У перші дні війни поезія звертається до народу з клятвою і закликом, бойовим маршем і похідною піснею. Всенародного розголосу набуває «Клятва» М. Бажана (1941), що відлунює у віршах П. Тичини «За все ми відплатим тобі», М. Рильського «За землю рідну», В. Сосюри «Ми переможемо», Л. Первомайського «Я зростаю на оцій непокірній землі», В. Булаєнка «Руді вітрила підняла, пливе...» та ін. Звернення, «похідна» стають провідними ліричними жанрами, нерідко відразу кладуться на музику композиторами, народними співцями.

Пройшовши цей довгий шлях війни, поезія відіграла значну роль в формуванні моралі, психології захисників Вітчизни. Сформувавши незалежний, незламний дух солдат, піднявши їх до боротьби з ворогом поезія дала крок до перемоги.

Література

1. Бахтин В. Народ и война / В. Бахтин. – СПб. : Нева, 1995. – 257 с.
2. Виходцева П.С. Історія радянської літератури / П.С. Виходцева. – М. : Вища школа, 1970. – 356 с.
3. Сурков А. Фронтовая тетрадь. Стихи, июнь-август 1941 года / А. Сурков. – М. : Молода гвардія, 1941. – 34 с.

ВПЛИВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА УКРАЇНСЬКИЙ КІНЕМАТОГРАФ

Васильєв В.О.

Науковий керівник – к.філос.н., доцент Коваленко Е.А.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)
E-mail: tykan4uk2010@yandex.ru

Майже кожна подія світового рівню відображається на культурі того чи іншого народу. Війна ж назавжди залишається шрамом у його пам'яті. Друга світова війна сильно вплинула на українське кіно та театр, бо лише так можливо було підтримувати бойовий дух солдатів, а також дух окупованого населення.

Моя тема – вплив Другої світової війни на український кінематограф.

Україна опинилась в епіцентрі Другої світової війни, стала театром воєнних дій, ареною жорстоких боїв. Україна з перших хвилин війни зазнала повітряних ударів. Миттєвої, на перший погляд імпульсивною, була її реакція – рішучий відсіч нападнику, людина встає на захист своєї Батьківщини. Для культури, особливо в галузі мистецтва, провідною темою стала людина на війні, в широкому сенсі – людина і зброя, трагедія і жертвний подвиг.

Глибокого патріотизму було сповнене українське кіномистецтво. Вже наприкінці 1941 р. відновили свою роботу студії художніх фільмів: Київська, яка була евакуйована в Ашхабад, та Одеська, евакуйована в Ташкент. Українська студія хронікальних фільмів працювала в Москві та Куйбишеві на базі центральної студії кінохроніки. У Ташкенті розгорнула діяльність студія "Київ-техфільм".

Українськими кіномитцями в цей період було створено кілька високопатріотичних художніх фільмів, бойових кінозбірників. Зокрема Київська кіностудія поставила фільми "Два бійця" Леоніда Лукова, кіноновелу "Маяк" Марка Донського, "Партизани в степах України" Олександра Корнійчука. Вищим досягненням в умовах війни став фільм "Райдуга" М. Донського за сценарієм Ванди Василевської. Ця картина одержала багато призів і серед них "Оскар" – премію Академії кіномистецтва США. Цей фільм у 1946 р. також удостоївся Державної (Сталінської) премії.

Працівники хронікально-документального кіно створювали своєрідний літопис боротьби з окупантами. При штабах фронтів діяли спеціальні кіногрупи. Вони брали участь у створенні 500 номерів кіножурналів та близько сотні воєнних фільмів[1, с. 191], зокрема "День війни", "Народні месники", "Чорноморці", "Битва за Кавказ" та ін.

Кінооператори України у 1943 р. паралельно з роботою для Центральної студії кінохроніки почали створювати власні кіножурнали. У квітні цього ж року на екрани вийшов перший номер кіножурналу "Радянська Україна" та кілька спеціальних кіновипусків. Важливою подією став документальний фільм "Битва за нашу Радянську Україну" (1943), створений Олександром

Довженком. Він супроводжується хвилюючим і пристрасним дикторським текстом, а також глибоко емоційною музикою, яку написали Андрій Штогаренко і Дмитро Клебанов. На фронті О. Довженко також пише сценарій фільму "Україна в огні". Справжню вартість перемоги великий режисер розкриває у фільмі "Перемога на Правобережній Україні".

Фронтові кінооператори нерідко ціною життя вихоплювали з полум'я війни образи людей, фрагменти, епізоди бойових дій. Кінооператор-киянин Валентин Орлянкін пройшов бойовий шлях від Волги до Дунаю, був поранений, залишив для воєнної історії фотопортрети командира чехословацького батальйону полковника Людвіка Свободи, командувача 62 армії генерала Василя Чуйкова, Олександра Покришкіна. Фронтний кінооператор Яків Давидзон пройшов 3 тис. км у рейдах партизанських загонів.

У повоєнний час художні фільми про війну продовжують створювати на українських кіностудіях: "Костянтин Заслін", "Від Бугу до Вісли", "Зв'язковий підпілля" за сценаріями Юрія Яновського, "Ракети не повинні злетіти" і "Перевірено – мін немає" – за сценаріями Павла Загребельного. Тимофій Левчук поставив фільм-трилогію "Дума про Ковпака" з Костянтином Степанковим у головній ролі, "Війну". Популярний актор Леонід Биков став автором сценарію, режисером і виконавцем головної ролі у фільмі "В бій ідуть лише старі". Йому ж належить авторство стрічки "Ати-бати, йшли солдати".

Перипетії військових років передає хронікально-документальне кіно. Визнання глядачів в Україні та за її межами отримав фільм Володимира Артеменко "Солдатські вдови", серед яких – і мати режисера. З мальовничого села Мельники, що на Черкащині, на фронт пішли сотні чоловіків, а повернулися одиниці. Загинули і музиканти духового оркестру, їх осиротіло чекають і вдови, і музичні інструменти.

З моменту закінчення Другої світової війни пройшло майже 70 років, але воєнні стрічки, кіноповісті тих важких днів і досі викликають у нас шквал емоцій. Незважаючи на труднощі воєнного часу, українські кінематографісти за роки війни створили ряд творів, в яких знайшли художнє відображення прекрасні риси радянської людини: героїзм, самовідданість і безмежна віра в свою перемогу. За цей час було створено більше 150 високопатріотичних фільмів, майже 700 номерів кіножурналів, знято більше 300 історичних фотопортретів. Деякі кінооператори пройшли від Москви до Берліну, знявши весь процес перемоги для історії. Культурна спадщина, яка була залишена нам Другою світовою війною, буде виховувати ще не одне покоління людей, вдячних нашим воїнам, здобувшим таку важливу перемогу над фашизмом.

Література

1. Бокань В.А. Історія культури України / В.А. Бокань, Л.П. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
2. Нариси історії української інтелігенції / С.І. Білокінь, О.Д. Бойко, Г.С. Брега та ін. – К. : Б.в., 1994. – 153 с.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ведмедеря М.А.

Науковий керівник – асистент Махоніна О.Г.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: vedmederya104@yandex.ua

Стаття присвячена вивченню розвитку українського мистецтва в роки Другої світової війни. Метою публікації є огляд та висвітлення розвитку літератури, кіно, театру та науки, на окупованій території України.

Сучасний етап розвитку суспільного життя України визначається інтересом громадян до минулого, особливо до такої трагічної та героїчної сторінки як Друга світова війна. Творцям культури випало жити й працювати в нелегкі воєнні часи, формуватися в умовах особливої духовної атмосфери того часу і розгортати мистецьку діяльність, долаючи тогочасні труднощі.

Друга світова війна страшною бідую пронеслась по земній кулі. Мільйони людей втратили життя, величезні матеріальні та духовні цінності були знищені. В той же час вона дала поштовх розвитку таких процесів, які потім істотно вплинули на подальшу долю повоєнного світу.

Буремний воєнний час був для композиторів, художників, працівників театру й кіно характерний надзвичайним творчим напруженням, сміливими дерзаннями й пошуками. З початком війни багато представників творчої інтелігенції пішли на фронт, поставивши свій талант і майстерність на захист Батьківщини. Інші, переважно представники старшого покоління, працювали у складі творчих спілок та різних установ і організацій у тилу, присвятивши свою творчу й громадську гідність справі оборони країни від ворога.

Могутньою ідеологічною зброєю у боротьбі проти фашизму, дійовим засобом мобілізації духовних сил народу на самовіддану відсіч ворогові було театральне мистецтво. Долаючи труднощі і нестатки воєнного часу, актори працювали з величезним натхненням і запалом, наближали мистецтво до життя, доносили його до гущі народних мас. Особлива увага приділялася виступам у військових частинах, госпіталях, вокзалах, агітпунктах, заводах, фабриках, колгоспах. У фронтових концертах брали участь майстри театального мистецтва З. Гайдай, І. Паторжинський, М. Гришко та інші.

Засобами сценічного мистецтва артисти України проводили дійову наочну агітаційно-масову роботу серед глядачів. Репертуар відображав глибокі патріотичні почуття українського народу, показував його безмежний героїзм, відданість Батьківщині. Центральне місце посіли п'єси: «Нашестя» Л. Леонова, «Фронт» О. Корнійчука, «Російські люди» К. Симонова.

На фронтах побували десятки театральних колективів, ансамблів і акторських бригад, що доносили своє мистецтво до мільйонів воїнів, надихаючи їх на звитяжні подвиги у боротьбі за свободу і незалежність своєї

Батьківщини. Усього театри України, що працювали в евакуації, створили і послали на фронт 106 фронтових концертних бригад.

Поряд з цим органи влади вживали заходів для відновлення роботи стаціонарних театрів. Громадськість, артисти не стояли осторонь цієї справи. Вони власними силами відбудовували театральні приміщення, готували реквізит, обладнання.

Одночасно з поверненням театрів створено ряд нових сценічних колективів. Усього на кінець 1945 р. діяло 103 театри, серед них – 3 тетри опери і балету, 77 драматичних і музично-драматичних, 23 театри музичної комедії, юного глядача, мініатюр і ляльок, тобто 73% довоєнної кількості. За роки війни український театр зріс в ідейно-творчому відношенні, збагатився кращими досягненнями культур інших народів [4, с. 176–179].

Велике й відповідальне завдання – створення художніх кінострічок, які були сповнені глибокого патріотизму, постало перед кіномистецтвом. Широкого розвитку набуло хронікально-документальне кіно. Завдяки роботі фронтових кінооператорів, всі відображені на плівці факти і події перетворювалися у неповторний літопис війни. Незабаром при штабах фронтів було створено спеціальні кіногрупи.

Розгорнула роботу Українська студія хронікальних фільмів, яка повернулася з евакуації в Київ улітку 1944 р. Визначним успіхом документального кіно був фільм О. Довженка і Ю. Солнцевої «Перемога на Правобережній Україні і вигнання німецьких загарбників за межі українських земель». Кінооператор киянин В. Орлянкін пройшов з кінокамерою від Волги до гирла Дунаю [1, с. 211–212].

Нові теми, образи і явища, народжені священною війною проти фашизму, утвердилися в музиці. Музичними засобами композитори відтворювали найяскравіші картини героїчного минулого нашого народу. Одночасно з музичними творами малих форм з'являються великі музичні твори. Визначним явищем музичного мистецтва була патріотична контата-симфонія «Україно моя», написана А. Штогаренком на слова А. Малишка і М. Рильського.

У 1943–1945 рр. музичне мистецтво поповнилося й творами українських композиторів, в яких розкривалася тема переможного завершення війни і переходу людей до мирної творчої праці. Найвизначнішим з них була Друга симфонія К. Данькевича.

Боротьбі за визволення України від німецько-нацистських загарбників, ратному подвигу воїнів-патріотів присвячені симфонічні твори К. Домінчена, О. Зноско-Боровського, Д. Клебанова, А. Коломійця, Ю. Мейтуса, В. Рибальченка. Провідними, як і в попередні роки війни, залишилися жанри масової пісні, військового маршу, які знаходили щирих шанувальників серед фронтовиків [4, с. 369–370].

У воєнні часи не припинявся розвиток українського образотворчого мистецтва. Захист Вітчизни та відчуття смаку перемоги були головною темою праць українських художників. Створені ними плакати, листівки масово

розповсюджувалися, відроджували віру у світле майбутнє, підбадьорюючи до перемоги над загарбниками.

Плідно працювали у воєнні роки українські скульптори. Так, К. Діденко створив серію скульптурних портретів С. Ковпака, О. Федорова, С. Руднева та інших партизанів України [3, с. 116].

Роки війни стали часом появи значних, наснажених патріотичним пафосом віршованих творів М. Рильського «Слово про рідну матір», П. Тичини «Голос матері», «В безсонну ніч», В. Сосюри «Любіть Україну», Л. Первомайського «На Полтавщині», А. Малишка цикл «Україно моя», були пройняті національним духом, наснажені патріотичним пафосом, об'єднані темою любові до отчого краю і друкувалися в журналах «Українська література», «Україна» [1, с. 54].

Культурно-освітні установи в країні під час війни тимчасово припинили свою діяльність. Зупинилося друкування книжок, випуск газет, журналів. Згодом евакуйовані з України видавництва об'єдналися в Українське державне видавництво, що знаходилося в Саратові, а потім у Москві, де видавало політичну та художню літературу, журнали, листівки, газети [2, с. 215].

Інститути історії, економіки, археології, мовознавства і літературознавства були об'єднані в Інститут суспільних наук. Історики видали праці «Боротьба українського народу проти німецьких загарбників», серію брошур про народних героїв України. Ці видання, авторами яких були відомі історики України М. Петровський, К. Гуслистий, М. Супруненко та інші, мали важливе значення в ідеологічній боротьбі з ворогом [2, с. 232].

Таким чином, розвиток мистецтва в період Другої світової війни став уже історією, але цей період є епохальною ланкою культурного процесу в Україні, оскільки розвиток національної культури на етапі визволення України від німецько-нацистських загарбників, позначений трагічними подіями у нелегкому житті окупованої країни.

Наша культура зазнала величезних втрат, загинули сотні талановитих її майстрів. Вона вижила всупереч всім утискам і явила світу великі набутки у багатьох сферах культурного життя, насамперед, науці, літературі, театральному, образотворчому мистецтві.

Література

1. Виткалов В.Г. Українська культура: навчально-методичний посібник / В.Г. Виткалов, М.М. Митровка. – Рівне: Волинські обереги, 2001. – 168 с.
2. Коваль М.В. Україна : 1939 – 1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії / М.В. Коваль. – К., 1995. – 385 с.
3. Крип'якевич І.П. Історія України / І.П. Крип'якевич. – Львів, 1990. – 258 с.
4. Шевнюк О. Культурологія : навчальний посібник / Олена Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2004. – 353 с.

«Поцилуй же мэнэ на прощаніе...»: ВПЛИВ ВІЙН ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ СТ. НА СЮЖЕТИ І НАПИСИ УКРАЇНСЬКИХ РУШНИКІВ

Волковічер Т.М.

Науковий керівник – проф. Івановська О.П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(01601, Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14, каф. фольклористики,
тел.: (044) 239-91-69)

E-mail: tetyana.volkovicher@ukr.net.

Стаття присвячена українським рушникам, зміст сюжетів і написів яких зазнали трансформації під впливом війн першої пол. ХХ ст. Виокремлено дві групи рушникових сюжетів тематичної групи «Війна»: 1) «Місця розставання двох суб'єктів і переходу одного з них»; 2) «Місця переходу (повернення) одного суб'єкта і зустрічі з іншим». Автор робить висновок, що вишиті сюжети і написи цілком відповідають народному світогляду, тому їх можна розглядати як фольклорні.

Ключові слова: сюжетно-епіграфічні рушники, напис, локус, прототекст.

У першій пол. ХХ ст. на українських рушниках часто вишивалися побутові сценки та відповідні написи-пояснення до них. Такі вишивки стали популярними завдяки розповсюдженню друкованої продукції серед народу та підвищенню рівня грамотності населення [7, с. 27 – 28]. Так, українські дівчата та жінки, вишиваючи рушники, могли брати за взірць друковані схеми для рукоділля, які, у свою чергу, розроблялися за картинами відомих на той час художників. Факт запозичення вишивальницями сюжетів дав привід науковцям називати подібні рушники «псевдонародними» [5, с. 36], а саме явище вишивання побутових сценок – шкідливим, адже воно нібито загрожує «чистому народному мистецтву» [9, с. 2].

Ми, однак, не погоджуємося з такими категоричними твердженнями. Під час збирання та систематизації сюжетно-епіграфічних рушників було встановлено: 1) кількість сюжетів на рушниках доволі обмежена: вони постійно повторюються; 2) сюжети, як правило, зазнають модифікацій; 3) до одного й того самого сюжету можуть добиратися як варіанти одного вербального тексту, так і цілком різні написи.

Виходячи з цього, висуваємо гіпотезу: сюжет авторського походження (картина художника), потрапляючи у народне середовище (завдяки розробленим схемам для вишивання), може зазнати переосмислення і таким чином стати фольклорним. Доводити гіпотезу будемо на прикладі рушників, сюжети яких пов'язані з війнами першої пол. ХХ ст.

Серед зібраних нами сюжетно-епіграфічних рушників ми виокремили тематичну групу «Війна» [див. дод. А: фото 1 – 7]. На вишитих сценках цих рушників зображене або прощання жінки з чоловіком, який вирушає на війну [фото 1 – 5; фото 6 (один кінець рушника); фото 7 (один кінець рушника)], або повернення чоловіка з війни додому, де на нього чекає його дружина (дівчина) [фото 6 (інший кінець рушника); фото 7 (інший кінець рушника)]. Ці

зображення доповнюють вишиті написи: *«Поцилуй же мэнэ на прощаніе»*; *«Як серденько моє б'ється, пішов мій Гриць до Китаю, може, й не вернеться»*; *«Тожь нивэтір вэтьку клони аж дубравушка шумит тож мое сирдечко ноое как осенэі листь дрожить...»*; *«Кохайтися чорнобриві та й не з москалями, бо москалі чужі люде сміюце над вами»*; *«Прощай милая погодь иду»*; *«А цеж мій Гриць іде»*. Усі ці словесні тексти разом із зображеним сюжетом дозволяють нам зробити висновок, що йдеться саме про виряджання чоловіка на війну.

Тепер окремо розглянемо деякі картини, сюжети яких, на нашу думку, є первинними щодо рушникових зображень. Так, рушниковий сюжет *«Жінка нахилилася через тин, щоб поцілуватися зі своїм чоловіком»* (із написом *«Поцилуй ти мене на прощанье бо ти идеш в Полтавщину мене спокидайи Катерина»* [фото 2] або його зредукованим варіантом *«Поцилуй же мэнэ на прощаніе»* [фото 1]), очевидно, має за прототекст картину І. Соколова, яка називається *«Прощание косаря с его зазнобою»* (1860 р.). Як бачимо, на рушниках практично у деталях збережене первинне сюжетне зображення. Проте смисл цієї сценки під впливом війни, яка відбувалася на той час, кардинально змінився у свідомості вишивальниць. Про народне потрактування сюжету авторського походження свідчать відповідні написи на рушниках.

Інший рушниковий сюжет *«Жінка біля криниці споглядає закохану пару під деревом»* із написом *«Кохайтися чорнобриві та й не з москалями бо маскалі чужи люде сміюце над вами»* [фото 2 (другий кінець рушника)] частково нагадує картину К. Трутовського *«Свидание»* (1870 р.). Та якщо на картині Трутовського зображена ідилія: парубок і дівчина, які милуються одне одним, то на рушникові з'являється ще додатковий елемент, що вносить дисгармонію: досвідчена жінка біля криниці. Вишитий словесний текст немовбито вкладений в уста жінки, яка знає наперед, чим закінчиться це милування: *«москаль»* (солдат царської армії) покине дівчину, бо має йти на війну.

На картині Трутовського *«Свидание у хаты»* (1884 р.) дівчина, яка вийшла на подвір'я до парубка, придивляючись довкола, чи ніхто їх не бачить, у вишитому варіанті перетворюється на таку, що зустрічає милого з війни (про те, що саме з війни, свідчить зображене на інших кінцях таких рушників). Дівчина на рушникові [фото 6; фото 7] вже повернена обличчям до парубка і радісно виголошує: *«А цеж мій Гриць іде»*.

На одному з таких рушників під цією сценкою вишита інша – дівчата зібралися у танок, – а також напис – *«Т у наших у ворот всегда девок хоровод»* [фото 7]. Взагалі подібні зображення дівчат у таночку доволі часто трапляються на сюжетно-епіграфічних рушниках; вони могли походити від картини А. Грачова *«Семик, или Гулянья в Марьиной роще»* (1845 р.). На рушникові, який ми щойно розглянули [фото 7], враховуючи те, що на одному його кінці вишита сцена прощання жінки з чоловіком, який вирушає на війну, на іншому – сцена їхньої зустрічі, а на обох цих кінцях – дівчата у танку, можемо припустити, що ця остання сценка конкретно у цьому контексті, з одного боку, може означати, що всі чоловіки покинули рідне село, де залишилися

представниці жіночої статі, а з іншого боку, це символ того, що життя триває навіть під час війни.

Як бачимо, сюжетні зображення дійсно запозичувалися вишивальницями з картин (або зі спеціальних схем для рукоділля, розробленими за картинами), але написи на рушниках засвідчують дещо інше, «народне» розуміння авторського сюжету. На наше (як індивідуальне, так і народне) сприйняття різних текстів далеко не в останню чергу впливає історична епоха, у якій ми живемо. У першій пол. XX ст. актуалізується тема війни; як наслідок, відомі сюжети сприймаються крізь призму цього явища, а це, у свою чергу, призводить до виникнення принципово нових смислів, про що зокрема свідчать вишиті написи на рушниках.

З'ясуємо ще один момент, щоб довести, що ці рушникові сюжети цілком відповідають народному світогляду. Відомо, що в основі фольклорного оцінювання простору лежить семантична опозиція «своє (позитивне, сприятливе для людини) – чуже (негативне, таке, що становить загрозу людині)» [6, с. 304 – 305]. На представлених нами рушникових сюжетах дії розгортаються довкола тину. За народними уявленнями тин позначає межу між «своїм» та «чужим» простором та захищає дім і двір від зовнішньої небезпеки, від вторгнення злих сил [2, с. 230]. Як не складно помітити, на вишитих сценках представник чоловічої статі завжди знаходиться по той бік тину, що позначає «чужий» простір, а представниця жіночої статі перебуває у «своєму» просторі. І це є характерним для фольклору загалом, адже відомо, що «... традиційно жіночим вважався простір хати, чоловічим – простір зовнішнього світу» [8, с. 6]; «... чоловік був стійкіший до небезпек віддаленого простору, ... у традиції він відповідав зовнішньому простору, тоді як внутрішній вважався жіночим...» [8, с. 377].

За характером переходу між світами аналізовані нами вишиті сюжети можна поділити на дві групи: 1) *«Місця розставання двох суб'єктів і переходу зі «свого» до «чужого» простору одного з них»*; 2) *«Місця переходу (повернення) з «чужого» до «свого» простору одного суб'єкта і зустрічі з іншим»*.

1. Для першої групи сюжетів *«Місця розставання двох суб'єктів і переходу одного з них»* властивим є те, що один суб'єкт здійснює перехід у «чужий» простір, а інший – залишається у «своєму» просторі (відповідно перший суб'єкт динамічний, другий – статичний) [фото 1 – 5]. Як бачимо, чоловік і жінка знаходяться по різні боки тину: він переходить у «чужий» простір, вона – залишається у «своєму». Цей факт підтверджується вишити текстами. Розглянемо окремо деякі з них. Так, текст *«Кохайтися чорноброві та й не з москалями, бо москалі чужі люде сміюце над вами»* [фото 2] (його варіант: *«Кохайтися чорні брови та а не з москалями 1941 года»*) [фото 4] усім відомий з поеми Т. Шевченка «Катерина». Зазначений рік виготовлення на одному з рушників – 1941 р. – дозволяє на зробити припущення, що «москаль» у цьому контексті – солдат, який іде на війну.

Рядки *«Тожъ нивѣтір вѣтъку клони аж дубравушка шумит тожъ мое сирдечко ноое как осензі листъ дрожить...»* [фото 3] також авторського походження – вони мають за прототекст поезію С. Стромилова *«То не ветер ветку клонит»* (1830 – 40 рр.), яка фольклоризувалася (побутувала як народний романс). У вишитому варіанті цей текст трапляється на рушникові, де зображена сцена проводів чоловіка на війну (з іншого кінця цього ж рушника вишита та сама сценка і напис *«Якъ серденько мое бѣється пійшовъ мій Гриць до Китая може инэ вѣрнѣтся»* [фото 3]). Звідси можемо твердити, що текст *«Тожъ нивѣтір вѣтъку клони аж дубравушка шумит тожъ мое сирдечко ноое как осензі листъ дрожить...»* конкретно на цьому рушникові означає не просто нещасливе кохання, а розставання двох закоханих (або чоловіка і дружини) через війну. У народному романсі ці рядки співаються від імені представника чоловічої статі, а у нашому випадку можливі два варіанти: 1) текст *«Тожъ нивѣтір вѣтъку клони аж дубравушка шумит тожъ мое сирдечко ноое как осензі листъ дрожить...»* вкладений в уста дівчини (жінки), яка вишиває, так само, як і слова з іншого кінця рушника *«Якъ серденько мое бѣється пійшовъ мій Гриць до Китая може инэ вѣрнѣтся»*; до речі, ці два написи органічно поєднані в один текст, оскільки і в першому, і в другому випадках йдеться про «сирдечко» («сердэнько»), яке то «ноое», то «бѣється»; 2) текст *«Тожъ нивѣтір вѣтъку клони аж дубравушка шумит тожъ мое сирдечко ноое как осензі листъ дрожить...»* вкладений в уста чоловіка, переживання якого співзвучні з переживаннями його жінки.

Детальніше зупинимось й на написі *«Якъ серденько мое бѣється, пішов мій Гриць до Китаю, може, й не вернеться»*, який доволі часто трапляється на рушниках із зазначеним щойно сюжетом [фото 1, 3, 6, 7]. Цей текст дослідники потрактовують як такий, що пов'язаний з Російсько-японською війною (1904 – 1905 рр.) [1, с. 141], [3, с. 169], але, враховуючи, що рушники з подібним написом вишивалися не тільки у вказані роки, але й дещо пізніше (зокрема, у 1942 р., тобто в період Другої світової війни), то можна твердити, що у різних варіантах ці рядки вказують не на конкретну історичну подію, а загалом на розставання з людиною, яка кудись вирушає (ймовірніше за все, на війну). Китай у цьому контексті постає не реальною країною, а взагалі «чужим» простором. Цю думку підтверджує і той факт, що на деяких рушниках з одного кінця вишитий щойно розглянутий нами напис, а з іншого – *«Поцилуй же мэнэ на прощаніе»* [фото 1]. Одна й та сама вишивальниця в один період свого життя (час вишивання рушника) двома різними словами (як Китай і як Полтавщину) позначає «чужий» простір, але не має на увазі ці два реальні географічні місця.

Слід зазначити, що у тексті *«Якъ серденько мое бѣється, пішов мій Гриць до Китаю, може, й не вернеться»* передбачається ймовірність повернення з «чужого» простору, хоча й не надто велика (*«може, й не вернеться»*). Факт можливості здійснення переходу у зворотному напрямку (з «чужого» простору знову до «свого») важливий нам для аналізу другої групи сюжетів, які якраз і побудовані на цьому мотиві.

2. Отже, другій групі сюжетів «*Місця переходу (повернення) одного суб'єкта і зустрічі з іншим*» властиво те, що один суб'єкт повертається з «чужого» простору до «свого», де його зустрічає представник «свого» простору, який увесь час розлуки чекав на нього [фото 6 – 7].

Як бачимо, на одному рушникові можливе поєднання різних груп сюжетів. Якщо на першому кінці було зображено розставання двох суб'єктів і переходу одного з них зі «свого» до «чужого» простору (аналізована нами вище група сюжетів), то на другому кінці цього ж рушника ситуація змінюється за принципом до навпаки: той динамічний суб'єкт, який покидав «свій» простір, наразі здійснює перехід уже з простору «чужого» до «свого», де на нього очікує статичний суб'єкт – представник «свого» простору. Напис «*А це ж мій Гриць іде*» підкреслює сам процес переходу (повернення).

Таким чином, гіпотезу про те, що сюжет авторського походження (картина художника), потрапляючи у народне середовище, може зазнати переосмислення і таким чином стати фольклорним, ми підтвердили. У нашому випадку, трансформація первинних смислів відбувалася під впливом війн першої пол. XX ст. як подіями, що стали найбільш актуальними на той період. Відповідно зовні подібні сюжети авторських картин (первинні) і народних рушників (вторинні) становлять принципово різні тексти за своєю сутністю. Мало того, відбувається переосмислення і вербальних текстів – написів-пояснень до вишитих зображень. Такі основні риси фольклору, як конвенційність та варіативність [4] властиві вишитим вербальним текстам на рушниках, отже, їх цілком можна розглядати як фольклорні тексти.

Література

1. Брылова Л.Ю. Сюжетные рушники Кубани и Дона конца 19 – начала 20 века: формально-содержательный анализ (на материале музейных коллекций) / Л.Ю. Брылова // Кубань-Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия. – 2012. – Выпуск 6. – С. 138 – 146.

2. Виноградова Л.Н. Забор / Л.Н. Виноградова, С.М. Толстая // Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах / Под общей ред. Н.И. Толстого. – Т. 2: Д (Давать – брать) – К (Крошки). – М.: Международные отношения, 1995. – С. 230 – 232.

3. Зайченко В. Вишивка Чернігівщини / В. Зайченко. – К.: Родовід, 2010. – 208 с.

4. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів: [Підручник] / О. Івановська. – К.: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. – 336 с.

5. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України 20 ст. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – К.: Либідь, 2005. – 280 с.

6. Левкиевская Е.Е. Пространство / Е.Е. Левкиевская // Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах / Под общей ред. Н.И. Толстого. – Т. 4: П (Переправа через воду) – С (Сито). – М.: Международные отношения, 2009. – С. 304 – 308.

7. Маслова Г.С. Бытовые сюжеты в русской народной вышивке / Г.С. Маслова // Советская этнография. – 1970. – № 6. – С. 119 – 127.

8. Мужики и бабы: Мужское и женское в русской традиционной культуре / Д.А. Баранов, О.Г. Баранова, Т.А. Зимина и др. – СПб: Искусство – СПб, 2005. – 688 с.

9. Пчілка Олена (Косач О.). Українські узори / Олена Пчілка (О. Косач). – Новоград-Волинський, 2007. – 16 с. (Відновлено з видання 1927 р.).

Джерела ілюстративного матеріалу

10. Виставка «Полотняні послання минушини. Рушники Наддніпрянщини» (відбувалася протягом 22 серпня – 14 жовтня у Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім Д.І. Чижевського; заснована на приватній колекції Володимира Нагорного). *Фото зроблені 14.09.2014 (м. Кіровоград).* (Фото 5, 6).

11. Український центр народної культури «Музей Івана Гончара». *Робота у фондах музею 23.04.2014. Фото зроблені 21.04.2013, 23.04.2014 (м. Київ).* (Фото 1, 2, 4, 7).

12. Харківський історичний музей. *Робота у фондах музею 22.01.2015. Фото зроблені 22.01.2015 (м. Харків).* (Фото 3).

Додаток А. Сюжетно-епіграфічні рушники тематичної групи «Війна»

Фото 1. РАЗЛУКА. ЯКЪ СЕРДЭНЬКО МОЕ БЬЕТЬСЯ ПЙШОВЪ МИЙ ГРИЦЬ ДО КИТАЯ МОЖЕ И НЭ ВЭРНЭТЬСЯ (з одн. кінця) ПОЦИЛУЙ ЖЕ МЭНЭ НА ПРОЩАНИЕ (з ін. кінця). Київська обл., поч. 20 ст. Експозиція муз. Гонч. (КН-432). *Фото власне (21.04.2013).*

Фото 2. ПОЦИЛУЙ ТИ МЕНЕ НА ПРОЩАНЬЕ БО ТИ ИДЕШ В ПОЛТАВЩИНУ МЕНЕ СПОКИДАЙШ (з одн. кінця) КОХАЙТЕСЯ ЧОРНОБРИВІ ТА Й НЕ З МОСКАЛЯМИ БО МАСКАЛІ ЧУЖИ ЛЮДЕ СМІЮЦЕ НАД ВАМИ (з ін. кінця). Чернігівська обл., 1 пол. 20 ст. Фонди муз. Гонч. (КН-20457). Фото власне (23.04.2014).

Фото 3. РАЗЛУКА (з обох кін.) ТОЖЬ НИВЭТІР ВЭТЬКУ КЛОНІ АЖЬ ДУБРАВУШКА ШУМИТ ТОЖ МОЕ СІРДЕЧКО НООЕ КАК ОСЕНЭ ЛІСТЬ ДРОЖИТЬ... (з одного кінця) ЯКЪ СЕРДЭНЬКО МОЕ БЬЕТЬСЯ ПІШОВЪ МІЙ ГРИЦЬ ДО КИТАЯ МОЖЕ ІНЭ ВЭРНЭТСЯ (з іншого кінця). Харківська обл., поч. 20 ст. Фонди ХІМ (ТК – 4993). Фото власне (22.01.2015).

Фото 4. **КОХАЙТТІСЯ ЧОРНІ БРОВИ ТА А НЕ З МОСКАЛЯМИ 1931 ГОДА** (з одн. кінця). **КОХАЙТТІСЯ ЧОРНІ БРОВИ ТА НЕ З МОСКАЛЯМИ 1941 ГОДА** (з ін. кінця). Полтавська обл. Фонди муз. Гонч. (КН-19625). *Фото власне* (23.04.2014).

Фото 5. **ПРОЩАЙ МИЛАЯ ПОГОДЬ ІДУ** (з обох кін.). В-ка «Полотняні послання минувшини. Рушники Наддніпрянщини». *Фото власне* (14.09.2014).

Фото 6. **ЯК СЕРДЕНЬКО МОЄ БЕТЬСЯ ПІШОВ МІЙ ГРИЦЬ ДО КИТАЯ МОЖЕ Й НЕ ВЕРНЕТЬСЯ!** (з одн. кінця) **ЛЮБОВ А ЦЕЖ МІЙ ГРИЦЬ ІДЕ** (з ін. кінця). В-ка «Полотняні послання минувшини. Рушники Наддніпрянщини». *Фото власне* (14.09.2014).

Фото 7. **ЯК СЕРДЕНЬКО МОЄ БЕТЬСЯ ПІШОЄ МІЙ ГРИЦЬ ДО КИТАЯ МОЖЕ Й НЕ ВЕРНЕТЬСЯ!** (з одн. кінця) **А ЦЕЖ МІЙ ГРИЦЬ ІДЕ** (з ін. кінця) **ТУНАШИХ У ВОРОТ ВСЕГДА ДЄВОК ХОРОВОД** (з обох кінців знизу). Центр. Укр. (Лівобер. част.), 1 пол. 20 ст. Фонди муз. Гонч. (КН-21611).
Фото власне (23.04.2014).

РОЗВИТОК КІНЕМАТОГРАФУ У ЧАСИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Дмитренко А.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки
 (61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)
 E-mail: ukrainozn@ukr.net

У роботі автор розглядає розвиток кінематографу у часи Другої світової війни, діяльність українських кіностудій та творчість відомих українських режисерів.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що кінематограф відіграє важливу роль у житті людини. А розвиток кінематографу починається саме у часи війни. У кіномистецтві синтезовані естетичні якості літератури, театру, образотворчого мистецтва, фотографії, музики, які добре сприяють розвитку

підростаючого покоління. Тому кожен з нас може насолоджуватися шедеврами вітчизняного кіно.

Мета роботи полягає в аналізі найкращих кінострічок воєнного періоду; дослідженні найвідоміших режисерів, яких по праву можна вважати героями; виявленні особливостей зйомки документального та художнього кіно.

В історії вітчизняного кіно існує чимало різноманітних дискусійних питань і протилежних точок зору, виключенням є, насамперед, питання про реальні творчі досягнення радянських кінематографів у воєнну епоху. Переважна кількість дослідників високо оцінюють документальне та художнє кіномистецтво воєнних років. Так, М.П. Власов і С.В. Дробашенко розглянули художні досягнення військового часу і прийшли до висновку: найбільш цікаві відкриття в 1941-1945 рр. були зроблені у галузі документального кіно.

На початку вересня 1941 р. Українською студією хронікального фільму був випущений перший кінорепортаж «З фронтів Вітчизняної війни». З початком війни при штабах усіх фронтів, у частинах і з'єднаннях діючої армії були створені спеціальні групи кінооператорів, які готували репортажі про бойові події. Фронтіві кінооператори часто, ризикуючи життям, фіксували на плівці безцінні свідчення про героїзм і трагедію Другої світової війни. Всього на фронті працювало 50 операторів українських кіностудій. Працівники хронікально-документального кіно створювали своєрідний літопис боротьби з окупантами.

Особливу популярність мали документальні фільми О. Довженка, такі, як «Битва за нашу Радянську Україну» (1943). Фільм супроводжується хвилюючим і пристрасним дикторським текстом, а також глибоко емоційною музикою, яку написали А. Штогаренко і Д. Клебанов. Також виходить кінострічка «Перемога на Правобережній Україні» (1945). Як відомо, О. Довженко під враженням побаченого і пережитого в перші місяці війни написав сценарій фільму «Україна в огні». За задумом автора, це мала бути правда про народ і його тяжке життя, про страшний для України 1941 р. Сталін спочатку сприйняв схвально сценарій та невдовзі його було піддано критиці, а автора – шельмуванню. Виявилось, ніби кіноповість О. Довженка містить грубі помилки антиленінського характеру – це відхилення від політики партії. Наслідком цього фільм був знятий лише у 1960 р., після смерті режисера, його дружиною Ю. Солнцевою («Повість полум'яних літ»).

Вже наприкінці 1941 р. відновили свою роботу студії художніх фільмів: Київська (в Ашхабаді) та Одеська (в Ташкенті). Українська студія хронікальних фільмів працювала в Москві та Куйбишеві на базі центральної студії кінохроніки. У Ташкенті розгорнула діяльність студія «Київтехфільм». Випущені ними художні кінофільми були наповнені глибоким патріотизмом. Зокрема, Київська кіностудія зняла фільми «Олександр Пархоменко» Л. Лукова, «Як гартувалася сталь» М. Донського, «Партизани в степах України» В. Савченка.

Разом з тим, у цей час були зняті і справжні кіношедеври. До них можна віднести фільм «Райдуга» Марка Донського, за сценарієм Ванди Василевської,

який з надзвичайною художньою силою передає трагедію окупованого фашистами українського села. Цей фільм став найкращим досягненням української художньої кінематографії військового часу. Картина отримала «Оскар» – премію Академії кіномистецтва США, а у 1946 р. була удостоєна Державної премії СРСР. Війна дала кіномистецтву велику свободу, істотно змінилося не тільки документальне, але і художнє кіно.

Кінематограф грав важливу роль у розвитку масової культури в повоєнний період. В СРСР працювало три кіностудії – Київська, Одеська та Ялтинська. Популярними стали кінокартини Б. Савченка «Сільська вчителька», О. Маслюкова і М. Маєвської «Педагогічна поема», М. Хуцієва і Ф. Міронера «Весна на Зарічній вулиці», І. Савченка і Щ. Алова «Тарас Шевченко» та ін. Скарбницю українського кіно поповнили такі талановиті фільми як «Тіні забутих предків» С. Параджанова, «Білий птах з чорною ознакою» Ю. Іллєнка, «Меланхолійний вальс» Б. Савченка, дві стрічки Л. Бикова «В бій йдуть одні старики» та «Ати-бати, йшли солдати».

Отже, в період війни особливого значення набуває документальне кіно. Українськими режисерами у ці роки було створено багато високопатріотичних художніх фільмів («Як гартувалася сталь» М. Донського, «Партизани в степах України» В. Савченко). Незважаючи на жорстоку цензуру, постійний ідеологічний прес, а часом і реальну загрозу позбавлення роботи і навіть репресій, багато діячів кіно залишалися вірними високим ідеалам мистецтва, в них не згасала жива творча думка, направлена служити не владі, а народу.

Література

1. Бокань В. Історія культури України/ В. Бокань, Л. Польовий. – К.: МАУП, 1998. – С. 110-139.
2. Антонович Д. Українське мистецтво/ Д. Антонович. – К.: Либідь, 1993. – С. 167–188.
3. http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культура_в_роки_німецько-радянської_війни

НАСЛІДКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Жуга Ю.С.

Науковий керівник – асистент Махоніна О.Г.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: mvp37@mail.ru

Друга світова війна вкрай негативно відобразилася на становищі української культури, ще раніше знекровленої комуністичним режимом. Усі її сфери зазнали величезних людських і матеріальних втрат. Стаття присвячена дослідженню післявоєнного періоду у розвитку української культури.

У перші післявоєнні роки в Україні настала політико-ідеологічна реакція, яка отримала назву “жданівщина” за ім’ям секретаря ЦК ВКП(б), керівника ідеологічної роботи в країні. Брутальній критиці та обвинуваченням в “перекрученнях буржуазно-націоналістичного характеру” було піддано роботи істориків України “Короткий курс історії України”, “Нарис історії України”. Розпочалося цькування М. Рильського за цю доповідь “Київ в історії України”, “Річниця Шевченка”, поетичні твори “Київські октави”.

Нищівній критиці було піддано у пресі вірш В. Сосюри “Любіть Україну. Після смерті Сталіна (1953р.) почалася часткова лібералізація радянського режиму, яка отримала назву “відлига”. Це істотно покращило умови для розвитку культури в цілому.

Лібералізація і десталінізація створили сприятливі умови для розвитку літератури. Значним досягненням української прози став цикл романів М. Стельмаха “Велика рідня”, “Кров людська – не водиця”, “Хліб і сіль”. Особливу популярність у повоєнні роки здобула творчість О. Гончара, автора трилогії “Прапороносці”.

Значною подією в мистецькому житті стало проведення в березні – травні 1958 р. “Фестивалю перша українська театральна весна” участь у якій брали майже усі театри, активно включившись у творчезмагання за право показу глядачам найкращого доробку. Високу оцінку дістали спектаклі “Веселка”, М. Зарудного Вінницького обласного музично-драматичного театру ім. М. Садовського, “Мій друг” М. Погодіна Харківського академічного театру ім. Т. Шевченка, опера “Лісова пісня” В. Кирейка Львівського театру опери і балету ім. І. Франка. Ці спектаклі одержали дипломи лауреатів фестивалю.

Провідними театрами були ім. І. Франка в Києві, ім. Т. Шевченка в Харкові, ім. М. Заньковецької у Львові, ім. Лесі Українки у Києві, Київський театр опери та балету. В них працювала ціла плеяда талановитих майстрів сцени: О. Кусенко, П. Куманченко, А. Гашинський, А. Роговцева, Б. Ступка та інші. Становлення українського театру дещо відставало від літературного розвитку.

Процес розвитку української музики в 50–60-ті роки характеризується удосконаленням усіх її жанрів, створенням нових опер, оперет, балетів, симфоній та пісень. В цей час українська національна музика досягла значних досягнень у галузі масової пісенної творчості. Популярними в народі стали “Пісня про рушник” на вірші А. Малишка, “Впали роси на покоси”, “Два кольори” на слова Д. Павличка. Поетична і музична обдарованість українського народу була основою високого рівня розвитку музично-пісенної творчості.

Здобутки мало і кіномистецтво України. У часи “відлиги” Київська студія щорічно випускала близько 20 картин. Популярність здобули фільми “Гадюка” В. Івченка, кінокомедія “Королева бензоколонки”, “Ключі від неба”. Найзначнішим досягненням українського кіно став фільм С. Параджанова “Тіні забутих предків”, поставлений за повістю М. Коцюбинського, який вражав надзвичайною силою художньо-поетичного проникнення в глибини народного життя, його драматичні й трагічні аспекти.

Основною темою образотворчого мистецтва в післявоєнні роки був героїзм, подвиги воїнів, партизанів, трудівників тилу в період Великої Вітчизняної війни. Серед них картини С. Бесєдіна “Визволення Києва”, В.Костецького “Повернення”. Великої популярності набула картина Т. Яблонської “Хліб”, де показано життєві образи трудівників повоєнного села.

Суттєві зміни сталися в освітнійсфері. У квітні 1959 р. Верховна Рада УРСР прийняла закон про реформування шкільної освіти. Замість семирічної обов’язковоїбуло організовано восьмирічну школу, яка давала учням загальноосвітні та технічні знання.

Наприкінці 50-х рр. почаласяорганізаціяшкіл-інтернатів, де навчалися сироти, діти інвалідів, малозабезпечених батьківта одиноких матерів.

Новим явищем культурного життя стало телебачення. Перша передача Республіканського телебачення відбулася 5 листопада 1951 р. Її дивилися в 150 квартирах кияни по чорно-білих маленьких телеприймачах.

Українська культура пройшла довгий складний і суперечливий шлях розвитку. Відзначивши початок ХХ ст. бурхливим феєрверком талантів, розмаїттям стилів і напрямів у різних галузях художньої творчості, українські митці в довгі десятиліття в умовах радянського тоталітаризму змушені були працювати в рамках соціалістичного реалізму, постійного втручання в творчий процес, обмежень у виборі тематики та ідейних оцінок.

Все ж кращі представники українства у ХХ століття вивели нашу культуру на світовий рівень сприяючи своєю творчістю і громадською діяльністю здобуття незалежності нашою держави.

Література

1. Бокань В.А. Історія культури України: навч. посібник / В.А. Бокань. – К.: МАУП, 1998. – 232 с.
2. Горбач Н.Я. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: підручник / Н.Я. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів: Каменяр. 1992. – 166 с.
3. Теорія та історія світової та вітчизняної культури: курс лекцій. – К., 1992.– 525 с.

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОВСТАНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ ПЕРІОДІВ СІЧОВОГО СТІЛЕЦТВА, УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ ТА НАРОДНОПОЕТИЧНИХ НОВОТВОРІВ ПЕРІОДУ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Закальська Я.А.

Науковий керівник – д.філол.н., професор, зав. каф. фольклористики

Івановська О.П.

Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут Філології
(01601, Україна, м. Київ, бульв. Тараса Шевченка, 14, тел.: 093-95-04-024)

E-mail: yaryna_zakalska92@ukr.net

Актуальність статті визначається тими суспільно-політичними подіями, що відбуваються в Україні сьогодні та сприяють формуванню нової якості громадянського суспільства і творенню новітнього фольклорного пласту. Останній генетично пов'язаний і має багато спільних рис із фольклорним продуктом минулого століття, зокрема зі стрілецькою та власне повстанською творчістю. В той же час новотвори періоду антитерористичної операції характеризуються новаційною наповненістю.

Упродовж 2014-2015 років українське суспільство опинилося перед викликами, які несуть небезпеку не лише для територіальної цілісності та незалежності держави, але й, фактично, поставили людство перед загрозою нової глобальної війни та геополітичних протистоянь. Бурхливі історичні події, які мали місце в Україні у XX столітті, вилилися у криваву битву за самобутність держави у XXI. Саме в такі періоди «трагічної історії» особливо актуалізується креативна потуга народу, по суті, колективного «автора». Дослідники підкреслюють, що характерною ознакою народнопоетичної творчості українців є здатність практично миттєво та гостро реагувати на всі зміни в суспільному та політичному житті, особливо ті, які силою намагалися нав'язати завойовники як у минулі століття, так і в наші дні. Саме в часи політичних збурень, загрози внутрішньої чи зовнішньої диктатур зростає значення фольклору як частини усної історії народу – унікальної системи інтерпретації подій. Його роль тим знаковіша, що це не просто фіксація дат чи подій, це – віддзеркалення громадянської та цивілізаційної зрілості народу. В ньому виразно проявляється колективна пам'ять як вагома складова національної культури, що впливає на конструювання ідентичності, «створячи сенс поняття нації, з якою її члени можуть себе ототожнювати» [Гнатюк О]. Такий фольклор непідвладний часові, він, міцно закорінений у минуле, дає надію на майбутнє, стоїть на варті національної ідеї, консолідує народ у боротьбі за Єдність, Свободу, Волю та Мир. Зрештою, свій протест проти чужинського поневолення, загарбницьких нападів і воєн українці упродовж століть виражали не лише у збройній боротьбі, але й у словесній творчості, яка акумулювала важливі ідеї суверенності, соборності й незалежності. Причому, слово здатне воювати на рівні зі зброєю [6, 254].

Перша світова війна подарувала українській культурі стрілецьку творчість, події Другої світової війни спричинили до появи нового пласту – фольклору ОУН-УПА, сьогодні ми є свідками творення іншого фольклорного продукту – новотворів періоду АТО. Існують різні погляди науковців щодо поняття «повстанський фольклор». Більшість дослідників дотримується вузького трактування та стверджує, що повстанський фольклор – це фольклор періоду існування ОУН-УПА. Ширше пояснення повстанського фольклору дає Михайло Чорнопиский. Він вважає, що цей фольклор формувався в історичній традиції визвольних змагань українців за свою волю і незалежність, яка в народній усній словесності відбилася в різних хронологічно-тематичних циклах [8]. Ми погоджуємося з твердженням, що вся творчість, в якій відображена національно-визвольна боротьба українського народу проти іноземних загарбників, є повстанською. Саме тому в пропонованій розвідці під поняттям «повстанський фольклор» розглядаємо, крім творчості українських січових стрільців, власне повстанського фольклору періоду існування ОУН-УПА, новотвори періоду проведення антитерористичної операції на сході України. Зазначимо, що досліджувані пласти уснословесної творчості кожного з періодів генетично і типологічно пов'язані. Так, стрілецька пісня має багато схожих рис із козацьким, гайдамацьким, опришківським фольклором. Своєю чергою, вона стала першоосновою складання власне повстанської [3, 359]. Пісні, складені й написані в період АТО, часто базуються на стрілецькій та повстанській піснетворчості. Тобто, можемо говорити про тяглість фольклорної традиції.

Метою запропонованої статті є компаративний аналіз повстанського фольклору зазначених періодів. Спільними для досліджуваних текстів є те, що вони формувалися та формуються в жорстокі роки війни та збройної боротьби. Це вплинуло як на творців текстів, так і на їхніх носіїв. Підкреслимо, що фольклорний масив повстанського циклу створювався і професійними співцями, й безпосередніми учасниками подій. Ця традиція спостерігається в усі досліджувані періоди та виявляється в незмінності вербального тексту, манери виконання, збереженні сюжетів, мотивів і виражальних засобів. Однак, якщо стрілецький і власне повстанський фольклор, які впродовж тривалого часу були табуйовані для досліджень, поширювалися безпосередньо з уст в уста або фіксувалися в записниках чи щоденниках, то однією з важливих ознак фольклорного продукту періоду проведення антитерористичної операції є його потужна здатність до трансмісії завдяки соціальним мережам, що, на нашу думку, підтверджує переважання опосередкованого (непрямого) шляху передачі фольклорного продукту [2, 250]. Зазначимо також, що в усі часи існування повстанського фольклору аналізованих періодів існували складнощі його збирання та дослідження.

Відмінними є не лише способи фіксації та поширення текстів, а й території побутування такого фольклору. Якщо стрілецький та власне повстанський фольклор були популярними на Галичині та Волині, де дислокувалися головні сили усусусів і повстанців, то сьогодні ці тексти, як і

новотвори періоду АТО, виконуються представниками всієї України, причому різних національностей. Можна сказати, що певним чином нівелюється регіональна специфіка. Це дає підстави стверджувати, що повстанський фольклор на сучасному етапі виконує етнооб'єднуючу роль і виступає виразним ідентифікатором і консолідуючим чинником спільноти, в якій функціонує. Історичні реалії сьогодення спричиняють справжню зливу поетичної творчості серед різних вікових і соціальних груп. Однак, усі вони перебувають у силовому полі уснопоетичної традиції. Зокрема, на фольклорну природу новотворів періоду АТО вказує той факт, що частина з них є модифікаціями давніх пісень.

Стосовно жанрової палітри повстанського фольклору, то вона надзвичайно різноманітна та включає пісні обрядового циклу, ліричні пісні, пісні-хроніки, коломийки, романси, жартівливі пісні тощо. Проза повстанського фольклору неказкова та представлена переважно анекдотами з виразним політичним аспектом, меморатами та легендами. Сьогодні також у зв'язку з інформаційною війною поширеними є плітки-чутки. Найбільш характерними традиційними темами протестного фольклору є тема боротьби за свободу та незалежність, любові до Батьківщини тощо. Спільною для уснословесної творчості усіх досліджуваних періодів є її концептосфера. Одними з найпоширеніших концептів воєнного фольклору є «молитва» та «війна». Як зазначає відома дослідниця текстів про першу світову війну О.Кузьменко, сакральне, символічне, прагматичне, когнітивне значення молитви поглиблюються саме тоді, коли індивід чи колектив опиняються у кризових ситуаціях, серед яких найбільш виразною суспільною формою є війна [5]. Тяглість традиції відправлення загальних молебнів за військо та народ у час нашествия чужинців, індивідуальних та колективних звернень до Богородиці-заступниці знайшли своє продовження в сьогоденні. Маємо на увазі новочасне складання молитов за Україну («Молитва-подяка української душі», «Спеціальна молитва в ні напруженої обстановки в країні» тощо. Цікаво, що і в минулому столітті, і в наші дні зустрічаємо дві групи фольклорних творів: у першій представлені молитви про спасіння душі загиблих повстанців, в іншій – молитви-звертання з проханням зберегти життя воїнів. Про це благають як самі учасники бойових дій, так і їхні близькі. Окремо можна виділити мотив «колективної молитви».

Як зазначалося вище, повстанський фольклор створюється в умовах збройної боротьби, тому, природно, йому притаманний спільний концепт «війна». Фактично, він виступає сюжетоорганізуючим первнем таких творів і тісно взаємодіє з іншими концептами. У ньому відображені такі характерні для фольклору бінарні опозиції як добро/зло, життя/смерть, любов/ненависть тощо. Концепт героя-воїна реалізується в різних образах: стрільця(стрільчика), повстанця(бандерівця, партизана), бійця АТО. Різні форми втілення має концепт «слава», особливого звучання набуває традиційно фольклорний концепт «могила». Відповідну функціональну роль у досліджуваних текстах відіграє колір. Часто вживаються епітети «червоний» (колір крові), золотий

(колір пшеничного лану та сонця) і «чорний» (символізує нещастя, смерть, горе).

Як бачимо, тексти повстанського фольклору різних періодів є цікавим об'єктом для подальших досліджень, оскільки мають потужний креативний потенціал героїчних ідеалів і цінностей. Вони засвідчують високу самосвідомість і духовну зрілість української нації. Окрім цього, цей фольклор, як писав відомий дослідник Г. Дем'ян, «був, є і назавжди залишиться невичерпним і незамінним достовірним джерелом, без якого жодна наукова праця про визвольну боротьбу ніколи не буде повноцінною і об'єктивною» [1].

Література

1. Дем'ян Г. Повстанські пісні як історичне джерело / Г. Дем'ян // «Муза і сеч»: національний рух у фольклорних та літературних джерелах: зб. наук. праць. – Львів, 2005. – С. 130
2. Івановська Олена Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів. – К.: Експрес-Поліграф, 2012. – 335 с.
3. Кирчів Роман Двадцять століття в українському фольклорі. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2010. – 536 с.
4. Крамар Ростислав Фольклор національно-визвольної боротьби українського народу 1940-1950 рр. (за матеріалами Західного Поділля): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук спец. 10.01.07 «Фольклористика» / Р.З.Крамар. – 1996. // Режим доступу: <http://cheloveknauka.com/folklor-natsionalno-osvoboditelnoy-borby-ukrainskogo-naroda-1940-1950-gg-po-materialam-zapadnogo-podolya#ixzz3YALRSiFg>
5. Кузьменко Оксана Відображення народно-релігійного світогляду у фольклорних творах про Першу світову війну (концепт «Молитва») / О. Кузьменко // Режим доступу: <http://www.sworld.education/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2015>
6. Луньо Євген Повстанська епічна традиція і сучасний процес державотворення/ Євген Луньо// Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012 . – Вип.22 . – С. 254-259.
7. Магас Галина Концептуальні образи у повстанських піснях Стрийщини: традиційні смисли та інноваційні нашарування/ Галина Магас// Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 38. – С. 147-154.
8. Мовчан О. Український фольклор 20-50-х рр.. XX століття. Проблема дефініції. // Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_10_41.php

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В РОКИ II СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ

Комаров О.В.

Науковий керівник – асистент Махоніна О.Г.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: lehaman1996@gmail.com

Період Другої світової війни в історії України був важким випробуванням для нашого народу, вимагав напруження всіх його фізичних і духовних сил, енергії та волі. В статті досліджується розвиток української культури в роки Другої світової війни та у повоєнний період. Аналізується розвиток літератури, кіно, освіти та науки.

Друга світова війна вкрай негативно відобразилася на становищі української культури, ще раніше знекровленої комуністичним режимом. Всі її сфери зазнали величезних людських і матеріальних втрат. Під час німецької окупації України культурні установи, визначні представники наукової, технічної і творчої інтелігенції, музейні цінності в обов'язковому порядку мали бути евакуйовані на схід. До Німеччини було вивезено не менше 330 тис. експонатів [2, с. 36].

На передовому рубежі боротьби проти нацистів перебувала література. У своїх творах письменники звеличували героїзм тих, хто боровся проти ворога на фронтах, самовіддану працю трудівників тилу, викривали людиноненависницьку ідеологію нацизму. Високим патріотичним пафосом сповнені рядки М. Бажана ("Клятва"), П. Тичини ("Похорон друга"), М. Рильського ("Слово про рідну матір"), В. Сосюри ("В голини гніву"), А. Малишка ("Україно моя!"), О. Довженка ("Україна у вогні") та ін. [1, с. 134].

Активно розвивалася українська література і в повоєнні роки. Серед найвідоміших творів того часу – романи О. Гончара "Прапороносці", М. Стельмаха "Велика рідня", В. Некрасова "В окопах Сталінграда" та ін. Також в роки війни розвивалася творча праця 42 евакуйованих з України театральних колективів, які діяли в радянському тилу. Працювали українські театри й на окупованих нацистами територіях, зокрема у Львові, Станіславі, Тернополі, Києві, Харкові, Херсоні. У фронтових концертах, які нерідко відбувалися просто неба, виступали видатні майстри театрального мистецтва З. Гайдай, І. Паторжинський, М. Гришко та ін.

Після війни життя, хоч і перебувало під ідеологічним пресом, але все ж дещо пожвавилася. На початку 50-х років у республіці діяли близько 70 професійних театрів, більшість з яких ставили вистави українською мовою. Захоплення мільйонів глядачів викликала майстерність видатних майстрів сцени Б. Гмирі, Н. Ужвій, Г. Юри, А. Бучми та ін.

У післявоєнний час зусилля архітекторів були спрямовані на відбудову знищеного німецько-фашистськими окупантами. Відразу після визволення Києва було об'явлено конкурс на кращий проект відбудови Хрещатика. Великі

відбудовні роботи були проведені у Севастополі, Полтаві, Харкові, Дніпропетровську, Тернополі, інших містах і селах України.

Саме у той час працювали над створенням художніх і хронікально-документальних фільмів великі кіномитці України. Зокрема, у 1943 р. режисер М. Донський поставив фільм "Райдуга", який отримав премію американської Академії кіномистецтва "Оскар", а у 1946 р. – Державну премію СРСР. Особливої ваги в роки війни набуває документальне кіно. Фронтові кінооператори, часто ризикуючи життям, фіксували на плівці безцінні свідчення про героїзм і трагедію Другої світової війни. Велику популярність здобули документальні фільми "Битва за нашу Радянську Україну" та "Перемога на Правобережній Україні...", створені О. Довженком.

Кінематограф відіграв важливу роль у розвитку масової культури і в післявоєнний період. В УРСР працювали 3 кіностудії – Київська, Одеська і Ялтинська. Популярними стали кінокартини "Сільська вчителька", "Педагогічна поема", "Весна на Зарічній вулиці", "Тарас Шевченко" та ін.

У 40–80-х роках ХХ ст. освіта в Україні здолала складний шлях розвитку, пройшла через пошуки і випробування. Руйнівні й трагічні наслідки мало для неї воєнне лихоліття, коли сотні тисяч українських дітей опинилися за порогом школи. Під час окупації шкільна мережа республіки згорнулася до мізерних обсягів.

Українська школа зазнала величезних матеріальних втрат: було повністю зруйновано понад 8 тис. шкіл, напівзруйновано більше 10 тис. шкільних приміщень, знищено 500 бібліотек із книжковим фондом близько 20 млн. книг, спалено навчальні корпуси й гуртожитки педагогічних інститутів та училищ.

Багато вчителів, працівників народної освіти воювали на фронтах, у партизанських загонах і підпіллі. Залишили яскравий слід на педагогічній ниві й на дорогах війни Г.Я. Базима, Ю.О. Збанацький, О.В. Тканко, О.Є. Цимбаліст, Т.М. Шашло, В.М. Яремчук та ін. Поруч зі своїми наставниками боролися із зброєю в руках і їхні вихованці. Значно порідшали за війну лави українських просвітян [3, с. 267].

Отже, українські науковці, освітяни, письменники, художники, композитори своєю самовідданою працею доклали значних зусиль у боротьбу проти нацизму. Їхні технічні винаходи, наукові дослідження, патріотичні літературні і мистецькі твори стали вагомою складовою здобутої перемоги. Однак у повоєнні роки безперечні успіхи в розвитку освіти, науки та культури значною мірою нівелювалися догматизмом тоталітарної системи.

Література

1. Абрамович С. Культурологія : навчальний посібник / Семен Абрамович, Марія Тілло, Марія Чікарькова. – К.: Кондор, 2005. – 347 с.
2. Культурологія : навч. посіб. / В.Л. Петрушенко, Л.А. Пинда, С.М. Повторєва; за заг. ред. проф. В.М. Пічі. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – Л. : Магнолія 2006, 2009. – 375 с.

З. Семотюк О.П. Культурологія : навч. посіб. / О.П. Семотюк, О.М. Кучер.– Х. : УкрДАЗТ, 2007. –313 с.

ФОЛЬКЛОР ЯК ФОРМА ІСНУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ХХ СТ.

Лісна Н.А.

Науковий керівник – ст. викладач Карафет Н.М.

Харківський національний університет внутрішніх справ
(61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27 , каф. соціально-гуманітарних
дисциплін, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: kafiduum@meta.ru

Поняття походження терміну „фольклор" від англійського folk – рід, означає народ, lore – знання, що разом об'єднують „народна мудрість та народознавство". Окрім цього можна сказати, що співіснують і такі визначення щодо слова «фольклор» як народна словесність, народна поетична творчість, усна поетична творчість. Головна функція фольклору – це задоволення природної потреби у самовираженні й спілкуванні. Щодо основних ознак, можна віднести усну форму поширення як основний засіб спілкування між людьми. Велику роль в цьому процесі відіграє пам'ять, за допомогою котрої відтворюються та фіксуються сюжети, тексти, стереотипи. Тексти народних поезій авторів не мали, тобто творцем поезії була анонімна людина або декілька людей, за допомогою котрих відтворювалась, проспівувалась або так би мовити народжувалась нова форма «тексту-слова». Однією із рис фольклора вважається зображення внутрішнього світу героїв, чи так званий «прихований психологізм». Саме на основі типізації виникають і так звані психологічні фольклорні символи-асоціації. Кожний твір писався колективно – що означало вклад у поезію кожного слухача, хто хотів додати свою краплинку особистості.

Навіть з появою і розвитком в Україні професійних мистецьких форм фольклор залишився важливим засобом задоволення культурних потреб. Звуження сфери функціонування фольклору - історично закономірний процес, однак у різних культурних традиціях його інтенсивність і динаміка неоднакові. Переважна більшість сучасних цивілізованих націй майже втратила живу традиційну народну культуру, в Україні ж цей процес не набув ще катастрофічних форм, хоча й зазнав через відомі історичні обставини невідшкодованих втрат. Проте якщо ознайомлення з фольклором у традиційному середовищі навіть ще півстоліття тому відбувалося природним шляхом безпосереднього спілкування поколінь, від батька-матері до дітей, то нині воно дедалі частіше здійснюється через посередництво друкованого слова чи засобів масової інформації. Можна сказати, що коріння народних традицій, обрядів і звичаїв – неглибинне, бо несе в собі споконвічні знання про природу людського буття.

Прийшов час, коли людство почало розуміти глибинний зміст і виняткове значення для генетичного здоров'я нації набутки старовинних народних обрядів, що може привести людський організм у гармонію та ладування з навколишнім світом, зберігаючи в народній пам'яті через норми неписаного права почуття правди й свідомості, обов'язку чинити так, як вказують звичаї. Адже фольклор – це сам народ, тому є найяскравішим виразом його культури, найбільшим національним скарбом. Український фольклор означає для нас ще більше, він не тільки зберігся, а й завоював своєю самобутністю та красою увесь світ. Тому слід поспішати записувати наші скарби, бо немало вже навіки втрачено. І ми ще не знаємо, якими наслідками може обернутися нехтування цими знаннями. Фольклор перебуває у тісному зв'язку з обрядами, традиціями. Наприклад, весільні пісні супроводжують весільний обряд, голосіння – поховальний, жнивні – жнивварський тощо. Сьогодення коригує ознаки фольклорності, вносить зміни, доповнення. Сприяють цьому процесу і засоби масової комунікації: преса, радіо, телебачення, Інтернет. Новітнє фольклоротворення часто відображає співвідношення і взаємозалежність індивідуального й колективного, традиційного і новітнього, але неодмінною умовою входження твору у фольклоризацію є його побутування за законами усної традиції. Фольклор – цінний матеріал як у моральному, так і в розумовому та естетичному розвитку покоління незалежної України. В той же час доля фольклору у XXI столітті дедалі більше фіксується як занепадаючий „фольк-арт”.

ФОЛЬКЛОР ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Малигон А.О.

Науковий керівник – к. філол. н. Гончарук О.М.

Харківський національний університет внутрішніх справ
(61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27, каф. соціально-гуманітарних
дисциплін, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: anna_maligon@mail.ru

Folklore – the basis of Ukrainian gorgeous culture. It is an invaluable spiritual
treasury of our nation.

В.Є. Гусєв: «Фольклором ми називаємо ту форму практично-духовної діяльності народних мас, котра за своєю природою об'єктивно являє собою образно-художнє відтворення дійсності та втілює ставлення до неї народу за допомогою образних засобів, що не потребують речовинного закріплення»[1, с.359].

Пізнання глибин і чарівності народної самодіяльної творчості, означених поняттям «фольклор», неможливе без розуміння ментальності, психологічних особливостей народу, культурних традицій. Через фольклор людина починала виражати своє розуміння світу, фіксувати і передавати набуті знання та досвід,

формувати соціальні, культурні традиції своєї спільноти. Серед мистецького багатства українського народу значне місце посідає усна народна творчість – фольклор. Вона з далекої давнини приносить нам думки, мрії, сподівання народу, відтворює його боротьбу проти гнобителів чи іноземних поневолювачів. Усну народну творчість ще називають фольклором, що в перекладі означає – народна мудрість. Він відтворює історію, культуру, побут, традиції, вірування народу.

Одним із найдавніших і найцікавіших жанрів фольклору є казки. У казках зображуються здебільшого вигадані події. Загадка – теж один із видів усної народної творчості. Цікаву сторінку усної народної творчості складають прислів'я і приказки, в них відображується багатовікова мудрість народу, практичний досвід у різних ерах людської діяльності, розкриваються явища природи, мрії і прагнення народу.

Всесвітнє визнання дістала українська народна пісня – геніальний витвір нашого народу. Письменник М.П. Стельмах писав: «Українська народна пісня пережила всі лихоліття і з глибин сивих віків донесла в наше сьогодення думи й почуття, болі й сподівання народу» [3, с. 326].

Оригінальним і популярним видом усної народної творчості в Україні є думи. У багатьох народних думах та піснях український народ прославив козаків, вірних захисників, справжніх патріотів Батьківщини. Тематика дум та пісень тісно пов'язана з подіями, що стосуються всього народу, його ідеалами та прагненнями. Не можна бути свідомим, культурним громадянином своєї країни, не знаючи свого народу, не відчуваючи себе його сином. Не можна глибоко розуміти свій народ, не знаючи його художньої словесної творчості. Отже, фольклор – це дорогоцінне художнє надбання народу, це витвір його поетичної душі, котрі необхідно знати й цінувати.

Людина пізнавала світ і символіку своїх вражень та досвіду і втілювала їх у ритмічних рухах, словесних формулах, магічних діях. Із збагаченням знань, розвитком індивідуальних можливостей її емоції, відчуття, думки виражались у слові, пісні, танці. Із часом усі ці види ставали яскравішими і різноманітнішими, набували специфічних етнічних ознак, витворюючи дивовижні духовно-естетичні системи, які називають народною творчістю, фольклором.

З початком державотворчих процесів в Україні 90-х років із здобуттям незалежності усі раніше заборонені жанри фольклору здобули легальне побутування і продовжують своє життя в народі, радянські ж зразки залишились мертвими пам'ятками у підручниках того періоду. На сучасному етапі розвитку усної народної творчості, внаслідок скасування різних заборон, відбувається стихійне відновлення забутих звичаїв. Особливо на території Східної України, де майже повністю втрачена національна традиція, її спонтанне відродження часто набуває гротескних форм [2, с. 2-4]. Завершення довгої доби штучно насадженого матеріалізму поряд із хвилею відродження релігійних традицій народу ознаменувалось небаченим піднесенням магії і демонології (ворожбитство, викликання духів, заклинання, магічне

цілительство), закликами (і навіть практичними спробами) відновлення давніх язичницьких культів.

Тому зараз перед сучасними творцями і носіями народної традиції стоїть нелегке завдання вибору шляху подальшого розвитку фольклору, який би збагачував скарбницю української духовності, а не спотворював її, був обґрунтований потребами часу, відповідно збалансований у всіх вимірах. Не менш важливе завдання постає перед дослідниками усної народної творчості: збору цієї невичерпної скарбниці, систематизації, класифікації текстів, їх наукового аналізу, пояснення причин виникнення чи занепаду певних явищ, шляхів розвитку фольклорних жанрів та багато інших аспектів дослідження.

Література

1. Гусев В.Е. Русское народное творчество. – М., 1966.
2. Неклюдов С.Ю. После фольклора // Живая старина. – М., 1995.
3. Стельмах М.П. З любов'ю до людини / Розповідають майстри. – К., 1979.

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ МИСТЕЦТВА

Мірошниченко Н.С.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: ukrainozn@ukr.net

Протягом років Другої світової війни радянського народу перо письменника та поета, пензель художника, камера кінооператора стали найгострішою зброєю у боротьбі з ненависним ворогом. Радянські письменники зробили видатний літературний подвиг. З першої години війни вони дали радянському народові і воїнам фронту, у яких виникла гостра потреба, бойове художнє слово.

За роки війни Другої світової війни були написані видатні і відомі літературні твори, такі як: поема “Василь Тьоркін”, роман “Вони за Батьківщину” і “Молода гвардія” тощо.

Також на фронт відбули оператори кінохроніки – передові ряди нашої кінематографії. Протягом війни кінооператори відзняли понад 3,5 млн. м плівки. Вони зафіксували події, що стали надбанням історії, створили найбільші документально-історичні цінності. До цієї скарбниці знову і знову звертаються сценаристи й режисери.

Одним з найвідоміших режисерів, який працював у роки війни є Олександр Довженко. Людина, яка поєднала в собі талант режисера і письменника, він своєю феноменальною творчістю збагатив і зблизив ці два

види мистецтва словесного і візуального, відкрив нові, досі незнані можливості в пізнанні і відображенні динаміки нашого життя.

Довженкова кіноповість “Україна в огні” отримала визнання серед усіх верств населення. Письменник переконливою прямою і великою художньою майстерністю розкрив трагедію українського народу в найбільшій світовій війні.

Але не менш відомим режисером є Леонід Федорович Биков, саме про цю людину б хотіла розказати більше.

Український кінорежисер, актор, народний артист України, Лауреат державної премії України ім. Т.Г. Шевченка, людина, що внесла значний внесок у розвиток українського кіномистецтва.

Він втілює на екрані багато дуже популярних образів. Всі вони говорять його голосом і усміхаються, як він. В кожному з них є частка його особистості. Але від кожного з них його відділяє певна відстань. Більша чи менша. Справжнім відкриттям для глядача став Биков у фільмі “Максим Перепелиця”. Головного героя стрічки полюбила вся країна.

Але найулюбленіша і найуспішніша роль, в якій Леонід схожий на самого себе, капітан Титаренко, який воював за справедливість і за велике мистецтво. Титаренко персонаж фільму “У бій ідуть одні старі”, в якому Л. Биков зіграв головну роль і був режисером. Леонід Федорович з дитинства мріяв про авіацію і навіть в 1945 році вступив в Ленінграді в спецшколу для льотчиків, але був відрахований з неї за надто маленький зріст. Тоді він вирішив стати артистом. Але мрія про небо не залишала його. Биков вирішив здійснити її хоча б на кіноекрані. Леонід вирішив поставити картину про героїзм радянських льотчиків в роки війни. Любов до людей цієї професії жила в ньому постійно. Тому, коли вкінці 60-х з'явилася можливість постановки фільму про військових льотчиків, Биков одразу вхопився за неї. Разом із сценаристами Євгеном Онопрієнко і Олександром Сацьким був написаний сценарій майбутнього фільму. Доволі довго Биков “пробивав” у Держкіно фільм про військових льотчиків. А коли нарешті дістав дозвіл, то з'ясувалося: бюджет картини настільки мізерний, що давав змогу оплатити зйомки тільки одного літака. Биков поїхав до Москви і зустрівся з маршалом авіації Олександром Покришкіним. Герой Радянського Союзу спокійно вислухав і попросив залишити йому сценарій на декілька днів. Але того ж вечора Покришкін зателефонував Бикову. Він був зворушений і сказав, що надасть усю необхідну для зйомок техніку. Картину “У бій ідуть одні старі” здавали на передодні нового, 1974 року. На перегляді був присутній і сам Покришкін. І коли в залі ввімкнули світло усі побачили, що уславлений льотчик витирає сльози.

У фільмі знялися лише два досвідчених актори сам Биков і Олексій Смірнов, усі решта були студентами. Олексія Смірнова вважали, актором комедійного жанру, тому ніхто не вірив, що він зможе зіграти в героїчній стрічці. Мало хто знав, що Олексій Макарович Смірнов колишній розвідник.

Після виходу, фільм одразу стає популярним, кінотеатри завжди переповнені в Тюмені сеанси ішли навіть цілодобово, щоб картину змогли подивитися нефтяники вахтовики.

На нашу думку фільм “У бій ідуть одні старі” подобається глядачам усіх поколінь, тому що в ньому розказано про те, що завжди хвилює людей: про любов і дружбу, про подолання страху і про хоробрість, про вірність обов'язку, професії і вірності своїм товаришам, про ніжність до дітей і до тварин, а ще про те, що виражено формулою співаючої ескадрильї: “Війна – минуща, а музика – вічна”.

РОЗВИТОК І ТЕМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Пістренко Є.О., Холдоєнко А.В.

Науковий керівник – доцент Щербина М.М.

Харківський національний університет внутрішніх справ
(61166, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27, каф. соціально-гуманітарних
дисциплін, тел. (057) 702-13-06)

E-mail: moriel@ukr.net

Здійснено аналіз української культури, проблем її збереження та розвитку у роки Другої світової війни. Виявлено дві «лінії» творчості – патріотична, направлена на підтримку почуттів, які допомагають подолати ворога та «літописна», яка стосується особистих переживань воєнного покоління.

Друга світова війна залишила по собі негативний слід на діяльності української культури, яка до того вже була знівечена комуністичним режимом і стала серйозним випробуванням для української культури як такої. Всі її аспекти торкнула ця трагедія. Ніколи до того перед наукою, освітою, літературою, мистецтвом, культосвітніми закладами, пресою, радіо не стояли такі складні й відповідальні завдання, як збереження, подальший розвиток, належна діяльність культури та підтримка людства митцями в такі складні часи.

Актуальність теми полягає в тому, що духовно-ціннісне спрямування особистості у роки Другої світової війни та пам'ять про воєнні роки суттєво вплинули на ціннісні орієнтації сучасної особистості, на життєві ідеали, ідейний і духовний зміст життя українських громадян. Тобто, досліджуючи українську культуру воєнних років, ми можемо відслідкувати зв'язок сучасної культури з минулим.

Навіть при найскладніших та найпогрозливіших моментах життя суспільства українці не здавалися, а розвивалися фізично і духовно. Під час війни досить важко взагалі не втратити власне життя, а ще складніше зберегти і передати культуру наступному поколінню. Досвід того, як українська культура в таких своїх аспектах, як мистецтво, а саме театр, кіно, музика, література і живопис в найскрутніші моменти не тільки збереглися, але здійснили свій

розвиток, виявляється вкрай важливим. Залишки культури Другої світової війни дають нам можливість поринути в ті часи. Культурна спадщина, яку нам залишили наші попередники, є дуже важливою і корисною для сучасного покоління. У витворах мистецтва ми простежуємо весь жах війни і усвідомлюємо, наскільки не хочемо повторювати подібне в майбутньому.

Усі сфери культури (освіта, преса, радіо, література, образотворче мистецтво, театр, кіно, музика) під час Другої Світової війни піддавалися змінам, удосконалювались, розвивалися. Неймовірну кількість талановитих людей забрала війна, вони як звичайні солдати воювали на фронті, але навіть там вони не припиняли свою творчу діяльність. Основною тематикою для митців була воєнна. Вони відображали її на картинах, в музичних та художніх творах ітд. Всі таланти, які не були здатні воювати, об'єднувались в гуртки та організації і плідно працювали там. Вони своїми творчими здобутками на воєнну тематику підбадьорювали солдат. Історик та культуролог О. Гавеля пише про те, яким яскравим свідченням значення творчості українських митців у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, були багаточисленні листи бійців та трудівників тилу [2]. «Дякуємо вам, товариші письменники та поети, за твори, які вчать нас ще сильніше ненавидіти ворога, ще міцніше любити свою Батьківщину. В успішних справах нашого підрозділу є і ваша частина», – писав сержант М. Панасенко [3]. Розглядаючи твори митців, солдати розуміють, що їм є за що воювати, і вони відчують підтримку завдяки діячам культури. Творчість українських митців того часу має велике виховне значення і для сучасного покоління українців. Вона вчить любити свою рідну Батьківщину, ненавидіти ворога-загарбника, відстоювати власну честь та гідність у боротьбі із тими, хто посягає на свободу особистості.

Розглянемо, як діяли такі галузі культури як театр, кіно, образотворче мистецтво. Десятки українських театральних колективів, ансамблів, артистичних бригад несли своє мистецтво фронтовикам, надихаючи їх на боротьбу за свободу і незалежність Батьківщини!. Київський театр опери та балету ім. Т. Шевченка послав на фронт 22 бригади, які дали 920 концертів, Запорізький ім. М. Заньковецької – три бригади, які показали 214 вистав і концертів, Київський драмтеатр ім. І. Франка здійснив на фронті 206 вистав і концертів. Глибокого патріотизму – здатності як військового, так і духовного опору ворогові, було сповнене українське кіномистецтво. Українськими кіномитцями в цей період було створено кілька високопатріотичних художніх фільмів, бойових кінозбірників. Вищим досягненням в умовах війни став фільм «Райдуга» М. Донського за сценарієм В. Василевської. Ця картина одержала багато призів і серед них «Оскар» – премію Академії кіномистецтва США. Цей фільм у 1946 р. удостоївся Державної (Сталінської) премії. Провідними темами у творчості композиторів періоду війни були патріотизм, віра в перемогу над ворогом [1]. Найбільшу увагу вони приділяли створенню масової бойової пісні. Лише за два перших місяці війни київські композитори створили понад 40 пісень і кілька похідних маршів. Листівки з піснями за свідченням істориків, скидала радянська авіація над окупованими територіями та над лініями

фронтов. До найпопулярніших серед них належали “Клятва” Г. Верьовки на вірші М. Бажана (“Ніколи, ніколи не буде Вкраїна рабою фашистських катів”), “Зашуміла калинонька” М. Вериковського та його ж “У селі під Лозовою” на вірші Л. Первомайського, пісня “Моя Україна” І. Віленського на вірші С. Голованівського [2].

З усіх жанрів образотворчого мистецтва в цей період найінтенсивніше розвивається графіка – агітаційний плакат і сатиричний малюнок. Це відбувалось на нашу думку тому, що ідеологія була первинною для цілей культури того часу – ствердження патріотичних почуттів, виховання громадянської гідності, віри у перемогу добра над злом, безмежну відданість Батьківщині, любов до рідної землі. Під час війни бригади художників виїжджали на фронт, в села до колгоспників, на фабрики до робітників, вели активну художню пропаганду і збирали матеріали для майбутніх творів. Багато художників працювали безпосередньо у військових частинах, у редакціях фронтових газет: Іван Макогон, Сергій Григор'єв, С. Єржиковський, О. Любимський. На фронтах воювали майбутні майстри українського образотворчого мистецтва: Василь Бородай, В. Задорожний, І. Гуторов [1].

Друга світова війна була серйозним экзаменом для української культури. Ніколи до того перед наукою, освітою, літературою, мистецтвом, пресою, радіо не стояли такі складні й відповідальні завдання. Ніколи ще діячам культури і науки не доводилося працювати в таких тяжких і несприятливих умовах, у які поставила їх війна. І слід зазначити, що українська культура і її творці виявилися на висоті свого покликання: вони все підпорядкували одному завданню – розгрому ворога. В складних умовах війни культура стала могутнім знаряддям у боротьбі проти фашизму та його людиноненависницької ідеології.

Література

1. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України. – К., вид. МАУП 3-е, 2002.
2. Гавеля О. М. Духовно-ціннісне спрямування особистості в роки Другої світової війни та у повоєнні роки в Україні [Електронний ресурс] // <http://www.stattionline.org.ua/obraz/33/2107-duxovno-cinnisne-spryamuvannya-osobistosti-v-roki-drugoї-svitovoi-vijni-ta-u-povoyenni-roki-v-ukraїni.html>
3. Історія української радянської музики: музична культура Радянської України / [уклад. Л. Б. Архімович, Н. І. Грицюк, Л. М. Грисенко]. – К.: Муз. Україна, 1990. – 296 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Помінчук Ю.В.

Науковий керівник – к.філос.н., доцент Коваленко Е.А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: pominchuk.yulya@mail.ru

Друга світова війна була серйозним іспитом для української культури. Ніколи до того перед наукою, освітою, літературою, мистецтвом, культосвітніми закладами, пресою, радіо не стояли такі складні й відповідальні завдання. Ніколи ще діячам культури і науки не доводилося працювати в таких тяжких і несприятливих умовах, у які поставила їх війна. У складних умовах культура стала могутнім знаряддям у боротьбі проти фашизму та його людиноненависницької ідеології.

Мета роботи – показати, що представники західноукраїнської культури виявилися на висоті свого покликання: у роки війни вони робили все можливе для звільнення своєї землі від фашистів та радянського впливу.

З початком другої світової війни відбуваються докорінні зміни в українській культурі. Возз'єднання західноукраїнських земель з Центральною та Південно-Східною Україною 1939-1940 рр. поклало край насильницькій полонізації, румунізації української школи, культури. Процеси, що розпочалися на приєднаних територіях у культурній сфері, були контраверсійними. З одного боку, радянська влада, намагаючись заручитися підтримкою місцевого населення, проводила українізацію діловодства, освітніх та культурних установ. З іншого, складовою частиною процесу радянзації було поширення тоталітарної системи на Західній Україні. Це, звісно, не могло не позначитись негативно на розвитку української культури.

Між тим, з осені 1939 р. на західноукраїнських землях були скасовані обмеження на використання української мови з одночасним скороченням польської. В першу чергу це нововведення стосувалося шкіл і вищих навчальних закладів. У 1940 р. діяло 6920 шкіл, в 6 тис. з яких навчання велось українською мовою. Дорослі також отримували освіту українською мовою у школах ліквідації неписьменності, яких на той час налічувалось понад 440 тис.

Почалася реорганізація вищих та середніх спеціальних навчальних закладів. Усі вони перейшли на державний бюджет, студенти забезпечувались державною стипендією. У 1940/41 навчальному році відкрилось 15 вишів, у тому числі Львівський та Чернівецький державні університети. Тільки у Львові налічувалось 7 вишів, 23 технікуми та 2 робітфаки. Працівникам освітніх установ усіх рівнів значно збільшили заробітну платню.

У 1940 р. преса і видавнича справа перейшли на українську мову. Зі східних областей була завезена велика кількість книг, видрукованих українською мовою. Зріс інтерес до українського фольклору, людей наближала до нього робота різноманітних хорових, драматичних, хореографічних

ансамблів та студій . Значні зміни відбулися у розвитку мистецтва Західної України. Вперше за всю історію краю були створені державні театри. їм були виділені кращі приміщення, асигновані великі кошти. До липня 1940 р. було відкрито 13 театрів, обласні філармонії, консерваторія, музичні училища та школи [1].

Затвердження українських радянських духовних цінностей проходило на тлі руйнації культурницьких та громадських осередків, місцевих традицій, з якими змушена була рахуватись навіть адміністрація Польщі. Незалежний видавничий рух було заборонено. Вже 1939 р. була закрита ціла низка видань, наприклад «Вогні», «Світ дитини», «Наш приятель», «Мета», «Нова зоря», «Дзвони».

Крім того, репресії з боку радянської влади торкнулися близько 10% населення західного регіону, в більшості представників інтелігенції. Влада ліквідувала Наукове товариство ім. Т. Шевченка, почалось переслідування Української греко-католицької церкви, хоча остання користувалася авторитетом серед народу [2].

Але, незважаючи на особливості політичних умов, культурне життя західноукраїнських земель після вересня 1939 р. отримало нові імпульси. У райцентрах працювало близько 600 клубів. У липні 1940 р. налічувалося 117 кіноустановок. Наприкінці того ж року в регіоні діяло 2290 бібліотек із книжковим фондом 1,5 млн. примірників, 23 музеї. Водночас, значна частина населення краю, а також певні кола інтелігенції мали зовсім інший менталітет та не сприймали воєнно-комуністичної моделі суспільства, яку нав'язували органи радянської влади (панування державної власності на засоби виробництва та відсутність ринкових відносин; монополію єдиної ідеології та переслідування інакомислення тощо). Протидія методам і цінностям, які нав'язувала влада СРСР, змусила українців західних областей взяти до рук зброю і піти воювати в Українську повстанську армію, або хоча б активно її підтримувати.

Література

1. Історія українського мистецтва: у 5-и т. / НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник. – Київ, 2007. – Т. 5: Мистецтво ХХ століття – 1048 с.:іл.

2. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.): у 3 кн. [Текст] / відп. ред. Ю. О. Курносов. – Київ: Б. в., 1994. – Кн. 1. – 140 с.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Селезньова Є.О.

Науковий керівник – к.філос.н., доцент Коваленко Е.А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

Образотворче мистецтво радянської України періоду Другої світової війни 1939-1945 років, а також впродовж десятиліть після перемоги над фашизмом було й залишається ще досі не достатньо дослідженим з огляду на соціальні, політичні, економічні та моральні чинники, які впливали, а подекуди й формували ключові напрями цієї галузі.

Мета роботи полягає в дослідженні впливу подій Другої світової війни на основні мотиви, розвиток та стилістичні особливості образотворчого мистецтва України середини ХХ століття.

Українське образотворче мистецтво в час війни успішно служило справі остаточного розгрому ворога, відродженню народного господарства і культури.

В образотворчому мистецтві тогочасного періоду домінував патріотичний плакат і сатирична карикатура. Твори українських художників розповсюджувалися на фронті, серед населення прифронтових і окупованих територій, закликали до боротьби із загарбниками. Надзвичайно переконливими і промовистими були твори В. Касіяна «На бій, слов'яни» та оригінальна за задумом серія «Гнів Т. Шевченка – зброя перемоги», І. Латинського – «За плач дітей, за дим руїн, за кров братерську – на Берлін». На тексти Великого Кобзаря серію плакатів «Вражою злою кров'ю волю окропіте!» створив О. Довгаль.

У роки війни активно розвивається графічний живопис. Трагічні події війни знайшли відображення у малюнках І. Гурткового «Дівчинка на дорозі», В. Глівенко «Ведуть заручників», А. Гнілова «У "санчастини" концтабору Шталаг 326». Кілька серій малюнків та акварелей на теми Великої Вітчизняної війни виконав В. Касіян. Перша з цих серій «У фашистській неволі» передає страждання радянської жінки, яка стала жертвою фашистів. У другій – «Україна бореться» – показано всенародну боротьбу в тилу ворога. Третя серія – «Відомсти!» – викриває звірства фашистів на окупованій радянській землі, кличе до помсти.

Плодотворно працювали відомі художники М. Дерегус, який створив, зокрема, серію офортів «Шляхами війни», М. Глущенко – портрети керівників партизанського руху – С. Ковпака, О. Федорова, М. Наумова та ін.

Численні фронтові малюнки українських художників, які дійшли до нас на пожовклих листках паперу, сторінках блокнотів, стали безцінним внеском у героїчний військовий літопис.

Незважаючи на важкі умови, українськими художниками було створено чимало картин, етюдів Н. Сирота «Полонені німці», С. Кравченко «Розгром

німців під Ростовом», Ю. Балановський «На дніпровських переправах», Ф. Самусєв «Під Корсунь-Шевченківському».

Цінними здобутками характеризувалась діяльність художників України, які працювали в евакуації. Цикл портретів знатних людей країни створив відомий живописець О. Шовкуненко. У творах К. Трохименка відображено суворе життя країни в напружені воєнні роки. Темою трудового героїзму робітничого класу країни пройнята творчість М. Дерегуса, який створив серію офортів і малюнків «Тагільський завод». Жвавий відгук громадськості дістали твори М. Глуценка, присвячені обороні Москви, та картини «По слідах ворога», «Здобуття Клина», «Смерть генерала Доватора».

У післявоєнний період героїка недавніх подій залишалася одною з головних тем. Їй присвятили свої картини О. Будников – «Стояти на смерть», Ю. Волков – «Подвиг п'яти героїв-севастопольців», П. Перхет – «Подвиг моряків», В. Полтавець – «Атаку відбито» та ін.

Знаменно, що лексика образотворчої мови плакатів, стилістичні прийоми в роки війни були значно багатшими, сміливішими за художніми засобами. Прикладом цього є значущий за своєю виразністю плакат А. Страхова «Смерть фашизму!», один із перших друкованих плакатів часів війни. «Від друкованих плакатів тут підкреслена пластичність форми і монохромність. Але статика більшості з них поступилася цього разу місцем перед бурхливою динамікою. А на заміну "кам'яному" шрифту прийшов енергійний, поривчастий розчерк, об'єднаний з зображенням спільністю і напрямком руху» [2, с. 17].

Всесоюзна виставка і VIII Українська художня виставка, що відбулися в 1946 р., наочно довели, що в роки війни образотворче мистецтво України зміцніло і зросло також за рахунок талановитої молоді. Все це очевидні ознаки нового культурного і громадського підйому України, яка пережила шалений шквал війни та німецьку окупацію.

Однак новий розмах культурного, наукового та суспільно-політичного життя України, починаючи з другої половини 1946 змінився новим систематичним і плановим розгромом. Почалася жорстока «чистка» в середовищі українських учених, письменників, діячів театру, кіно та образотворчого мистецтва.

З роками війни 1941 - 1945 рр.. пов'язаний відносний світанок української культури. Спільною рисою для митців трьох десятиліть (1930-1950) залишалися талант і майстерність, яку, не дивлячись на всі політичні катаклізми, в українському мистецтві не вдалося знищити, адже образотворче мистецтво в Україні базувалося на міцних національних традиціях і професійних школах.

Література

1. Історія українського мистецтва: У 5-и т./ НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник, наук. ред. Т. Кара-Васильєва. – К., 2007. – Т. 5: Мистецтво ХХ століття. – 1048 с.

2. Спілка художників Української РСР. Матеріали про творчу діяльність. IV. 1968 – IX. 1969. – К., 1969. – 26 с.

Секція III
Україна в огні світових війн XX ст.:
Історичні аспекти

ЖИВИ ТА МЕРТВІ

Бабак Т.О.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail: t-babak@mail.ua

Радянський народ утратив на війні 27 мільйонів людей, тоді як Червона армія – 8 млн. 668 тис. 400 одиниць бойового складу, з них українців близько 1,8 мільйонів. Такі чи майже такі твердження зустрічав кожен, хто читає пресу чи інтернет-видання, хто слухає радіо і дивиться телевізор. Але, попри поширеність подібних даних, у них міститься «фактографічне відлуння» неосталіністської міфології.

Саме тому, актуальність даної роботи полягає в тому, що кожен патріот своєї країни повинен знати достовірні данні минушини, щоб розуміти, якою ціною довелося відвойовувати свою землю.

За Сталіна було офіційно оголошено: Радянський Союз у війні з Німеччиною та її союзниками втратив 7 мільйонів своїх громадян. Цифра страшна – але ж і війна страшна. Куди страшніша, ніж Перша світова, де сумарні втрати (військовиків та цивільного населення) Російської імперії були меншими за 3 мільйони осіб. Проте вже тоді як частина офіцерського та генеральського складу Радянської армії, так і цивільної інтелігенції сумнівалася у цій цифрі. Бо ж перед їхніми очима і на війні, і в повоєнний час стояли зовсім інші картини, ніж описувані офіційною історіографією. І хоча вголос сумніви не висловлювалися, у своєму середовищі, серед надійних людей велися інші розмови, називалися зовсім інші цифри [1, с.302].

Мета визначається тим, що опрацювавши багато історичних джерел, проаналізувавши отримані данні, надати найбільш точніші цифри загиблих під час Другої світової війни.

Як зазначав Олександр Довженко у своєму щоденнику: «Україна втратила за час війни тринадцять мільйонів людей. І се ще, так би мовити, з оптимістичною неточністю... Себто, коли ми додамо мільйонів два-три, то навряд чи помилимось...».

Друга світова війна була найграндіознішим катаклізмом в історії людства, пряму і непряму участь у ній брали сотні мільйонів людей. Отож цифра радянських втрат стабілізувалася на 20 мільйонах. Щоправда, не було відоме (точніше, не було оголошене) число втрат Червоної армії та інших збройних формувань (флоту, НКВД, партизанів тощо). Але серед військових і «бійців ідеологічного фронту» побутувала неофіційна цифра – не менше третини від загальних людських втрат [3, с. 446].

У 1990 році, в розпад перебудови, офіційно було оголошено остаточну цифру – близько 27 мільйонів загиблих на війні і від війни громадян СРСР.

Щоправда, одразу ж виникли сумніви у методології підрахунку: чому до числа жертв війни зарахували тих радянських громадян, хто загинув у концтаборі Освенцим, й проігнорували тих, хто загинув у Печорлагу?

А потім почалося збирання й узагальнення даних про громадян СРСР, що загинули на війні. Й вийшло щось таке, що не вписувалося навіть у новітні цифрові рамки. У музеї Пам'яті на Поклонній горі у Москві станом на середину 1990-х був зібраний банк даних на 19,5 мільйонів убитих, померлих і зниклих безвісти громадян СРСР – учасників бойових дій. Серед цих даних траплялися і повтори, коли та сама людина могла бути згадана двічі, з іншого боку, вже в силу того, що дані збиралися під час бурхливого розпаду Союзу, бойових дій у численних «гарячих точках» та економічної кризи означає, що йдеться про неповний перелік загиблих [2, с.167].

В Україні за часів президентства Леоніда Кучми була проведена величезна робота зі створення «Книги пам'яті України»; на сайті цього проекту велася мова про зібрані дані на 10 мільйонів загиблих (в тому числі й цивільних), в тому числі були відомі прізвища 6 мільйонів загиблих під час бойових дій (у складі всіх збройних формацій), з них на 5 мільйонів були біографічні дані.

Отже, найточнішими, очевидно, на сьогодні є дані «Книги пам'яті України». Там ідеться про понад 10 мільйонів загиблих під час війни жителів УРСР, з них 6 мільйонів – під час бойових дій. А 27 та 8,66 мільйонів – це не більше, ніж «офіційні російські дані», і треба відповідно до них ставитися, щоби не зневажити пам'ять тих, хто виявився «зайвим» для цих даних.

Література

1. Великая Отечественная война (1941–1945).– М.: Политиздат, 1973. – 347 с.
2. Людников И.И. Дорога длиною в жизнь. / И.И. Людников. – М. : Воениздат, 1969. – 276 с.
3. Устинов Д.Ф. Во имя победы. Записки наркома вооружения. / Д.Ф. Устинов. – М. : Воениздат, 1988. – 457 с.

РОЗВИТОК ВИНИЩУВАЛЬНОЇ АВІАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Багацький Б.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел..(057)702-14-98)

E-mail: prettywise1@mail.ru

22 червня 1941 р. гітлерівська Німеччина без оголошення війни напала на Радянський Союз. Агресія почалася з масованих авіаударів по радянським аеродромам, залізничним станціям, місцям розквартирування військових

частин, військово-морських баз, а також багатьом містам, розташованим на відстані в 250–300 км. від державного кордону. Розпочата війна забрала мільйони життів. Кровопротитна війна багато в чому пояснювалася масовим застосуванням сучасних видів озброєнь: артилерії, броньованої техніки, стрілецької зброї та винищувальної авіації, про яку і буде зараз йти мова.

Під час Другої світової війни стала більш вираженою спеціалізація бойових літаків усіх класів. Досить чітко виділилися далекі винищувачі супроводу, винищувачі-бомбардувальники, висотні перехоплювачі, з'явилися нічні винищувачі. У СРСР аж до початку 40-х років популярною була ідея про поділ винищувачів на швидкісні і маневрені, покликані в бою взаємодіяти і підтримувати один одного. Як-от літак І-15біс застосовувався спільно з І-16 – згідно з тактикою взаємодії маневреності та швидкості винищувачів.

Основу винищувальної авіації в перший період Другої світової війни, а саме до 1942 року, складали літаки, розроблені конструкторським бюро під керівництвом Н.Н. Полікарпова, маневрений полутороплан І-15біс, його наступник І-153, обидва використовувалися в якості штурмовиків, а в винищувальній авіації ВПС Чорноморського і Балтійського флотів використовувалися за прямим призначенням до 1944 року, швидкісний моноплан І-16, на якому у ході бойових дій здобули чимало перемог двічі Герої Радянського Союзу – Г.П. Кравченко, С.І. Грицевець, А.В. Ворожейкін, В.Ф. Сафонов та інші льотчики. Це і винищувач І-26(він же низкоплан Як-1) – розроблений колективом, очолюваним Олександром Яковлевим, за своїми пілотажним і бойовим якостям Як-1 був в числі кращих фронтових винищувачів, тому він неодноразово модифікувався. На його основі були створені більш досконалі винищувачі Як-1 М і Як-3. Зусиллями колективу С.А. Лавочкина, В.П. Горбунова та М.І. Гудкова було створено «стійкий» винищувач ЛаГГ-1 та його наступник ЛаГГ-3. Розробці винищувача марки Міг-1 ми завдячуємо конструкторській групі, очолюваній А.І. Мікояном та М.І. Гуревичем.

Надалі в оснащенні винищувальної авіації ВПС СРСР відбулися зміни, пов'язані з надходженням на озброєння частин і підрозділів винищувальної авіації ще більш досконалі літаки: Ла-5 (модифікація ЛаГГ-3) Як-7, Як-9 та Як-3 – останній і найбільш яскравий представник сімейства винищувачів «Як» періоду Великої Вітчизняної війни.

Озброєння винищувачів становили кулемети ШКАС та БС, пушка ШВАК, серійні винищувачі випускалися з пушкою 37-мм Шпитального Ш-37 і Нудельмана НС-37, зброя РС-2.

Серія І-15 мала у своєму арсеналі два, а потім чотири кулемети ШКАС. І-16й випускався з двома кулеметами та двома пушками ШВАК. Сімейство «Як» озброювалося однією пушкою ШВАК та двома кулеметами ШКАС. Озброєння серійних ЛаГГів складалося з однієї пушки ШВАК, одного-двох БС та двох ШКАС. Використовувалися некеровані авіаційні боєприпаси класу «повітря-повітря» та «повітря-земля» РС-82.

Отож, слід зауважити, що винищувальна авіація відіграла неабияку роль у ході Другої світової війни, в деяких випадках втручання авіації переломлювало хід війни і без неї ніяк не можна було обійтись. ВПС СРСР мали на озброєнні літаки, що за своїми тактико-технічними даними не поступалися літакам винищувальної авіації Люфтваффе, а за окремими показниками навіть перевершували їх і були здатні виконувати завдання, покладені на винищувальну авіацію. Міркування про «застарілість» радянських винищувачів абсолютно безпідставні. І-16 тип 24 і «Мессершмітт» – літаки, безумовно, одного рівня, але це дуже різні літаки. При однакових з Bf-109Е озброєнні, швидкості біля землі і скоропідйомності І-16 поступався німецькому винищувачу в максимальній швидкості, значно перевершуючи його в горизонтальній маневреності. Ще більш ця різниця видна на прикладі І-153, який, поступаючись «Мессершмітту» в швидкостях на всіх висотах, майже в два рази перевищував його в горизонтальній маневреності та в скоропідйомності. А досвід Другої світової війни довів, що без високої маневреності перемога в повітряному бою неможлива.

Усі ті факти, які свідчили про те, що німці мали пушки, а Радянська авіація була озброєна «жалюгідними кулеметами», можна легко спростувати. Винищувачі Червоної Армії були гідно озброєні з урахуванням всіх потреб та вимог щодо ведення повітряного бою. Друга світова війна дійсно стала сподвижником виникнення і удосконалення бойових одиниць авіації, що започаткувало масштабний розвиток бойових літаків по всьому світу.

СЕЛО РОГАНЬ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел. : (057)702-14-98)

E-mail: ukrainozn@ukr.net

Постановка проблеми. У 2014 р. Україна знову стала театром бойових дій. Захист незалежності й територіальної цілісності держави – справа сучасного покоління українських громадян. Одне із джерел їхнього патріотичного світогляду – перемога українського народу разом з іншими народами СРСР у Другій світовій війні 1939–1945 рр. У разі перемоги над СРСР плани Німеччини щодо засвоєння «східного простору» за рахунок фізичного знищення і безупинного визиску слов'янських та інших народів загальновідомі й отримали справедливий осуд як злочинний задум проти людства та гуманізму [12]. Усебічне вивчення народних зусиль відсічі агресії залишається актуальним завданням українознавства. Накопичений у літературі матеріал дозволяє вперше розглянути всі воєнні операції 1941–1943 рр., пов'язані з с. Рогань.

Аналіз актуальних досліджень. Історія боротьби й перемоги народів СРСР над ворогом висвітлена у десятках тисяч наукових книг і статей, мемуарній і документально-публіцистичній літературі. Сама кількість праць з історії Другої світової війни свідчить про невичерпність теми. Розгляд питання про перебіг бойових дій в окремих населених пунктах Харківського району, до якого належить Рогань, був зроблений у капітальній краєзнавчій праці «Історія міст і сіл Української РСР Харківська область» [3, с. 856–858, 870–872, 877–881]. Найбільш докладно було розглянуто питання про бойові дії у районі Люботина і Мерефи. Загальний огляд становища Харківського району і найбільш важливих подій воєнного часу зроблено в нарисі «Перлина землі Слобожанської. Харківський район» [11]. Низка публікацій у періодичних засобах друкованої інформації розповідає про окремі епізоди воєнного лихоліття, ветеранів війни та шанобливе ставлення до їх подвигу [16; 17]. У спогадах командувача Степового фронту маршала І. Конєва, його начальника штабу маршала М. Захарова міститься аналіз Белгородсько-Харківської операції (3–23 серпня 1943 р.), що завершилась остаточним визволенням Харківщини [5; 2]. У книгах, присвячених бойовому шляху окремих армій, корпусів, дивізій, які звільняли Харківський район, є певні недоліки, пов'язані з методикою висвітлення теми у 1980-х рр. Увага зосереджувалася на переможних боях, серед причин поразок, як правило, не було стратегічних чи тактичних помилок командування, ворожі втрати рахувалися, але про втрати радянських військ мовилося лише в разі, коли це стосувалося нагородних листів [14].

Отже, метою статті є розгляд бойових дій 1941–1943 рр., що визначали долю с. Рогань. Попередньо треба зауважити, що через близькість села до обласного центра доля Рогані вирішувалася не в результаті окремих операцій на рівні батальйону чи полку, а у ході широкомасштабних бойових дій фронтового чи армійського рівня. Додатковий аналіз бойових дій з оборони і звільнення Рогані став можливим після публікації праць, у яких використовуються нові збірки документів з воєнних архівів України, Росії, Німеччини [6; 1; 4].

Виклад основного матеріалу. Рогань – найдавніше поміщицьке село серед козацького краю – у радянський час поступово перетворювалося на аграрно-індустріальне містечко. Станом на 15 березня 1937 р. у Рогані налічувалося 6 541 мешканців. Більшість працездатного населення зберігала статус колгоспника – 1 417 осіб. Зростали виробництво та персонал Роганської паперової фабрики. Якщо на початку ХХ ст. на фабриці працювало близько сотні працівників, то у передвоєнний час – понад 300 робітників і службовців. Роганці серед них становили абсолютну більшість. Індустріальне зростання Харкова з кожним роком поглинало робочу силу усе більшої кількості мешканців Рогані, а із розбудовою ХТЗ стало панівною тенденцією [15]. 1937 р. відбулася чергова адміністративна реформа. Харківський район, до якого належала Рогань, був зменшений за рахунок надання м. Люботину статусу міста обласного підпорядкування і створення окремого Липецького

району. Роганській селищній раді підпорядковувалися одноіменна залізнична станція, розташована за три кілометри від власне села, хутір Мала Рогань та кілька менших населених пунктів [6; с.18]. Колгоспники поступово оговтувалися від соціально-економічних потрясінь 1930-х років, коли смертність у Харківському районі зросла утричі. Люди були налаштовані на мирний розвиток країни і з довірою поставилися до заяви ТАРС від 14 червня 1941 р. про те, що СРСР розглядає натяки на можливу війну з Німеччиною як спробу викликати збройний конфлікт двох держав, які дотримуються чинного пакта про ненапад. Початок війни 22 червня 1941 р. викликав обурення діями ворога, патріотичні настрої і прагнення радянських людей були якомога швидше розгромити нацистсько-німецьких агресорів. Сотні роганців були мобілізовані до лав Червоної Армії. На військовий лад перебудовувалася робота промислових підприємств. Важливе значення отримали стратегічні шляхи, що проходили через Рогань. І залізниця, і автомобільна дорога на Донбас через Чугуїв сполучали Харків з основною вугільно-металургійною базою країни. Розуміла це і ворожа сторона: з середини літа почалися авіаційні бомбування промислових підприємств, залізничних вузлів, основних доріг, якими здійснювалося постачання радянських військ, які вели важкі оборонні бої і відступали на схід. Після оточення у середині вересня 1941 р. військ Південно-Західного фронту у районі Києва постало питання про евакуацію промислових об'єктів і населення Харківщини. 16 вересня 1941 р. ДКО СРСР прийняв дві постанови: № 681 «Про евакуацію підприємств Харкова і Харківської області» і № 685 «Про евакуацію жінок та дітей із Харкова». 30 вересня 1941 р. рішенням Харківського обкому була розпочата евакуація поголів'я великої рогатої худоби, коней, овечих отар, сільгосптехніки і зібраного урожаю. Роганці прийняли участь в евакуації як працівники харківських міських підприємств. Із колгоспників евакуювалися лише ті, хто був залучений безпосередньо до евакуації худоби і майна місцевих колгоспів. У жовтні 1941 р., як згадують старожили, у селищній торгівельній мережі працівникам паперової фабрики і залізничної станції Рогань було продано по кілька кілограмів цукру та пшона (у залежності від кількості членів родини). Восени населення Рогані, як і інших містечок і сіл Харківського району, було залучено до спорудження другої лінії оборонних укріплень в напрямку Мерефа–Жихар. Копали траншеї, протитанкові рови, капоніри. Війскові сапери та інженерні частини споруджували нові вогневі позиції, доти, дзоти, міцні загородження. У районі селища ХТЗ за участю мешканців Харківського району було споруджено тридцятикілометрову кругову оборону. Ці позиції зайняла 57-а бригада військ НКВС полковника М.Г. Соколова [6; с.20].

Вересневий наступ німецьких військ на Харківському і Павлоградському напрямках створив безпосередню загрозу Харкову та розташованому навколо міста Харківському району. У жовтні 1941 р., зваживши співвідношення сил на фронті, радянське командування вирішило залишити місто и відвести війська у район Сіверського Дінця. Ар'єгардні бої військ, що відступали, затримали

ворога на кілька діб . 23 жовтня була окупована Рогань, наступного дня – м. Харків [13, с.41].

Навесні 1942 р. була зроблена перша спроба звільнення Харківщини від німецької окупації. У ході зимового наступу 1942 р. війська Південно-Західного фронту зайняли виступ на півдні області – у районі Ізюм-Лозова-Барвінкове. Виступ створював умови для удару з флангу і тилу харківської групи німецьких військ. Військова рада Південно-Західного напрямку (головнокомандуючий – маршал С.В. Тимошенко, член Військової ради – М.С. Хрущов, начальник оперативної групи – генерал І.Х. Баграм'ян) звернулася в Ставку з пропозицією наступу у напрямку Харкова і Дніпра силами кількох фронтів. Ставка вважала такий наступ недоцільним через брак засобів, але дозволила силами напрямку провести операцію з оволодіння районом м. Харків [1; с.4]. У разі успіху наступу північної групи військ Південно-Західного фронту с. Рогань потрапляло у полосу дій 38-ї армії і могло бути звільнено її підрозділами. Наступ 38-ї армії розпочався 12 травня 1942 р. Зусиллями 36-ї танкової бригади і 226-ї стрілецької дивізії була подолана тактична смуга ворожої оборони і частини 38-ї армії просунулися на харківському напрямі на відстань 10 км. Передові підрозділи досягли населеного пункту Червона Роганка і знаходилися на відстані 8-10 км від Рогані. Але у цей же день німецьке командування по шляху Харків–Рогань–Кам'яна Яруга передислокувало з метою контрудару 23-ю танкову дивізію. Для відсічі німецького контрнаступу командування 38-ї армії наказало вивести з бою 36-у, 13-у і 133-ю танкові бригади і зосередити їх на лівому фланзі. Зранку 13 травня наші війська за підтримки авіації продовжили наступ, але у другій половині дня ситуація змінилася на користь ворога. Ворог безперешкодно зосередив два ударних угруповання у районі Привольного і Зарожного і перейшов у контрнаступ. Частини 38-ї армії змушені були від р. Роганки відійти до східного берега р. Велика Бабка, де почали створювати нову смугу оборони. Отже, у ході бойових дій у травні 1942 р. надії мешканців Рогані на визволення не справдилися. До того ж, пізніше населення дізналося про катастрофічну поразку військ Південно-Західного і Південного фронтів і повне захоплення області ворогом. З 17 по 28 травня радянські війська вели важкі бої в оточенні. Необґрунтовані зміни у плані операції, погана координація дій фронтів, недостатня розвідка та оперативні помилки привели до загибелі десятків тисяч солдат і офіцерів та окупації ворогом нових районів України [1, с. 73]. Продовження окупації для населення Рогані означало збільшення чисельності молоді, яку вивозили на каторжні роботи до Німеччини. У 1942 р. у людей уже не було ілюзій щодо характеру праці оstarбайтерів. Від німецької каторги рятувалися, як могли: симуляцією хвороб і непрацездатності, переховуванням у родичів, підкупом поліціантів з числа колабораціоністів. Працівники українських цивільних установ, підвладних окупантам, ризикуючи життям, зменшували вік молодих хлопців і дівчат. Іншою проблемою місцевого населення стало примусове залучення до праці у ремонтних майстернях німецької армії. У Рогані окупанти створили ремонтну авіабазу і примусили до роботи понад 250 осіб місцевих

мешканців та військовополонених. Незважаючи на загрозу карального переслідування, двадцять три працівники авіабази самовільно залишили роботу, відмовившись таким чином від праці на ворога [13, с. 249].

Розгром німецько-нацистських військ у Сталінградській битві знову створив передумови для наступальних дій з метою звільнення українських земель. Нова битва за Харківщину розгорнулася у лютому-березні 1943 р. Двадцять першого січня 1943 р. представник Ставки О.М. Василевський і командуючий Воронежським фронтом Ф.І. Голіков подали на розгляд вищого командування план операції по оволодінню районом Харкова і Белгорода, який отримав кодову назву «Зірка». План було схвалено і операція «Зірка» мала розпочатися 1 лютого 1943 р. У ході наступу війська Воронежського фронту мали опанувати територію глибиною у 250 км [4; с.3]. Завдання оволодіння Харківщиною було поставлено 38-й та 40-й загальновійськовим арміям та 3-й танковій армії. Саме 3-я танкова армія (командуючий – генерал П. Рибалко) була найбільш боєздатним з'єднанням фронту і саме на неї покладався основний тягар харківського наступу. Станом на 31 січня 1943 р. у частинах 3-ї танкової армії нараховувалося 57557 бійців і командирів, 1785 станкових і ручних кулеметів, 1223 мінометів різних систем, 445 гармат. Армія нараховувала 223 танки, але готовими до бою з них були лише 85, інші потребували ремонту або поповнення екіпажів [4, с.4]. Полоса наступу за планом складала 60 км, поступово мала зменшуватися по мірі наближення до Харкова. Рогань потрапила саме у полосу наступу 3-ї танкової армії. Бої за село і залізничну станцію Рогань розгорнулися у другій декаді лютого 1943 р. Частини армії рухалися по шосе у бік Харкова. В авангарді перебував 15-й танковий корпус генерал-майора В.І. Копцова. Танкістів підтримував 368-й винищувально-протитанковий полк. Вороже командування перекинуло у район Харкова кілька танкових дивізій СС. Від наступу 15-го танкового корпусу Рогань мали захищати підрозділи дивізії „Лейбштандарт”. Перш за все есесівці підірвали міст через р. Роганку. Безпосередньо у селі зайняла позиції 1-а піхотна рота 1-го танко-гренадерського полку дивізії. Німецька оборона була посилена кількома самохідно-артилерійськими установками і взводом 20-мм гармат. Наступ радянських частин, які мали на озброєнні 76-мм гармати і протитанкові рушниці, 11 лютого 1943 р. успіху не мав. У зведенні генерального штабу бій 11 лютого був охарактеризований як найбільш важлива подія бойових дій на харківському напрямку [4, с.28]. 12 лютого частини танкового корпусу генерала В.І. Копцова знову атакували ворога. До середини дня Рогань була повністю звільнена. Есесівці, втративши чотири САУ, три танки й п'ять гармат, залишило село і відступили на висоти північніше села. При звільненні Рогані радянські війська втратили 50 бійців і командирів, чотири танки Т-34 та один танк Т-70 [4; с.28]. У Рогані, як і в інших населених пунктах у полосі дії 3-ї танкової армії, негайно була проведена мобілізація чоловіків, придатних до війська. У зв'язку з продовженням важких боїв на околицях і у самому місті Харків частина мобілізованих до армії була негайно залучена до бойових дій. Серед них були як призовники 1924–1925 рр.

народження, так і чоловіки більш старшого віку, які з різних причин не були мобілізовані до армійських лав у 1941 р. 16 лютого 1942 р. частина мобілізованих мешканців Рогані прийняла бій у районі між залізничною станцією Рогань і селищем ХТЗ. У бою склали голови та виконали свій громадянський обов'язок мешканці Рогані В.А. Рябуха, П.С. Томах, Ф.Ю. Гордіященко, Б.Т. Дегтярьов, О.Г. Дейнеко і В.А. Рубан [6, с.569, 652, 172, 194, 195, 562]. У боях за визволення міста Люботин у лютому–березні 1943 р. загинули щойно мобілізовані до війська Г.П. Шаповал [6, с.710] і М.Ф. Рубан [6, с.562]. Їх прізвища вибито на стелі братської могили м. Люботин і занесено до міської Книги пам'яті воїнам-визволителям [7; 29].

16 лютого 1943 р. був визволений обласний центр. Але німецькому командуванню вдалося організовано відступити й зберегти танкові дивізії. У поєднанні з виснаженням радянських з'єднань, значними втратами особового складу та бойової техніки, відсутністю резервів і необхідного постачання це означало продовження битви за Харків, а відтак і за Рогань. Керівництво Німеччини будь-що прагнуло повернути Харків. 17 лютого 1943 р. у Запоріжжі відбулася нарада за участю А. Гітлера, який прибув до міста літаком. Фюрер знову зажадав від підлеглих повернення Харкова під контроль вермахта. Здійснивши перегруповування сил, ворог перейшов у контрнаступ проти радянських військ. Оскільки наступ 3-ї танкової армії П. Рибалка продовжувався у напрямку Мерефа–Полтава, то бойові дії мали характер маневрової війни. В останні дні лютого 1943 р. радянські частини перейшли до оборони у районі Мерефи й Барвінкового. Але зупинити ворога, який мав перевагу у кількості танків нових зразків, свіжості військ, оперативності управління на підступах до Харкова не вдалося. З початком березня 1943 р. бої почалися безпосередньо за обласний центр. Командування Воронежського фронту намагалося посилити армію генерала Рибалки танковими бригадами й стрілецькими та артилерійськими підрозділами з інших ділянок фронту. Але темпи наступу танкового корпусу СС виявилися вищими й 10 березня ворог вдерся у м. Харків. Того ж дня була знову окупована і Рогань. Упродовж наступних днів радянські війська двічі контратакували ворога з метою визволення с. Рогань. 12 і 13 березня бої у районі села вів стрілецький батальйон [10, с.52-57]. Уночі 14 березня 173-й окремий батальйон (командир-Мішулін) був зарахований до складу 18-го танкового корпусу і отримав наказ вибити ворога з с. Рогань і вийти на північно-східну околицю міста Харків. О восьмій годині ранку після двох залпів ракетних систем "Катюша" два танки й мотострілки почали атаку ворожих позицій і вибили есесівців із південної частини Рогані. Але о другій годині дня німецька піхота за допомогою танкового батальйона дивізії «Тотенкопф» змусила батальйон Мішуліна відступити, залишивши село. Таким чином, Рогань удруге була окупована ворогом. У боях за село есесівці втратили близько 20 танків і близько сотні піхотинців [4; с.72]. На відміну від травневих боїв 1942 р. радянські війська зберегли боєздатність і, відступивши у район Чугуєва, створили на р. Сіверський Донець нову смугу оборони, яку утримували протягом місяця.

Таким чином, битва за Харків у лютому – березні 1943 р. закінчилася поразкою радянських військ через виснаження наступаючих армій, брак постачання і підкріплень. Але і ворог не зміг подолати оборонні редуту на р. Сіверський Донець і змушений був тримати двохмісячну паузу у проведенні широкомасштабних воєнних операцій. Літня кампанія 1943 р. мала стати вирішальною для обох сторін.

Визволення Рогані у серпні 1943 р. пов'язано з битвою на Орловсько-Курській дузі. Вирішальна для долі України і ходу Другої світової війни битва розпочалася на світанку 5 липня 1943 р. У ході тритижневих боїв радянські війська спочатку знекровили, а потім розгромили групу армій «Центр». Враховуючи помилки зимової кампанії, командування Червоної Армії вирішило зробити оперативну паузу перед наступом на Белгород і Харків. Двадцять третього липня о 22-й годині начальник штабу Степового фронту генерал М.В. Захаров передав наказ командуючого фронту: зупинити наступ, перейти до оборони на досягнутому рубежі та готуватися до нового наступу [8; с.55]. Командуючий фронтом генерал І.С. Конєв так пізніше пояснював необхідність оперативної паузи: «Пауза з 23 липня по 3 серпня була необхідна для відновлення боєздатності з'єднань фронту, які у наступальних боях зазнали значних втрат, для вивчення характеру оборони ворога, який відступив на підготовлені рубежі, подолання яких вимагало чималих зусиль [5, с.20–21].

Наступ Червоної армії на Белгородсько-Харківському напрямку почався ранком 3 серпня 1943 р. Після тригодинної артилерійської підготовки і масованих авіаударів в атаку рушили стрілецькі частини, а у середині дня почалися танкові атаки силами 1-ї та 5-ї гвардійських армій. Результатом скоординованих дій і мужності солдат і офіцерів ворожа тактична оборона була прорвана на глибину до 26 км. Розвиваючи наступ, війська Степового і Воронезького фронтів 5 серпня звільнили міста Орел та Белгород. У наступні дні війська Воронезького фронту вийшли до опорних пунктів оборони ворога – Котельви та Охтирки, а війська Степового фронту наблизилися до зовнішнього оборонного кільця навколо Харкова. У боях за Харківщину радянські частини знову зустрілися на полі бою з танковим корпусом СС. Але якщо навесні він вступив у бої, прибувши із Західної Європи, і маючи достатньо танків, пального, вояків, то тепер німецькі танкові частини були значно послаблені поразкою на Курській дузі. Зранку 11 серпня 1943 р. 57-а армія генерала М.О. Гагена силами 4 стрілецьких дивізій та 3 танкових бригад почала наступ у напрямку Рогань–Кулиничі–Безлюдівка. Наступного дня у полосі наступу сталася ротація і через бойові порядки 52-ї стрілецької дивізії пройшли частини 48-ї гвардійської стрілецької дивізії (комдив – полковник Корчиков Г.І.) [14; с.71] Для виконання бойового завдання дивізія мала подолати два кільця ворожої оборони, визволити Рогань і Безлюдівку та вийти на околиці міста Харкова. У ході важких боїв з частинами 38-ї піхотної та 6-ї танкової дивізії вермахту гвардійці прорвали ворожу оборону і просунулися уперед на 12–15 км. П'ятнадцятого серпня 1943 р. частини дивізії звільнили залізничну станцію Рогань і радгоспи «12 років РККА» та «Комуніст» [14, с.72]. Важкі бої

точилися у центрі Рогані, а також на південній околиці села, поблизу Козацького Яру. Як згадує ветеран війни, вчитель Роганської середньої школи №1 І. Черняк, ворог вдався до масованого удару літаків-бомбардувальників, але зупинити наступ не зміг [17]. 16 серпня нову спробу ворожого контрнаступу було відбито силами 143-го полку 48-ї дивізії. У бою за Рогань відзначився боець роти протитанкових рушниць М.Г. Єгоров, який особисто підбив один ворожий танк, дві автівки і одну самохідну гармату. Під час німецьких контратак 16 серпня винахідливістю відзначився капітан Симонов. Зрозумівши ворожу систему сигналізації за допомогою запуску ракет, капітан Симонов фальшивими сигналами ввів в оману німецьку авіацію, літаки якої скинули бомби на власні позиції [14; с.73].

Висновки з даного дослідження. Остаточне звільнення Рогані від німецької окупації коштувало життя близько 300 солдат і офіцерів. Їх братська могила у центрі селища дбайливо доглядається упродовж всього повоєнного часу [16]. На фронтах Другої світової війни загинуло понад двісті п'ятдесят мешканців с. Рогань, пам'ять про яких збережено у «Книзі пам'яті Харківського району»[6].

Таким чином, у ході Другої світової війни Рогань чотири рази ставала місцем важких і широкомасштабних бойових дій, зазнала бомбувань і ворожої окупації. Через воєнне лихоліття сотні її мешканців зазнали голоду, втратили домівки, роботу. Але більшість з них не скорилася окупантам і завдяки звільненню Червоною Армією у серпні 1943 р. змогла повернутися до мирної праці, відновити промислові об'єкти, власні домівки.

Література

1. Галушко А. Бои за Харьков в мае 1942 года / А. Галушко, М. Коломиец. – Москва: «Стратегия КМ», 2004. – 80 с.
2. Захаров М.В. Воины Степного фронта в боях за Харьков / М.В. Захаров. // 23 августа 1943 года – один Великий день из истории Харькова. – Х. : Изд-во НУА, 2013. – С. 24–30.
3. Історія міст и сіл Української РСР. Харківська область. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1966. – С. 850–881.
4. Исаев А. Битва за Харьков февраль-март 1943 года / А. Исаев. // Фронтовая иллюстрация. – М. : Изд-во «Стратегия КМ», 2004. – 80 с.
5. Конев И.С Записки командующего фронтом 1943-1944 / И.С. Конев. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 624 с.
6. Книга пам'яті України. Харківська область Харківський район. Харків: Обл. пошук.-вид. наук. редакція, 1997. – 748 с.
7. Книга памяти 1941–1945 г. Люботин – Х., Люботин, 1995. – 70 с.
8. Манагаров И.М. В сражении за Харьков / И.М. Манагаров. – [3-е изд.]. – Х. : Прапор, 1978. – 263 с.
9. Миронов Г. Маршал бронетанковых войск Павел Рыбалко // Полководцы и военачальники Великой Отечественной войны. – [Сост. и науч. редактор – А.Н. Киселёв. – Вып.1. – [Изд. 2-е.] – М. : Молодая гвардия, 1971. – С.292–330.

10. Павлов А. Оборонительный бой стрелкового батальона в районе Рогани 12–13 марта 1943г. // Военно-исторический журнал. –1983. – №9. – С.52–57.
11. Перлина землі Слобожанської. Харківський район: історія та сучасність. [За ред. М.М. Денисенка]. – Х., 2003. – 237 с., фото.
12. Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза: документы и материалы. [Сост. : А. Орлов, В. Зимонин, Г. Иваницкий и др.] – М. : Воениздат, 1987. – 302 с.
13. Скоробагатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941–1943) / А.В. Скоробагатов. – Х. : Прапор, 2006. – 368 с.
14. Трегубенко В.М. Рожденная в пламени. Боевой путь 48-й гвардейской стрелковой Криворожской Краснознамённой, орденов Суворова, Кутузова дивизии / В.М. Трегубенко, В.А. Кашиц. – М. : Воениздат, 1967. – 160 с.
15. Харківський район: Зб. архівн. документів і матеріалів. [Гол. ред. Б.К. Мигаль; упоряд. Л.О. Михасенко та ін. – Ч.3. – Х. : Фоліо, 1996. – 186 с.
16. Цветкова В. Это надо живым / В. Цветкова. // Время : Харьковская газета. – 2006, 13 мая. – С. 3.
17. Черняк І. Тривали бої жорстокі / І. Черняк. // Трибуна трудящих : Харківська районна газета. – 2003, 10 травня. – С. 5.

БИТВА ЗА ДУБНО–ЛУЦЬК–БРОДИ

Баррі Ф.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна,14, каф. українознавства, тел. (097) 857–14–17)

E-mail: philippoverthetop@gmail.com

Битва за Дубно–Луцьк–Броди – одна з найбільших танкових битв в історії, що проходила під час Другої світової війни в червні 1941 року в трикутнику міст Дубно–Луцьк–Броди. Відома також під назвами битва за Броди, танкова битва під Дубно, Луцьком, Рівне, контрудар мехкорпусів південно–західного фронту і т.п. У битві з обох сторін взяло участь близько 3300 танків.

Для більш чіткого розуміння втрат, треба зазначити, що станом на 1 червня 1941 р. танковий парк Червоної Армії нараховував 23106 танків, з них боєготових – 18 691 або 80,9%. У п'яти прикордонних військових округах (Ленінградському, Прибалтійському, Західному Особливому, Київському Особливому та Одеському) було 12782 танка, в тому числі боєготових – 10540 або 82,5% (ремонт, отже, вимагали 2242 танка). Велика частина танків (11029) входили до складу 20–ти механізованих корпусів (решта – у складі деяких стрілецьких, кавалерійських і окремих танкових частин). З 31 травня по 22 червня в ці округи надійшли 41 КВ, 138 Т-34 і 27 Т-40, тобто ще 206 танків,

що доводило їх загальну кількість до 12988. В основному це були Т-26 і БТ. Нових же КВ і Т-34 було 549 і 1105, відповідно.

Прагнучи зупинити стрімке просування німецьких військ у напрямку Рівне–Житомир–Київ, командування Червоної армії прийняло рішення завдати контрудари по флангах моторизованого клина супротивника. Для проведення контрудару були залучені загальновійськові з'єднання а також 6 мехкорпусів. Першими завдали удару по флангах ворожого угруповання 22, 4 і 15 мехкорпуси. Потім в бій були введені 9, 19 і 8 мехкорпуси, висунуті з другого ешелону. На ранок 25 червня 1941 два (9-й і 19-й) механізовані корпуси наших військ після 100–250 кілометрового маршу вийшли в район на північний захід від Рівного. Вони отримали наказ нанести удар в напрямку Дубно. В цей же час з району Бродів, на Дубно, мали наступати 8-й, 15-й механізовані корпуси і окремі частини ще двох наших корпусів.

За 28–29 червня німці зазнали серйозних втрат і були потіснені на 20–25 кілометрів на північний захід від Рівного. Особливо активно діяв 8-й механізований корпус генерала Рябишева Д. І. Незважаючи на безперервні удари німецької авіації, його танкісти за чотири доби здійснили 400-кілометровий марш. Контрудар виявився несподіваним для ворога. Танкісти Рябишева прорвалися на південну околицю Дубно і приступили до організації оборони. Захоплені при цьому тридцять німецьких танків тут же були використані нашими танкістами. Менше доби їм знадобилося, щоб освоїти ворожу техніку. Готуючись до відбиття атак противника, танкісти поставили на пряму наводку всі знаряддя, у тому числі близько 50 гармат захоплених у німців.

Сміливі дії 8-го мехкорпусу викликали збентеження в стані противника. У районі Дубно розгорівся жаркий бій. Однак, дії радянських механізованих корпусів не були узгоджені. Єдиного потужного удару по ворогу не вийшло. Крім того, наші танкісти відчували велику нестачу в пальному і боєприпасах. А після того, як гітлерівці підтягнули сюди потужне підкріплення і створили велику перевагу в силах, їм вдалося взяти верх.

Бої в цьому районі тривали до 1 липня. Нашим військам вдалося на цілий тиждень затримати противника, що рвався на Київ. Під Дубно були зірвані плани гітлерівців про оточення наших військ на львівському виступі. Це був найбільший танковий бій початкового періоду Великої Вітчизняної війни.

З нашого боку, в основному це були легкі танки БТ-5 і БТ-7. «БТшкі» – «швидкі танки» випускалися Харківськими танкобудівниками (БТ-5 – з 1932 року, БТ-7 – з 1934 року). Протягом години екіпаж був здатний перетворити свій танк з гусеничного в колісний. До початку війни було випущено 1884 – БТ-5 і 4535 – різних модифікацій БТ-7. Обидві ці машини були озброєні 45 мм гарматою і кулеметом. Треба відзначити, що в 32 танковій дивізії, що входила до складу 8 мехкорпусу, крім 70 легких танків Т-26 і 31 БТ-7, ще були 49 танків КВ й 173 танки Т-34 (остання цифра – абсолютний рекорд серед усіх танкових дивізій Червоної Армії)

Найбільш численною бойовою солдатською нагородою стала медаль «За бойові заслуги». Заснована 17 жовтня 1938. Цією медаллю в основному нагороджувався рядовий і сержантський склад, рідше – молодші офіцери. Всього, медаллю «За бойові заслуги» було нагороджено 5.210.078 осіб.

Література

1. Билінін С. Танковое сражение под Бродами Ровно 1941 / С.Билінін. – М. : Экспринт, 2004. – 48 с.
2. Исаев О.В. Дубно 1941. Величайшее танковое сражение Второй мировой / О.В. Исаев. – М : Издательства: Яуза, Эксмо, 2009. – 192 с.
3. Исаев О.В. От Дубно до Ростова / О.В.Исаев – М. : Транзиткнига, 2004. – 150 с.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ В РОКИ ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Бездітний А.Е., Будянський О.О.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: 3artem3@gmail.com,, alexey-budyanskiy@yandex.ru

Дана робота присвячена історії розвитку військової техніки в роки ІІ Світової війни. Найбільша увага приділяється удосконаленню бомбардувальної авіації СРСР в передвоєнний та воєнний періоди.

Актуальність даної теми полягає в тому, що вона дозволяє у певній мірі оцінити технологічний рівень СРСР у військовій сфері, простежити основні етапи та характер розвитку й вдосконалення військової авіації.

Мета доповіді – розглянути найпоширеніші екземпляри бомбардувальної авіації, їх технічні характеристики та процес розвитку, особливості застосування у військових діях.

З початком військової агресії Німецької імперії та послідовною окупацією країн Європи нарісав ризик відкриття нового театру військових дій на теренах СРСР. Вбачаючи загрозу в стрімко розвиваючих подіях, розпочалось активне посилення військової міцності держави. Окрема увага приділялась розвитку авіації.

Створення 1924 року бомбардувальної авіації заклало фундамент її розвитку як самостійного роду авіації ВВС РСЧА. До початку військових дій вона поділялась на ближню (фронтову) і дальню. В 1941 році 84% літакового парку ближньої бомбардувальної авіації складали двомоторні ШБ-2 (450 км/год, 600кг). Найбільш поширеними дальніми бомбардувальниками були ДБ-3 (1528 шт., 439 км/год, 1000 кг) та ДБ-3Ф(Іл-4) (5256 шт.).

Під керівництвом А.А. Архангельського в 1940 році був сконструйований Ар-2 (480 км/год, 1000 кг) (модернізована версія ШБ). Цього ж року

починається серійне виробництво Як-4 (530 км/год, 400 кг), прийнятий на озброєння Су-2 (486 км/год, 400 кг). Колектив, яким керував В. М. Петляков, в 1939 році розробив двомоторний висотний винищувач ВВ-100, проте згодом було вирішено переробити літак в пікіруючий бомбардувальник, що отримав назву Пе-2 (540 км/год, 600 кг), ця машина стала основним фронтовим бомбардувальником.

Напередодні війни було прийнято рішення про серійне виробництво чотирьохмоторного важкого бомбардувальника Пе-8 (ТБ-7) (440 км/год, 4700 кг, 4000 кг). Серед оборонного озброєння дві 20-мм пушки, два 12,7-мм та чотири 7,62-мм кулемети. Проте на початок ДСВ радянські ВПС отримали лише 458 Пе-2 та 11 Пе-8.

Згідно БУБА-40 атака мала виконуватись в горизонтальному положенні з висоти 2000-3000 м, що виявилось неефективним, тому літаки перейшли до дій на висоті 600-1000 м, що у свою чергу зумовило більші втрати від вогню ворожої зенітної артилерії. У зв'язку з великими втратами авіації та нестачею фронтових бомбардувальників для виконання тактичних та оперативних завдань в інтересах сухопутних військ використовувалась ДА. Згодом, у зв'язку з великими втратами, фронтові бомбардувальники почали застосовуватись переважно вночі.

Досвід бойових дій вже на початку війни дозволив зробити деякі висновки щодо бойових якостей радянських бомбардувальників. Наприклад, Як-4, незважаючи на високу швидкість мав недостатню бомбове навантаження та слабе оборонне озброєння, схожі недоліки мав і Су-2.

На початку 1942 року групою конструктора В.М. Мясіщева було вдосконалено літак Пе-2. 7,62-мм кулемет замінено на 12,7-мм, покращено бронювання кабіни пілота, штурмана та стрілка-радиста, вдосконалено бензобак.

З початком наступальних дій певним чином змінились вимоги до бомбардувальної авіації. Просування радянської армії приводило до віддалення аеродромів фронтової бомбардувальної авіації від лінії фронту, а необхідність проривів міцно укріплених оборонних ліній вимагала збільшення потужності бомбових ударів.

На початку 1943 року була збільшена потужність двигуна Пе-2 (з 1100 до 1240 к.с.), що дозволило збільшити максимальну швидкість на 40 км/год, та бомбове навантаження до 1000 кг. Встановлено два додаткові бензобаки по 300 л (дальність 1665 км), нові двигуни для Пе-8 по 1850 к.с. (450 км/год, 6000 км). На заміну старим прицілам прийшли ПБП-4 та ОПБ-1Д (він перший автоматично враховував висоту на швидкість польоту).

У 1942 році розпочалось серійне виробництво денного бомбардувальника Ту-2 (547 км/год, 2100-2800 км, 2000-3000 кг), якого можна вважати найкращим радянським бомбардувальником часів ІІСвітової війни.

Основними напрямками застосування бомбардувальної авіації в СРСР були сприяння сухопутним військам при проведенні різноманітних операцій і здійснення оперативно-стратегічних завдань. Найбільша увага при розробці та

вдосконаленні бомбардувальників зверталась на збільшення бомбового навантаження, дальності дії, підвищення живучості, вдосконалення прицілів та оборонного озброєння. Покращувались аеродинамічні властивості, збільшувалась потужність двигунів. Докладались значні зусилля на спрощення конструкції та технологій виробництва у зв'язку з нестачею матеріалів та кваліфікованих кадрів.

Отже, радянські конструктори ще до початку ДСВ активно працювали над вдосконаленням фронтових та дальніх бомбардувальників. При цьому вони враховували положення радянської військової доктрини про характер війни. В результаті бойові якості техніки дозволяли їй успішно наносити удари як в прифронтовій зоні, так і глибокому тилу противника.

Література

1. Симаков Е. Совершенствование организационной структуры Военно-Воздушных Сил / Е. Симаков. // Военно-исторический журнал. – 1978. – № 9. – С. 25–31.
2. Швабедиссен В. Сталинские соколы: Анализ действий советской авиации в 1941-1945 гг. / Пер. с англ. – Мн.: Харвест, 2001. – 528 с.

ДРУГА БИТВА ЗА ХАРКІВ

Буркун В.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: musicheroindahouse@mail.ru

У роботі розглянуто подію часів Другої світової війни на території України, а саме другу битву за Харків, яка відбулась 12–30 травня 1942 року в районі міст Балаклія – Зміїв – Красноград – Лозова – Барвінкове – Ізюм (райцентри Харківської області) та місто Слов'янськ (райцентр Донецької області), а також місто Вовчанськ (райцентр Харківської області).

Метою роботи є популяризація історичних знань про рідне місто серед молоді, тому що знання історичної дійсності допомагає об'єктивно аналізувати події сьогодення.

Актуальність обумовлюється тим, що взагалі історію Другої світової війни потрібно знати, особливо в сімдесятий рік святкування перемоги, тим більше, що ця подія стосується Харкова.

Операція тривала з 12 до 31 травня. Упродовж перших декількох днів радянське північне угруповання «прогризло» оборону німців на декілька кілометрів, 13 травня в цілому здолавши головну німецьку смугу оборони і вийшовши до висот навколо Харкова зі сходу. Потім контрудар 3-ої і 23-ої німецьких танкових дивізій змусив війська Рябишева і Москаленка перейти до

оборони, і наступ забуксував. Спробами прорвати німецьку оборону по річці Харків радянські генерали знекровили свої війська, але обійти Харків або увірватися в місто не змогли, а після катастрофи південного угруповання були вимушені просто відійти на колишні (до 12 травня) позиції.

Спочатку успішно наступало і південне радянське угруповання – його перший ешелон силами 6 дивізій за підтримки 200 танків і 14 полків РГК до опівдня 12 травня зламав опір двох німецьких піхотних дивізій і угорської бригади. Просуванню радянських військ сприяла практично повна відсутність у супротивника авіації. Річ у тому, що основні сили німецького 4-го повітряного флоту були задіяні південніше – допомагали Е. фон Манштейну громити радянський Кримський фронт. Тож радянська авіація працювала фактично в умовах чистого неба. Аналізуючи підсумки першого дня боїв, Тимошенко і його штаб дійшли висновку, що в цілому наступ розвивається за планом. А Паулюс, оцінивши обстановку, почав перегрупування своїх сил. На південну ділянку він направив один піхотний полк 113-ої дивізії, з Харкова проти 38-ої армії почали висуватися 3-я і 23-я танкові дивізії і 3 полки піхоти. На південній ділянці фронт прориву розширився до 55 км, а глибина сягнула 25–50 км. Опір супротивника тут помітно слабшав, створилися сприятливі умови для введення у бій рухомої групи. Стрімкий і потужний удар 2 танкових корпусів (21-го і 23-го, близько 300 машин різних типів) міг бути доволі ефективним.

Тим часом німецьке командування швидко перекинуло під Харків 4-й повітряний корпус К. Пфлюгбайля, а також декілька свіжих піхотних полків і дивізій. Начальник генштабу вермахту Ф. Гальдер (і проінформований ним фюрер) побачили в подіях під Харковом прекрасну можливість провести операцію на оточення супротивника із залученням 1-ї танкової групи фон Клейста, на яку радянські воєначальники не зважали, думаючи, що розгромили її ще взимку 1941–1942 рр. (у будь-якому разі, на думку Тимошенко і Баграмяна, на небезпеку з півдня мали зреагувати з Південного фронту Р. Малиновського). Але армії Південного фронту, що мали головним завданням стримувати німців на південь від Ізюма і Слов'янська, затіяли свою операцію з оволодіння важливим пунктом німецької оборони – селом Маяки, і зазнали в цій операції чималих втрат, бо вже використали велику частину своїх резервів. Так, початок контрудару нечисленних танкових частин фон Клейста 17 травня вони прогавили. Бомбові удари люфтваффе й успішні дії винищувачів, що очистили небо від червонозоряних літаків, довершували сценарій близької катастрофи. 17–18 травня було ще не пізно припинити радянський наступ на південь від Харкова і почати спішний вихід з майже зав'язаного «мішка». Провину за те, що такий наказ не віддали, М. Хрущов згодом, заднім числом, покладав на Сталіна, але ж саме Хрущов і Тимошенко у телефонній розмові з Москвою 18 травня переконали вождя не припиняти наступ, мотивуючи це тим, що загроза з боку фон Клейста невелика і може бути відбита. Тим часом удосвіта 17 травня після півторагодинної артпідготовки німці перейшли у наступ на стику радянських 9-ї армії і 57-ї армій у двох напрямках: з району Петрівки – на Барвінкове і з боку Слов'янська.

28 травня Тимошенко наказав припинити наступ, але було вже надто пізно— почалася агонія оточених радянських армій. На 26 травня їх затисли на невеликому клаптику під Барвінковим. До 29 травня радянські з'єднання вели боротьбу в оточенні в умовах повного панування супротивника в повітрі, нестачі пального, боєприпасів і продовольства.

У боях загинули генерали Ф.Я. Костенко, К.П. Подлас, А.Ф. Анісов, А.М. Городнянський, Л.В. Бобкін, З.Ю. Кутлін та інші. З оточення на східний берег Дінця вийшли 6 танків і близько 22 тисяч людей розрізненими групами.

Література

1. Україна: друга половина XX ст. Нариси історії. – К. : Либідь, 1997.
2. Советская историческая энциклопедия. – Т. 7. – М. : Советская энциклопедия, 1965.

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ ПІД ЧАС ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Бутевич Ю.І.

Науковий керівник – доцент Дудник В.М.

Державний університет телекомунікацій

(03110, Київ, вул. Солом'янська, 7, каф. СГД, тел.: (099)044-51-15)

E-mail: kaf416@ukr.net

Піднімається актуальна проблема перейменування міст, правомірність повернення українським населенням пунктам історичних назв та політична практика фашистського тоталітарного режиму нав'язування чужих для народу ідеологічних маркерів.

Серед населених пунктів Європи, які так чи інакше постраждали від фашистської окупації, помітне місце займають українські міста. Військове протистояння найбільше вдарило по них. З огляду на розміри заподіяної шкоди природно було б думати, що тема виживання міського населення та функціонування міст в умовах війни поза всяким сумнівом заслуговує на досконале вивчення. Разом з тим проблема українських міст під час фашистської окупації не зайняла чільного місця в історії війни і продовжує залишатися маловивченою українськими істориками, а в радянській історіографії – у великій мірі фальсифікованою. Однією із актуальних тем наразі у нашій державі є дискусія щодо проблематики перейменування міських вулиць та районів. Особливо активно на практиці цей процес відбувається у столиці. Звернемося до досвіду минулих років у цій „нелегкій справі”.

Коли у роки Другої світової війни нацисти захоплювали нові українські регіони, вони проводили багато заходів, щоб налагодити функціонування окупаційної влади. У житті українців нові господарі змінили багато чого, назви населених пунктів та вулиць в тому числі. За розпорядженнями фашистських

властей заборонялося вживати старі назви вулиць, якщо вони нагадували про політичних лідерів, або революційні події. За вказівкою їх визначали цифрами: перша, друга ... Іноді громадськість міст підтримувала саму ідею доцільності таких дій. У Дніпропетровську, приміром, виникла пропозиція змінити назву на нейтральну незабарвлену ідеологічно “Дніпрослав” [1]. У процесі нищення слідів діяльності більшовиків знаходилися у міських управах працівники, які намагалися відшукати раціональні способи і методи ідеологічної боротьби. За їх ініціативою багатьом вулицям, проспектам і площам повернули історичні назви, із якими були пов’язані певні події чи періоди в історії самих міст. В Одесі повернули назви вулицям Канатній, Ремісничій, Торговій, Рішельєвській, Ланжеронській, Сімферополі – Феодосійській, Таврійській, Сакській. Але на догоду «новим господарям» у Білій Церкві появилася вулиця Адольфа Гітлера, в Одесі – Маршала Антонеску [2].

Під час фашистської окупації серед причин руйнувань споруд, які були і залишаються пам’ятками української культури, стало не лише збагачення окремих груп, осіб чи самої фашистської держави, а й знищення культурної, історичної і духовної спадщини українського народу. Потрібно було „звільнити життєвий простір” не тільки від людей, а й від культурних надбань.

“Розчищаючи” територію для виявлення коренів “своєї арійської” цивілізації фашисти підготувалися до перейменування населених пунктів таких, як Алушта, Гурзуф, Інкерман, оголосивши їх колишніми готськими портами. Кримський півострів вони готові були перейменовувати на Готенланд. Для Сімферополя було заготовлено назву „Готенбург”, а Севастополя – „Теодоріхсхафен” [3].

Якщо місто методом перейменування не можна було «привласнити» і проголосити арійським, його нищили і починали із історичних об’єктів, щоб навіть підстави для розмов про древність української культури, автохтонність місцевих слов’ян не існувало. Іноді процес розпочинався із байдужого ставлення до статусу самої пам’ятки, а продовжувався необхідністю вирішення нагальних комунальних проблем. У цьому контексті красномовною була доля унікального комплексу споруд старого міста у Кам’янець-Подільську та ансамблю Києво-Печерської лаври, які окупанти розбирали на будівельні матеріали. Особливо шаленої шкоди зазнали міста, які окупанти не могли проголосити своїм історичним спадком, а вони мали багатовікову історію. Такі не перейменовували, а руйнували, зокрема це: Чернігів, Полтава, Новгород-Сіверський [4].

Напевно сьогодні настав час у нашій державі відмовитися від назв населених пунктів, які були нав’язані у різні історичні періоди через ідеологічні потреби «новоприбулих властей», повернути історичні назви усіх населених пунктів і закрити цю тему назавжди.

Література

1. Як назвати наше місто. – Дніпропетровська газета. – 1941. – 21 листопада.
2. Постановление №8 городского муниципалитета о переименование улиц. 19.11.1941. – Одесская газета. – 1941. – 23 листопада; По місту. – Дзвін. – 1941. – 16 листопада.
3. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сборник материалов в 7 т. / Под общ. ред. Р. А. Руденко. Т. 1 – Подготовка суда. – М.: Гос. изд. юридич. литературы, 1957. – С. 481.
4. Дудник В. М. Українські міста в роки фашистської окупації // Маловідомі імена, події, факти. Збірник наукових праць. Вип. 13 – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – С. 243-251

ПЛАН «БАРБАРОССА»

Грищук Н.М.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: nkrovex@gmail.com

Планом «Барбаросса» передбачався розгром Радянської Росії в одній швидкій кампанії. Операцію передбачалося провести таким чином, щоб знищити радянські війська, що знаходилися в західній частині СРСР шляхом швидкого просування вперед танкових груп і завадити відходу боєздатних військ вглиб території. Розробка плану була розпочата в липні 1940 року. Остаточний варіант затверджений 18 грудня 1940 року.

Спочатку, в рамках поставлених завдань, необхідно зламати лінію фронту, який утримувався основними силами радянської армії, що знаходилися в Білорусі, шляхом швидкого і глибокого вклинення потужних рухомих з'єднань північніше і південніше від Прип'ятських боліт і використання цього вклинення для знищення ворожих угруповань.

Південніше Прип'ятських боліт (група армій «Південь» генерал-фельдмаршала фон Рундштеда) необхідно використати швидкий прорив танкових сил із району Любліна в напрямку на Київ з метою перерізати комунікації військ супротивника, що знаходились в Галичині і Західній Україні, які зв'язували їх з Дніпром, заволодіти переправами через Дніпро біля Києва і південніше нього, тим самим забезпечити свободу маневрування для наступної взаємодії групи армій «Південь» з діючими в північній частині СРСР німецькими військами або для вирішення нових завдань на півдні СРСР.

Північніше Прип'ятських боліт група армій «Центр» (генерал-фельдмаршал фон Бок) введенням крупних рухомих сил із району Варшави і Сувалок використовує досягнутий прорив в напрямку Смоленська для повороту

значних сил на північ, щоб взаємодіючи з групою армій «Північ» (генерал-фельдмаршал фон Леб), яка діяла в Східній Пруссії, виступити в спільному напрямку на Ленінград, знищити діючі в Прибалтиці війська противника і в подальшому, з'єднавшись з фінськими і при сприятливих умовах з німецькими військами, перекинутими сюди з Норвегії, ліквідувати останню можливість опору ворожих військ в північній частині СРСР та тим самим забезпечити свободу маневрування для вирішення подальших завдань по взаємодії з німецькими військами, що діяли на півдні СРСР.

Завдання армії «Норвегія»: оточити по мірі сил опорний пункт Мурманськ (базу для наступальних дій зосереджених там повітряних, сухопутних і морських сил ворога) і в подальшому при наявності достатніх сил оволодіти ним.

Атака почалася в 04.00 ранку в неділю вранці 22 червня 1941 року. До 17-го дня атаки, 300000 чоловік були захоплені, 2500 танків, 1400 гармат і 250 літаків захоплені або знищені. Це було тільки на території нападу групи армій Центр. Для будь-якого військового спостерігача російська армія була на межі повного краху і Москві, здавалося, судилося впасти.

Командування вермахту вважало, що на захист столиці Червона Армія кине останні сили, що залишилися, що дасть можливість розгромити їх в одній операції. За остаточну була вказана лінія Архангельськ – Волга – Астрахань, однак німецький Генеральний штаб так далеко операцію не планував.

План «Барбаросса» передбачав удар у трьох напрямках, а не удар багнетом тому, що на північному заході і на південному заході країни були сильні угруповання радянських військ: клин військ, спрямованих на Москву, міг бути атакований з тилу і з флангів.

Агресія проти СРСР за планом "Барбаросса" намічалася як швидкоплинна кампанія, кінцеву мету, якої – розгром Радянських Збройних Сил і знищення Радянського Союзу – передбачалося досягти вже восени 1941 року.

Бойові дії збройних сил передбачалося вести у формі бліцкригу. При цьому наступ основних стратегічних угруповань уявлялося у вигляді безперервного наступу в швидких темпах. Короткі паузи допускалися лише для перегруповання військ і підтягування відстаючих тилів. Надмірна впевненість у непогрішності своїх задумів і планів "загіпнотизувала" фашистський генералітет. Гітлерівська машина набирала розгін для завоювання перемоги, яка керівникам "третього рейху" здавалася такою легкою і близькою.

Операція «Барбаросса» закінчилася невдачею. Незважаючи на досягнуті вермахтом вражаючі успіхи, спроба розгромити СРСР в одній кампанії провалилася. Основні причини можна знайти в загальній недооцінці Червоної армії. Незважаючи на те, що до війни загальна кількість радянських військ було вгадано німецьким командуванням вірно, до великих прорахунків Абвера слід віднести невірну оцінку радянських бронетанкових військ. Інший серйозний прорахунок складався в недооцінці мобілізаційних можливостей СРСР. До третього місяця війни очікувалося зустріти не більше 40 нових дивізій Червоної Армії. Насправді радянське керівництво тільки влітку на фронт

направило 324 дивізії (з урахуванням розгорнутих раніше 222 дивізій). Особливо важка ситуація складалася з резервами. Група армій «Північ» не змогла захопити Ленінград. Група армій Південь не змогла здійснити глибокий охоплення своїм лівим флангом і знищити основні війська противника на правобережній Україні в намічені терміни. Надалі поворот основних сил Групи армій Центр від Москви привів до втрати важливого часу.

Література

1. Гальдер Ф. Военный дневник : у 2-х т. / Ф. Гальдер; пер. з нім. – М. : Воениздат, 1969. – 409 с.
2. Дашичев В. Банкротство стратегии германского фашизма : у 2-х т. / В.И. Дашичев ; пер. з нім. – М. : Наука, 1973. – 652 с.
3. Шелленберг В. Лабиринт. Мемуары гитлеровского разведчика / В. Шелленберг ; пер. з англ. – М. : Дом Бируни, 1991. – 88 с.

СЛАВЯНСК В ПЕРВЫЕ МЕСЯЦЫ ОККУПАЦИИ

Гулько Д.И.

Научный руководитель – ассистент Махонина А.Г.

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

(61166, Харьков, пр. Ленина, 14, каф. украиноведения, тел.:(057)702-14-98)

E-mail:dasha12july@gmail.com

Немецкие войска вошли в Славянск 25 октября 1941 года. Новые порядки оставшееся в оккупации население ощутило сразу: начались аресты, расстрелы. Преследования проводились по идеологическим и национальным мотивам. Фашисты уничтожали коммунистов, комсомольцев, евреев. В соответствии с немецким планом освоения славянских земель «ОСТ», оккупанты планировали истребить около 60% местного населения, чтобы в последствии свободные земли смогли освоить немецкие переселенцы.

Война в Славянске стала реально проявляться в конце лета 1941 года. На железнодорожной станции стояли эшелоны с войсками, техникой, эвакуированными с запада Украины заводами, беженцами, санитарными поездами. Противовоздушной обороны в городе практически не было. Единственная зенитная батарея располагалась на поселке Черевковка, около перекрестка дорог на Краматорск и Славянск. Первые бомбы упали на город в начале осени 41-го. Началась эвакуация. Спешно грузилось и отправлялось в тыл наиболее ценное оборудования Славянского содового завода и завода Машчермет. Жители, бросая свои дома, уходили на восток.

В середине октября в Славянске наступило безвластие, городские власти и партийные органы бросили город на произвол судьбы. К этому времени спецподразделения НКВД были взорваны территории Содового завода,

Карандашной фабрики, завода Машчермет. Располагавшееся в центре города Заготзерно, с собранным урожаем хлеба, было сожжено.

В двадцатых числах октября через город, по улицам Ленина и Свободы прошла отступавшая колонна 230-ой стрелковой дивизии – около 6 тысяч человек. Советские войска оставляли город легко и без ожесточенных боев.

Ранним осенним утром 26 октября 1941 года в город вошли немецкие войска. 30 октября 1941 года была установлена немецкая военная кандидатура. Первым комендантом Славянска был гауптман Дан. Рядом с комендатурой разместилось гестапо. Параллельно с этими ведомствами в городе начала службу военно-полевая жандармерия.

5 ноября появилось обращение к жителям города о том, что создана Управа города, как орган гражданской власти. Председателем Управы был назначен Виноградов, бывший преподаватель Славянского химтехникума. При Управе была создана команда охраны и порядка. Члены команды должны были носить на рукаве белую повязку с печатью комендатуры.

Новые порядки оставшееся в Славянске население ощутило сразу: начались аресты и расстрелы неугодных по идеологическим и национальным мотивам. Первым арестам подвергались евреи, коммунисты, комсомольцы и работники НКВД.

Славянский подпольный горком партии в количестве 32 человек, под руководством Попкова Григория Александровича, все время оккупации находился не в самом городе, а прятался в Теплинском лесу.

Дистанционная деятельность Славянского подпольного горкома партии заключалась в основном в переброске в оккупированный Славянск своих связных, которые либо сдавались в плен, либо были схвачены и расстреляны.

Аресты и преследования коснулись многих жителей Славянска, в том числе и моей семьи. Мою прабабушку Гулько Евлампия, как жену коммуниста и судьи города Краматорска, в октябре 41 года арестовали и продержали в жандармской тюрьме Славянска 3 месяца.

Гораздо больше мужества во времена оккупации города проявили местные врачи. В больнице имени Ленина, под руководством хирурга Владимира Сергеевича Есипова, под носом у немцев был организован настоящий подпольный госпиталь. В эту больницу немцы, нуждающиеся в рабочей силе, отправляли раненных советских бойцов и офицеров. Если раненные умирали, претензий у немецкой стороны не было – лишь бы совпадало количество живых и покойных. Пользуясь этим, наши врачи и медсестры под видом умерших военнопленных хоронили покойников из гражданского населения, которых предварительно переодевали в военную одежду и по-солдатски стригли. Таким образом, медикам удалось спасти 75 бойцов и командиров, которых переправили через линию фронта. Кроме того, от угона в Германию было спасено около 200 юношей и девушек, которых по их просьбе госпитализировали, «диагностировав» различные заболевания.

С каждым днем в городе устанавливались новые порядки. Во-первых, были введены хлебные карточки. Те, кто работал, а также дети до 15 лет

получали по 400 грамм хлеба в день, все остальные – по 200. Во-вторых, началась служба в восстановленном Троицком соборе на Площади революции. В третьих, на той же площади, между Троицким собором и пьедесталом недавно разрушенного памятника Ленину, соорудили три виселицы. В четвертых, всем евреям, которые не были арестованы, приказано было носить на правой руке белую нашивку с шестиконечной звездой малинового цвета.

В декабре 1941 года Горуправа Славянска выпустила первый номер местной газеты. Называлась она «Свободная Украина». В этом номере сообщалось о том, что немецкая армия освободила Славянск от жидов и коммунистов и что Москва скоро будет взята немецкими войсками. Горуправа открыла бывший кинотеатр имени Коминтерна, в котором демонстрировались немецкие кинофильмы с русским переводом. Была попытка организовать работу школ до 7-го класса, но из этого ничего не вышло. Были неоднократные попытки восстановить местную промышленность: Содовый завод, сользавод и др. Дальше попыток дело не пошло, за 23 месяца оккупации ни один завод Славянска не заработал, люди не хотели работать на «Великую Германию».

Во время оккупации была организована биржа труда. Задача ее состояла в том, чтобы обеспечить рабочей силой запросы местных воинских частей и организовать поставки молодежи на принудительные работы в Германию отправляли только молодежь в возрасте от 15 до 20 лет. Всего из Славянска насильно было угнано в Германию около полутора тысяч человек.

В новогоднюю ночь с 41 на 42 год славянцы были разбужены автоматной стрельбой. Оказалось, что так немецкие солдаты встречали Новый год. Для них это был праздник, а для жителей Славянска – начало нового года оккупации, начало нового года потерь и несчастий. До освобождения города в сентябре 1943-го оставалось еще 20 долгих месяцев.

Месяцы оккупации для Славянска стали тяжелым испытанием. Население Славянска, как могло, оказывало сопротивление. Во время оккупации было расстреляно около 4 тысяч граждан из числа мирного населения. Более 5 тысяч юношей и девушек были угнаны на принудительные работы в Германию.

Литература

1. Костюк Г.А. Апокаліптичні роки / Г.А. Костюк. – Слов'янськ : Друкарський двір, 2002. – 105 с.
2. Чуйко А.Н. Славянск 700 дней и ночей / А.Н. Чуйко. – Донецк, 1998. – 45 с.

ТАНКОВА БИТВА ЗА ДУБНО – ЛУЦЬК – БРОДИ

Гура Є.П.

Науковий керівник – асистент Китаєнко С.О.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: geny.gura@gmail.com

Битва за Дубно – Луцьк – Броди – одна із найбільших танкових битв в історії, яка проходила під час Другої світової війни в червні 1941 року у трикутнику міст Дубно – Луцьк – Броди.

Часовий інтервал битви з 23 червня 1941 року до 30 червня 1941 року. У бою зійшлися радянські 8-й, 9-й, 15-й, 19-й, 22-й мехкорпуси та німецькі 11-та, 13-та, 14-та, 16-та, танкові дивізії.

У цих 5-ти радянських корпусах було 33 KB-2, 136 KB-1, 48 T-35, 171 T-34, 2415 T-26, OT-26, T-27, T-36, T-37, BT-5, BT-7. Усього 2803 радянських танків. Тобто більше четвертої частини танкових сил, зосереджених в 5-ти західних воєнних округах СРСР.

Радянські командири 8-й мехкорпус Рябишев Д.І., 9-й мехкорпус Рокоссовський К.К., 15-й мехкорпус Карпезо І.І., 19-й мехкорпус Фекленко Н.В., 22-й мехкорпус Кондрусєв С.М., Тамчури В.С., Символоков В.Н.

У 4-х німецьких танкових дивізіях було 80 Pz-IV, 195 Pz-III(50mm), 89 Pz-III (37mm), 179 Pz-II, 42 BefPz. Це близько шостої частини усіх німецьких танків, виділених на весь Східний фронт. Окрім того, з 28 червня в цю битву вступила 9 – та німецька танкова дивізія (20 Pz-IV, 60 Pz-III(50mm), 11 Pz-III (37mm), 32 Pz-II, 8 Pz-I, 12 BefPz).

Німецькі командири 11-та танкова дивізія Людвиг Крювель, 13-та танкова дивізія Вальтер Дюверт, 14-та танкова дивізія Фридріг Кюн, 16-та танкова дивізія Ханс-Валентин Хубе. Керівник армії Евальд фон Клейст.

У вечорі 22 червня війська Південно-Західного фронту отримали директиву “Воєнним радам СРСР №3 від 22 червня “потужними концентрованими ударами механізованих корпусів, усією авіацією Південно-Західного фронту та інших 5 та 6 армій оточити та знищити угруповання противника, наступаюче у напрямку Володимир – Волинський, Дубно. До 24 червня оволодіти районом Люблин”.

Враховуючи співвідношення сил, контрнаступ мав дуже великі шанси на успіх. Координувати дії Південно-Західного фронту прибув особисто начальник генштабу РКЧА генерал армії Георгій Жуков.

Для реалізації завдання командування Південно-Західного фронту вирішило створити два ударних угруповання в кожному по три механізованих і одному стрілецькому корпусу. Однак прорив німецької танкової групи змусив командуючого фронтом генерала Михайла Кирпоноса відмовитися від цього плану і віддати наказ перейти в контр наступ, не чекаючи концентрації сил. Танкові з'єднання вступали в бій розрізнено і без взаємної координації. Надалі

накази декілька разів змінювались, через що деякі частини здійснювали багатокілометрові маршкідки під ударами авіації противника.

27 червня ударна група 8 мехкорпусу під командуванням бригадного комісара Миколи Попеля успішно контратакувала німців в районі Дубно, завдавши противнику серйозні втрати. Однак тут радянські танкісти зупинилися і, в очікуванні підкріплень, простояли два дні! За цей час група не дочекалася підтримки і, в підсумку, була оточена.

Ударні з'єднання Південно-Західного фронту провести єдиний наступ не змогли. Дії мехкорпусів звелися до ізольованих контратак на різних напрямках. Результатом контрударів стала затримка на тиждень наступу 1-ї танкової групи і зрив планів противника прорватися до Києва і оточити 6-у, 12-у і 26-у армії Південно-Західного фронту у Львівському виступі. Німецьке командування шляхом грамотного керівництва зуміло відбити контрудар і завдати поразки арміям Південно-Західного фронту.

Література

1. Исаев А.В. Дубно 1941. Величайшее танковое сражение Второй мировой. – М.: Яуза, 2009. – 189 с
2. Исаев А.В. От Дубно до Ростова. – М.: АСТ; Транзиткнига, 2004.
3. Исаев А.В., Кошкин И.В., Федосеев С.Л. и др. Танковый удар. Советские танки в боях. 1942 – 1943. – М.: Эксмо, 2007. – 448 с.
4. Парнікоза І.Ю. Танкова битва на Волині, або як було втрачено Україну. – К.: ХайВей, 2011.
5. Попель Н.К. В тяжкую пору. – М. – СПб.: TerraFantastica, 2001. – 480 с.

І.М. КОЖЕДУБ – ВИДАТНИЙ АС ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Данилюк А.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет внутрішніх справ

(61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27, каф. соціально-гуманітарних дисциплін, тел.:(057) 739-83-07)

E-mail: kafiduim@meta.ru

Найрезультативніший пілот винищувальної авіації СРСР, майстер наступального поєдинку, Іван Кожедуб виконав під час Великої Вітчизняної війни 330 бойових вильотів, провів 120 повітряних боїв і особисто збив 62 ворожих літака. Автоматизм його руху був відпрацьований досконало: відмінний снайпер, він вражав ціль з будь-яких положень літака. Слід додати, що Кожедуб жодного разу не був збитий, хоча й неодноразово приводив пошкоджений винищувач на аеродром.

До Чугуївського військового училища Іван Кожедуб був прийнятий на початку 1940-го року, послідовно пройшов підготовку на УТ-2, УТИ-4 та І-16. Восени 1940-го року здійснив два чистих польоти на І-16 та був залишений

інструктором в училищі. Восени 1942-го року, після численних прохань та рапортів, старший сержант Кожедуб серед інших інструкторів та випускників училища був направлений до Москви на пункт збору льотно-технічного складу, звідки і потрапив до 240-го винищувального авіаполку, яким командував ветеран Іспанії, майор Ігнатій Солдатенко.

В серпні 1942 році 240-й ВАП був одним з перших озброєних новими на той час винищувачами Ла-5. Однак перенавчання провели наспіх, за 15 днів, при експлуатації машин були виявлені конструктивні та виробничі дефекти, й, зазнавши на Сталінградському напрямі важких втрат, вже через 10 днів полк був виведений з фронту. У лютому 1943 року полк було перекинуто для введення бойових дій на Південно-Західний напрямок.

26 березня 1943 року Іван Микитович вперше вилетів на бойове завдання. Виліт виявився невдалим – під час атаки на пару Me-110 його літак був пошкоджений, а потім обстріляний зенітною артилерією своєї ж ППО. Кожедуб дивом залишився живим: броньована спинка захистила від фугасного снаряду авіаційної гармати. Курська дуга. 6 липня 1943 року. Саме тоді, на своєму 40-му бойовому вильоті, 23-річний пілот відкриває бойовий рахунок. У тому поєдинку він міг бути підбитий, міг загинути. Але вступивши у складі ескадрильї в сутичку з 12 ворожими літаками, молодий льотчик здобуває першу перемогу – збиває пікірувальник Ju-87. На другий день він здобуває ще одну перемогу – збиває ще один Ju-87. 9 липня Іван Кожедуб знищує відразу 2 винищувачі Bf-109.

Незважаючи на те, що льотчикам-винищувачам не подобалися завдання з прикриття та супроводу наземних військ, Кожедуб, виконуючи їх, здобув свої перші 4 офіційні перемоги. Так зароджувалася слава видатного радянського льотчика, так він набував досвіду.

До жовтня 1943 року командир ескадрильї 240-го винищувального авіаполку старший лейтенант І. М. Кожедуб здійснив 146 бойових вильотів і особисто збив 20 літаків супротивника. Він вже на рівних б'ється з німецькими асами. У активі пілота – сміливість, холонокровність, точний розрахунок. Техніку пілотування Кожедуб вміло поєднує з прицільним вогнем, але перед льотчиком ще широке поле вдосконалення бойових прийомів. Жовтень став надзвичайно напруженим місяцем для Кожедуба. Почастішали зустрічі з "мисливцями" Люфтваффе, метою яких була дезорганізація радянських груп винищувачів, відволікання їх з району прикриття і знищення ведучих. Нападали вони також на одиночні та підбиті літаки. Перша сутичка над Дніпром на зустрічних курсах з німецькими асами залишила неприємні спогади у пам'яті Кожедуба. У лобовій атаці він не встиг вчасно відкрити вогонь, і ворожі снаряди пройшли лише в декількох сантиметрах вище його голови, розбивши рацію і перебивши тягу керма повороту винищувача. Наступного дня вдача була на боці Кожедуба – довгою чергою він зумів прошити ведучого пари "Мессерів", що намагалися збити Як-7Б, який відстав від своїх.

15 жовтня четвірка Ла-5, очолювана Кожедубом, знову вилетіла на прикриття наземних військ. Незважаючи на те, що всі льотчики були насторожі,

пара Вф-109 все ж таки змогла підловити ланку Ла-5 під час розвороту і раптовою атакою в лоб з боку сонця відразу підбила 2 літаки. Потім, користуючись перевагою у висоті, вони взяли "в кліщі" винищувач Кожедуба, стріляючи навскидку з перевернутого положення. Спроби скинути супротивників з хвоста не дали результатів, і врешті-решт Кожедуб зважився на досить незвичайний маневр – кинувши літак в крутий віраж, він одночасно виконав напівбочку. Ворожі винищувачі проскочили вперед, але відразу ж зробили гірку і легко вийшли з-під обстрілу втратившого швидкість "Лавочкина".

У листопаді 1943 року на рахунок було 26 збитих літаків противника, за що 7 листопада Кожедуб був нагороджений Почесною грамотою ЦК ВЛКСМ.

На початку 1944 року полк знову включився у військові дії, підтримуючи наступ радянських військ на правобережній Україні. У березні частини Червоної Армії форсували Південний Буг. Переправи і плацдарми знову потребували прикриття винищувальною авіацією, але німці, відступаючи, в першу чергу виводили з ладу аеродроми, а польові майданчики були погано пристосовані для базування літаків через весняне бездоріжжя. Тому винищувачі не могли розташовуватися біля лінії фронту й діяли на самій межі свого льотного радіусу. 4 лютого 1944 за мужність і військову доблесть, проявлені в боях з ворогами, Івану Кожедубу було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Вимогливий, шалений і невтомний в бою, Кожедуб був ідеальним повітряним бійцем, ініціативним і виконавчим, зухвалим і розважливим, відважним і вмілим, лицарем без страху і докору. "Точний маневр, приголомшуюча стрімкість атаки і удар з гранично короткій дистанції", – так Кожедуб визначав основу повітряного бою. Він був народжений для бою, жив боєм, жадав його.

У травні 1944 року командир ескадрильї капітан І.М. Кожедуб, що мав вже 38 повітряних перемог, отримав новий Ла-5Ф – подарунок колгоспника В. В. Конєва. Той вніс свої гроші до фонду Червоної Армії і попросив побудувати літак імені свого племінника, підполковника Г. Н. Конєва, який загинув на фронті. На Ла-5Ф В. В. Конєва. Кожедуб протягом короткого часу збив 8 літаків супротивника, довівши рахунок своїх перемог до 45.

Наприкінці червня 1944 радянський ас був переведений заступником командира у відомий 176-й Гвардійський винищувальний авіапункт. Це з'єднання, першим в Радянських ВПС, в серпні 1944 р. отримало новітні винищувачі Ла-7. До середини 1944 р. капітан гвардії І. М. Кожедуб довів рахунок бойових вильотів до 256 і збитих літаків супротивника до 48.

За зразкове виконання бойових завдань командування, мужність, відвагу і героїзм, проявлені в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 19 серпня 1944 р. був удостоєний звання другої медалі "Золота Зірка".

Освоївши новий винищувач, Кожедуб з вересня 1944 р., вже в Польщі, на лівому крилі 1-го Білоруського фронту, вів бої способом "вільного полювання".

Спочатку він отримав 3-гарматний варіант винищувача, а потім пересів на звичайний 2-гарматний. На цьому літаку з бортовим номером "27", Іван Кожедуб здобув 17 останніх перемог.

Наприкінці вересня 1944 року за наказом командувача ВПС маршала А.А. Новикова в Прибалтику для боротьби з винищувачами-"мисливцями" супротивника була направлена група льотчиків під командуванням Кожедуба.

Взимку 1945 полк продовжував вести напружені повітряні бої. 12 лютого шестірка "Лавочкінів" провела напружений бій з 30 ворожими винищувачами. У цьому поєдинку наші льотчики домоглися нової перемоги – збили 8 FW-190, з них 3 – на рахунок Кожедуба. Наші втрати – один літак.

17 квітня 1945, в 5-му за день вильоті, над столицею Німеччини, Іван Кожедуб здобув свої останні перемоги – збив 2 винищувачі FW-190.

До кінця війни майор гвардії І.М. Кожедуб здійснив 330 успішних бойових вильотів, провів 120 повітряних боїв і особисто збив 63 літаки противника. За високу військову майстерність, особисту мужність і відвагу, 18 серпня 1945 йому в третій раз було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

У кожного льотчика-аса свій, притаманний тільки йому одному, почерк у небі. Іван Кожедуб вмів точно і швидко зважити обстановку, миттєво знайти в ситуації, що склалася, єдино вірний хід. Машиною він володів віртуозно. Всі його польоти були каскадом всіляких маневрів: розворотів і змійок, гірок та пікірування. Кожедуб завжди прагнув відшукати супротивника першим. Але при цьому і "не підставитися" самому. Адже в 120 повітряних боях він жодного разу не був збитий!

Кожедуб рідко повертався з бойового вильоту без перемоги. Але, будучи яскраво обдарованим, талановитим людиною, в той же час незмінно виявляв велику скромність. Він, наприклад, ніколи не записував на свій рахунок збитий літак противника, якщо сам не бачив, як той упав на землю.

У квітні 1945 року загороджувальною чергою Кожедуб відігнав пару німецьких винищувачів від американського В-17, але був атакований літаками прикриття, які відкрили вогонь з великої дистанції. З переворотом через крило Кожедуб стрімко атакував крайню машину. Той задимів і зі зниженням пішов у бік наших військ, а пілот незабаром вистрибнув з парашутом. Виконавши бойовий розворот, з перевернутого положення, Кожедуб атакував і ведучого – той вибухнув у повітрі. Дещо пізніше йому пізніше йому вдалося розглянути білі зірки на незнайомих машинах – це були американські винищувачі Р-51 «Мустанг». Завдяки командирі полку П. Чупікову все обійшлося. На жаль, цей бій був не єдиним між радянськими та американськими льотчиками в роки Другої світової війни.

Після війни майор І.М. Кожедуб продовжив службу в 176-му ГвІАП. У 1949 році Іван Микитович закінчив Військово-Повітряну академію, отримав призначення на посаду комдива під Баку, але Сталін залишив його під Москвою, в Кубинці, заступником, а потім й командиром 326-ї винищувальної авіаційної дивізії. Ця дивізія була однією з перших, котру озброїли новими

реактивними літаками МіГ-15 та наприкінці 1950 року направили на Далекий Схід. Там прославленому радянському льотчику довелося взяти участь у ще одній війні.

З березня 1951-го до лютого 1952-го року, відбиваючи нальоти на Північну Корею, дивізія Кожедуба здобула 215 перемог, збила 12 В-29, втративши 52 літака і 10 льотчиків. Суворий наказ командування забороняв комдиву вступати в бій особисто, й жодних офіційних перемог він у цей період не здобув.

У 1952 році 326-у ВАД було передано до системи ППО і переведено під Калугу. Через рік Кожедуб був направлений на навчання до академії Генерального штабу. Після закінчення академії Іван Кожедуб був призначений першим заступником начальника Управління з бойової підготовки ВПС СРСР. З травня 1958-го по 1964-й рік він був першим заступником командувача ВПС Ленінградського, а потім Московського військових округів.

До 1970 року Іван Микитович регулярно літав на винищувачах, освоїв десятки типів літаків і вертольотів. Останні польоти він здійснив на МіГ-23. З льотної роботи пішов сам і відразу...

Бездоганний повітряний боєць, льотчик і командир, офіцер, самовідданий своїй справі, Кожедуб не володів «вельможними» якостями, не вмів і не вважав за потрібне лестити, інтригувати, плекати потрібні зв'язки, помічати смішні, а часом й злісні задрощі своїй славі. У 1978 році він був переведений до групи Генеральних інспекторів Міністерства оборони СРСР. У 1985 році Івану Микитовичу було присвоєно звання Маршала авіації.

Останні роки життя Іван Микитович тяжко хворів: позначалися напруга військових років і нелегка служба в мирні роки. Він помер у себе на дачі від серцевого нападу 8 серпня 1991 року, не доживши 2-х тижнів до розпаду держави, частиною слави якої був сам Кожедуб.

РУХ ОПОРУ НА ХАРКІВЩИНІ В РОКИ II СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Дмитрієв В.В.

Науковий керівник – асистент Махоніна О.Г.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: runkdown@gmail.com

У роботі досліджується рух опору у Харкові в роки Другої світової війни, зокрема радянські та націоналістичні рухи опору.

Рух опору у Харкові був створений абсолютно на добровольцях, які вміли тримати у руках лиш інструменти праці. Але будь яка персона, яка вирішила повстати проти нацистської Німеччини був готовий вмерти за свою родину, свій дім та сім'ю. Жінки були польовими медиками, а діти – посланниками.

Війна не залишила в стороні нікого, цей факт показує, як ніщо інше, як народ любив свою країну.

Актуальність цієї теми полягає, по-перше, у з'ясуванні дійсного розвитку подій і, по-друге, у патріотичному вихованні сучасної молоді. Адже патріотичні почуття у молоді виховуються саме на таких фактах безмежної відданості своїй Батьківщині кращими синами і доньками, які віддали свої життя у боротьбі за незалежність своєї держави.

Скільки б не змінювалося покоління на землі, вони повинні знати, що таке нацизм, яких мук страждань завдав він народам Європи, скільки жертв зазнав наш народ у битві із ним. Нашадки повинні пишатися подвигом воїнів, які розгромили найгрознішу армію свого часу. Це подвиг, якого не знала історія. Перемога дісталася дорогою ціною. У справу розгрому гітлерівських загарбників гідний внесок зробили і харків'яни як на фронтах II Світової війни, так і в тилу ворога.

Важливість цієї теми полягає ще й в тому, що зараз у засобах масової інформації можна прочитати багато суперечливих думок про війну і тому важливо, щоб сучасні кон'юнктурні вимоги не сфальсифікували проблему, як це було у часи тоталітаризму [2, с. 56].

Таким чином, політичне поле окупованого Харкова увібрало в себе громадсько-політичні сили та об'єднання різного спрямування та забарвлення. Найвиразніше заявили про себе під час німецько-фашистської окупації міста, окрім радянського табору, націоналістичні організації, які не були монолітними. Серед останніх траплялися і такі, котрі можна розглядати як відгалуження українських, принаймні західноукраїнських, організацій, але більшість їх була місцевим, суто харківським витвором.

Десанти західноукраїнських націоналістів у Харків мали на меті повернути східняків до оунівських ідеалів, утворити тут міцний провід, який спрямовував би національне життя не тільки Харкова, але і східноукраїнського регіону, а то й Лівобережної України.

Проте широкої соціальної бази в Харкові вони не знайшли і помітного впливу на місцеву людину не мали. Провід націоналістичного руху переходить до В.А. Доленка, репрезентанта т. зв. "традиційного громадянства Харкова".

Тисячі мешканців області, ризикуючи власним життям, надавали допомогу пораненим червоноармійцям, що опинились на окупованій ворогом території. Місцеві жителі лікували, переховували бійців і офіцерів Червоної армії ділилися з ними часто останнім шматком хліба.

Найбільш розповсюдженим на той час був комуністичний рух Опору. Він відзначався певним розмахом, масовістю, рівнем організованості, ефективністю і переслідував мету звільнення від фашизму і відновлення радянської влади [1, с. 25].

За 23 місяці боротьби партизанські загони, диверсійні і антифашистські групи Харківської області знищили більш як 23 тис. гітлерівських солдатів, офіцерів та їх прибічників, розгромили 4 штаби ворога, зірвали 21 залізничний

ешелон з військовими і технікою ворога, 25 залізничних і шосейних мости, вивели з ладу 88 потягів і 777 вагонів, знищили 260 автомашин.

На тимчасово окупованій території, були створені підпільна комсомольська організація, винищувальний батальйон. Підпільники вели боротьбу з окупантами. Особливо масовою була боротьба за зрив аграрної політики гітлерівців. Зокрема селяни Близнюківщини ухилялись від сільськогосподарських робіт, від оплати натуральних та грошових податків, ховали харчі.

Організовували саботажі молотби хліба і інших сільськогосподарських робіт, псували молотарки і трактори, знищували хто що може. Окупанти були безсилі подавити саботажі дії населення.

Крім цього головною роботою комсомольців-підпільників району був випуск і розповсюдження антифашистських листівок, проведення диверсій. Гестапо і поліція, звичайно, не могли зумеритися з фактом діяльності підпільників. Багато часу шукали вони керівників, і після силенного терору їм вдалося натрапити на слід підпільників Близнюків.

Робота підпільних організацій на Харківщині йшла виключно в складних умовах і була взагалі можливою тому, що знаходила щире підтримку в населення.

Отже, діяльність партизанських загонів і підпільних організацій на Харківщині з самого початку була спрямована на розгортання політичної, економічної і збройної боротьби в тилу ворога. Попри те що українське населення надзвичайно постраждало в передвоєнні роки від сталінських репресій, голодомору, фашистський «новий порядок» не сприймався абсолютно більшістю людей. Боротьба проти нього була всенародною.

Література

1. Ляшик В.А. Друга Світова: як це було / В.А. Ляшик. – К. : ІНКІТ, 2013. – 385 с.
2. Турченко Ф.Г. Харківський рух опору / Ф.Г. Турченко. – К. : КПТР, 2003. – 239 с.

ОПЕРАЦИЯ «ОВЕРЛОРД»

Еркмен Месут

Научный руководитель – к.и.н., доцент Заборовский В.В.

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

(61166, Харьков, пр.Ленина,14, каф.украиноведения,тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: ukrainozn@ukr.net

К лету 1944 г. ситуация на театрах военных действий в Европе существенно изменилась. Положение Германии значительно ухудшилось. На советско-германском фронте советские войска нанесли вермахту крупные поражения на Правобережной Украине и в Крыму. В Италии войска союзников

находились южнее Рима. Создалась реальная возможность высадки американско-английских войск во Франции. В этих условиях США и Англия приступили к подготовке высадки своих войск в Северной Франции (операция «Оверлорд») и в Южной Франции (операция «Энвил»).

Для проведения операции «Оверлорд» на Британских островах сосредоточились четыре армии: 1-я и 3-я американские, 2-я английская и 1-я канадская. В составе этих армий было 37 дивизий (23 пехотные, 10 бронетанковых, 4 воздушно-десантные) и 12 бригад, а также 10 отрядов английского и американского спецназа. Общая численность сил вторжения в Северную Францию достигала 1 млн. человек. Для обеспечения десантной операции был сосредоточен флот из 6 тыс. военных и десантных кораблей и транспортных судов.

Общее руководство американско-английскими силами осуществлял американский генерал Дуайт Эйзенхауэр. Десантной операцией командовал командующий 21-й группой армий английский генерал-фельдмаршал Б. Монтгомери. В состав 21-й группы армий входили 1-я американская (командующий генерал О. Брэдли), 2-я английская (командующий генерал М. Демпси) и 1-я канадская (командующий генерал Х. Грерар) армии. Планом Нормандской десантной операции («Оверлорд») предусматривалось силами 21-й группы армий высадить морской и воздушный десанты на побережье Нормандии на участке от банки Гран-Ве до устья реки Орн протяженностью около 80 км. На двадцатый день операции предполагалось создать плацдарм в 100 км. по фронту и 100–110 км. в глубину.

Район высадки десанта был разделен на две зоны – западную и восточную. В западной зоне должны были высаживаться американские, а в восточной – англо-канадские войска. Западная зона делилась на два участка, восточная – на три. Одновременно на каждом из этих участков начинала высадку одна пехотная дивизия, усиленная дополнительными частями. В глубине немецкой обороны высаживались 3 воздушно-десантные дивизии (в 10–15 км. от берега). На шестой день операции предполагалось продвинуться на глубину до 15–20 км. и увеличить количество дивизий на плацдарме до 16-ти.

Верховное главнокомандование вермахта ожидало вторжения союзников, но оно не смогло определить заранее ни время, ни главное место будущей высадки. Командующий немецкими войсками во Франции генерал-фельдмаршал Э. Роммель как раз накануне высадки союзников отправился в отпуск в Германию и узнал о вторжении только через три с лишним часа после его начала. В распоряжении немецкого командования на Западе (во Франции, Бельгии и Голландии) находились всего 58 не полностью укомплектованных дивизий. В Нормандии было лишь 12 дивизий и всего 160 боеспособных боевых самолетов. Превосходство группировки союзных войск, предназначенной для операции «Оверлорд», над противостоящими им немецкими войсками на Западе составляло: по численности личного состава – в три раза, по танкам – в три раза, по орудиям – в 2 раза и в 60 раз по самолетам.

Подготовка Нормандской десантной операции длилась три месяца. 3–4 июня войска, выделенные для десанта первой волны, направились в пункты погрузки – порты Фалмут, Плимут, Веймут, Саутгемптон, Портсмут, Ньюхейвен. Начало высадки планировалось на 5 июня, но из-за плохих метеоусловий было перенесено на 6 июня. В ночь накануне началась высадка воздушно-десантных частей союзников, в которой участвовали американских: 1662 самолёта и 512 планеров, английских: 733 самолёта и 335 планеров. В ночь на 6 июня 18 кораблей британского флота провели демонстративное маневрирование в районе северо-восточнее Гавра. Одновременно бомбардировочная авиация сбрасывала полосы металлизированной бумаги для создания помех в работе немецких радиолокационных станций.

На рассвете 6 июня 1944 г. началась операция «Оверлорд» (Нормандская десантная операция). Под прикрытием массированных ударов авиации и огня корабельной артиллерии началась высадка морского десанта на пяти участках побережья в Нормандии. Немецкий военно-морской флот не оказал почти никакого сопротивления высадке десанта. Американская и английская авиация наносила удары по артиллерийским батареям, штабам и оборонительным позициям противника. Одновременно мощные авиационные удары были нанесены по объектам в районе Кале и Булонь с целью отвлечения внимания противника от действительного места высадки. Из состава военно-морских сил союзников артиллерийскую поддержку высадке десанта оказывали 7 линкоров, 2 монитора, 24 крейсера и 74 эскадренных миноносца.

В 6:30 утра в западной зоне и в 7:30 в восточной зоне высадились на берег первые отряды морского десанта. Американские войска, высадившиеся на крайнем западном участке («Юта»), к исходу 6 июня продвинулись вглубь побережья до 10 км. и соединились с 82-й воздушно-десантной дивизией. На участке «Омаха», где высаживалась 1-я американская пехотная дивизия 5-го корпуса 1-й американской армии, сопротивление противника было упорным и десантные отряды в течение первого дня с трудом овладели небольшим участком берега глубиной до 1,5–2 км. В зоне высадки англо-канадских войск сопротивление противника было слабым. Поэтому они уже к вечеру соединились с частями 6-й воздушно-десантной дивизии.

К исходу первого дня высадки, войска союзников сумели захватить в Нормандии три плацдарма глубиной от 2 до 10 км. Были высажены основные силы пяти пехотных и трёх воздушно-десантных дивизий и одной бронетанковой бригады общей численностью более 156 тыс. человек. За первый день высадки американцы потеряли 6 603 человека, в том числе 1 465 убитыми, англичане и канадцы – около 4 тысяч человек убитыми, ранеными и пропавшими без вести. В зоне высадки десанта союзников на побережье оборонялись 709-я, 352-я и 716-я немецкие пехотные дивизии. Они были развернуты на фронте в 100 км. и не смогли отразить высадки войск союзников.

7–8 июня продолжалась переброска дополнительных сил союзников на захваченные плацдармы. Всего за трое суток высадки были десантированы

восемь пехотных, одна танковая, три воздушно-десантные дивизии и большое количество отдельных частей. С утра 9 июня войска союзников, расположенные на разных плацдармах начали встречное наступление для создания единого плацдарма. Одновременно продолжалась переброска новых соединений и частей на захваченные плацдармы. 10 июня был создан один общий плацдарм в 70 км. по фронту и в 8–15 км. в глубину. Его к 12 июня удалось расширить до 80 км. по фронту и до 13–18 км. в глубину. К этому времени на плацдарме уже находились 16 дивизий, которые насчитывали 327 тыс. человек, 54 тыс. боевых и транспортных машин и 104 тысяч тонн грузов.

Для ликвидации плацдарма немецкое командование подтягивало резервы, однако считало, что главный удар англо-американских войск последует через пролив Па-де Кале. 12 июня немецкие войска нанесли удар между реками Орн и Вир с целью рассеять находившуюся там группировку союзников. Атака закончилась неудачей. В это время против союзных войск, находящихся на плацдарме в Нормандии, действовало уже 12 немецких дивизий, из них три танковые и одна моторизованная. Прибывавшие на фронт дивизии вводились в бой по частям, по мере их разгрузки в районах высадки. Это снижало их ударную силу.

17 июня 1944 г. американские войска отрезали полуостров Котантен, выйдя на его западное побережье. 27 июня американские войска овладели портом Шербур, взяв при этом в плен 30 тыс. человек, а 1 июля полностью заняли полуостров Котантен. К середине июля порт в Шербуре был восстановлен, и через него увеличилось снабжение союзных войск в Северной Франции. 25–26 июня англо-канадские войска предприняли безуспешную попытку взять Кан. Немецкая оборона оказала упорное сопротивление. К концу июня размеры плацдарма союзников в Нормандии достигли: по фронту – 100 км, в глубину – 20 до 40 км.

Верховное главнокомандование вермахта (ОКВ) все еще считало, что главный удар союзников будет нанесен через пролив Па-де-Кале, поэтому не решалось усилить свои войска в Нормандии соединениями из Северо-Восточной Франции и Бельгии. Переброска немецких войск из Центральной и Южной Франции задерживалась налетами союзной авиации и диверсиями французского «сопротивления». Главная же причина, которая не позволила усилить немецкие войска в Нормандии, заключалась в начавшемся в июне стратегическом наступлении советских войск в Белоруссии. Оно было начато в соответствии с договоренностью с союзниками. Верховное главнокомандование вермахта все резервы вынуждено было направлять на Восточный фронт. В связи с этим 15 июля 1944 г. генерал-фельдмаршал Э. Роммель направил телеграмму Гитлеру, в которой сообщал, что за время с начала высадки союзных войск потери группы армий «Б» составили 97 тыс. человек, а полученные подкрепления лишь 6 тыс. человек. Таким образом, верховное главнокомандование вермахта не смогло существенно усилить оборонительную группировку своих войск в Нормандии.

К исходу 24 июля войска 21-й группы армий союзников вышли на рубеж южнее Сен-Ло, Комон, Кан. Этот день считается завершением операции «Оверлорд». За период с 6 июня по 23 июля немецкие войска потеряли 113 тыс. человек убитыми, ранеными и пленными, 2 117 танков и 345 самолетов. Потери союзных войск составили 122 тыс. человек (73 тыс. американцев и 49 тыс. англичан и канадцев).

Нормандская десантная операция («Оверлорд») явилась самой крупной десантной операцией в ходе второй мировой войны. В период с 6 июня по 24 июля (7 недель) 21-й группе армий союзников удалось осуществить высадку экспедиционных сил в Нормандии и занять плацдарм около 100 км. по фронту и до 50 км. в глубину.

15 августа на юге Франции началась десантная операция союзников «Энвил». Против проведения этой операции долго возражал Черчилль, предлагая использовать предназначенные для нее войска в Италии. Однако Рузвельт и Эйзенхауэр отказались менять согласованные на Тегеранской конференции планы. По плану «Энвил» две армии союзников: американская и французскую – высадились восточнее Марселя и двинулись на север. Опасаясь быть отрезанными, немецкие войска в Юго-Западной и Южной Франции начали отход в сторону Германии. После соединения союзных войск, наступавших из Северной и Южной Франции, к концу августа 1944 г. почти вся Франция была очищена от немецких войск.

ПАКТ МОЛОТОВА-РИББЕНТРОПА

Єлецкий С.А.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: eletskiys@bk.ru

У квітні 1938 року резидент НКВС у Фінляндії Рибкін був викликаний в Кремль, де Сталін та інші члени Політбюро доручили йому абсолютно секретне завдання. Він отримав директиву неофіційно запропонувати фінському уряду таємну угоду. Фінам гарантувалося економічне співробітництво з Радянським Союзом з урахуванням їх інтересів в Скандинавії і Європі в обмін на підписання пакту про ненапад, економічному та військовому співробітництві в разі агресії третьої сторони. Пакт обіцяв економічні вигоди для обох сторін. Пропозиція Сталіна включало також поділ сфер військового та економічного впливу в Балтійському регіоні між Фінляндією і Радянським Союзом. За вказівкою Сталіна Рибкін також передав 100 тисяч доларів на створення партії дрібних господарів, яка виступала за нейтральну Фінляндію.

Пакт Молотова-Ріббентропа – вкорінене в суспільно-політичній і історичній літературі назву радянсько-німецького договору про ненапад від 23 серпня 1939 року, особливо його секретного додатку,

підписаного Молотовим і Ріббентропом від імені своїх урядів і держав. Існування секретного протоколу довгий час заперечувалося радянською стороною і тільки в кінці 1980-х років цей факт був визнаний і став надбанням світової громадськості.

До часу підписання пакту Німеччина анексувала Судети, включила Чехію і Моравію до складу рейху, як протекторат Богемія і Моравія. Забезпеченню міжнародної безпеки та боротьби з німецької агресією повинні були служити московські переговори між СРСР, Англією і Францією, які завершилися прийняттям проекту угоди про взаємодопомогу 2 серпня 1939 року, але проект так і не став реальною угодою.

Рішення припинити переговори з Англією і Францією і укласти з Німеччиною договір про ненапад було ухвалене Сталіном і Молотовим. Обидві сторони мали різні цілі, укладаючи цей договір. Гітлер гарячково готував напад на Польщу і вважав, що цей договір виключить для Німеччини загрозу війни на два фронти в Європі, оскільки Сталін, за його розрахунками, зацікавлений в захопленні територій колишньої Російської імперії і прагнутиме дістати таку можливість завдяки договору з Німеччиною. Сталін розглядав договір як шанс уникнути збройного конфлікту і можливість готуватися до військових дій, які неминуче повинні будуть наступити.

За договором, підписаного 23 серпня 1939 року, сторони зобов'язалися всі спори і конфлікти між собою “вирішувати виключно мирним шляхом в порядку дружнього обміну думками”. У другій статті договору мовилося, що “у випадку, якщо одна з договірних сторін виявиться об'єктом військових дій з боку третьої держави, інша договірна сторона не підтримуватиме ні в якій формі цю державу”. Іншими словами, СРСР не допомагатиме можливим жертвам агресії фашистського рейху.

Договір мав “секретний додатковий протокол” про розмежування “сфер впливу” в Східній і Південно-Східній Європі. Передбачалося, що в разі війни Німеччини з Польщею німецькі війська можуть просунутися до так званої “лінії Керзона”, інша частина Польщі, а також Фінляндія, Естонія, Латвія і Бесарабія визнавалися “сферою впливу” СРСР. Доля Польщі буде вирішена “в порядку дружньої обопільної згоди”.

Договір був ратифікований Верховною Радою СРСР через тиждень після його підписання, причому від депутатів було приховано наявність “секретного додаткового протоколу”. Цей договір став для Гітлера додатковою гарантією – і вже 1 вересня він почав широкомасштабну кампанію проти Польщі, а в 1940 році – в Західній Європі.

У договору, що отримав неофіційну назву пакт Молотова-Ріббентропа, були й інші наслідки: Берлін і Москва згорнули відповідно антирадянську і антифашистську пропаганду, репресіям в СРСР зазнала частина німецьких антифашистів, які емігрували в країну.

СРСР повинен був відповідно до домовленостей також ввести свої війська в Польщу, однак Молотов попросив невеликої відстрочки, заявивши послові Німеччини в СРСР В. Шуленбургу, що внаслідок того, що Польща

розвалюється на шматки, Радянський Союз повинен прийти на допомогу українцям і білорусам, яким “загрожує” Німеччина, що дозволяло Радянському Союзу не виглядати агресором.

Причини, з яких Москва пішла на підписання договору з Берліном, – одна з найбільш дискусійних історіографічних тем. Для радянських істориків йшлося про вигравш часу для підготовки СРСР до неминучої війни. Для частини радикалів пакт був частиною підготовки нападу Радянського Союзу на Німеччину в середині літа 1941 року. Більш помірковані автори розглядають пакт як зовнішньополітичний маневр в умовах починається світової війни.

Література

4. Документы внешней политики СССР. Т. XVIII. – М.: Изд-во политич. лит-ры, 1973. – 248 с.

5. Дюков А.Р. «Пакт Молотова-Риббентропа» в вопросах и ответах. / А.Р. Дюков. – М.: Фонд «Историческая память», 2009.

6. Ширер У. Взлет и падение третьего рейха. В 2-х томах. Том 1. – Пер. с англ. / С предисловием и под ред. У. Ширер. – М.: Воениздат, 1991. – 564 с.

МАТЧ СМЕРТІ

Животченко Є.О.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: stomachlizz@gmail.com

У роботі розглянуто відому подію часів Другої Світової війни – матч київської команди «Старт», зібраної з гравців довоєнних київських футбольних клубів «Динамо» і «Локомотив», проти футболістів німецької команди «Флакельф», змішаної команди футбольних аматорів Люфтваффе і зенітників протиповітряної оборони.

Метою роботи є розгляд надзвичайно яскравої події, футбольного матчу між гравцями «Динамо» та німцями, що була своєрідним вибухом української самосвідомості, відстоюванням честі та самоповаги в умовах окупації Німеччиною.

Актуальність обумовлюється необхідністю зберігати в пам'яті, вшановувати та усвідомлювати як приклад відважні та сміливі вчинки звичайних громадян, у яких відображається менталітет нації, її сила та незламність.

Цю подію досліджували такі вчені та журналісти: С. Куліда, Н. Халемський, А. Вартанян.

19 вересня 1941 року після декількох місяців оборони Червона Армія залишила Київ. Сотні тисяч громадян залишалися в Києві, серед яких були

гравці київського «Динамо». Існують також свідчення, що всі футболісти були мобілізовані в армію, а з часом потрапили в полон. Завідувач секцією фізкультури Р. Дубянський і професор Київського університету К. Штепа написали чолобитну голові київської управи О. Оглобліну: «Секція фізкультури при відділі освіти просить Вашого сприяння у справі звільнення футболістів збірної команди Києва, які знаходяться в таборі військовополонених». Прохання задовольнили.

Загарбники пообіцяли населенню створити мирне життя. Почали працювати заводи. Відкривалися театри, а незабаром з'явилися і спортивні товариства. Першим стало організоване Г. Швецовим українське спортивне товариство «Рух». А незабаром стали збиратися на тренування працюючі на хлібозаводі №1 колишні гравці київського «Динамо». Керівник лабораторії хлібозаводу Й. Кордик запропонував М. Трусевичу створити футбольну команду, яку назвали «Старт». Влітку 1942 року німці затвердили проведення футбольного турніру. Й. Кордик подбав, щоб футболісти взяли в ньому участь і виступили гідно. У липні в окупованому Києві відкрився футбольний сезон. Газета «Нове українське слово» писала: «7 червня, в неділю, о 17.30 на стадіоні Палацу спорту відбудеться матч «Рух» – «Старт». Вхід вільний». Всього «Старт» провів сім міжнародних матчів. Крім того, кияни грали з українськими командами «Спорт» і «Рух». В усіх цих матчах команда «Старт» здобула перемогу. І нарешті 9 серпня відбувся матч з німецькою командою «Флакельф», який згодом назвали «матчем смерті».

З приводу цієї гри впродовж тривалого часу існувала низка міфів стосовно рахунку, суддівства, оточення стадіону німцями під час матчу, арешту гравців «Старту» одразу після матчу, їх розстріл через перемогу над німцями тощо.

Існували версії перемоги з рахунком 6:0, 4:1. Насправді українськими футболістами забито 5 голів, а німецькими – три голи.

Казали, що всі матчі обслуговували німецькі арбітри, а есесівці погрожували гравцям перед початком гри. Проте син одного з членів «Старту» стверджував, що аніяк погроз не було. До того ж судили матчі за участю «Старту» зазвичай румуни, які були не настільки лояльні до Гітлера. Очевидці засвідчують, що стадіон не було оточено, аніякої охорони, зброї вони не бачили.

За міфом, відразу після поєдинку заарештували М. Коротких, і через кілька днів він загинув в застінках гестапо. Інших футболістів відправили в табір. Насправді М. Коротких був заарештований 6 серпня. Він був єдиним з футболістів членом партії. Пізніше він дійсно загинув в гестапо. За словами безпосереднього учасника матчу М. Гончаренка, ніхто київським футболістам перед грою не погрожував. Після матчу вони вільно розійшлися по домівках. До того ж ще 16 серпня грали матч проти «Руха». Через декілька днів після матчу більшість футболістів «Старту» заарештували за крадіжку хліба з хлібзаводу. А 18 серпня 1942 року на хлібозаводі були заарештовані Н. Трусевич, О. Клименко, М. Путистин. Їх відправили в табір на Сирець, де розстріляли значно пізніше через саботаж на хлібозаводі, де згадані футболісти

працювали. 2005 року прокуратура міста Гамбурга відкрила справу про «матч смерті», яку вела з 1974 року. Між виграшем українців і їхнім розстрілом зв'язку там не знайшли.

Таким чином, одна з найголосніших подій окупованого Києва оповита туманом міфів, який й досі намагаються розвіяти. Проте, незважаючи на безліч неправдивих фактів, київська команда «Старт» впевнено і сміливо грала проти німців, демонструючи населенню, що окупація – це не кінець, визволення можливе, перемога не марення, а цілком можлива річ.

Література

1. Куліда С. Розвінчані міфи матчу смерті / С. Куліда // Свобода. – 2005. – № 6. – С. 9.
2. Вартанян А. Міф про «Матч смерті» / А. Вартанян // Спорт-Експрес. – 2009. – № 7. – С. 3.

ХАРКІВСЬКА ОПЕРАЦІЯ 1941 РОКУ

Зам'ятіна Ю.С.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: Julia.zamiatina@gmail.com

Автор аналізує воєнно-стратегічне значення міста Харкова в роки II Світової війни, першу Харківську операцію 1941 року.

Сьогодні, як ніколи, ми повинні пам'ятати історію своєї країни, свого міста. Адже не можна дивитись у майбутнє, не знаючи минулого. Тема Другої світової війни, ніколи не втратить свою актуальність і значущість, тому хочу розглянути окупацію Харкова, а саме «Харківську операцію 1941р.».

Мета роботи: проаналізувати події, які відбувались у місті Харкові 1–29 жовтня 1941 р. та дослідити причини, перебіг операції та наслідки окупації.

Наприкінці XIX ст. місто Харків стає великим промисловим центром Російської імперії. З розвитком залізничного транспорту він також став найбільшим транспортним транзитним вузлом. У період з 1919 по 1934 роки Харків був столицею УРСР, що зумовило подальше зростання міста. У 1940 році Харків був другим за величиною містом України і четвертим в СРСР, з розвинутою індустріальною, військово–промисловою та транспортною інфраструктурою.

Особливе значення Харківському промислому району надавало вище керівництво Третього рейху. У серпні – вересні 1941 р. А. Гітлер кілька разів підкреслював важливість промислового потенціалу Харкова: «... На другому місці за важливістю для противника був південь Росії, зокрема Донецький басейн, починаючи від району Харкова. Там розташована вся база російської

економіки. Оволодіння цим районом неминуче призвело б до краху всієї економіки росіян...» (А. Гітлер на нараді вищого військового командування 4 серпня 1941р.). Таким чином, головною причиною наступу на Харків стало знищення економічної потужності СРСР.

Вночі з 30 вересня на 1 жовтня 1941 р. Вермахт перерізав залізницю і шосе Москва – Сімферополь в районі між Орлом і Курськом поблизу Курська. В результаті німецького наступу війська Південно-Західного фронту опинилися оточені з обох флангів: противник глибоко вклинився в оборону сусідніх фронтів, причому глибина просування становила 60–200 кілометрів, а зв'язок із суміжними з'єднаннями був втрачений. Різко загострилася ситуація і на південній ділянці Південно-Західного фронту: 7 жовтня 1941р., прорвавши оборону на стику 38-ї і 6-ї радянських армій, перейшли в наступ головні сили 17-ї армії вермахту. Стан на 15 жовтня: війська Південно-Західного фронту утримували оборону по лінії Краснопілля – Богодухів – Валки – Донець. Але через погану підготовку бійців несли великих втрат. Стійкість оборони утримувалась за рахунок танкових бригад, які, будучи рухомим резервом, перекидалися на найбільш загрозливі ділянки. Ситуація різко змінилася ввечері 15 жовтня з надходженням в штаб фронту директиви № 31 Ставки ВГК, в якій ставилося завдання на відведення військ фронту на лінію Касторне – Старий Оскол – Валуйки – Куп'янськ – Червоний Лиман і з виходом на даний рубіж як у фронтовий резерв не менше шести стрілецьких дивізій і двох кавалерійських корпусів.

Відхід з'єднань фронту проводився за трьома розбіжним операційним напрямками: Белгородському (40-а і 21-а армії), Харківському (38-а армія) та Ізюмському (6-а армія). Захоплення міста було вирішено провести силами 55-го армійського корпусу 6-ї армії, для чого йому були перепідпорядковані 101-а легка і 239-а піхотні дивізії, а також були додані частини важкої артилерії. З метою зірвати підготовку до наступу 22 жовтня радянські війська несподівано для противника завдали контрудар силами 57-ї бригади НКВС і двох полків 216-ї стрілецької дивізії в напрямку Куряж – Пісочин. Протягом дня тривали затяжні бої, а до вечора радянські війська відійшли на вихідні позиції. В результаті дій частин гарнізону противник зазнав втрат, проте запобігти запланованому на 23 жовтня штурму Харкова не вдалося.

Харків був окупований 24 жовтня 1941 силами 6-ї армії вермахту під командуванням Вальтера фон Рейхенау. Місто було здано майже без бою, через катастрофу під Києвом. Бої йшли в центрі, на вулиці Університетській (основна точка оборони – Центральний Будинок Червоної Армії) і на Холодній Горі. До кінця жовтня німецькі війська, надаючи незначний тиск, форсували Донець і, створивши на східному березі кілька плацдармів, перейшли до оборони. У цих умовах командування Південно-Західного фронту прийняло рішення припинити відведення військ і перейти до оборони на ділянці Балаклея – Ізюм і далі по річці Сіверський Донець до Ямполья. Цей рубіж дозволяв забезпечувати безперебійну роботу залізничної магістралі Касторне – Куп'янськ – Лисичанськ. Також дана конфігурація лінії фронту дозволяла вести підготовку

до подальших операцій Червоної Армії з метою якнайшвидшого звільнення Харкова.

Отже, в ході операції між радянськими військами Південно-Західного фронту та 6-ої армії Вермахту за контроль над містом Харків та Харківським промисловим районом. Радянська 38-а армія впоралась із завданням захистити місто, з метою виграти час та забезпечити демонтаж і евакуацію заводів далі на схід. Через кращу боєздатну спроможність армії Вермахту, наші війська зазнали багато втрат, і 24 жовтня місто було захоплене, проте, більша частина промислового обладнання Харкова була евакуйована.

Література

1. Вохмянін В.К. Харків, 1941-й. Частина 1: На краю грози / В.К. Вохмянін, А.І. Подопрігора. – Х. : Райдер, 2009, – 148 с.
2. Мельников В.М. Харків у вогні битв. Забутий 41-й / В.М. Мельников. –Х. : СІМ, 2008, – 120 с.
3. Тревор-Ропер Х. Застільні бесіди Гітлера. 1941-1944 рр. / Х. Тревор-Ропер. – Москва: Центр Поліграф, 2005. – 52 с.

УКРАЇНА В ОГНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ БИТВ ЗА ХАРКІВ

Комір А.О.

Науковий керівник – асистент Махоніна О.Г.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: ana.komir@gmail.com

У даній публікації досліджуються окремі аспекти битв за Харків у роки Другої світової війни. А саме приділена увага битві під селом Таранівка Зміївського району.

Битви за Харків мали велике значення для розгортання подій Великої Вітчизняної війни. Одним із головних був бій на зміївській землі в селі Таранівка. Воїни, хоробрі й самовіддані хлопці, зупинили нацистів ціною свого життя і здоров'я. З ходою часу невмолимо йдуть в історію важкі, але й одночасно яскраві дні війни. Разом з ними йдуть у минуле і люди, які стояли насмерть за свою Вітчизну. Вони не відступили ні на крок назад, тому марно пролита кров, адже ворог не пройшов!

Актуальність даної теми полягає у прищепленні розуміння втрати великих жертв заради мирного неба над нашими головами. Ми всі повинні розуміти: перемога на цій війні досягнута шляхом надзвичайних жертв, страждань, сліз, знищення величезних економічних та матеріальних ресурсів. Тому слід, в першу чергу, прищепити молодому поколінню розуміння цих колосальних жертв, цього болю, страждань. На превеликий жаль, події Великої Вітчизняної війни актуальні і в наш час, адже зараз Україна втрачає сотні

молодих людей, які захищають нашу країну від ворога, вони стоять на смерть як колись стояли на смерть наші діди та прадіди.

Мета доповіді – проаналізувати бій 25-ої гвардійської стрілецької дивізії під селом Таранівка та розглянути головні аспекти подвигу гвардійців-широнінців, які повторили величний подвиг героїв-панфіловців.

Важливість цієї теми полягає в тому, що в наш час інформація з газет, журналів чи викладачів, не завжди відповідає дійсності і тому аналіз спогадів очевидців або ж учасників цих жахливих подій є цінним матеріалом для ознайомлення та вивчення цієї теми.

Наприкінці лютого 1943 року німецьке командування, таємно нагромадивши резерви, кинуло на Харків великі танкові моторизовані дивізії. Ворог уже володів містечками: Барвенково, Лозовою, Красноградом і мав твердий намір оволодіти Харковом. І тому, щоб виграти час, було створено велика кількість рубежів оборони, одним із них стало село Таранівка, яке золотими літерами вписане в історії Другої світової війни. Радянські війська чинили ворогові рішучий опір, були тяжкі кровопролитні бої. Але сили були нерівні, тому наші частини змушені були все ж відходити, зазнаючи значних втрат в живій силі і техніці. Командування вживало дійових заходів, щоб зайняти нові оборонні рубежі, не пропустити нацистських загарбників через Сіверський Дінець [1, с.114].

Село Таранівка було одним із рубежів оборони, воно розташоване лише в 60 кілометрах від Харкова, через нього проходили залізниця і шосе напрямку Лозова-Мерефа, з виходом на Харків. А на Півдні розташований залізничний переїзд. Саме тут було вирішено радянським командуванням зупинити ворога.

Оборона села була доручена 25-й гвардійській стрілецькій дивізії, командиром якої був Павло Менделєєвич Шафаренко, а саме бійцям 78-го гвардійського стрілецького полку під командуванням Кіндрата Васильовича Білютіна. Один із взводів Білютіна був виставлений на захист залізничного переїзду в селі Таранівка. Саме ці бійці повинні були першими зустрітися з ворогом.

Бійці Широніна окрім основних рубежів оборони обладнали ще ряд уявних, несправжніх на льоду, неподалік розташованого озера. Німціж потім під час першої своєї атаки сприймуть їх за справжні і саме на них спрямують головний удар. Завдяки такому командуванню Широніна весь його взвод залишився живим [2, с. 89–91].

Бій розпочався на світанку 2 березня. У цій атаці брали участь батальйон ворожої піхоти, 15 танків і самохідних гармат. Німецькі бомбардувальники скинули свій смертоносний вантаж на станцію Безпалівка, обстріляли її з кулеметів. Станція та околиці села палали. Десять близько сьомої години ранку почувся рокіт танкових моторів. До села наближалися танки, бронемашини, самохідні гармати і до тисячі піхоти.

Це був жорсткий і кривавий бій, у якому брав участь взвод, тобто невелика військова одиниця, при чому, ряди його поріділи в боях за Харків. Ціною свого життя широнінський взвод затримав ворога і не дав нацистським

загарбникам оволодіти залізницею та шосейною дорогою. «Коли на переїзд прибула підмога з інших підрозділів, то побачили 16 підбитих танків, самохідних гармат, бронемашин і до сотні вбитих гітлеровців. Це був справжній героїчний подвиг», – так розповідав генерал П. Шафаренко, який був свідком цих жахливих подій [1, с.34–35].

У цьому році виповнилося 72 роки з дня героїчного подвигу гвардійців-широнінців, який вони здійснили на Безпалівському переїзді 2 березня 1943 р. Ціною свого життя взвод лейтенанта Петра Широніна затримав фашистські війська, озброєні могутньою технікою, вони зупинили ворога й не дали оволодіти залізницею, яка відкривала прямий шлях на Харків. Всім 25-ти воїнам-гвардійцям легендарного взводу за мужність та героїзм, проявлені в бої, було присвоєне звання Героя Радянського Союзу, з них дев'ятнадцятьом посмертно.

Література

1. Марченко А.Д. Герої-широнінці / А.Д. Марченко. – Х.: Промінь, 1974. – 258 с.
2. Панарамов А.О. Широнінці: подвиг без цензури / А.О.Панарамов. – Х.: Нью Тайм, 2013. – 193с.

ПОЛЬОТИ НА БЕРЛІН 1941–1942 рр.: МЕТА, НАСЛІДКИ Й ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Курінний А.А.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail: artemkurennoi1996@mail.ru

In this report the events of the Second World War have been examined, including Soviet Union flights to Berlin in 1941, investigating and analyzing their aims, consequences and historical significance. Archival documents, classified for a long period of time and memories of people who took part in this action have been used here. Flight schemes and conditions have been described and comparative characteristics of the flying machines have been given.

Друга світова війна припадає на 1 вересня 1939 р. – 2 вересня 1945 р., вона є наймасштабнішим військовим конфліктом за всю людську історію. У цьому протистоянні зіткнулися дві військово-політичні коаліції. 61 держава взяла в ній участь, а 37 держав захищали свою Батьківщину, в буквальному сенсі, виборюючи мир кров'ю і потом. Більше 80 % населення землі проживало на території цих держав. У середньому втрати від цієї війни становлять близько 60 мільйонів чоловік. Минуло багато часу, змінилися держави і вже по-іншому

можна оцінювати ті події. Стало розсекречено більше інформації і радянська агітація вже не тисне на наше сприйняття.

Незважаючи на те, що Радянський Союз таки здобув перемогу в цій жахливій боротьбі, на початку війни 1941 р. радянські війська несли величезні втрати й відступали під тиском німецьких військ.

22 липня 1941 р. німецька авіація вперше здійснила масований авіаналіт на Москву, який був успішно відбитий. 24 липня німці повторили бомбардування, на цей раз їм вдалося скинути 300 т фугасних і запалювальних бомб. На тлі величезних втрат військово-повітряних сил Червоної Армії Міністр пропаганди Німеччини Й. Геббельс оголосив, що радянська авіація розгромлена, головнокомандувач Люфтваффе Г. Герінг заявив: «Жодна бомба ніколи не впаде на столицю рейху!». 27 липня 1941 р. 1-му мінно-торпедному авіаційному полку 8-ої авіабригади ВПС Балтійського флоту під командуванням полковника Е. Преображенського був відданий особистий наказ Й. Сталіна: провести бомбовий удар по Берліну і його військово-промисловим об'єктам. Командування операцією було доручено С. Жаворонкову відповідальним за результат призначений Н. Кузнецов.

Для виконання операції планувалося використовувати дальні бомбардувальники ДБ-3, ДБ-3Ф (Іл-4), а також нові ТБ-7 і Ер-2 ВПС і ВПС ВМФ, що з урахуванням граничного радіусу дії могли дістати до Берліна й повернутися назад. Ураховуючи дальність польоту (близько 900 км в один бік, 1 765 км в обидва боки, з них над морем 1 400 км) і потужну ППО противника, успіх операції був можливий лише за умови дотримання кількох чинників: політ необхідно було здійснювати на великій висоті, повертатися назад прямим курсом і мати на борту лише одну 500-кілограмову бомбу або дві бомби по 250 кг. Операція готувалася в режимі підвищеної секретності, до справи були залучені лише деякі офіцери Балтійського флоту. Для нанесення удару по Берліну були відібрано 15 екіпажів полку. Командиром особливої ударної групи призначили полковника Е. Преображенського, флаг-штурманом – капітана П. Хохлова.

Перший виліт було здійснено о 21.00 7 серпня з аеродрому Кагул на острові Езель (Сааремаа). 15 бомбардувальників ДБ-3 ВПС Балтійського флоту під командуванням командира полку полковника Е. Преображенського, завантажених бомбами ФАБ-100 і листівками. Польоти проходили над морем на висоті 7 000 м за маршрутом: острів Езель (Сааремаа) – Берлін. Температура за бортом сягала 35–40 градусів морозу, через що скло кабін літаків і окуляри шоломофонів обмерзали й цим ускладнювали політ. Окрім того, льотчикам довелося всі ці години працювати в кисневих масках. Для дотримання таємності протягом польоту вихід у радіоефір був категорично заборонений.

Бомбардування гітлерівської столиці продовжилися до 5 вересня. Радянські льотчики здійснили в цілому 86 вильотів. 33 літаки бомбили Берлін, скинувши на нього 21 т бомб і викликавши в місті 32 пожежі. 37 літаків не змогли вийти до столиці Німеччини і нанесли удари по інших містах. У цілому було витрачено 311 фугасних і запалювальних бомб загальною вагою 36 050 кг.

Було скинуто 34 агітбомби з листівками. 16 літаків з різних причин були змушені перервати політ і повернутися на аеродром. Під час здійснення нальотів було втрачено 17 літаків і 7 екіпажів, причому 2 літаки і 1 екіпаж загинули на аеродромі, коли намагалися злетіти з 1000-кілограмовою і двома 500-кілограмовими бомбами на зовнішніх підвісках. Бомбардування Берліна протягом місяця наводили жах на нацистську Німеччину. А. Гітлер вимагав від свого командування спільними зусиллями з'єднань сухопутних військ, авіації і військово-морського флоту ліквідувати військово-морські та військово-повітряні бази на островах Даго й Сааремаа, і насамперед – аеродроми, з яких проходять нальоти на Берлін. Після втрати Талліна і Моонзундського архіпелагу польоти на Берлін довелося припинити.

Зазначимо, що лейтенант В. Рисенко, який брав участь у цій військовій операції є прадідом автора цієї роботи.

Таким чином, великого військового впливу ця операція не принесла, тому що на тлі мільйонних втрат Червоної Армії людські жертви й руйнування об'єктів та території Німеччини були мізерними. Це завдання мало суто психологічний і пропагандистський характер, метою якого було не стільки завдати шкоди фашистській армії, знищуючи великі стратегічні об'єкти, а продемонструвати супротивнику, що Червона Армія боєздатна та може дати відсіч. Радянське командування у такий спосіб підіймало дух своїх громадян на тлі поразок того часу.

БИТВА ЗА БРИТАНІЮ

Куропатенко О.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: i.am.deezu@yandex.ru

Битва за Британію – найбільша авіаційна битва Другої світової війни, яка тривала з липня по жовтень 1940 р. У ході запеклих повітряних боїв Королівські ВПС Великобританії відбили спроби німецьких ВПС (Люфтваффе) завоювати повітряні простори, знищити сили британських ВПС, зруйнувати основні авіаційні бази і промислові райони країни, а також деморалізувати населення.

Великобританія, а також всі території під владою британської корони, оголосили війну нацистській Німеччині в 1939 році, відразу після того, як остання вторглася на територію Польщі. Зі слів Вінстона Черчилля, «1 вересня о 9 годині 60 хвилин вечора Англія пред'явила Німеччині ноту, а 3 вересня о 9 годині ранку за нею пішов ультиматум». Компартія Великобританії заявляла, що розпочалася «війна за прибутки, ринки і світове панування».

Поки армія Німеччини вела військові дії проти Польщі на сході, союзні війська Великобританії і Франції займали оборонні позиції, отождниаких

активних бойових дій не вели. Швидка поразка Польщі дала нагоду змусити Німеччину воювати на два фронти. У результаті до Франції з вересня 1939 р. по лютий 1940 р. були перекинуті Британські експедиційні сили у складі 10 дивізій. З легкої руки американських журналістів, цей період Другої світової війни стали називати «Дивною війною» (Phony War, укр. Фальшива, несправжня війна).

ВПС Великобританії, також як і ВМФ, почали вести бойові дії незабаром після оголошення війни: 4 вересня бомбардувальники «Бленхейм» і «Веллінгтон» атакували німецькі військові кораблі, що знаходилися в Північному морі.

Гітлер вважав за краще перечекати з повітряним наступом на Англію до того часу, коли німецькі ВПС перебазуються на французькі, бельгійські і датські аеродроми, з яких вони змогли б завдати найбільш ефективний удар. Цей час англійці використали для підготовки до битви.

Крім того, Гітлер не виключав можливості того, що Великобританія може скласти зброю і добровільно здатися німецькому командуванню. Коли Англія відхилила офіційну пропозицію Німеччини від 19 липня про укладання перемир'я, то Гітлеру стало ясно, що англійці не мають наміру здаватися без боротьби. За три дні до цього він віддав наказ про вторгнення до Англії.

Британські острови, операції під умовною назвою «Морський лев». За шість тижнів до вторгнення німецькі ВПС повинні були почати великий повітряний наступ на Англію проти англійських ВВС. Перші два тижні цього наступу повинні були визначити, чи можна практично здійснити перекидання німецької армії через Ла-Манш.

Основний кістяк винищувальної авіації Британії складали «Харрикейни», які дещо переважали німецькі літальні апарати «Мессершмітт-109» за маневреністю, але поступалися їм у швидкості. Що ж стосується схеми ведення бою, то тактика винищувачів Королівських ВПС поступалася тактиці винищувачів Люфтваффе. Типовий бойовий порядок ескадрильї (12 літаків) – чотири трійки, що літали щільним клином, вістрям вперед. Німці відмовилися від такої побудови в ході війни в Іспанії, вони стали використовувати не трійки, а пари.

Перші нальоти німецької авіації на Англію були проведені в ніч на 6 червня, коли близько 30 літаків атакували аеродроми та інші об'єкти, розташовані на східному узбережжі Англії, потім до 17 червня настало затишшя.

У першу фазу Битви за Британію (початок липня – 10 серпня) літаки Люфтваффе ще перекидалися на аеродроми у Франції, Бельгії та Нідерландах. Налёти відбувалися в основному на морські судна в Ла-Манші і гирло Темзи. У другій фазі Битви, до 7 вересня, рейди проти морських конвоїв тривали, але головним завданням Люфтваффе тепер було знищення Королівських ВПС.

У пошуках нових шляхів для вирішення основного завдання німці вирішили сконцентрувати всі зусилля своєї авіації для проведення денних

нальотів на аеродроми, розташовані в Південно-Східній Англії. І саме в цей момент, коли під натиском німецької авіації протиповітряна оборона Англії була напружена до межі, Гітлер зробив серйозну помилку, перенісши основні цілі бомбардувань з об'єктів ВПС на британські міста, в першу чергу Лондон. Однак перенесення ударів з об'єктів Королівських ВПС лише дозволив значно відновити міць останніх.

Протягом двох тижнів, з 7 по 21 вересня, німецькі літаки, на думку командування німецьких ВПС, наносили по Англії потужні нищівні удари. Фактично ж німецькі ВПС потерпіли повну невдачу.

До кінця жовтня, німецькому командуванню стало ясно, що англійські ВПС були далекі від поразки. 12 жовтня Гітлер відклав проведення операції «Морський лев» до весни 1941 р. Незважаючи на те, що «Битва за Британію» фактично закінчилася в жовтні 1940 р. поразкою німців, бомбардування Великобританії тривали майже до самого кінця війни.

Література

1. Річардс Д. Військово-повітряні сили Великобританії у другій світовій війні 1939-1945 рр./ пер. с англ.; Д. Річардс, Х. Сондерс. – М.: Військове видання міністерства оборони СРСР, 1963. – 245с.

2. Тейлор А.Дж. Друга світова війна / пер с англ.; А.Дж. Тейлор. – М.: Думка, 1995. – 167 с.

3. Черчилль У. Друга світова війна: [у 2-х т.] / пер. с англ.; У. Черчилль. – М.: Книжковий клуб «Терра», 2005. – 208 с.

БИТВА ПІД ПРОХОРІВКОЮ

Левченко Є.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail:levchenko_5@mail.ua

The operation «Citadel» which lasted from July, 5 for Augusts, 23, 1943 y, is one of key battles of Second world war. In soviet historiography it is accepted to divide a battle into three parts: Kursku defensive operation (on July, 5–23); Orlovsku (on July, 12 – on August, 18) and Belgorodsko – Kharkivskoy (on Augusts, 3–23) offensive.

Найбільше танкове протистояння відбувалося під час битви на Курській дузі. Однією з найважливіших стала битва під Прохорівкою.

12 липня 1943 р. в районі залізничної станції Прохорівка за 56 кілометрів на північ від Білгорода відбулося велике танкове протистояння, що стало одним з гострих і вирішальних боїв на курській дузі –між наступаючим 2-м танковим

корпусом СС (4-та танкова армія Німеччини) і радянськими військами, що контратакували супротивника [1].

Командувач 5-ю гвардійською танковою армією, П. Ротмістров кинув два своїх танкових корпуси, 18-й і 29-й, котрі знаходились в резерві, (336 танків і 20 самохідних артилерійських установок) на 1-шу танкову дивізію СС «Лейбштандарт СС Адольф Гітлер» (56 танків і 30 самохідних артилерійських установок), яка практично знищила ці два корпуси [2].

У складі радянських 18-го і 29-го танкових корпусів на ранок 12 липня були готовими до бою 368 танків і самохідні артилерійські установки. Вся ця техніка використовувалася на напрямку головного удару двох корпусів 1-ої танкової дивізії СС «Лейбштандарт СС Адольф Гітлер». Отже, співвідношення в танках та самохідних артилерійських установок було 1 : 3,5 на користь радянських військ [2].

Одночасно дивізія СС «Тотенкопф» успішно наступала проти дивізій 5-ої гвардійської армії Жадова.

Дивізія «Райх» також успішно наступала проти 2-го гвардійського і 2-го танкових корпусів армії Ротмістрова:

1) на центральній ділянці (18-ий і 29-ий танкові корпуси і 9-та гвардійська повітряно-десантна дивізія проти 1-ої танкової дивізії СС «Лейбштандарт СС Адольф Гітлер».) – радянський наступ був зупинений, після жорстоких боїв в районі радгоспу «Октябрьський» німці залишилися на колишніх позиціях, проте 18-ий танковий корпус уклинився на вузькій ділянці (2 км по фронту) на глибину 5 км між 3-ю танковою дивізією СС «Тотенкопф» і «Лейбштандарт СС Адольф Гітлер», а 29-ий танковий корпус зайняв нічийну смугу перед «Октябрьським» (питання про заняття цього радгоспу радянськими частинами залишається темною плямою);

2) на північній ділянці (97-а, 95-а, 52-а, 42-а гвардійські стрілецькі дивізії і 24-а гвардійська танкова бригада проти 3-ї танкової дивізії СС «Тотенкопф» – німці просунулися на 5 км, на ділянці 6 км по фронту;

3) на південній ділянці (2-й гвардійський і 2-й танковий корпус, 183-а стрілецька дивізія проти дивізії СС «Рейх») – німці просунулися на 2 км, на ділянці 8 км по фронту [3].

Угрупування, які наступали вранці 12 липня 1943 р. рухалися назустріч один одному не «в лоб», а під помітним кутом. Німці першими помітили радянські танки і встигли перелаштуватися і приготуватися до бою. Легкі і велика частина середніх німецьких танків атакували з флангу танки П. Ротмістрова, які змушені були на ходу змінювати напрямки атаки. Це викликало неминуче сум'яття і дозволило роті «тигрів» за підтримки самохідок і частини середніх танків несподівано атакувати з іншого боку. Радянські танки опинилися під перехресним вогнем, причому звідки ведеться друга атака, бачили лише деякі танкісти (через задимленість поля бою) [4].

Танкова битва мала місце лише на напрямку першого удару німців, «тигри» вели вогонь без перешкод, як у тирі (окремі екіпажі заявили до 30 перемог). Це був не бій, а побиття. Тим не менш, радянські танкісти зуміли

вивести з ладу чверть німецьких танків. Всі радянські танки, які брали участь у битві – знищено. Корпус німців змушений був зупинитися на дві доби.

Втрати особового складу танкового корпусу СС за 12 липня – 149 убитих, 33 зниклих і 660 поранених, в сумі 842 солдати і офіцерів.

Радянські втрати 12 липня під Прохоровкою – більше 10 тисяч чоловік убитими, зниклими безвісти і пораненими; один тільки 29-ий танковий корпус втратив 12 липня 1991 людину, зокрема 1033 убитими і зниклими, а 95-а гвардія – 3326 чоловіки [2].

І. Сталін, роздратований великими втратами в бою, наказав створити комісію, щоб покарати винних. За рішенням Верховного Головнокомандувача була створена комісія під головуванням Г. Маленкова розслідування причин великих втрат, понесених 5-ою гвардією танкової армії під Прохоровкою. У звіті комісії, представленому Сталіну в серпні 1943, бойові дії радянських військ 12 липня під Прохоровкою названі зразком невдало проведеної операції [5].

Література

1. Война. Народ. Победа. 1941–1945. – М. : Политиздат, 1976. – 193 с.
2. Замулин В.Н.: Прохоровка – неизвестное сражение великой войны / В.Н. Замутин, – М.: Яуза, Эксмо, 2006. – 252 с.
3. Замулин В. Н.: Курский излом. Решающая битва Отечественной войны / В.Н. Замутин, – М.: Яуза, Эксмо, 2007. – 167 с.
4. Замулин В. Н. Прохоровка — неизвестное сражение великой войны / В.Н. Замутин, – М.: Транзиткнига, АСТ, 2006. – 114 с.
5. Карель П.: Выжженная земля. / П. Карель, – М.: Эксмо, Изографус, 2005. – 196 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ НІМЕЧЧИНИ ПІСЛЯ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Леонов М.Я.

Науковий керівник – к.філол.н., доцент Циганенко В.Л.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф.українознавства, тел.(057) 70-21-498)

E-mail: Leonov_2010@mail.ru

У тезах розглянуто соціально-економічний стан післявоєнної Німеччини. Проаналізовано стабілізуючі програми виходу з кризи й вплив цих програм на подальший розвиток Німеччини.

Наслідком І Світової війни для Німеччини стає підписання Версальського договору. За умовами цього договору Німеччина втратила значні території, зобов'язувалася виплачувати величезні репарації, а також на неї було накладено

обмеження у військовій сфері. Але, не зважаючи на це, за досить незначний період Німеччина спромоглася відновити свою економіку.

Метою роботи є аналіз економічної ситуації Німеччини у 20-х роках ХХ століття.

Згідно з Версальським договором Німеччина втратила близько 13,5 %, території, де мешкало 6,5 мільйонів чоловік, що складало 10 % населення. На втрачені території припадало 75 % видобутку залізної руди і цинку, 20 % видобутку вугілля та 20 % виплавки чавуну. Також Німеччина виплачувала державам-переможцям 132 млрд. золотих марок та мала утримувати окуповані війська на території за свій рахунок. Тобто у результаті підписання цього договору окрім промисловості достатньо сильно постраждало населення. 1916 р. багато німців голодували, масовим стало безробіття. Виробничий травматизм становив 50 %. Усе це викликало соціальні хвилювання, революційну ситуацію, перемогу демократичної революції у листопаді 1918 р. Крім цього спалахнула інфляція, що стало фактичним крахом держави. Випуск грошей зріс до неймовірних масштабів. На початку 1920 р. кількість паперових грошей, що перебували в обігу зросла в 25 разів у порівнянні з 1914 р. Цей процес не зупинявся. Якщо 1913 р. за долар давали 4 марки, то 1920 р. – 65, 1922 р. – 191, у грудні 1923 р. – 4300, а в листопаді 1923 року – 8 млрд. марок. Двадцять державних друкарень працювали на повну потужність, друкуючи паперові знаки. Це призвело до того, що купівельна здатність грошей різко знижувалась. Так було 1918 р. а одну марку в Берліні можна було придбати 10 трамвайних квитків, 1919 р. – вже 5, 1921 – 1. На початку 1923 р. трамвайний квиток коштував 1000 марок, у серпні – 10 000, у вересні – 600 000 марок, а в листопаді 1923 р. сума перетворилася на фантастичну – 150 млрд. марок. [3]

Восени 1923 р. зростання цін досягло 16 % щодня. Наприклад, заробітна платня кваліфікованого робітника сягала 3 трлн. 38 млрд. марок, але її бракувало навіть для харчування.

Все це призвело до розгортання революційних настроїв у суспільстві. По всій Німеччині пройшли збройні повстання. Тому була потреба у розробці такої програми, яка стабілізувала економіку і знизила соціальну напругу. Зростання соціальної напруженості та побоювання держав-переможців у розвитку схожого сценарію з Росією змусили їх піти на поступки.

1924 р. один із провідних фахівців Ч. Дауес розробив програму виходу Німеччини з кризи. Програмою пропонувалося змінити жорсткі умови Версальського договору на більш ефективні для соціально-економічного стану Німеччини:

1. скорочення можливостей для Франції здійснювати санкції проти Німеччини;
2. союзники виводять окупаційні війська з Руру;
3. Німеччина щорічно сплачує певну суму репарацій (починаючи з 1 млрд марок за рік та збільшуючи до 2,5 млрд марок за рік у термін до чотирьох років);

4. Німецький державний банк має бути реорганізованим під проводом союзників;

5. для покриття репарацій мають бути включені прибутки держави за рахунок акцизних, митних та транспортних податків;

6. США надають Німеччині значні позики (близько 800 млн марок).

Запропонована програма поліпшила фінансово-економічну та соціальну ситуацію в Німеччині. Так, вже 1927 р. економіка держави досягла передвоєнного рівня промислового виробництва. Частка Німеччини у світовому експорті збільшилася з 5,73 % у 1924 р. до 9,79 % 1929 р. Однак світова криза 1929 р. негативно вплинула на подальший розвиток. Тому була розроблена нова програма для поліпшення економічної та соціальної ситуації. Автором нового плану був О. Юнг. Відповідно до цього плану розмір щорічних платежів було знижено на 20%. Одночасно змінювались і джерела виплат – репараційний податок на промисловість був скасований і основними джерелами ставали державний бюджет і прибуток залізничних компаній.

Потрібно відзначити, що одночасно з виходом з кризи посилювалися процеси монополізації економіки. Створений 1925 р. хімічний концерн «І.Г. Фарбениндустрі» відразу став найбільшим в Європі, «Сталевий трест» контролював 43 % виробництва чавуну, 40% сталі і заліза, в електротехнічній промисловості панували «АЕГ» і «Сіменс». Прискореними темпами розвивалися галузі важкої промисловості, машинобудування, електротехнічна і хімічна промисловість. У результаті за загальним обсягом промислового виробництва Німеччина вийшла на друге місце в світі. Поступово відновилися і міжнародні позиції Німеччини. Вартість експорту перевищила довоєнний рівень майже на 3 млрд. марок, фінансовий капітал країни був присутній у 200 з 300 міжнародних монополіях [2, с.72].

Таким чином, можна зробити висновки, що незважаючи на економічну і соціальну кризи, зовнішньополітичну нестабільність, з якими доводилося боротися Німеччині, також загострювалась боротьба за владу, ускладнювалися політичні процеси, у першу чергу, взаємодія влади з великими промисловцями і фінансистами. Однак за достатньо незначний період Німеччина за допомогою зовнішніх факторів змогла стабілізувати свою економіку, зменшити соціальну напругу та сформувати передмови для подальшого розвитку держави.

Література

1. Всеобщая история менеджмента : Учебное пособие / И.И. Мазур, А.Г. Поршнев, В.Д. Шапиро, и др. ; под общей редакцией проф. И.И. Мазура. – М. : Издательский центр «ЕЛИМА», 2006. – 784 с.

2. Шарапова В.А. Экономический кризис 20-х годов XX в. в Германии / В.А. Шарапова // Вестник Московского государственного университета им. М.А. Шолохова. – 2012. – №4. – С. 68–73.

3. История Германии : учебное пособие : в 3 т. / Под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю.В. Галактионова. – М., 2008.

РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ У 20-30 рр. XX ст.

Логвиненко В.Є.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail:ecstasy.from.life@gmail.com

Друга світова війна стала однією з найжахливіших подій в історії людства. Саме тому навіть у наш час у науковому суспільстві розгортається чимало дискусій та суперечок, які так чи інакше стосуються другої світової. Одним із найпоширеніших та актуальніших питань щодо генезису Другої світової є питання щодо радянсько-німецьких відносин до та на початку війни.

У ніч на 16 квітня у 1922 р. в містечку Рапалло радянська делегація уклала з представниками Німеччини договір про відновлення дипломатичних відносин і широких економічних контактів. Договір передбачав взаємну відмову від претензій по боргах і втраченому майну, а також налагодження рівноправних політичних відносин. Був створений важливий прецедент. Радянська сторона вправно використовувала протиріччя між країнами-переможницями і Німеччиною, якої був нав'язаний принизливий Версальський договір 1919 р.

З приходом до влади в Німеччині Адольфа Гітлера на початку 1933 р. сталінське керівництво реально оцінювало військову загрозу, що виходила від фашистів. Було згорнуто таємне військове співробітництво з Німеччиною. Якщо два агресивних держави – Німеччина і Японія-демонстративно вийшли з Ліги Націй, то СРСР в 1934 р. був запрошений і вступив в цю організацію.

23 серпня 1939 р. було підписано пакт Молотова-Ріббентропа про ненапад між Німеччиною та СРСР. Країни зобов'язувалися утримуватися від нападу один на одного і дотримуватися нейтралітету у випадку, якщо одна з них ставала об'єктом військових дій третьої сторони. Учасники угоди також відмовлялися від участі в угрупованні держав, «прямо або побічно спрямованої проти ншої сторони». Передбачався взаємний обмін інформацією про питання, які зачіпають інтереси сторін.

Радянсько-німецьке економічне співробітництво у 1939-1941 рр., що почалося з підписання широкомасштабних торгових і кредитних угод, реалізації великих інвестиційних проектів, обчислювалася сотнями мільйонів німецьких марок. Результати радянсько-німецької торгівлі в 1939-1941 рр. для СРСР характеризуються як прямий економічний збиток, що послабив країну напередодні війни. Такі трактування нерідко носять політизований характер і можуть створити викривлене уявлення про причини німецької агресії і винуватців розв'язування війни.

Відомий російський історик М.І. Мельтюхов розглянув проблему радянсько-німецького економічного співробітництва крізь призму міжнародних відносин 1939-1941 рр. Він описує хід торговельних переговорів і аналізує радянсько-німецькі торгово-господарські угоди. На думку автора, радянські

поставки значно звужували англо-французьку блокаду Німеччини, ускладнюючи торгівлю з іншими країнами, а німецькі товари носили інвестиційний характер і були необхідні для радянської промисловості.

У середині листопада 1940 р. Молотов прибув до Німеччини для переговорів Гітлером, який запропонував Радянському Союзу приєднатися до Троїстого пакту і увійти до числа членів держав «Осі». Під час триденного перебування радянської делегації в Берліні сторонам не вдалося прийти до компромісу: радянська сторона висунула умови приєднання до країн «Осі» (віднесення до сфери інтересів СРСР додатково Румунії, Болгарії та Туреччини), на які німецька сторона не дала чіткої відповіді.

Після нападу Німеччини на Радянський Союз 22 червня 1941 р. договір, так само як і всі інші радянсько-німецькі договори, втратив чинність. Вже у 1989 р. З'їзд народних депутатів СРСР засудив секретний додатковий протокол договору і визнав його недійсним з моменту підписання.

Підводячи підсумок, визначимо основні результати радянсько-німецької політики 20-30х рр.:

- підписаний пакт про ненапад, який, незважаючи на всі свої негативні сторони, відстрочив вступ Радянського Союзу у війну;
- була забезпечена відносна безпека Ленінграда, Мурманська, баз Балтійського флоту, межі віддалені від Мінська, Києва та деяких інших центрів;
- вдалося досягти розколу капіталістичний табору і уникнути об'єднання найбільших держав у боротьбі з СРСР, а також дезорієнтувати союзників по "антикомінтернівському пакту" і уникнути війни на два фронти.

Література

1. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики СРСР / Под ред. В.Г. Трухановський. – У 3-х т. – 2-е вид. – Т.2.1939-1945 рр. / Ред. В.Б. Ушаков. – М., 1967. – 421 с.

2. Максимович І.Ф. Дипломатія світу проти дипломатії війни: Нарис радянсько-німецьких дипломатичних відносин у 1933-1939 роках. / І.Ф. Максимович – М.: Міжнародні відносини, 1981. – 288 с.

3. Сиполс В.Я. Зовнішня політика Радянського Союзу 1936-1939 рр. / В.Я. Сиполс – М.: Наука, 1987. – 482 с.

ЗУБАРЄВ ОЛЕКСАНДР ГОРДІЙОВИЧ – ГЕРОЙ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Мануйлова Н.Я.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: nata9631@mail.ru

У даній роботі розглядається персоналія Героя Радянського Союзу, активного учасника партизанської боротьби на Україні, першого секретаря Харківського підпільного обкому ЛКСМУ Олександра Гордійовича Зубарєва. Особлива увага приділена розгляду заслуг вищеназваної людини, визнання її іншими.

Війна потребувала від народу величезного напруження сил і жертв у загальнонаціональному масштабі, розкрила стійкість, мужність радянської людини, здатність до самопожертви на ім'я свободи і незалежності Батьківщини. У роки війни героїзм став масовим, нормою поведінки радянських людей.

Звання Героя Радянського Союзу. Це найвищий ступінь відзнаки в Радянському Союзі, яка присвоювалась самим відважним, сміливим, чесним і безмежно відданим справі «партії і радянського уряду». Воно присвоювалося виключно тим, кому довіряв радянський народ свою долю, хто був вірний радянському народові. Серед цих героїв постає ім'я великої людини, справжнього сина свого народу – Зубарєва Олександра Гордійовича.

Зубарєв Олександр Гордійович (підпільний псевдонім «Петро Коваль») – активний учасник партизанської боротьби на Україні, перший секретар Харківського підпільного обкому ЛКСМУ. Народився 16 (29) серпня 1916 року в місті Дружківка (нині Донецької області) в родині робітника. Закінчив 7 класів, школу фабрично-заводського навчання (ФЗН). У 1934 році вступив до Харківського педагогічного інституту на географічний факультет, який успішно закінчив у 1938 році.

Через чотири роки в стінах харківської школи №88 почалася трудова біографія вчителя географії О. Зубарєва. Його учениця, випускниця 1941 року Т.І. Ларіонова, згадувала про класного керівника: «Молодому педагогу відразу ж довірили керівництво комсомольською організацією школи. Він був активною, цікавою людиною, з доброзичливою посмішкою, русявий, середнього зросту, завжди акуратно, зі смаком одягнений. Примітно, що одне око у нього був блакитне, інше – каре, – кажуть, це особливість людей талановитих, особистостей неординарних. Після спілкування з Олександром Гордійовичем і його колеги, і учні, і їхні батьки наповнювалися великою симпатією до цієї людини. Його уроки були дуже цікавими, ми завжди з величезною увагою слухали свого вчителя, нам хотілося бути схожим на нього, багато знати і ділитися своїми знаннями з іншими. Жив він з дружиною і маленьким сином у прибудові до школи, ми часто спілкувалися з класним

керівником в неформальній обстановці. Людина ерудована, з глибоким інтелектом. Він міг завжди дати потрібну і корисну пораду, а авторитет базувався не тільки на доброті, порядності, чесності, педагогічному такті, але також на строгості і об'єктивній вимогливості» [1, с. 6].

Таким Олександр Гордійович залишився в пам'яті своїх перших і – на жаль! – останніх учнів, але їх думка про нього в повній мірі відповідає громадянської позиції комуніста О. Зубарєва, який вступив у компартію за рік до початку війни, будучи секретарем Орджонікідзевського райкому ЛКСМУ м. Харкова.

У перші дні війни О.Г. Зубарєв приділяв багато уваги мобілізації комсомольців і молоді до лав Червоної Армії, організації соціалістичного змагання серед молоді за збільшення випуску промислової продукції для фронту на підприємствах Орджонікідзевського району.

Разом з активом комсомольців Орджонікідзевського району О.Г. Зубарєв звернувся з проханням направити його на фронт, у діючу армію. У своїй заяві комсомольці писали: «У дні навали фашистських орд на нашу улюблену Батьківщину ми, комсомольці-активісти Орджонікідзевського району, просимо направити всіх нас добровільно до лав діючої армії, на фронт. Клянемося, що будемо бити фашистів скрізь, де тільки їх побачимо...» Під цією заявою О. Г. Зубарєв першим написав: «Зубарєв Олександр Гордеевич, 1916 року народження, комуніст», і поставив підпис.

Коли німецько-фашистські війська наблизилися до Харкова, за рішенням обкому КП(б)У Зубарєв О.Г. був відповідальний за підпільну роботу як секретар Харківського обкому ЛКСМУ для розгортання боротьби проти ворога. Очолюваний ним підпільний обком комсомолу почав діяти з листопада 1941 року. Під керівництвом партійної організації області в Харкові було створено два підпільних райкому ЛКСМУ: Залізничний та Центральний, а в районах області – 23 райкоми. Обком комсомолу в повному складі провів чотири засідання, на яких обговорювалися питання керівництва райкомаами та заходи з організації агітаційно-масової роботи серед населення.

О. Г. Зубарєв цілком віддався підпільній роботі. Він писав листівки, в яких закликав населення і молодь організовувати саботаж на підприємствах, проводити підривну роботу в тилу ворога. Листівки ці, поширювані в місті та районах області, піднімали людей на боротьбу проти окупантів.

За завданням Харківського підпільного обкому КП(б)У О.Г. Зубарєв особисто встановив зв'язок з Богодухівським підпіллям і передавав секретарю райкому комсомолу листівки, які активісти розмножували у багатьох примірниках і поширювали в селах Богодухівського району. За три місяці працівники обкому видали 12 назв листівок загальним тиражем 6000 примірників.

Обком комсомолу мав зв'язки з Дергачівським та Ізюмським райкомаами. О.Г. Зубарєв не раз ходив у села цих районів. Там він розшукував радянських патріотів і встановлював зв'язки з підпільними райкомаами комсомолу.

З кожним днем зміцнювалися зв'язки обкому з молодими патріотами Харківщини. Число диверсій збільшувалося.

Гестапо і поліція, стурбовані постійним поширенням листівок і сміливими діями партизан, буквально збилися з ніг у пошуках центру підпілля. Гітлерівці посилювали терор проти населення. На балконах будинків Харкова по вулицях Дзержинського, Пушкінській, Свердлова були повішені харків'яни. Але їм це не злякало підпільників. Вони ще більше активізували боротьбу проти ворога.

На початку 1942 року фашистам все-таки вдалося напасти на слід підпільної діяльності О. Г. Зубарева. 23 січня він був заарештований. Гестапівці катували його по кілька разів на день. Але він тримався стійко і мовчав. Нічого не добившись, гітлерівські кати розстріляли О.Г. Зубарева в ніч з 14 на 15 лютого 1942 року.

Нашому земляку-герою йшов всього лише 26 рік. Йому б «жити та жити, крізь роки їдучи», але він ступив у безсмертя, щоб залишитися вічно молодим.

Батьківщина гідно оцінила заслуги О. Г. Зубарева в організації і керівництві Харківською підпільною комсомольською організацією, його мужність і героїзм, проявлені в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників. Не забули відважного підпільника, який віддав життя за звільнення України, її громадяни. Так, на стіні будинку, де розташовувався підпільний комсомольський штаб, встановлена пам'ятна дошка, інша меморіальна плита на його честь прикріплена до головного корпусу Харківського педінституту, нині – університету. Гранітні бюсти нашого земляка встановлені на алеї Героїв-комсомольців у сквері Перемоги м. Харкова, перед входом в школу №88, де він працював, а також в холі ЗОШ №1 м. Дружківка, куди був перенесений з постаменту у ЗОШ №2 після її закриття. Ім'ям безстрашного підпільника названі вулиця у Дружковці і одна – у Роганському житловому масиві нашого міста. До 20-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні був випущений поштовий конверт з портретом О. Г. Зубарева на марці. Така реліквія зберігається в музеї Героя в Харківській школі №88, а також в експозиціях музейного куточка ЗОШ №1 м. Дружківка та місцевого музею.

У день, коли випустять цей збірник тез до статті про нашого земляка – Героя Радянського Союзу О.Г. Зубарева, можливо, хтось і зверне увагу на дату його народження: 29 серпня. Тобто, в цьому році Олександр Гордійовичу виповнилося б 99 років! А першого вересня, в День знань, на першому уроці нового навчального року, присвяченому рідному місту, учні 88 школи пом'януть хвилиною мовчання загиблих визволителів України, в їх числі – О. Г. Зубарева. Пом'януть не просто підпільника-героя, пом'януть Вчителя, який завжди буде прикладом для наслідування підростаючому поколінню.

Література

1. Агафонова А. Где была б ты сегодня, Европа, где была б ты, когда б не они? / А. Агафонова // Дружковский рабочий. – 2013. – № 35 (6837). – С. 6.

СТАЛІНГРАДСЬКА БИТВА

Могильна Е.О.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61032, Харків пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: elonochka.8997@mail.ru

Автор аналізує значення Сталінградської битви на хід II Світової війни, також наводить прикладом героїчних та мужніх окремих учасників цієї битви.

У період II Світової війни Сталінград здобув усесвітню славу легендарної боротьби проти фашистських агресорів. Сталінградська битва відрізнялася грандіозними масштабами та дуже високим напруженням боротьби. У результаті її радянські воїни виявили найвищу стійкість, самопожертву, бойову майстерність, тому розгляд даного питання є досить актуальним.

Метою роботи є дослідження Сталінградської битви, як однієї з найважливіших битв в Другій світовій війні.

Сталінград навечно увійшов в історію як символ непереможності і згуртованості Радянського народу, надзвичайного героїзму, символ незламності радянських військ. Зі Сталінградом пов'язана вирішальна битва, яка визначила перелом у ході другої світової війни. Перемога під Сталінградом стала важливим історичним етапом у боротьбі сил прогресу з реакцією в 1941–1945 рр. На полях боїв під Сталінградом Радянські Збройні Сили врятували людство від загрози нацистського поневолення. Сталінградська битва за своєю жорстокістю й героїзмом бійців перевершила всі бої, які до цього знала історія і назавжди залишиться в пам'яті поколінь.

Одним з найважливіших чинників перемоги у Сталінградській битві є героїзм бійців, які не дивлячись на чисельну перевагу ворога, проявили небувалу стійкість в обороні і рішучість у наступі. Одним з таких бійців можна назвати лейтенанта Клименка Івана Івановича, який у Сталінградській битві брав участь у посаді командира танкової роти 152-го танкового батальйону. Народився 24 лютого 1914 р. в с. Новоандріївка в Україні. З 1921 р. жив у м. Новочеркаськ (Ростовська область). У 1941 р. закінчив Черкаський індустріальний інститут.

До радянської армії В. Клименко був призваний з жовтня 1942 р. Командуючи ротою середніх танків, при прориві ворожої оборони в районі нпКлетська і переслідуванні противника діяв вміло і рішуче. У бою сміливо кидався на ворога, особистим прикладом захоплюючи за собою танкістів своєї роти. При прориві оборони на чолі танкової роти стрімко увірвався в бойові порядки противника. У бою 23 листопада 1942 р. увірвався з 2 танками в н.п. Платонов і вибив звідти супротивника. Коли його танк був підбитий і оточений ворогами, Клименко, будучи пораненим і залишившись з одним патроном, застрелився, щоб не потрапити живим до рук німців.

Наказом Президії Верховної Ради СРСР від 4 лютого 1943 р. за зразкове виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецькими

загарбниками і проявлені при цьому відвагу і героїзм Івану Івановичу Клименко було присвоєно звання Героя Радянського Союзу (посмертно).

Також відомим учасником Сталінградської битви був старший лейтенант Безменов Василь Васильович, який у Сталінградській битві брав участь на посаді заступника командира батареї з політичної частини 915-го артилерійського полку.

Заступник командира батареї з політичної частини старший лейтенант Василь Іванович Безменов відзначився в бою під Сталінградом за радгосп ім. Сталіна 4 січня 1943 р. У ході відбиття натиску противника, який намагався вийти з оточення, В. Безменов, командуючи батареєю, віддавав команди на знищення ворога вогнем гармат прямою наводкою при наближенні гітлерівців на відстань до 50-м. Відважний комісар, будучи пораненим в обидві ноги, продовжував віддавати накази щодо приведення в непридатність матеріальної частини знарядь, щоб вони не достались ворогові. Противник силою до батальйону накинувся на опорний пункт артилеристів, розправляючись з ними. Не бажаючи потрапити в полон, Безменов застрелився. У цьому бою батарея під командуванням комісара знищила своїм вогнем до 200 фашистських солдатів і офіцерів. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 31 березня 1943 р. за зразкове виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецькими загарбниками і проявлені при цьому відвагу і героїзм Василю Івановичу Безменову було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Серед відомих учасників Сталінградської битви можна назвати Ватутіна Миколу Федоровича. Під час Сталінградської битви командував Південно-Західним фронтом. Його війська у взаємодії з військами Сталінградського і Донського фронтів оточили 330-тисячне угруповання противника під Сталінградом, а в грудні 1942 року у взаємодії з лівим крилом Воронежського фронту провели Середньодонську операцію, завдали рішучої поразки угрупованню противника на Середньому Доні, остаточно зірвали план противника деблокувати оточені під Сталінградом війська 6-ї німецької армії. 28 січня 1943 року М. Ф. Ватутіна було нагороджено орденом Суворова І-го ступеня, а згодом йому присвоюється звання генерала армії.

Отже, Перемога у Сталінградській битві мала величезне політичне, стратегічне і міжнародне значення. Ця перемога радянських військ стала початком корінного перелому у Великій Вітчизняній та Другій світовій війнах. Нищівна перемога радянських військ під Сталінградом зробила вирішальний вплив на розвиток Руху Опору на територіях всіх європейських держав, окупованих фашистськими загарбниками.

Література

1. Сталинградская битва: хроника, факты, люди / В.А Жилин / ОЛМА МедиаГрупп, 2002. – 910 с.
2. Павлов, В.В. Сталинград / Виктор Павлов. – СПб. : Изд-во СПбГТУ, 2002. – 369 с.

ВТОРАЯ МИРОВАЯ ВОНА: БОЕВЫЕ ДЕЙСТВИЯ В СЕВЕРНОЙ АФРИКЕ (1940–1941 гг.)

Мунтех Эмануэль Анкеа

Научный руководитель – к.и.н., доцент Заборовский В.В.

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

(61166, Харьков, пр. Ленина, 14, каф. украиноведения, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: ukrainozn@ukr.net

Северо-Африканская кампания, в рамках которой союзные войска и страны «оси» провели серию атак и контрнаступлений в пустынях Северной Африки, продлилась с 1940 по 1943 год. Ливия уже несколько десятилетий являлась итальянской колонией, соседний Египет находился под контролем Великобритании. Когда в 1940 году Италия объявила войну странам антигитлеровской коалиции, между двумя государствами сразу же начались боевые действия.

13 сентября 1940г. итальянская 10-я армия перешла ливийско-египетскую границу и вторглись на территорию Египта. Британские войска совместно с частями Австралии, Британской Индии и воинскими контингентами «Свободной Франции» значительно уступали итальянским войскам в живой силе и технике. Британцы не оказали серьёзного сопротивления, ограничиваясь отдельными контратаками подвижных соединений. Они избегали открытого боя и отходили, стремясь причинить противнику как можно больший урон артиллерийским огнём. После непродолжительного наступления, продолжавшегося всего 4 дня, 16 сентября итальянские войска заняли Сиди - Баррани и завершили своё продвижение. Они заняли оборону и стали строить укрепленные лагеря. Британские войска продолжили отступление и остановились у Мерса-Матрух. Между воюющими сторонами образовалась нейтральная территория и положение стабилизировалось.

Итальянские войска приостановили наступление в ожидании начала итало-греческой войны, чтобы затем возобновить его с целью захвата Александрии и Суэцкого канала. Маршал Р. Грациани считал, что британское руководство будет отвлечено событиями в Греции, перебросит туда большую часть своих войск и ослабит внимание к Египту, а это позволит итальянским войскам захватить Суэцкий канал. 28 октября 1940 г. Италия напала на Грецию с территории Албании. Греческая армия не только остановила итальянское наступление, но и сама перешла в контрнаступление. Греки нанесли итальянцам сокрушительное поражение, выбили их со своей территории и заняли Южную Албанию.

Провал итальянского наступления на Грецию отрицательным образом отразился на положении Италии в Северной и Восточной Африке и обстановке на Средиземном море. 11 ноября 1940 г. англичане нанесли сокрушительное поражение итальянскому флоту на военно-морской базе в Таранто. С этого времени морские перевозки из Италии в Африку стали затруднительными.

После захвата итальянцами Сиди-Баррани в течение почти трёх месяцев активных боевых действий в Северной Африке не велось. Итальянские войска не предпринимали попыток возобновить наступление. Тем временем британские войска в Египте были пополнены двумя дивизиями. В этих условиях английский генерал А. Уэйвелл решился на наступление с целью обезопасить Суэцкий канал. Британским войскам была поставлена задача отбросить итальянские войска за пределы Египта и в случае удачи дойти до Эс-Саллума. Дальнейшее продвижение британских войск не планировалось.

По плану британского наступления (кодовое название – «Компас») намечалось нанести рассекающий удар между наиболее удалёнными друг от друга итальянскими лагерями в Нибейва и Бир-Софари, а затем повернуть на север в тыл основной группировке итальянских войск. Ночью с 7 на 8 декабря 1940 г. англичане совершили марш-бросок из Мерса-Матрух на запад, приблизившись к итальянским позициям. Рано утром 9 декабря британские войска атаковали итальянский лагерь в Нибейва. Одновременно английский флот начал обстрел Сиди-Баррани, Мактилы, а авиация подвергла бомбардировке итальянские аэродромы. Небольшие британские подразделения атаковали итальянский лагерь в Нибейве с фронта, чем отвлекли на себя противника, а главные силы 7-й английской бронетанковой дивизии тем временем прошли через незащищённый участок между Бир-Сафафи и Нибейвой и напали с тыла на итальянский гарнизон в Нибейве. Эта атака застала итальянцев врасплох. После захвата лагеря в Нибейве английские танки захватили ещё 2 итальянские лагеря близ Сиди-Баррани. К исходу дня британцы захватили большую часть итальянских позиций. 16 декабря итальянцы без боя оставили Эс-Саллум, Хальфайю. При этом британские потери были незначительными. Остатки 10-й итальянской армии отошли в крепость Бардия, которая была окружена и осаждена англичанами.

22 января 1941г. был взят Тобрук. 4 февраля 1941г. британская группировка под командованием генерала Р. О'Коннора совершила марш на Бенгази, чтобы воспрепятствовать отходу итальянцев. 5 февраля английские танки и бронеавтомобили, разгромив несколько отступающих итальянских колонн, заняли позиции у Беда-Фоммы, на путях отхода главных сил противника. С 6 февраля в результате развернувшихся танковых боёв с отступающими итальянскими войсками англичанам удалось уничтожить и повредить большое количество итальянских танков, было взято в плен около 20 тыс. человек, захвачено 120 танков и более 200 орудий. Итальянские войска в Ливии были разгромлены, был открыт путь на Триполи, однако британское правительство вновь потребовало остановить наступление. 10 февраля 1941г. британские войска остановили своё наступление у Эль-Агейлы, заняв всю Киренаику. Затем они начали переброску значительной части войск в Грецию. В итоге для Италии миновала опасность полного вытеснения из Северной Африки. Но она потеряла все свои колонии в Восточной Африке.

За время Ливийской операции с декабря 1940 г. по февраль 1941 г. Великобритания и её союзники потеряли 500 человек убитыми, 1373 ранеными,

55 пропавшими без вести, а также 15 самолётов. Итальянцы потеряли 3 тысячи убитыми; 115 тысяч человек попали в плен; 400 танков, 1292 орудия, 1249 самолётов. Тяжелое положение итальянцев в Северной Африке вынудило просить помощи у Германии. Германия в свою очередь, хотела создать в Северной Африке свой стратегический плацдарм, который был необходим для захвата Египта и Суэцкого канала, а в дальнейшем и всей Африки. К тому же захват Суэца давал возможность развить успех в направлении Ближнего Востока. В Ливию в течение февраля 1941 г. был переброшен немецкий корпус.

В середине февраля 1941 г. отступление итальянских войск было остановлено, и итало-немецкие объединённые силы начали продвижение обратно к Эль-Агейле. 31 марта 1941 г. немецкий Африканский корпус во главе с Э. Роммелем перешёл в наступление, которое оказалось неожиданным для британцев. В ночь на 4 апреля немецкие и итальянские войска без боя заняли Бенгази. Уже 10 апреля передовые немецкие части подошли к Тобруку, а 11 апреля Тобрук был окружен. Взять Тобрук с ходу не получилось, и главные силы итало-немецкой группировки были направлены на Египет. 12 апреля они заняли Бардию, а 15 апреля – Сиди-Омар, Эс-Саллум, проход Хальфайя и оазис Джарабуб, вытеснив британские войска из Ливии. Британцы отошли к границе Египта, потеряв все опорные пункты кроме крепости Тобрук. Дальнейшее продвижение итало-немецких войск было остановлено. До 27 апреля итало-немецкие войска в Греции разгромили греческую армию и заставили эвакуироваться английский экспедиционный корпус. Всего на остров Крит и в Египет было эвакуировано около 70 тыс. английских, австралийских и греческих солдат и офицеров.

С 18 апреля по 30 мая 1941 г. английские войска оккупировали Ирак. В июне британские войска при поддержке французских частей движения «Сражающаяся Франция» заняли Сирию и Ливан. В июне 1941 г. британцы предприняли попытку деблокировать Тобрук крупными силами. Однако их планы стали известны противнику. 15 июня 1941 г. английские войска начали наступление в районе Эс-Саллума и форта Ридотта-Капуццо. Они смогли занять несколько населенных пунктов. Используя данные разведки, немецкие танковые части ночью 18 июня провели контратаку и вновь заняли Сиди-Омар, где их продвижение было прекращено. Для продолжения наступления в Северной Африке итало-немецкое командование не имело резервов, так как главные силы Германии сосредотачивались для вторжения в Советский Союз.

Литература

1. Battistelli, Pier Paolo. Rommel's Afrika Korps – from Tobruk to El Alamein. Osprey, 2006. – 99 p.
2. Ф. де Ланнуа. Африканский корпус: Ливийско-Египетская кампания (1941—1943). АСТ, 2008. – 288 с.
3. Carver M. El Alamein (New ed.). Ware, Herts. UK: Wordsworth Editions, 2000.

НІ КРОКУ НАЗАД

Настенко І.А.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Ленина, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: miladyinfinity@mail.ru

У роботі розглянуто один з найвідоміших фактів в ході подій Другої світової війни – наказ № 227 Народного комісара оборони Союзу РСР Й. Сталіна. Він увійшов в історію, як наказ «Ні кроку назад!» та став відправляючою точкою, яка вивела Червону Армію з нокдауну, отриманого влітку 1942 року.

Метою даної роботи є розгляд головного наказу Й. Сталіна «Ні кроку назад!»; причини, що зумовили його підписання та втілення його у сурову дійсність, а також спроба дослідити двояку роль цього наказу у ході бойових дій Червоної Армії та розгляд характерних рис документа, що спричинили таке розбіжне ставлення до нього.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що виникає так зване негативне ставлення до наказу № 227 у людей, що черпають історичні знання з доступної публіцистики. Причиною стає те, що вони попросту незнайомі з самим текстом цього документа. Тому ми спробуємо якнайліпше виявити позитивні та негативні сторони, що стосуються цього документа.

Весна і літо 1942 року для Радянського Союзу виявилися, можливо, навіть більш катастрофічними, ніж перші тижні війни. Відступ Червоної Армії, здавалося, прийняло незворотний характер. «Ворог кидає на фронт все нові сили і, не рахуючись з великими для нього втратами, лізе вперед, рветься вглиб Радянського Союзу, захоплює нові райони, спустошує і розоряє наші міста і села, гвалтує, грабує і вбиває радянське населення» [1].

Військові поразки Червоної армії на початку війни були зумовлені цілим комплексом причин. Однак можна виокремити поміж них три основні групи. Це передусім політичні помилки й стратегічні прорахунки вищого радянського керівництва, погане керування військами і – останнє, проте не менш важливе – незадовільний морально-психологічний стан і самих радянських військ, і значної частини цивільного населення регіонів, на терені яких розгорталися події. З цими чинниками пов'язане дезертирство як феномен початкового періоду війни. У цих надзвичайно складних умовах змінити хід дій на свою користь можна було тільки негайними і кардинальними заходами. І тоді Й. Сталін віддав розпорядження начальнику Генштабу генералу Василевському підготувати проект наказу № 227.

Багато істориків наводять цей документ у приклад як яскраве свідчення нещадності сталінського режиму, його презирства до життів власних громадян. Цей найемоційніший у світовій військовій історії наказ, виданий у серпні 1942 року, свідчив: кожен, який залишив підрозділ під час бою і здався в полон, вважається зловмисним дезертиром, і вся його сім'я повинна бути заарештована

як сім'я зрадника Батьківщини і ворога народу. Таких дезертирів розстрілювали на місці. Бійці, які потрапили в оточення і тих, хто волів здатися на милість ворога, знищувати всіма доступними засобами, а їх сім'ї позбавити всілякої допомоги з боку держави.

Нерідко вони судять про той час з позиції сьогодення. Не можна при цьому ігнорувати тодішнього політичного режиму, характер взаємовідносин влади і народу, особливості законодавства 1940-х років, специфіку воєнного часу, закони і порядки якого завжди більш суворі в будь-якій країні, неважливо – тоталітарної чи демократичної. Неможливо не враховувати конкретну ситуацію, що склалася в другій половині 1942 року на радянсько-німецькому фронті. Тому, так, з одного боку, можна повністю погодитися, що наказ ніс у собі певну жорстокість до людських життів і байдужість до всього, що може стати перешкодою до якнайшвидшої перемоги над ворогом. Також, слід відзначити, що Микола Тищенко говорив про нього так: «Цей наказ зіграв двояку роль у бойових діях Червоної Армії. З одного боку, він припинив панікерські настрої, а з іншого – боячись бути звинуваченими в боягузстві, командири часто не давали наказу на своєчасне відступ. Неважко здогадатися, що часом це призводило до оточення частинами противника. І все ж я вважаю, що це був потрібний наказ і вийшов він вчасно».

Наказ був прочитаний всім бійцям Червоної Армії. Всюди його читання супроводжувалося важкими роздумами – такі накази видають лише в момент найбільшої небезпеки державі. «Ні кроку назад!» закликав до патріотичного обов'язку тих, кому нестерпна думка про поразку ворогу. Він суворо вказував на заходи покарання того, хто забуває про синівський обов'язок. Винятковий героїзм тисяч звичайних радянських чоловіків і жінок, їх прихильність до своєї влади навряд чи може бути піддана сумніву.

Дослідники, попрацювавши з документами тих років, виявили що в період цензури листів, спрямованих на фронт, знайшли лише 0,07% листів, що були конфісковані. А 43% листів мали відверто патріотичний характер. Це дійсне свідоцтво про настрої військ повністю підтверджує висновки про прихильність їх влади.

Отже, можна сміливо стверджувати те, що наказ мав велике значення для подальшого ходу війни. Також, опрацювавши дійсні історичні матеріали ми підтвердили розбіжне ставлення до нього з боку військових та громадян. Та все ж таки своєю жорстокістю й нещадністю з одного боку та грамотністю з іншого, цей наказ рішучою мірою підсилив потенціал армії та вивів її до блискучої перемоги.

Література

1. Наказ № 227 Народного комісара оборони СРСР Й. В. Сталіна від 28 липня 1942 року.
2. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М.: Государственное научное издательство «Советская энциклопедия», 1961–1976. – 509 с.

ОБОРОНА ОДЕСИ

Немцов М.В.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: ena75@yandex.ru

У даній роботі розглянуто події, які відбувались в Одесі на початку осені 1941 року. Описані головні етапи оборони цього міста від німецько-румунських завоювників, а також буде згадано про найважливіших людей, які відіграли велику роль у обороні міста.

Метою даної роботи є розгляд кровопролитної оборони міста Одеса в 1941 році, хоробрими і готовими на самопожертву радянськими військами від німецько-румунських завоювників.

Йшов 1941 рік. Радянські війська, з величезними втратами, вели оборону своїх кордонів. У ці жахливі роки було загублено не одну тисячу життів. Протягом усієї Великої Вітчизняної війни бої точилися майже по всій території України. За кожен квадратний кілометр йшла кровопролитна битва, не виключенням стала і Одеса.

У липні 1941 року, програвши битву Південно-Західного фронту, радянські війська почали відступати, відкривши дорогу румунсько-німецьким військам у напрямку Одеси. На той час Одеса та Одеська військово-морська база, хоч і були стратегічно - важливими точками, вони не мали чіткого плану захисту міста, як з моря, так і з суші. 4 серпня 1941 року відходить наказ про початок підготовки оборони міста, але будівництво оборонних споруд просувалося набагато повільніше, аніж просувався ворог. 15 серпня того ж року 4-тисячна румунсько-німецька армія вже почала перші спроби наступу на місто. До того ж часу було підготовлено три лінії оборони: передова – за 20–25 км. від міста, головна – за 15 км. від Одеси, і тилова на околицях міста. Оборону міста забезпечували 25-та і 95-та стрілецькі дивізії Причорноморської армії, а також Чорноморський флот. Останній грав дуже важливу роль у битві за Одесу. Морякам було наказано, не зважаючи на стан подій у місті, не за що не віддавати його, підтримувати артилерійськими ударами та організувати захист морських перевезень припасів та людей.

Перша спроба наступу на місто була проведена 15 серпня 1941 року у напрямку Сичавка-Булдинка, але не мала успіху. По - справжньому запеклі бої починаються 18 серпня, коли румунсько-німецькі війська почали наступ по всій частині суходолу. Бій тривав три дні і завершився відступом лінії оборони міста, що дало змогу ворогу підійти на відстань 28 кілометрів від міста. Після цього війська ворога потроху просувались у напрямку міста і вже 27 серпня мали змогу обстрілювати місто артилерією. У результаті цих боїв втрати обох сторін були жахливими, але битва за Одесу все ще продовжувалася.

12 вересня 1941 року румунські війська отримали підкріплення, що надало їм сил для нового удару по місту. Їх війська змогли просунутися далі та

закріпитися між містечками Гросслібенталь і Клейнлібенталь, а також на західному березі Сухого лиману. що могло завадити морським перевезенням радянських військ. Оскільки ворог насадив з усіх боків, 14 вересня того ж року військовою радою ООР було прийнято рішення про запрошення термінової допомоги. На щастя, їх запрошення було прийнято і вже 17 вересня на допомогу Одесі з Новоросійська була направлена 157-а стрілецька дивізія, яка налічувала 12 600 чоловік, під командуванням Дмитра Томілова.

Такий швидкий розвиток подій дуже сильно поліпшив становище Одеси і вже 22 вересня 1941 року починається контратака радянських військ в районі Нова Дофінівка – Олександрівка. З блискучим комбінуванням стрілецьких дивізій і повітряно-морського десанту, обороні Одеси вдалося відтіснити ворога та змусити його в кінці вересня перейти у захист. Це можна було б назвати перемогою радянських військ у битві за Одесу, але ситуація складалась таким чином, що через програти на південному краю радянсько-німецького фронту, утримувати Одесу вже не мало такої необхідності. І вже 30 вересня було остаточно прийнято рішення про евакуацію Одеської оборонної лінії. Вона була проведена усього за 16 днів, і це була остаточно крапка в обороні Одеси.

Отже, битва за Одесу 1941 року є однією з найкровопролитніших битв на території України у часи Другої світової війни. Лише за сімдесят три дні оборони було вбито 16 578 людей і хоча місто все ж таки віддали ворогу, в історії назавжди залишиться згадка про сміливих захисників Одеси, що не зважаючи на чисельну перевагу ворога не відступили.

Література

1. У вогні Великої Вітчизняної. Героїчна Одеса. // Російський чорноморський флот. Історичний нарис. – ред. Олександр Дмитрієвич Клецков. – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2008. – С. 232–234.
2. Історія Другої світової війни. 1939 – 1945. Том 4. Москва., 1975, С. 86-88.
3. Безсмертна слава. Одеса, 1975; 73 героїчні дні. Хроніка оборони Одеси у 1941 р. Вид 2, Одеса, 1978, С. 280–281.

РОЛЬ ОУН ТА УПА У ПОДІЯХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Процик О., Пуговкін М.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: bir92022@gmail.com

Автори аналізують утворення та діяльність ОУН-УПА в роки Другої світової війни, розкривають процес радянзації в Західній Україні в роки війни, та боротьби органів НКВС з українськими націоналістами.

Актуальність даної теми полягає у з'ясуванні особливостей діяльності цих організацій за відновлення Української державності.

Проаналізувати діяльність ОУН-УПА в роки Другої світової війни, довести патріотичну налаштованість цих організацій.

Так склалося, що українському народові майже всю його історію не вдавалося створити повноцінну довготривалу незалежну державу. Весь час наш народ боровся за проголошення своєї незалежності у складі інших держав. Сотні тисяч і мільйони українців гинули, прагнучи добитися цієї мети. Ми шукали допомоги інших країн, вступали в союзи з імперіями і князівствами, але все марно. Українців кували, убивали, відсиляли до тюрем, але це не зламало прагнення народу до визволення, до бажання будувати власну країну власними руками.

1 вересня 1939 р. Німеччина починає Другу світову війну з нападу на Польщу, а 22 червня 1941 р. Німеччина здійснила напад на територію СРСР. Радянські війська починають активно відступати, адже були не готові протистояти такій могутній армії. Озброєними були лише прикордонні війська, інші ж використовували трофейну зброю.

Від літа 1942 р. почали діяти перші повстанські загони, які пізніше дістали назву Української Повстанської Армії (УПА). Офіційною датою створення Української Повстанської Армії вважається 14 жовтня 1942 р. – козацьке свято Покрови, коли Сергієм Качинським (псевдонім – Остап) було сформовано перший відділ УПА під керівництвом ОУН(б), але реально окремі українські націоналістичні збройні формування існували вже від початку війни. Першим командиром УПА був Клячківський (псевдонім Клим Савур), а шефом штабу – полковник УНРЛ. Ступницький (Гончаренко), начальником оперативного відділу став полковник УНР М. Омелюсік. Місцем постійного командування УПА була Костопільщина.

Тим часом як ОУН(б), так і ОУН(м) займаються активною розбудовою власних збройних формувань для боротьби з німцями і червоними партизанами, дії яких провокують німецький терор проти мирного населення. Ще у 1942 р. українські повстанці звертаються з листівками до червоних партизанів, закликаючи переходити до лав УПА і спільно боротися проти обох імперіалістів, які "...між собою подібні як дві краплини води", "за повну свободу і самостійність держав поневолених народів... Геть Гітлера і Сталіна!".

Завдяки широкій та ефективній підпільній мережі ОУН УПА швидко розрослася у велику, добре організовану партизанську армію, яка захопила контроль над значними територіями Волині, Полісся і згодом Галичини. Зростання сили УПА свідчило про відчутну масову підтримку з боку українців, оскільки практично не мала іноземної допомоги. Відомості про чисельність армії дуже суперечливі. Називаються цифри від 30-40 тис. до 100 тисяч. За даними радянських каральних органів, котрі воювали з повстанцями, протягом 1944 р., коли Червона армія зайняла території їхніх дій, було вбито 57405 вояків УПА, 50387 взято в полон, 15990 здалися самі, усього – 123782 чоловіка. За перші чотири місяці 1945 р. – ще 95083 чоловік, усього – 218865 чоловік.

Навіть при тому, що радянські карателі враховували вбивство селян, наведені цифри дають уявлення про надзвичайний розмах і запеклість національно-визвольної війни. У лютому 1943 р. відбулася III конференція ОУН, яка схвалила курс на збройну боротьбу з німецьким окупаційним режимом нарівні з більшовицьким.

Німці намагалися знищити УПА масовими акціями (найбільша з них – наступ під командуванням генерала фон дем Баха) й засобами пропаганди.

У травні 1943 р. у засідці УПА загинув керівник штурмових відділів СА В. Лютце. Влітку 1943 відбулося ряд боїв і сутичок з німцями, наприклад, успішний швидкий наступ УПА на місто Камінь-Коширський. Під кінець 1943 р. влада німців в цьому місті була обмежена і місто було залишено поляками, решту території контролювала УПА. Одночасно вона частково очистила терени Рівненської, Волинської та Житомирської області від радянських партизанів, а рейди УПА поширилися й на Київщину та Кам'янець-Подільщину.

Взимку 1943-1944 рр. фронт все далі просувається на армії мобілізовані на фронт насильно, за вказівкою Сталіна, українські партизани звертаються до червоноармійців з закликами на боротьбу з усіма окупантами, в тому числі й з комуністами. Ці заклики часто спрацьовували і патріотичні воїни переходили на бік повстанців. Програма і політика УПА декларувала заборону воювати з Червоною Армією, а лише з НКВС. Проти наступів Червоної армії повстанці могли лише оборонятися. Листівки і заклики діяли, тому радянське командування старалося відокремити Червону Армію від боротьби з партизанами. До жовтня 1944 р. вся етнічна українська територія була захоплена радянськими військами. Більшовики були сповнені рішучості швидко насадити національно настроєним українцям радянську владу. Мобілізовано всіх чоловіків від 18 до 50 років і відправлено на фронт. Негайно почалися репресії проти греко-католицької церкви. Сталін розпочав велику пропагандистську кампанію. Західну Україну заповнили понад 30 тис. партійних працівників і 3,5 тисяч спеціально підготованих пропагандистів. Прихід у Західну Україну Червоної армії поставив перед проводом УПА складне питання про доцільність продовження боротьби з надто переважаючими силами. Спочатку ОУН вважала, що у війні нацисти й більшовики виснажать одні одних. Проте коли стало ясно, що переможцем на сході вийде СРСР, ОУН очікувала, що розбиті німці увійдуть у союз із західними державами, щоб запобігти радянській експансії. Саме ці хибні уявлення значною мірою спонукали провід ОУН-УПА продовжувати боротьбу з більшовиками. Після того, як по Західній Україні прокотилися головні сили Червоної армії, УПА організувала ряд акцій, щоб перешкодити мобілізації, запобігти депортаціям “ненадійних елементів” та припинити репресії проти церкви. Вони насамперед були спрямовані проти НКВС, членів комуністичної партії і тих, хто співпрацював з радянським режимом. У сутичці з підрозділом УПА був смертельно поранений славетний командир Червоної армії Микола Ватутін. Для ліквідації УПА радянські війська організували блокаду величезних партизанських територій, засилали агентів для проникнення у

підрозділи УПА та вбивства їх командирів, створювали спеціальні винищувальні батальйони. Радянські пропагандисти також розпочали активну кампанію, зображаючи ОУН та УПА як нацистських головорізів. Деякі сутички радянських сил з УПА мали широкі масштаби, в деяких операціях проти УПА брали участь багатотисячні формування радянських військ. Проте здебільшого сутички були невеликими, але частими. За радянськими джерелами, восени 1944 р. УПА провела на Волині 800 рейдів, ліквідувала кілька тисяч радянських активістів, а більшовики знищили за цей час 36 угруповань УПА чисельністю 4300 чоловік. Боротьба була запеклою.

Отже, ОУН та УПА були справжніми героями України, бо вони ставили собі за мету повну незалежність України, як від СРСР так і від Німеччини. Вони боролися за ідеали і традиції України.

Література

1. Історія Української РСР у 10-ти т. – К. : Наук. думка, 1983. – Т.4.– 665 с.
2. Бойко О.Д. Історія України / О.Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2004. – 656 с.
3. Король В.Ю. Історія України / В.Ю. Король. – К. : Академвидав, 2005. – 496 с.
4. Субтельний О. Україна: історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1994. – 736 с.

ЕВАКУАЦІЯ ХАРКОВА У 1941 РОЦІ

Руденко Д.Б., Приходько К.Д.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: denjers@yandex.ru

У цих тезах автор розкриває проведення евакуації міста Харкова у 1941 році. Автор нагадує недоліки проведеної кампанії. Розглянута евакуація промисловості, сільського господарства, мешканців міста та вищих навчальних закладів.

Восени 1941 року Харків був дуже великим, важливим транспортним та промисловим центром. Харків був пріоритетною ціллю для військ вермахту [1]. А. Гітлер кілька разів підкреслював важливість промислового потенціалу Харкова, так, 4 серпня 1941 він стверджував: «... На другому місці за важливістю для противника варто південь Росії, зокрема Донецький басейн, починаючи від району Харкова. Там розташована вся база російської економіки. Оволодіння цим районом неминуче призвело б до краху всієї економіки росіян ... »Через місто проходила залізниця, яка поєднувала Крим з

Кавказом, Донбас з Москвою. У Харкові було зосереджено декілька стратегічно важливих промислових об'єктів:

- ХПЗ ім.Комінтерну – найбільший завод з виробництва танків (до 80% танків Т-34). Також завод випускав паровози, артилерійні тягачі та двигуни.
- Харківський авіазавод – одне з небагатьох підприємств з випуску літаків, а саме бомбардувальників Су-2.
- Харківський тракторний завод – лідер з виробництва колісних та гусеничних тракторів.
- Харківський комбінат НКВС – виробляв снайперські приціли та іншу оптику.

Німецькі війська активно наступали. В кінці серпня вже почались бомбардування міста. Після того, як вже стало вочевидь, що Харків не вдасться відстояти, почалася евакуація міста. Почали, звично для СРСР з найбільших стратегічних підприємств: паровозо-будівельного, тракторного та авіаційного заводів. ХПЗ перекидали до Челябінська, де на базі тракторного заводу був створений «Танкоград», ХТЗ перекидали в Сталінград, авіазавод – до Пермі. Для прискорення темпів евакуації заводів були задіяні міські трамваї. До 20 жовтня 1941 року евакуація промислових об'єктів була практично завершена – з Харкова в тил було відправлено 320 ешелонів з устаткуванням 70 великих заводів, був повністю вивезений рухомий склад Південної залізниці. Також з Харківщини було вивезене 95% сільськогосподарського парку, та 90% рогатої худоби. Заводи харчової промисловості не були евакуйовані. Їх виводили з строю, щоб німці не змогли скористатися ними. У 1941 році значна кількість врожаю так і залишилась на полях, через тактику спаленої землі.

На початку 1941 року населення міста складало до 1,5 мільйона жителів, а на жовтень 500 тисяч після приходу німців[3]. На момент окупації міста – жінки, старі й діти складали 78% населення. Всього до 20 жовтня 1941 р. з Харкова було евакуйовано 56 потягів них поїздів і 225 ешелонів з людьми. Невеликому числу жителів вдалося покинути Харків разом з відступаючими радянськими військами попутним автомобільним і гужовим транспортом. У постанові харківського облвиконкому від 18 вересня 1941 № 1389 зазначено, що з міста Харкова та області було евакуйовано 100 тисяч жінок і дітей, членів сімей робітників, службовців і військовослужбовців. Треба зазначити, що єврейську частину населення не яким чином не намагалися захистити, тобто уряд навіть не попередив людей про вже відомі злочини німців стосовно євреїв.

Щодо уряду, то з липня 1941 р. ЦК КП (б) У перебувало в Харкові и вже на початку жовтня виїхали в Куп'янськ, а потім – у Воронеж, штаб Харківського військового округу – в Сталінград. Обов'язки начальника гарнізону до 20 жовтня виконував обласний воєнком В. Маслов, після чого місто було передано начальнику оборони Харкова генералу І. Маршалкову.

Навчальні заклади у Харкові продовжували працювати після початку війни, але їх евакуація була проведена, тому що діяльність ВНЗ була пов'язана з важкою промисловістю. Харківський інженерно-будівельний інститут, яким

на той час був ХНУРЕ, за наказом наркому вугільної промисловості, у вересні був частково евакуйований до Караганди(Казахстан) [4]. ХПІ в свою чергу був повезений до Красноуфімську (Росія) та Чирчика(Узбекистан). Наприкінці вересня 1941 р. Рада з евакуації при РНК СРСР і Всесоюзний Комітет у справах вищої школи при РНК СРСР визначили місце евакуації Харківського університету - місто Кзил-Орда. До кінця 1942 р. в евакуйованому університеті навчалося близько 500 чоловік [2].

Отже, підводячи підсумок, можна зазначити, що евакуація Харкова не була проведена на потрібному рівні. Уряд СРСР головною метою ставив перевезення на нове місце заводів, з усім обладнанням, та кваліфікованих робітників. Цивільне населення у більшій частині було залишено напризволяще. Застосування тактики спаленої землі тільки загостило становище.Євреї та цигане не були проінформовані про загрозу та також залишені. Хоч технічне обладнання і було врятоване, але це ніколи не поверне втрачених людських життів.

Література

1. Ярмиш О.Н. Історія міста Харкова ХХ століття // О.Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А.І. Епштейн та ін. – Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004. –86 с.
2. Журавський Ю. І. Харківський університет у роки Великої Вітчизняної війни // Ю. І. Журавський, Б. П. Зайцев, Б. К. Мигаль. –Х.,2010.– 24 с.
3. Скоробогатов А. В. Харків у часи німецької окупації (1941-1943)// А. В. Скоробогатов – Харків: Прапор, 2006. –376 с.
4. Історія ХНУБА. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kstuca.kharkov.ua/univer/81-istoriya.html> Доступ: 15.04.2015.

ОПЕРАЦІЯ БАРБАРОССА: СУТЬ І ЦІЛІ

Сівні В.Б.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: ukrainozn@ukr.net

The article deals plan for a military attack and rapid capture of Hitler's armies in the USSR during the Second World War. Of the plan "Barbarossa" and the results and Hitler's plans. The reasons for the failure of the plan.

Операція «Барбаросса» (план «Барбаросса» 1941 року) – план військового нападу і стрімкого захоплення військами Гітлера території СРСР під час Другої світової війни. План А. Гітлера і суть операції «Барбаросса» полягала в тому, щоб швидко і несподівано напасти на радянські війська на їх же території і, скориставшись розгубленістю противника, розбити Червону Армію. Потім,

протягом двох місяців, армія Німеччини повинна була просунутися вглиб країни і завоювати Москву. Контроль над СРСР давав Німеччині можливість боротися з США за право диктувати свої умови в світовій політиці.

А. Гітлер, якому до цього вже вдалося завоювати майже всю Європу, був упевнений у своїй перемозі. Однак план «Барбаросса» виявився провальним, і затяжна операція перетворилася в тривалу війну. Свою назву план «Барбаросса» отримав на честь середньовічного Короля Німеччини Фрідріха I, який носив прізвисько «Барбаросса» і славився своїми військовими досягненнями.

Зміст операції «Барбаросса» полягав в тому, що в 1939 році Німеччина та СРСР уклали мир, А. Гітлер все ж вирішив напасти, так як Радянський Союз був необхідним кроком на шляху до світового панування Німеччини та «Третього Рейху». Для того, щоб напад пройшло швидко і без проблем, А. Гітлер доручив німецькому командуванню зібрати відомості про склад радянської армії і на цій основі скласти план нападу. Так з'явився план «Барбаросса». Німецькі розвідники після перевірки прийшли до висновку, що Червона Армія багато в чому поступається німецької – вона менш організована, гірше підготовлена і, головне, технічне оснащення російських солдатів залишає бажати кращого. Орієнтуючись саме на ці принципи А. Гітлер і створив план стрімкого нападу, яке повинне було забезпечити перемогу Німеччини в рекордні терміни. Основний упор А. Гітлер зробив на сучасну військову техніку, яка належала Німеччині, і ефект несподіванки.

План повинен був бути здійснений на початку 1941 року. Спочатку німецькі війська повинні були напасти на Червону армію в Білорусії, де була зібрана основна її частина. Розгромивши радянських військових в Білорусії, А. Гітлер планував просунутися в бік України, завоювати Київ і морські шляхи, відрізавши Росії можливість пересування по Дніпру. Одночасно повинен був бути нанесений удар по Мурманська з боку Норвегії. Гітлер планував почати наступ на Москву, оточивши столицю з усіх боків.

Радянські війська опинилися прекрасно підготовлені, крім того, військові дії йшли на радянській території, тому солдати могли використовувати природні умови, які були знайомі їм краще, ніж німцям, на свою користь. Радянська армія також змогла встояти і не розвалити на окремі загони завдяки гарному командуванню і вмінню швидко мобілізуватися і приймати блискавичні рішення. На початку нападу, А. Гітлер планував швидко просунутися вглиб радянської армії і почати дробити її на шматочки, відокремлюючи різні загони один від одного, щоб уникнути масових і великих операцій з боку Радянського Союзу. Просунутися йому вдалося, однак розбити фронт так і не вийшло – радянські загони швидко збиралися разом і підтягували нові сили. Це призвело до того, що армія А. Гітлера, хоч і перемагала, але просувалася вглиб країни катастрофічно повільно, не на кілометри, як планувалося, а на метри.

Тільки через кілька місяців Гітлеру вдалося підійти до Москви, проте починати напад армія німців не наважилася – солдати були виснажені тривалими військовими діями, а місто так і не був схильний бомбардуванні. Хоча планувалося інше. Не вдалося А. Гітлеру розбомбити і Ленінград, який

був обложений і узятий в блокаду, проте так і не здався, і не був знищений з повітря. Почалася тривала війна, яка тягнулася з 1941 р. і закінчилася 1945 р.

План А. Гітлера провалився з кількох причин:

- Радянська армія виявилася сильнішою і підготовлених, ніж очікувало німецьке командування. Вони компенсували брак сучасної бойової техніки умінням вести бій у складних природних умовах, а також грамотним командуванням;

- Радянська армія мала прекрасну розвідку. Завдяки розвідникам, командування практично завжди знало про наступний крок противника, що дозволяло оперативно і адекватно реагувати на дії нападників;

- Недоступність територій. Німці погано знали території СРСР, так як дістати карти було дуже складно. Крім того, вони не вміли вести бій в умовах непрохідних лісів.

Незважаючи на ретельну підготовку в обстановці секретності, вже з перших тижнів стало зрозуміло, що план «Барбаросса» виявився провальним.

Література

1. Голицын В.В. Досье Барбаросса / В.В. Голицын. – М. : 2011. – 202 с.
2. Исаев А.А. Неизвестный 1941. Остановленный блицкриг / А.А. Исаев. – М. : 2010. – 488 с.
3. Переслегин С.Б. Вторая мировая война между Реальностями / С.Б. Переслегин. – М.: Эксмо, 2006. – ч. 1-2. 33 с.

ФАШИЗМ: ІДЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИКА ТА ПРАКТИКА

Скакальський Я.І.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057)702-14-98)

E-mail: hugawlaurie@gmail.com

The Second World War was the largest conflict in human history. It was attended by 61 countries of the world. This war has claimed more than 50 million human lives in most countries. Military operations were conducted in all oceans, in Eurasia and Africa. This bloodshed is the most terrible tragedy of the XX century.

1945 р. фашизм зазнав нищівної поразки: «Переможно завершилася небувала в історії за своїми масштабами і впертістю битва проти найбільш реакційної ударної сили імперіалізму – гітлерівського фашизму, що ставив своєю метою знищення російської держави, встановлення світового панування».

Фашизм, як історичне явище досі викликає дискусії і політичні баталії. Актуальність даної тематики зумовлена тим, що вивчаючи становлення націонал-соціалізму в Німеччині ми маємо можливість простежити шляхи і

способи формування фашистської тоталітарної диктатури, що дуже актуально і злободенно в наші дні, коли націоналізм, шовінізм і насильство піднімають голову. Його поглиблене вивчення необхідно у зв'язку з живучістю фашистських ідей, для запобігання їх відродженню. Необхідно постійно нагадувати людям про ті жахи, які несе в собі фашизм, щоб не повторилося те, що мало місце в 30–40 рр. в Німеччині.

Центральною фігурою німецького фашизму був А. Гітлер. Протягом перших 30-ти рр. свого життя він не зміг показати себе ніяк, а за решту останніх 26 рр. зміг, будучи диктатором Німеччини і людиною, розв'язати страшну геноцидну війну, яка залишила велику частину Європи і Німеччину в руїнах. Діяльність А. Гітлера, починаючи з перших етапів його політичної кар'єри і до самого фіналу – це один із класичних зразків діянь фашизму, що рветься до влади. «Я хочу влади», – писав А. Гітлер у своїй книзі «Mein Kampf».

Народ не може жити, не пам'ятаючи уроків своєї історії. Тільки на підставі досвіду, пройденого народом, будується сьогоднішній і завтрашній день. Цей вислів ще раз підтверджує відому істину про те, що без минулого немає сьогодення, і не може бути майбутнього.

У своїй роботі я використав не лише наукову, а й художню літературу, статті періодичних видань, навчальні матеріали. Фашизм, як і неофашизм, за ступенем наукової розробленості досить добре висвітлений у працях істориків, політологів і психологів як вітчизняних, так і зарубіжних – Арендт, Милза, Фромм, Каграманов, Галкін,

У своєму рефераті я поставив за мету вивчити історію розвитку та становлення фашизму, вважаю за потрібне розповісти про ідеологію цього страшного політичного режиму.

Фашизм (від італійського *fascio* – фаши – пучок, зв'язка, об'єднання) – це ідеологія і практика, яка стверджує зверхність і винятковість певної нації або раси, заперечення демократії, встановлення культу вождя, застосування насильства і терору для придушення політичних супротивників і будь-яких форм інакомислення, виправдання війни як засобу вирішення міждержавних проблем. В ідеології фашизму особливе місце займають нація і держава («кров і ґрунт»). Нація розглядається як найвища і вічна реальність, заснована на спільності крові. Звідси завдання збереження чистоти крові і раси. У фашистському суспільстві вищі нації панують над нижчими. Фашизм звеличує і містифікує роль держави, несе відповідальність за індивідуальні долі у фізичному і духовному сенсі, нещадно припинялися будь-яке посягання на єдність нації. «Для фашиста все в державі, і ніщо людське і духовне не має цінності поза державою. У цьому сенсі фашизм – тоталітарний, і фашистська держава, синтезуючи і об'єднуючи всі цінності, інтерпретує їх, розвиває і додає сили всього життя народу» (Б. Муссоліні). Перші фашистські організації – «фашидікомбаттіменти» (звідси назва всієї течії) – з'явилися в Італії в березні 1919 р. На початку 1919 р. виникла фашистська партія в Німеччині. З лютого

1920 р. було прийнято назву – націонал-соціалістська (нацистська) німецька робітнича партія. Звідси назва німецької різновиди фашизму - нацизм.

Фашистська ідеологія, що виникла в 20-х рр. XIX ст., стала одним із знакових явищ XX ст. Її еволюція, способи впливу на політичні відносини в різних країнах також створили неоднозначне ставлення до неї в політичній науці. Головний урок розгрому фашизму – не можна несправедливими засобами досягти благополуччя. Ілюзія досягнення світового панування закрутила голову фашистам і населенню країн, які їх підтримали. Протиприродність і антилюдяність цих ідей закономірно призвели фашизм до повного розгрому, до ганебного фіналу, а Німеччину – до катастрофи. Насильство породжує опір. І чим більше насильство – тим опір сильніше. Не може ніякий «порядок» триматися на силі, на придушенні – проти цього повстає сама природа людини. Таке прагнення непереможне, тоді як супроводжуюча людство протягом усієї його історії ідея світового панування була, є і назавжди залишиться ілюзією.

Література

1. Замковой В.И. Германский фашизм – одна из главных форм тоталитаризма/ Ин-т междунар. права и экономики. – М.: ХГЦ «Велес», 1994. – 39 с.
2. Тоталитаризм в Европе XX века: Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления/ Дробкин Я.С., Дамье В.В., Шубин А.В., и др. – М.: Памятники ист. мысли, 1996 – 537 с.
3. Холодковский К.Г. Итальянский фашизм: немного исторического опыта / Рус.-амер. фонд профсоюз. исслед. и обучения. – М., 1995. – 41 с.
4. Энциклопедия Третьего рейха / М.: Локид, 1996. – 587 с.

РУЧНА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ПЕРЕД ПОЧАТКОМ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Сольона М., Мірошніченко О.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: bir92022@gmail.com

Розвиток вогнепальної зброї перед початком Другої світової війни. Імена конструкторів зброї. Роль зброї під час Другої світової війни.

Вивчення етапу розвитку озброєння, є дуже важливим моментом історії. Існує багато заперечень, сумнівів та поглядів. Не можливо до кінця зрозуміти потенціал армії, потенціал людей в руках яких знаходиться ця зброя, тому що зброя надає певності у собі, та підіймає бойовий дух, а від бойового духу залежить прагнення до перемоги. Ця тема дуже цікава, тому що у зброї не має нічого зайвого, кожна гвинтівка, кожен кулемет по собі унікальні, їх сила та

міць перевірена війнами не одного сторіччя. Не менш важливими є імена тих, хто розробляв та модернізовував зброю.

Мета моєї роботи – дослідити виникнення та використання нових зразків ручної вогнепальної зброї на передодні другої світової війни, модернізацію старих невмирущих зразків, а також імена тих, хто безпосередньо займався їх розробкою.

Основними різновидами індивідуальної ручної вогнепальної зброї були магазинна гвинтівка, револьвер, пістолет, пістолет-кулемет, кулемет. Практично у всіх арміях, що брали участь у Другій світовій війні, еволюція стрілецької зброї йшла однаковими шляхами: зниження ваги основної, автоматичної зброї піхоти – пістолета кулемета; заміна гвинтівок карабінами; полегшення станкових кулеметів для підвищення їх мобільності на полі бою; модернізація і поява нових засобів боротьби з танками – протитанкових рушниць, рушничних гранат і ручних гранатометів з кумулятивними гранатами.

Незважаючи на впровадження нових зразків військової техніки і посилення артилерійських засобів, зброя піхоти залишалася наймасовішою і зіграло велику роль у збройній боротьбі.

Основною зброєю піхотинця продовжувала залишатися 7,62-мм магазинна гвинтівка зразка 1891 конструкції С.І. Мосіна. Гвинтівку вдосконалювали, пристосовували до різних умов застосування інженери Є.К. Кабаков, І.А. Комарицький, А.І. Осинцев, П.К. Паншин, І.А. Федорцов та ін. Але закладений у неї конструкторський задум зберігся без змін. У 1927 р. модернізовані гвинтівки виготовили і відправили на військові випробування.

28 квітня 1930 року наказом РВС СРСР трилінійну гвинтівку прийняли на озброєння Червоної армії з позначенням «7,62-мм гвинтівка зразка 1891/30». Конструкція цієї моделі лягла в основу снайперської гвинтівки, прийнятої на озброєння в 1931 р. Вона стала першою гвинтівкою, спеціально виготовленою в цілях «влучної стрільби і знищення в першу чергу командного складу противника».

Для озброєння особового складу кавалерійських, саперних і артилерійських частин, підрозділів зв'язку використовувався карабін зразка 1907 р., конструкція якого була піддана модернізації. 26 лютого 1939 р. постановою Комітету Оборони при РНК СРСР новий карабін отримав позначення «7,62-мм карабін зразка 1938 р.».

У середині 1920-х рр. прийняли рішення створити автоматичну гвинтівку під стандартний 7,62-мм гвинтівковий патрон. Над новою зброєю працювали В.А. Дегтярьов, Ф.В. Токарев і В.Ф. Федоров. Однак С.Г. Симонову вдалося створити більш досконалий зразок гвинтівки: впродовж 1926-1936 рр. він сконструював перший зразок вітчизняної 7,62-мм п'ятнадцятизарядної автоматичної гвинтівки (АВС-36) зі змінним багнетом клинкового типу. Через два роки на озброєння взяли 7,62-мм самозарядна гвинтівка системи Ф.В. Токарева (СВТ-38). Паралельно з самозарядною гвинтівкою СВТ-40 випускали снайперські гвинтівки зразка 1940 р.

Семизарядний 7,62-мм револьвер наган, добре зарекомендував себе в ближньому бою, був внесений до озброєння Червоної Армії. І все ж наган володів загальними недоліками, характерними для всіх револьверів: був незручний при носінні, при пострілі вимагав сильного і тривалого натискання на спусковий гачок, спорядження барабана патронами проводилося повільно і незручно.

В кінці 1930-х рр. в СРСР практично з нуля почалася розробка пістолетів. Конструктори С.А. Коровін, Ф.В. Токарев і С.А. Прилуцький розробили і представили на полігоні випробування зразки своїх пістолетів. 7 січня 1931 р. за результатами проведених випробувань кращим визнали пістолет Ф.В.Токарева, що відрізняється від інших надійністю й компактністю. В тому ж році його прийняли на озброєння під назвою «7,62-мм пістолет зразка 1930 р.». У військах за новим пістолетом тоді вже закріпилася назва ТТ (Тула, Токарев).

До розробки пістолетів-кулеметів в Радянському Союзі приступили лише в 1925 р. Цінний внесок у наукову базу автоматичної зброї вніс А.А. Благонравов. Пістолет-кулемет належав до зразків зброї, дія якого ґрунтувалася на принципі використання віддачі стовбура при його короткому ході. Перший зразок, який носив назву пістолета-карабіна, створив Ф.В. Токарев вже в 1927 р. Через два роки свій зразок пістолета-кулемета під 7,62-мм патрон для випробувань надав В.А.Дегтярьов, як 7,62-мм пістолет-кулемет конструкції Дегтярьова (ППД) зразка 1934 р. Новий різновид вогнепальної зброї володів високою живучістю і надійністю дії.

21 грудня 1940 р. Комітет Оборони прийняв постанову про прийняття на озброєння пістолета-кулемета системи Г.С. Шпагіна (ПКШ), з тими ж бойовими якостями. Але на ПКШ була потрібна менша механічна обробка, ніж для ПКД. Основна частина деталей виготовлялася штампуванням: автомат виходив краще, дешевше, виготовлявся в два рази швидше. В автоматі не було жодного гвинтового з'єднання, і його можна було швидко розібрати і зібрати без інструменту, що дуже важливо в похідних умовах.

Кулемет в міжвоєнні роки представляв собою один з кращих різновидів індивідуальної автоматичної зброї. Залежно від способу застосування кулемет класифікували як станковий, ручний, авіаційний, танковий і т.п. Станковий кулемет Х.С. Максима зразка 1910 р. успішно застосовували не тільки в стрілецьких військах, а й у кавалерії Червоної армії, де для підвищення маневру вогнем його часто встановлювали на тачанках. 26 травня 1925 року прийнято на озброєння кулемет Максима-Токарева (МТ).

Розвиток військової техніки вимагав створення кулеметів для літаків і танків. У 1928 р. авіаційний кулемет (ПВ-1) взяли на озброєння. Протягом 1927-1932 рр. радянські конструктори В.А. Дегтярьов і Б.Г.Шпитальний розробили кілька моделей 7,62-мм кулеметів для танків (ДТ) і авіації (ДА, ШКАС). Вони відрізнялися невеликою вагою, що було важливим для авіації і високої скорострільності. Однак кулемети мали занадто малий калібр. У 1938 р. був створений крупнокаліберний 12,7-мм кулемет ДШК.

У 1928 році після проведення військових випробувань на озброєння поступив гранатомет М.Т. Дьяконова з осколковою гранатою. У 1939 р взяли на озброєння гвинтівку освітлювальну і імітаційну гранати.

У передвоєнний період намітилися конкретні шляхи створення протитанкової рушниці (ПТР) Конструктори С.В. Владимиров, Н.В. Рукавишников та інші створили кілька зразків великокаліберних протитанкових рушниць під відпрацьований в той же період 14,5-мм патрон. Однак жодне з цих рушниць не поставили на виробництво, через технологічні складності і недооцінки в передвоєнний час ролі масових протитанкових засобів піхоти.

У 1933 р. М.Г. Дьяконов розробив ручну осколкову наступально-оборонну гранату (РДГ-33). У 1939 році Ф.І. Храмеєв допрацював гранату лимонку(Ф-1), яка стала дещо простіше у виробництві та застосуванні. У 1940 році конструктор М.І. Поздняков розробив ручну протитанкову гранату РПГ-40. У 1941 році її взяли на озброєння під позначенням РГ-41.

В процесі вивчення цієї теми я дійшла висновку, що на момент початку війни СРСР мала нижчий рівень інженерної думки у розділі вогнепальної зброї, ніж Німеччина. До того ж зброї не вистачало. Також треба зазначити, що радянська влада не давала в певній мірі розвинути конструкторській ідеї за для того, щоб бути готовим до війни. Але все ж таки озброєння постійно модернізувалося, з'являлися нові більш досконалі види зброї. Де які зразки такої зброї є актуальними у наш час.

Література

1. Болотин Д.Н. Советское стрелковое оружие/Болотин Д.Н. – М., 1991. – 410 с.
2. Булгаков И.В. Оружие Второй мировой войны: военная техника и стрелковое вооружение/Булгаков И.В. – Владис, 2012. – 512с.
3. Жук А.Б. Энциклопедия стрелкового оружия / Жук А.Б. – М., 1998. – 315 с.
4. Смит Г.В. Энциклопедия боевого стрелкового оружия / Смиг Г.В. – М., 1998. – 288 с.

НАЙМАСОВІШІ КОРАБЛІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стародубець В.В.

Науковий керівник – к.і.н, доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057)702-14-98)

E-mail: vladislav.starodubets@gmail.com

Military transports of "Liberty" ("Freedom") are the most numerous of ships built in the United States during the years of World War II. They managed to build 2710 units of the planned 2751. So far, survived only two ships of the series.

Успіх у масовому будівництві військових транспортів виник не на порожньому місці. Вже до кінця Першої світової війни була побудована американська верф "Ход Айленд" у Філадельфії з 50 стапелями і сімома сухими доками. Всього за типом "Ход Айлендер" (головне судно спущено на воду 5 серпня 1918 р.) вдалося побудувати 122 судна (у тому числі 12 військових транспортів). З початком Другої світової війни транспортний флот Великобританії зазнав величезних втрат. До грудня 1940 року країна втратила 585 суден, що складали 20% її тоннажу, а до літа 1941 року він скоротився на третину. Уже в 1940 році британський уряд замовив у США майже 300 нових транспортних суден для поповнення втрат. Так з'явилися транспорти типу "Оушн" (головне судно "Оушн Венгард" спущено на воду 16 серпня 1941 р.), що послужили основою для створення суден типу "Ліберті" [1, с.74].

Під час створення суден цього проекту стали широко застосовувати зварювання замість трудомісткого клепання і як паливо – мазут замість вугілля. Спочатку для будівництва нових транспортів планувалося задіяти шість суднобудівних заводів, і будь-який американець, що пожертвував на оборону два мільйони доларів, міг назвати судно своїм ім'ям. Перші 14 корпусів були спущені на воду 27 вересня 1941 року. Будівництво перших 14 суден забрало майже 230 днів. Незабаром строк будівництва від закладки до спуску вдалося знизити до 42 діб! Найвідоміший рекорд швидкості спорудження стандартного "Ліберті" ("Роберт Пірі") – 4 дні 15 годин і 20 хвилин! Кожен транспорт типу "Ліберті" міг перевезти через океан 440 легких (260 середніх) танків, або 2840 джипів, або 525 бронетранспортерів, або 300 000 105 мм снарядів. Пароплав був двопалубним з п'ятьма вантажними відсіками, з надбудовою і машинним відділенням у середній частині, із сімома водонепроникними перебірками, які забезпечували непотоплюваність судна в разі затоплення будь-якого відсіку. При водотоннажності 14 450 тонн судно мало одну парову машину потужністю 2360 к.с. і 2 парових котли. Швидкість ходу рідко перевищувала 11 вузлів. Довжина корпусу – 135 м, ширина – 17,3 м, осадка – 8,5 м. Чисельність екіпажу коливалася в межах 38 – 62 осіб. Житлові приміщення зазвичай були розраховані на 45 осіб екіпажу, в тому числі на 15 артилеристів. Комсклад розташовувався в одномісних каютах, рядові члени екіпажу й військова команда в чотири і шестимісних каютах. Для обробки палуби і кают замість дерева використовувалася нековзна вогнестійка мастика, що було дешевше і

забезпечувало в умовах війни високу вогнестійкість. Судна мали 10 вантажних стріл вантажопідйомністю 3–5 т і 1–2 великовагові стріли вантажопідйомністю до 50 т. Судна озброювалися однією 102-мм гарматою, кількома (6–8) зенітними автоматами й кулеметами. Передбачався запас глибинних бомб, а пристрій, що розмагнічував, захищав корпус від підриву на магнітних мінах. Рульова й штурманська рубки прикривалися залізобетонними плитами. Кораблі були розраховані на п'ять років експлуатації і були як би “одноразовими”, але їхнє масове списання на злам почалося лише наприкінці 50-х років. Середня вартість перших суден на Каліфорнійській верфі складала 1178 тис. доларів, але вже до побудування 124-го судна знизилася до 700 тис. доларів. Загальний тоннаж серії склав 19,47 млн. брт [2, с.147].

По лендлізу США передали 200 транспортів “Ліберті” Великобританії і 40 суден – Радянському Союзу, головним чином – Далекосхідному пароплавству (ДСП). Перше судно – “Червоногвардієць” – типу “Ліберті” для ДСП у січні 1943 року в Ричмонді приймав капітан А. Яскевич. Друге судно – “Жан Жорес” – прийняла А. Щетиніна 7 лютого в порту Лонг-Біч. Через переломи корпусу затонули два транспорти з назвами “Валерій Чкалов”, а також “Брянськ” та “Херсон” [3, с.24].

Цікавим є аналіз причин загибелі транспортів типу “Ліберті”: потоплено торпедами субмарин 114 суден, артилерією субмарин – 11 суден, авіацією – 30 суден, надводними кораблями – 6 суден, атаками камікадзе – 5 суден, підірвалися на мінах 34 судна. У результаті звичайних навігаційних аварій втрачено 280 транспортів, передано іншим країнам – 241 судно, виведено в резерв США – 434 транспорти, списано на злам – 1556 суден [2, с.101].

Отже, за часів Другої світової війни кораблі були задіяні, як одне з головних способів ведення бою. Розвиток воєнно-морських транспортів триває, що змушує називати кораблі Другої світової війни – застарілими та перетворюватися на зразки для майбутніх розробок. Навіть до теперішнього часу два транспорти переобладнані в судна-музеї: “Джон Ст. Браун” у Балтіморі та “Ієремія О’Брайєн” у Сан-Франциско. З 2008 року транспорт “Артур М. Хадделл” був переданий грецькому уряду і також переобладнаний у музей під найменуванням “Еллас Ліберті” (порт Пірей). Ще один “Ліберті” використовується як плавучий рибозавод (“Зірка Кадьяка”) на Алясці. Ще декілька корпусів використовуються як склади і баржі. Ще на початку 1995 року в порту Ваніно стояв останній радянський “Ліберті” під найменуванням “Ялта”, який використовувався як плавуча майстерня бази технічного обслуговування. Незабаром і він був проданий у Китай на металобрухт.

Література

1. Бережний С.С. Кораблі і допоміжні судна радянського військово-морського флоту / С.С. Бережний. – М.: Московский Лицей, 1993. – 309 с.
2. Майстер Ю. Війна в східноєвропейських водах 1941-1943 / Ю. Майстер – М.: Че-Ро, 1995. – 128 с.

3. Шведе Е.Е. Військові флоти. / Е.Е. Шведе – Л.: Воениздат, 1940. – С. 276 – 283.

МІФИ НАВКОЛО ПОДІЙ II СВІТОВОЇ ВІЙНИ : ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Стріла А.В., Соломка В.О.

Науковий керівник – доцент Щербина М.М.

Харківський національний університет внутрішніх справ

(61166, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27, каф. соціально-гуманітарних дисциплін,
тел. (057) 702-13-06)

E-mail: moriel@ukr.net

Здійснено аналіз міфологізації уявлень про Другу світову війну у людській свідомості, розглянуто міфологеми, які стосуються подій Другої світової війни, а саме: міф про «Велику Вітчизняну війну»; міф про переможників – Сталіна як епічного героя або збірний образ радянського солдата; міф про культ особистості Сталіна, який нібито суттєво відрізнявся від «чистого ленінізму» і без якого радянська держава нібито не була б тоталітарною; міфологеми про однобічне, тільки чорне, або тільки біле, сприйняття ОУН-УПА. Зроблено висновок про необхідність відрізняти чіткість міфів від багатогранності історичних фактів та їх інтерпретацій.

Події другої світової війни обговорюються в наукових колах і у повсякденності під різними кутами зору вже більше, ніж пів століття. Дослідники пишуть про те, що німецький фашизм піддав важким випробуванням не лише фізичну могутність народів, але й такі їх переконання як патріотизм і дружбу, відданість своїм традиціям, могутність людського духу, підтримку найбільш приниженим і постраждавшим від жорстоких військових подій [1]. Але образ війни у людської пам'яті, тобто комплекс уявлень про неї, формується під впливом багатьох факторів протягом тривалого часу. У той же час він ніколи не буває статичним, а, навпаки, виявляється здібним до постійної трансформації [2]. Так виникає міфологізація війни у світогляді, коли міф стає буфером між професійним та повсякденним, тобто спочатку здійснює перетворення історичних подій у людської свідомості до сакральних ідей, а потім – «передачу» сакральних ідей з надприродного і нормативно-регулятивного рівня на оперативно-функціональний, коли змісти міфу або стають потрібними для вирішення конкретних проблем, або починають відігравати роль символу, стрижня повсякденного життя [4]. Таким чином, міф як такий в своєму функціонуванні виявляється у здатності до адаптивності, у можливості «перекладу» досягнень професійної культури на рівень розуміння – і прийняття – для всіх.

Мета нашої роботи – аналіз деяких міфологем, які стосуються подій Другої світової війни.

По-перше, це міф про «Велику Вітчизняну війну», який стає, за поглядом ЗМІ, «світською релігією» сучасної Росії та ідеологічним підґрунтям пояснення бажаного повернення до СРСР як до «золотого століття». Можна виділити два різних підвиди міфологеми про «загальнонародну», тобто «Вітчизняну» війну радянського народу проти нацизму та фашизму та її героїв. Перший стосується Сталіна й комуністичної партії як тих, хто здійснив перемогу, другий – комуністичної партії та радянського народу. Фактично перший варіант міфологеми робить з реального, причому, дуже м'яко скажемо, неоднозначного історичного діяча – епічного героя-визволителя. Другий варіант здійснює героїзацію і романтизацію збірного образу солдата та його випробувань, «замінює індивідуальні портрети і події романтизованими героїзованими образами, покликаними надати нащадкам ідеалізований образ захистників Вітчизни» [2], причому частина російських шовіністів (редактор газети «Завтра» Олександр Проханов та інші) популяризують обидва варіанти міфологеми, наголошуючи на тому, що нащадками «героїчного збірного радянського солдата» є саме вкрай патріотичні громадяни Росії і тільки вони [3].

По-друге, це антиномічна першій міфологема про «культ особистості Сталіна», яка, крім описів реально існувавших фактів злодіянь, стверджувала, що «чистий ленінізм» був, та вкрай відрізнявся від людиноненависницької політики Сталіна, отже, якщо «виправити курс» партії та здійснити «повернення до основ», тоді настане комунізм, не маючий ні жертв, ані вад.

По-третє, це міфологізація ОУН-УПА, яка є однією з найголовніших проблем сучасного етапу вивчення військової історії і може приймати як позитивний, так і негативний варіанти – абсолютної героїзації та абсолютної антигероїзації. Архівні матеріали холодно свідчать як про злочини, так і героїство ОУН-УПА. Прихильники абсолютної героїзації членів ОУН-УПА стверджують, що останні вели не справжню битву з вермахтом, не співробітничали з нацистським режимом, не вбивали мирне населення, що не відповідає дійсності. Прихильники антигероїзації створюють картину світу, в якій ОУН-УПА сприймається як організація, мало не тотожна з Третім Рейхом.

Таким чином, ми розглянули міфологеми, які стосуються другої світової війни і можемо зробити висновки, що по-перше, вкрай необхідно відрізнити та пояснювати різницю між чіткими чорно-білими міфологемами, які створилися навколо Другої світової війни та її учасників та на яких базуються ідеологічні уявлення та реальними об'ємними історичними фактами та їх інтерпретаціями. По-друге, разом з істориком О. Ткачуком, щоб підкреслити подібність тоталітарних режимів та факт участі представників радянських народів у війні по різні боки, ми згодні з пропозицією відмовитися від радянської історичної термінології та перейти на світову історичну практику, тобто називати війну «Другою світовою війною».

Література

1. Дученко Ю.М. Розвиток форм і способів партизанської боротьби в роки

Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. : Дис... канд. наук: 20.02.22 – Львів, 2005.

2. Реброва И.В. Ретроспективный образ Великой Отечественной войны и мифологизация прошлого (на примере неопубликованных воспоминаний фронтовиков Краснодарского края и республики Адыгея) [Электронный ресурс] // <http://mythrevol.narod.ru/rebrova2.html>

3. Ткачук О. Про «Велику вітчизняну» та інші міфи радянської доби. [Електронний ресурс] // <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/05/21/86427/>

4. Щербина М.М. Міфологічні елементи в культурних формах повсякденності (філософсько-культурологічний аналіз) [Текст] : Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.04 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. - Х., 2006.

САМОЗАРЯДНІ ГВИНТІВКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Тарантін А.О.

Науковий керівник – асистент Китаєнко С.О.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: druids.ta@mail.ru

Автор у цій роботі зробив спробу проаналізувати вплив окремих видів озброєння на події у роки війни. Слід зазначити, що розвиток стрілевого озброєння мав майже однакові ознаки у різних країнах, також дослідження виявило, що розглянутий вид зброї не мав значного впливу.

Гвинтівка – особиста стрілецька зброя з гвинтовими нарізами у каналі стволу, що призначена для ураження супротивника вогнем, багнетом та прикладом. Всі гвинтівки світу створювалися та модернізувалися для кращого поразення цілей у потрібний момент. Ця стаття порівнює гвинтівки другої світової війни.

Радянські самозарядні гвинтівки СВТ-38/40: радянська самозарядна гвинтівка СВТ-38 була взята на озброєння у 1938 р. за особистим розпорядженням Сталіна. У 1940 р. було здійснено модернізацію гвинтівки, зменшилася її вага, а також поліпшено бойові й експлуатаційні властивості. Оскільки німцям бракувало самозарядних гвинтівок, СВТ знайшла широкий вжиток в німецьких руках проти своїх колишніх власників. Вивчення принципу дії СВТ також допомогло в розвитку німецької гвинтівки Gewehr 43. Гвинтівка працює за принципом відводу газів з дула з коротким ходом газового поршня. Замикання здійснюється перекосом затвора у вертикальній площині. Є дулове гальмо. СВТ часто страждала на вертикальне розсіювання. В багатьох гвинтівок приймач був погано закріплений в ложі і зсувався при пострілі. Тому в польових умовах СВТ доробляли за допомогою прокладок з березових трісочок.

Німецька самозарядна гвинтівка WaltherGewehr 43(G43): автоматика Walther G43 працює за рахунок відводу частини порохових газів з дула. Газовідвідний механізм розташований над дулом. Затвор при пострілі замикається на дві симетричні бойові личинки, які розводяться вбоки спеціальним клином. Живлення патронами здійснюється з окремого магазину на десять патронів. Спорядження з обойм здійснюється при відкритому затворі, через верхнє вікно в приймачі. На тильному боці приймача розташований прапорець запобіжника. Гвинтівка Walther G43 має механічний приціл з регулюванням прицільної дальності стрільби до 1200 метрів з кроком у 100 метрів. СВТ 40 вважалася „вередливою”. Сотенний УПА Мирослав Симчич-„Кривоніс” сказав про неї так: „Зброя зроблена росіянином, а розрахована на використання німцем”.

Американська самозарядна гвинтівка M1 Garand: створена Джоном Гарандом, прийнята на озброєння у 1936 р. Стала першою самозарядною гвинтівкою, прийнятою на озброєння в світі. M1 заряджається пачками по вісім патронів. Після того, як всі вісім патронів витрачені, затвор автоматично блокується в задньому положенні і порожня пачка викидається. Автоматика M1 працює за рахунок відводу частини газів з дула. Механізм перезарядки розташований під дулом. Затвор замикається поворотом на два бойових упора. Запобіжник знаходиться в передній частині спускової скоби. M1 Garand була стандартною службовою гвинтівкою армії США з 1936 по 1957 рік. З іншого боку, для ближнього бою ці гвинтівки мали надмірну довжину, замалі темп стрільби і місткість магазину. Згаданий вище Йозеф Алербергер крім G43 тягав з собою ще й MP40. Саме намаганням створити зброю, яка б перевершувала автомати під пістолетний патрон за дальністю ефективної стрільби і водночас не поступалася б їм темпом і пояснюється створення німецького проміжного патрона 7,92×33mm Kurz і автоматичного карабіна Mkb 4.

Література

1. Болотін Д.Н. Історія радянської стрілецької зброї і патронів. – СПб: Полігон, 1995 – 303 с.
2. Попенкер М.Р., Мілчев М. Н. Друга світова: Війна зброярів. М.: Яуза, Ексмо, 2008. - 768 с.
3. zbroya.info

I СВІТОВА ВІЙНА: ХІД ВОЄННИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Тихонова О.О., Князева М.О.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.:(057) 702-14-98)

E-mail: idelena.tihonova.a@gmail.com, MarichkaKnyazeva@gmail.com

У даній роботі розглядається наступальна операція Південно-Західного фронту російської армії під командуванням генерала Олексія Олексійовича Брусилова (червень–серпень 1916 року).

Актуальність роботи визначається тим, що вивчення цієї події Першої світової війни дає змогу зрозуміти, чому російське командування не змогло використати Брусиловський прорив для перелому ходу війни на користь Росії.

Мета доповіді зробити аналізокремої події Першої світової війни та ходу воєнних дій на території України, а саме Брусиловський прорив 1916 р.

Літній наступ російської армії був частиною загального стратегічного плану Антанти на 1916 рік, який передбачав взаємодію союзних армій на різних театрах бойових дій. Директива російської Ставки головного командування від 24 квітня 1916 р. призначала російський наступ на всіх трьох фронтах: Північному, Західному та Південно-Західному. Командувачу Південно-Західним фронтом генералу Брусилову був відданий наказ наступати на Луцьк-Ковель, у фланг німецького угруповання, назустріч головному удару Західного фронту (командувач генерал Еверт).

Під час підготовки наступу Південно-Західного фронту генерал Брусилов вирішив зробити по одному прориву на фронті кожної з чотирьох своїх армій, хоча це й суперечило тогочасній теорії військового мистецтва, адже розпорошувало сили. На напрямках ударів російських армій була створена перевага над супротивником у живій силі (в 2–2,5 рази) і в артилерії (в 1,5–1,7 рази). Наступу передували ретельна розвідка, навчання військ, облаштування інженерних плацдармів, які наближували російські позиції до австрійських. Своєю чергою, на південному фланзі Східного фронту проти армій Брусилова австро-німецькі союзники створили потужну, глибоко ешелоновану оборону. Австро-німецьке командування вважало, що таку оборону без значного посилення російським арміям не прорвати, і тому наступ для нього було повною несподіванкою.

Артилерійська підготовка тривала від 3-ї години ночі 3 червня до 9-ої години ранку 5 червня і призвела до сильного руйнування першої лінії оборони й часткової нейтралізації артилерії супротивника. Російська армія, що перейшла у наступ, прорвала добре укріплену позиційну оборону австро-угорського фронту. 7 червня (25 травня) 8-ма армія під командуванням генерал-лейтенанта О. Каледіна взяла Луцьк, а 18 (05) червня 9-та армія під командуванням генерала П. Лечицького оволоділа Чернівцями.

Наступ продовжувався безупинно і з неослабною силою. За весь час операції втрати австро-угорської армії досягли 1,5 млн. осіб, російських

військ – 500 тис. осіб. Прорив було здійснено відразу на 13 ділянках з наступним розвитком у бік флангів і вглиб. Війська О. Брусилова зайняли Південну Галичину, Буковину і знову підійшли до карпатських перевалів.

Водночас Західний фронт відкладав нанесення визначеного йому Ставкою головного удару. Намагаючись пристосуватися до планів Західного фронту, Брусилов давав своїм військам все нові директиви – то наступального, то оборонного характеру, то розвивати удар на Ковель, то на Львів. Нарешті Ставка визначилася з напрямком головного удару – на Ковель, назустріч військам Еверта, націленим на Барановичі й Брест. Для цього О. Брусилову передавалися 2 корпуси й 3-тя армія зі складу Західного фронту.

Російський Західний фронт нарешті перейшов у наступ. Відновив поступ і Південно-Західний фронт, завдавши головного удару по Ковелю. Німецький фронт було прорвано. Та на річці Стоход, підтягнувши свіжі війська, супротивник створив сильну оборону. О. Брусилов змушений був на два тижні зупинити наступ на Ковель, щоб підтягнути резерви й перегрупувати сили. Але взяти Ковель так і не вдалося. Не мали успіху й наступи Західного та Південного фронтів. У середині вересня російські війська зупинилися на лінії Золочів-Галич-Станіслав-Ворохта.

Отже, з точки зору військового мистецтва, наступ Південно-Західного фронту ознаменував собою появу нової форми прориву фронту, що дістала розвитку в останні роки Першої світової війни. Водночас літня кампанія російської армії 1916 року продемонструвала серйозні недоліки в керуванні військами. Ставка не змогла реалізувати погоджений із союзниками план загального літнього наступу трьох фронтів, і допоміжний удар Південно-Західного фронту виявився основною наступальною операцією.

Оскільки червневий Луцький прорив не передбачався планом Ставки, йому не передувало зосередження потужних фронтових резервів, тож неможливо було розвинути цей прорив. Саме з цих причин успішну операцію Південно-Західного фронту деякі військові історики назвали «програною перемогою». Величезні втрати російської армії в операції (за деякими даними, тільки Південно-Західний фронт на 13 червня втратив до півмільйона людей) змусили провести додатковий призов новобранців, що наприкінці 1916 р. підсилило невдоволення війною серед населення Росії та внаслідок цього революція в Росії стала неминучою.

Література

1. Брусилов А.А. Мои воспоминания / А.А. Брусилов. – М. : Военное издательство Министерства обороны СССР, 1963. – 286 с.
2. Губарев В.К. Брусиловський прорив // Історія України : універс. ілюстр. довід. / В. К. Губарев – Донецьк : Бао, 2008. – С. 305–306.
3. Кульчицький С.В. Україна у Першій світовій війні // Історія України : довід. для абітурієнтів та школярів / С.В. Кульчицький, Ю.А. Мицик, В.С. Власов. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : Літера ЛТД, 2013. – С. 288–293.

4. Рєєнт О. Перша світова війна і Україна / О. Рєєнт, О. Сердюк. – К. : Генеза, 2004. – 473 с.

ПОДІЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ. ОБОРОНА ОДЕСИ

Трухан Є.А.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Заборовський В.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел.: (057) 702-14-98)

E-mail: ukrainozn@ukr.net

In this work was considered one of the most prominent and most successful defensive battles beginning of the war – the defense of Odessa. It was not only a collective feat many thousands of people, but also a unique defensive operation. It is unique in the history of the world, including in the defense of naval bases. In 1985 was filmed the movie "The defense of Odessa," based on the events of the heroic defense of Odessa by producer Vladimir Strelkov.

Оборона Одеси – оборонна операція, проведена радянськими військами під час Великої Вітчизняної війни.

У планах німецько-фашистського командування Одеса займала особливе місце: великий промисловий центр півдня України, першокласний порт на Чорному морі і військово-морська база Чорноморського флоту. Гітлерівці прагнули якнайшвидше оволодіти Одесою. Одеса була обложена з суші військами 4-ої румунської армії, що воювала на боці Гітлера.

Оборона Одеси тривала з 5 серпня по 16 жовтня 1941 року, 19 серпня був створений Одеський оборонний район, який був розбитий на кілька окремих територій – Фонтанку, Кубанці, Коваленку, Отрадівку, Первомайськ, Біляївку, Маяки, Кароліно-Бугаз. На чолі Одеського оборонного району встав контр-адмірал Г.В. Жуков. Оскільки місто опинилося повністю відрізане від Південного фронту радянської армії, в обороні Одеси брали участь війська окремої приморської армії (під командуванням генерал-лейтенанта Г.П. Сафронова), війська одеської військово-морської бази (під командуванням контр-адмірала Г.В. Жукова), війська Чорноморського флоту (під командуванням віце-адмірала Ф.С. Жовтневого), а також загони самих городян.

В перші ж тижні війни Одеса стала прифронтовим містом. Було видано наказ про оборону Одеси «до останньої можливості». Близько 55 тисяч одеситів вступили до народного ополчення та до винищувальних батальйонів. З 5 серпня 1941 року протягом 73 днів радянські війська та населення міста героїчно відбивали наступ німецько-фашистських та румунських військ. Чорноморський флот забезпечував морське сполучення і прикривав Одесу з моря.

У короткий термін жителями Одеси було побудовано 3 оборонних межі, загальною протяжністю понад 250 км (передову – в 20-25 км від міста, головну – в 10–14 км і рубіж прикриття – в 6–10 км). На вулицях спорудили шість поясів барикад: перший – по окраїнах міста, останній – неподалік від причалів порту. Всього було зведено близько 250 барикад.

10 серпня 1941 місто було повністю оточено з суші. Захопивши Біляївку, ворог відключив водяну станцію. Одеса була єдиним містом, де війна змусила вводити карткову систему на воду. Норма – піввідра на людину на добу.

Захисники міста під Одесою завдали великих втрат четвертій румунській армії – було виведено з ладу понад 160 тисяч бійців ворога, близько 200 літаків, до 100 танків. Населення Одеси мужньо переносило тягар облоги – систематичні нальоти ворожої авіації та артилерійські обстріли, нестачу продовольства, медикаментів. У цих важких умовах жодного дня не припинялася робота фабрик та заводів.

Але Одеса не тільки оборонялася, а й контратакувала. У ніч на 22 вересня, кораблі Чорноморського флоту висадили десант у районі Григоріївки, одночасно в тил ворога був викинутий парашутний десант; назустріч десантникам (на ділянці Фонтанка, Гільдендорф) ударили дивізії захисників міста. В результаті 2 румунських дивізії були розгромлені, а ворог відкинутий на 5–8 км.

Тільки за наказом Вищого Головного командування Чорноморський флот з 1 по 16 жовтня евакуював війська, які захищали Одесу, на Кримський півострів. Після 73-денної оборони, Одеса була окупована і анексована Румунією і увійшла до складу румунської Трансністрії.

До 9 квітня 1944 року місто було окуповано ворогом. але боротьба не припинялася. В Одесі та передмісті діяло 6 партизанських загонів та 45 підпільних груп. Їхньою базою в часи окупації були одеські катакомби – складний лабіринт підземних галерей, які утворилися в результаті видобутку каменя–черепашика. Катакомби були непереможною фортецею під землею. Нині в катакомбах біля села Нерубайського створений підземний музей, який відтворює партизанський табір часів війни. 10 квітня 1944 року Радянська Армія, Чорноморський флот при активній підтримці партизанів та підпільників звільнили Одесу від фашистів.

За офіційними даними, сили сторін становили: СРСР – 35 тисяч чоловік на початку оборони та 86 тисяч в кінці; Румунія та Німеччина – 340 тисяч чоловік. Втрати з боку СРСР: 41000 осіб (16 тис. убитими і зниклими, 25 тис. пораненими), з ворожого – 92000 осіб (29 тис. убитими і зниклими, 63 тис. пораненими).

За безприкладну мужність і відвагу, проявлені в роки Великої Вітчизняної війни при обороні міста, Одесі було присвоєно звання міста–героя. Таким чином, Одеса стала першим містом–героєм СРСР. У грудні 1942 року була заснована медаль "За оборону Одеси", якою були нагороджені понад 30 тисяч чоловік.

Література

1. Агриков Р.П. Пояс Славы города-героя Одессы / Р.П. Агриков, В.И. Лучинкина, Н.И. Царихин; ред. Л.А. Капишевская. – Одесса: Астропринт, 2005. – 199 с.
2. Черкасов А.А. Оборона Одессы. Страницы правды / А.А. Черкасов. – Одесса: Optimum, 2006. – 210 с.

ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАХОДИ ВІДБУДОВИ МІСТ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Хворостяний Р.В.

Науковий керівник – доцент Дудник В.М.

Державний університет телекомунікації

(03110, Київ, вул. Солом'янська, 7, каф. СГД, тел.: (099) 044-51-15)

E-mail: kaf416@ukr.net

Розглядаються основні аспекти першочергових заходів по відбудові українських міст після фашистської окупації, їх масштаби та характерні особливості у різних містах.

Фашистська окупація України тривала із липня 1942 по жовтень 1944 року. В ній постраждали всі, без винятку міста, а їх тоді в Україні було 714. Приміром, у містечку Колки Волинської обл. було знищено 95,6% житлового фонду [1, с. 99].

Відбудовні роботи після фашистської окупації у всіх населених пунктах починалися однаково, із впорядкування зруйнованих кварталів: розчистки завалів, наведення порядку, озеленення і благоустрою території. У період 1943–1945 рр. основним завданням населення на території України було підготування умов для широкої відбудови після закінчення бойових дій на фронті. На першому етапі у визволених містах роботи велися в основному самими мешканцями, які займалися облаштуванням на місцях повного руйнування скверів, майданчиків, клумб, квітників і т. д [2, арк. 5; 3, с. 101]. У напівзруйнованих спорудах центральних кварталів міст закладали цеглою двері та вікна перших поверхів головних фасадів [4, арк. 23].

Величезну увагу викликала відбудова української столиці, зокрема центральної магістралі – Хрещатика та прилеглих вулиць. Розбирання завалів почалося відразу ж після зимового періоду, з березня 1944 р. На темпи їх роботи негативно впливали погодні умови, нестача інструментарію, транспортних засобів. У літні місяці на Хрещатик щоденно виходили до 15 тис. людей. Здебільшого це були робітники київських заводів і фабрик, службовці установ, викладачі, студенти, учні, домогосподарки, пенсіонери. Велика кількість населення брала участь у наведенні чистоти і порядку на вулицях Харкова. 31 жовтня 1943 р. на недільник вийшло майже 24 тис. харків'ян. Вони привели в порядок 234 вулиці, 1452 двори, посадили понад 6 тис. дерев. Тільки колектив Харківського тракторного заводу виділив на ці роботи 2339 осіб [5, арк. 104].

Нестача робочої сили, коштів та матеріально-технічних ресурсів примушувала міські власті шукати малозатратні шляхи вирішення проблем впорядкування зруйнованих вулиць. На превеликий жаль, патріотичні акції городян не обходилися без елементів відкритого чи прикритого примусу. У Керчі, Севастополі, Сімферополі, Феодосії влада ввела книжки для обліку особистої участі кожного громадянина у відбудові, куди заносили кількість відпрацьованих годин [6, арк. 4]. У Севастополі в 1944 р. поставили завдання: кожному відпрацювати до кінця року не менше 100 годин, в Одесі – 30 [7, арк. 342, 357].

Після розмінування і розчищення міських руїн до роботи приступали будівельні організації. На об'єктах, де приділялася підвищена увага виділенню якісних будівельних матеріалів, техніки, механізмів, кваліфікованої робочої сили, налагодженню належного контролю, робота проводилася високоякісно. На пільговому положенні були ті організації, які вели роботу на відбудові приміщень партійних, радянських, профспілкових та комсомольських організацій, театрів, вокзалів [8, арк. 95–100]. Серед цих об'єктів будинки агітації і пропаганди у Харкові, рад та держустанов у Сталіно, обкому КП(б)У в Одесі, ЦК КП(б)У та Верховної Ради УРСР у Києві [9, арк. 12, 15, 18, 41, 42].

У воєнний час в республіці практикувалося так зване тимчасове і полегшене будівництво житлових будинків та інших споруд. Йшлося про зведення таборів для військовополонених та засуджених, і бараків для робітників, мобілізованих за рознарядками ДКО СРСР, РНК СРСР і УРСР. „Азовстальбуд” в 1945 р. побудував 30 тимчасових бараків для розміщення робітників у Маріуполі. В Артемівську було споруджено 4 бараки, у Микитівці – 3. У Києві обладнали 1 барак для потреб Управління Трудтабір НКВС та 30 землянок на Печерську для будівельників автомагістралі Київ – Москва. Найлегшим способом зведення тимчасового житла вважалося переобладнання у бараки обгорілих, напівзруйнованих, недобудованих та інших споруд. У Харкові таким чином перетворили на житла гараж „Теплоэлектропрому”, підсобні приміщення ОБМУ-3 та ОБМЧ-19, музей Г. Сковороди – на табір військовополонених [10, арк. 51–52]. У Житомирі хірургічний корпус міської лікарні став табором для засуджених [11, арк. 8].

Таким чином, роботу по відбудові зруйнованих міст і окремих об'єктів міського будівництва в УРСР, коли ще тривала війна, розгорнути у повному обсязі міським властям не вдалося. Відбудовні роботи на житлових і громадських будинках значно відставали від подібних робіт на промислових об'єктах. У більшості міст робота, яку проводили відразу після вигнання ворога, могла тільки підготувати простір для проведення широкомасштабної відбудови у післявоєнний час.

Література

1. Санитарные последствия разрушения городов Украины в период войны и оккупации. 1941–1945 гг. // Труды I-й конференции. 17–19.12.1946 г.: В 2-х т. Т. 1. – М. : Акад. мед. наук СССР, 1948. – С. 99.

2. ЦДАВОВ України. – Ф. 4906, оп. 1, спр. 298. – Арк. 5
3. Ровно 700 років, 1283–1983: Збірник документів і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 101.
4. ЦДАВОВ України. – Ф. 4906, оп. 1, спр. 308. – Арк. 23.
5. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 23, спр. 661. – Арк. 104.
6. Там само. – Спр. 2210. – Арк. 4.
7. Дудник В. М. Вирішення кадрових проблем в процесі відбудови українських міст після Другої світової війни // Сторінки воєнної історії України. : Збірник наукових праць. Вип. 15 – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – С. 342–357.
8. ЦДАВОВ України. – Ф. 337, оп. 26, спр. 22. – Арк. 95–100.
9. Там само. – Ф. 4906, оп. 1, спр. 298. – Арк. 12, 15, 18; Там само. – Спр. 303. – Арк. 41–42; Там само. – Спр. 307. – Арк. 5, 10.
10. Там само. – Арк. 51–52
11. Там само. – Спр. 298. – Арк. 8.

ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКОВА ЗА УМОВ ОКУПАЦІЇ

Хікматова Д.М.

Науковий керівник – к.і.н., доцент Бадєєва Л.І.

Харцівський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Леніна, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: d.m.khikmatova@gmail.com

Страшне лихо випало на долю жителів Радянського Союзу у 1941–1945 рр. – війна. Харківщина не стала виключенням.

Тема Другої світової війни, мабуть, завжди буде актуальною. Надто багато втрат вона принесла. Метою роботи є дослідження життя населення під час Другої світової війни. Цю тему висвітлено в працях О.І. Грінченка, С.Л. Губіної, А.В. Скоробогатова.

Харківщина та місто Харків мали велике політичне, економічне й воєнно-стратегічне значення. Перебудова на воєнний лад розпочалася з перших днів війни. Робочі місця чоловіків, які пішли на фронт, займали жінки. У місті почався рух за об'єднання професій, за роботу на багатьох верстатах. Колгоспники наслідували приклад робітниць.

Фашисти відразу встановили свій порядок у місті. Відразу було сформовано апарат для здійснення кривавого терору: гестапо – таємна поліція, жандармерія, різноманітні групи і команди. Німці організували міські та районні управи, з числа місцевого населення призначали бургомістрів, сільських старост та районних шерифів.

Окупаційний режим у Харкові та області можна поділити на два періоди: з 24 жовтня 1941 р. до середини лютого 1943р. – перша окупація, з березня 1943р. до 23 серпня 1943р. – друга окупація.

Жителі Харкова і області повинні були виконувати закони і розпорядження німецьких чиновників. Вони регламентували життя місцевого населення до найменших подробиць. Смертю карали всіх “порушників”. На практиці це означало знищення всіх, кого вважали політичною опозицією. Такий устрій дістав назву “новий порядок”.

Смерть чекала харків'ян за протидію пограбуванню окупантами, за зберігання зброї, за допомогу партизанам і підпільникам, за користування електроенергією, за забруднення доріг і ще за багато що. Знищенню підлягали особи, не бажані в расовому відношенні, душевнохворі, інваліди.

У місті та області постійно діяла комендантська година. Частими були і повальні облави. Діяльність установ обмежувалась окупантами, перебувала під наглядом поліції безпеки.

“Режим жаху” гітлерівці почали створювати з масових страт беззахисних людей. Чимало людей, так званих ворогів рейху, було розстріляно та повішено.

У Харківській області в окупаційний період існувало 22 концтабори для військовополонених, найбільші з яких були на Холодній Горі та в Орджонікідзевському районі.

Особливо трагічною була доля єврейського населення Харківщини. Для них було створено окреме місце проживання від всього міста. Туди було переселено 16 тисяч людей. Більшість із них була страчена в Дробицькому Яру. Політика знищення єврейського населення дістала в науці назву Голокосту.

Але все ж знаходились люди, які, не дивлячись на смертельну загрозу для свого життя переховували євреїв. Людей, які в роки голокосту рятували євреїв, називають „Праведники народів Світу”. Всього 66 жителям Харківщини було присвоєно це звання.

Фашисти використовували спеціальні автомобілі, з газами, які знищували людей. Населення називало такі машини “душогубками”.

Економічна експансія була однією із складових частин німецько-фашистського режиму. Політика нацистського керівництва по відношенню до радянської економіки націлювала окупантів на використання промисловості і сільського господарства.

Головною метою економічної політики гітлерівців було одержання для Німеччини щонайбільше продуктів харчування і нафти для збагачення Німеччини і винищування населення шляхом голодної смерті і непосильної праці.

На окупуваній території було введено примусову трудову повинність. Для цивільного населення, зайнятого на примусових роботах, застосовувався режим, встановлений для військовополонених.

Не було кращим становище населення у сільській місцевості. Там була встановлена палична дисципліна.

Найстрашнішим наслідком економічної політики окупантів був масовий голод.

Усього померло близько 200 тис. людей.

Харків'яни підлягали вивезенню на роботи в Німеччину.

На щастя, 23 серпня 1943 року м. Харків було звільнено від загарбників. Завдяки мужності й героїзму народ вистояв у роки Другої світової війни, жахіття скінчилося, але у душах людей, що бачили війну назавжди закарбувалися ці події, під час війни загинули тисячі невинних людей, пролилося надто багато крові... Ми маємо поважати подвиг, що був здійснений 70 років тому, не допустити подібного лиха знову і зробити якомога більше для процвітання Харківщини та України.

Література

1. Харківщинознавство: навч. посіб. / О.І. Грінченко, С.Л. Губіна, Т.В. Дрожжина та ін.— Вид. 3-тє, переробл. й доповн. — Х. : Гімназія, 2010. — 448 с.
2. Харків у часи німецької окупації (1941–1943) [Текст] / А.В. Скоробагатов. — Х. : Прапор, 2006. — 368 с.
- 3.http://5ka.at.ua/load/istorija_ukrajini/kharkiv_u_roki_velikoji_vitchiznjanoji_vijni_referat/25-1-0-6451

ТАНКИ В ПЕРВЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ 1939–1945 ГГ.

Шендрик Д.В.

Научный руководитель – ассистент Китаенко С.А.

Харьковский национальный университет радиоэлектроники
(61166, Харьков, пр. Ленина, 14, каф. украиноведения, тел.:(057) 702-14-98)
E-mail: fereft@mail.ru

Данная работа посвящена самому массовому вооружению Второй мировой войны – танкам. Вторая мировая война в литературе носит название «война моторов», так как самыми мобильными силами в боях были танки и авиация. Влияние развития танковой техники на результаты войны – основная мысль нашей работы.

На момент вторжения 22 июня 1941 г. в СССР войска Германии имели 3580 танков. Из них 1400 средних – Т-III и Т-IV; 1700 легких, включая немецкие Т-I и Т-II, из них 660 танков Т-38 чешского производства.

В РККА на то время насчитывалось свыше 22 тысяч танков. Наиболее распространенными были Т-26 (около 9 тыс.) и БТ-7 (около 4 тыс.). Также насчитывалось 900 танков Т-34 и 500 КВ.

Сопоставление технических данных советских и немецких танков показывает, что никакого существенного превосходства немецкая техника не имела. Одни параметры были лучше у танков противника, а другие – у советских танков. Большая скорость и лучшая проходимость позволяли использовать советские "устаревшие" танки для борьбы с немецкими на равных. Ход боевых действий в 1941 г. показал, что если советские

"устаревшие" танки примерно соответствовали германской технике, то Т-34 и особенно КВ существенно превосходили все типы танков вермахта. Более того, оказалось, что германские войска вообще не располагают средствами, которые позволили бы на равных бороться с этими типами танков Красной Армии.

Танк Т-26, который был самым распространенным танком на начало войны, по своим характеристикам был "устаревшим". В подвижности он уступал всем танкам Германии, а в бронировании он мог соревноваться разве что с Т-1. Только с вооружением у Т-26 было все в порядке. 45-мм пушка в определенной степени компенсировала недостатки Т-26 и уравнивала шансы в огневой дуэли с немецкими танками.

Легкий танк БТ был вторым по количеству. Орудие имел 37- или 45-мм в зависимости от модификации, что было вполне достаточным для борьбы с немецкими Т-III и Т-IV. Основным недостатком БТ была слабая броня (15-22 мм). Но, хотя в ряде характеристик БТ отставал от Т-III, благодаря своей скорости, маневренности и вооружению мог противостоять большинству немецкой техники.

Танк Т-34 принят на вооружение в декабре 1939 года. В машине впервые сочетаются противоснарядное бронирование, мощное вооружение и надежная ходовая часть. Бронирование в нем обеспечивалось не только применением катаных броневых листов большой толщины, но и их рациональным наклоном. По вооружению он соответствовал тяжелому танку КВ-1.

Танк КВ немцы с трудом подбивали. Но танк КВ не получил широкого применения т.к. экипаж часто бросал свой танк. К примеру, в 10-й танковой дивизии в августовских боях потеряно 56 из имевшихся 63 танков КВ. Из них 11 потеряно в бою, 11 пропало без вести, а 34 брошены экипажами из-за технических неисправностей.

Теперь давайте рассмотрим танки Германии. Танки Т-1 и Т-II немцы использовали для обучения танкового экипажа, борьбы с отрядами сопротивления и охраны аэродромов. Т-1 был оснащен пулеметами, а Т-II – легкой 20-мм пушкой и пулеметом. Средние танки Т-III имели 50-мм пушку и среднее бронирование. К середине войны Т-III стали отставать по вооружению и бронированию и использовались лишь в качестве специальных машин.

Каждую танковую дивизию немцы предполагали усилить 20-ю сверхтяжелыми танками для прорыва очень сильной обороны противника, так называемыми "штурмовыми танками". Проектировать такие танки начали в 1938 г. Таким танком стал танк Т-VI "Тигр", который стали серийно поставлять в конце 1942 г.

В целом можно утверждать, что из всех немецких танков периода Второй мировой войны Т-IV был наиболее сбалансированным и универсальным. "Тигр" и "Пантера" были более защищенные, что привело к ухудшению ходовых качеств. Т-III при многих прочих равных характеристиках с Т-IV не дотягивал до него по вооружению.

В общем, несмотря на то, что характеристики танков обеих сторон отличались, явного превосходства ни одна из сторон не имела. Провал

наступления немецких войск связан был с суровым климатом и местностью, в которых немецкие танки не были спроектированы воевать.

Литература

1. Барятинский М.Б. Советские танки в бою. От Т-26 до ИС-2 / М.Б. Барятинский. – М. : Моделист-конструктор, 2008.
2. Барятинский М.Б. Средний танк Т-34 / .М.Б. Барятинский. – М. : Моделист-конструктор, 1999. – (Бронеколлекция, выпуск № 3 / 1999).
3. Коломиец М. История танка КВ (часть 1, 1939–1941) / М. Коломиец. – М. : Стратегия КМ, 2001.
4. Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939–1941 / М.И. Мельтюхов. – М. : Вече, 2000.
5. Фролов М.И. Великая Отечественная война 1941–1945 гг. в немецкой историографии / М.И. Фролов. – СПб. : ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2008. – 132 с.

ДОДАТКИ

На цьому фото відображено пам'ятник і меморіальну дошку, що знаходиться у селищі Васищеве. У цій братській могилі поховано останки 2822 радянських воїнів, які захищали ці землі під час війни.

На фронтах Другої світової війни проти німецько-фашистських загарбників билися 500 жителів селища, з них 214 осіб загинули, 205 нагороджені орденами і медалями Союзу РСР. За виконання особливо важливого завдання при взятті Сапун-гори в Севастополі П.А. Кубишкіну присвоєно звання Героя Радянського Союзу, орденом Леніна нагороджений К.А. Васіщев, орденом Слави 3-го ступеня – М.Г. Ігнатіщев. У селищі споруджено пам'ятник воїнам, полеглим 19 серпня 1943 під час визволення селища Васищеве від німецько-фашистських загарбників, і встановлена меморіальна дошка. У 1973 році встановлено пам'ятний знак Герою Радянського Союзу С.Н. Орешкову, який при звільненні селища повторив подвиг А.М. Матросова. Його ім'я носять піонерська організація середньої школи і центральна вулиця селища.

Фото Капушак Ангеліни Миколаївни,
студентки I курсу факультету «Комп'ютерні науки»
групи ВПС-14-1
Харківського національного університету радіоелектроніки

Меморіал Слави, присвячений радянським воїнам і громадянам, які загинули під час Другої світової війни 1939–1945, у Харкові було відкрито в 1977 року в районі Лісопарку, на Білгородському шосе. Центральна фігура композиції – гранітна скульптура жінки заввишки 12,75 метрів. Над пам'ятником протягом семи років працювала група митців: скульптори В. І. Агібалов, Я. Й. Рик, художник С. Г. Светлорусов, архітектори І. О. Алфьоров, Е. Ю. Черкасов, А. А. Максименко під керівництвом скульптора, ветерана Другої світової війни Михайла Овсянкіна. Особливістю монумента є ефект серцебиття: за допомогою спеціальної апаратури відворюється звук биття серця хворої людини.

Фото Замятіної Юлії Сергіївни
студентки I курсу факультету «Комп'ютерні науки»
групи ВПС-14-1
Харківського національного університету радіоелектроніки

У Харківській області, в селищі Васищево розташований пам'ятник герою радянського союзу – Орешкову Сергію Миколайовичу, який скоїв безсмертний вчинок, він своїми грудьми закрив амбразуру німецького дзота. На сьогоднішній день центральна вулиця селища має назву Орешкова. Жителі завжди будуть пам'ятати цю героїчну подію, яка не залишила жодного серця байдужим.

Фото Яворсткої Ксенії Артемівни
студентки I курсу факультету «Комп'ютерні науки»
групи ВПС-14-1
Харківського національного університету радіоелектроніки

В Андріївці приблизно у 1948 році було встановлено пам'ятник у вигляді солдата, а також вмонтована дошка з переліком солдат, похованих у найбільшій братській могилі. Поряд із центральною могилою є ряд могил з однаковими пам'ятниками. вважається, що в цій братській могилі поховано близько 146 загиблих, але точну кількість солдат неможливо назвати.

Фото Пашкульської Марії Петрівни
студентки І курсу факультету «Комп'ютерні науки»
групи ВПС-14-1
Харківського національного університету радіоелектроніки

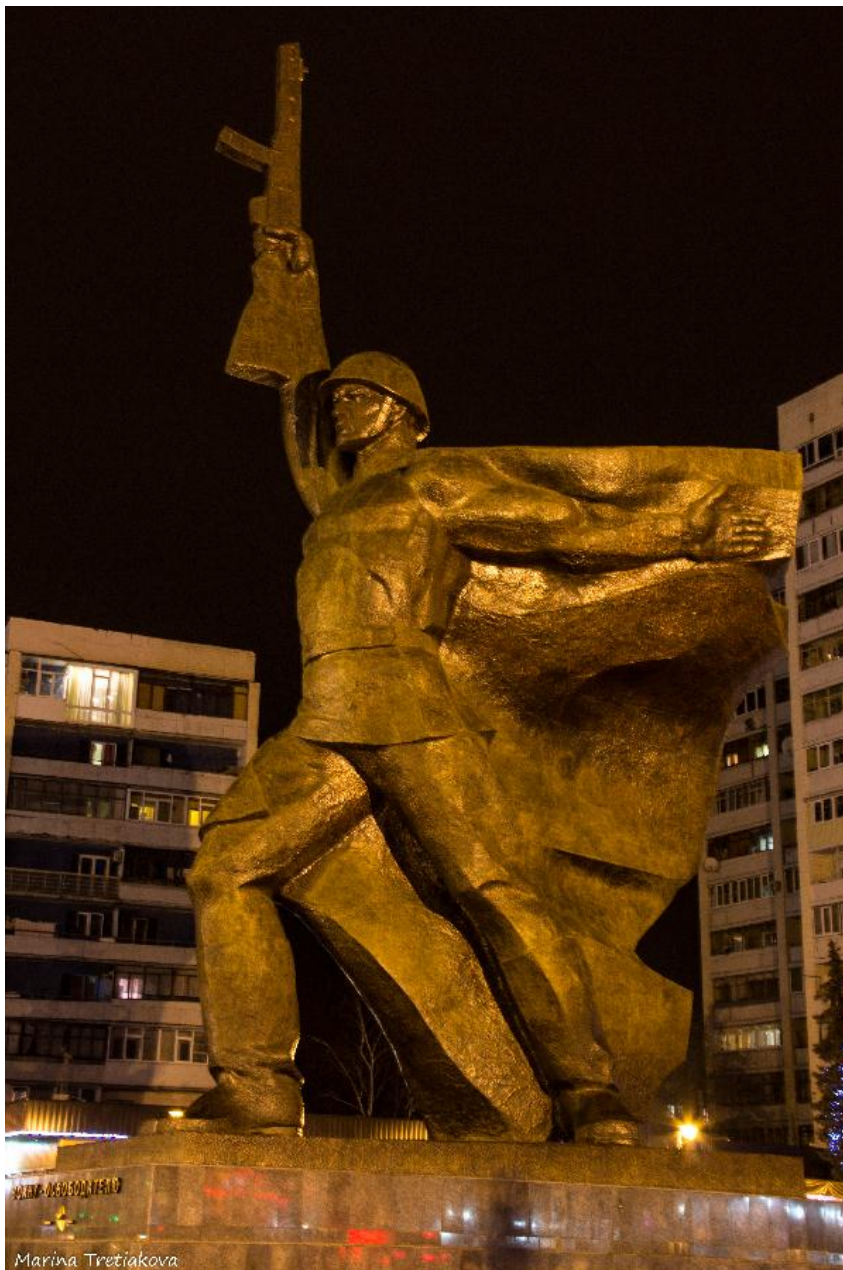

Пам'ятник Павлу Кубишкіну встановлено у його рідному селищі Васищеве, яке розташоване у лісостеповій смузі на відстані 12 кілометрів від Харкова. Кубишкін Павло Анатолійович – радянський танкіст, капітан Робітничо-селянської Червоної Армії, Герой Радянського Союзу.

У червні 1940 року Кубишкін був призваний на службу в Робітничо-селянську Червону Армію. До березня 1944 старший лейтенант Павло Кубишкін командував танковою ротою 202-ї танкової бригади 19-го танкового корпусу 4-го Українського фронту. Відзначився під час звільнення Криму.

Брав участь у визволенні Прибалтики.

Фото Сіліч Марії Вікторівни
студентки I курсу факультету «Комп'ютерні науки»
групи ВПС-14-1
Харківського національного університету радіоелектроніки

Пам'ятник Воїнам-визволителям Харкова

Пам'ятник воїнам-визволителям було встановлено 1981 року. Автори – скульптори С. І. Ястребов та Я. Й. Рик; архітектори Е. Ю. Черкасов, А. А. Максименко, Є. А. Святченко.

Пам'ятник знаходиться на розі просп. Леніна та вул.23 Серпня.

Фото Третякової Марини Сергіївни
студентки I курсу факультету «Комп'ютерні науки»
групи КН-14-6
Харківського національного університету радіоелектроніки

«УКРАЇНА У СВІТОВИХ ВІЙНАХ XX СТ.»

Матеріали VI Студентської міжвузівської науково-практичної конференції

Відповідальний випусковий:

В.Л. Циганенко

Редакційна колегія:

І.В. Кривушкіна

О.В. Янова

С.Д. Петров

Комп'ютерна верстка:

Т.М. Кравченко

Матеріали збірника друкуються в авторському варіанті без редагування.

У публікаціях було замінено термін «Велика Вітчизняна війна» на «Друга світова війна» згідно з Додатком до листа Міністерства освіти і науки України від 17.10.2014 № 1/9-543.

Відповідальність за зміст тез доповідей несе автор та науковий керівник.

Підп. до друку Формат 60x84/16. Спосіб друку – ризографія
Умов. друк. арк. Облік. вид. арк. Тираж
Ціна договірною

61166, Харків, просп. Леніна, 14